

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

HALİL NİMETULLAH'IN "İNKILABIN FELSEFESİ" ADLI ESERİNİN
TRANSKRİPTİ VE İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan

Serap KARAKUŞ

2011880008

Danışman

Dr.Öğr.Üyesi Leyla KIRKPINAR

İZMİR, 2019

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı **2011880008** numaralı öğrencisi **Serap KARAKUŞ** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır
Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Başak OCAK
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9 maddesi uyarınca Enstitü Yönetim Kurulu'nun 18/06/2019 tarih ve 1027/34 sayılı kararı ile oluşturulan Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "**Halil Nimetullah'ın 'İnkılabın Felsefesi' Adlı Eserinin Transkripti ve İncelemesi**" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 05/07/2019 tarihinde saat: 13.30 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında düzeltme kararı verilmiştir aynı jürimiz 28/08/2019 tarihinde saat 14.00 da yeniden toplanmış ve teze ilgili aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL edilmesine

Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU:

(95) Pekiştirilmiştir.

RED edilmesine

Salt Çoğunlukla

(**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Leyla KIRKPINAR	
Üye (Diğer Üniversite)	Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN	
Üye (Yedek)	Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI	

ONAY

Doç. Dr. Başak OCAK
Müdür

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Halil Nimetullah’ın ‘İnkılabın Felsefesi’ Adlı Eserinin Transkripti ve İncelemesi”adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

28/08/2019

Serap KARAKUŞ

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10288512
Yazar Adı / Soyadı	SERAP KARAKUŞ
T.C.Kimlik No	18064328046
Telefon	5435756820
E-Posta	serap.karakus2@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Halil Nimetullah'ın "İnkılabın Felsefesi " Adlı Eserinin Transkripti ve İncelemesi
Tezin Tercümesi	Transcript And Analysis Of Halil Nimetullah's Philosophy Of Revolution
Konu	Tarih = History
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Tarih Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	257
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ LEYLA KIRKPINAR
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

29.08.2019

İmza:

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	III
ÖNSÖZ	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
GİRİŞ	1
CUMHURİYET TARİHİNE VE DÖNEMİN İNKILAPLARINA BİR BAKIŞ	1
1. HALİL NİMETULLAH ÖZTÜRK'ÜN HAYATI.....	11
1.1. Ailesi ve eğitimi	11
1.2. Memuriyeti	11
1.2.1. Darülfünun ve Halil Nimetullah	13
1.3. Görüşleri.....	18
1.4. Eserleri.....	21
1.4.1. Telif eserleri	21
1.4.1. Katkıda bulunduğu eserler	22
1.4.3. Çevirileri	22
2. İNKILÂBIN FELSEFESİ ADLI KİTABIN LATİN HARFLERİNE AKTARILMASI	24
2.1. Kitap hakkında	24
2.2. Çalışma hakkında	25
BÜYÜK GAZİ [*]	29
İNKILABIN FELSEFESİ [*]	32
MÜŞAHEDEYE DOĞRU [*]	87
İNKILAP TERBİYESİ [*].....	100
"CEMİYET" VE "İMAN" [*].....	106
MİLLİ VAHDET [*].....	111
BİR ANKETE CEVAP [*]	116
3. İNKILÂBIN FELSEFESİ ADLI KİTABIN İÇERİK İNCELEMESİ.....	121
3.1. İnkılap anlayışı	122
3.1.1. Anti Osmanlılık.....	123
3.1.2. Türkçülük.....	124
3.2. İnkılaplar	125
3.2.1. Dil inkılabı	125

3.2.2. Ahlak.....	130
3.2.3. Hukuk müessesesi.....	130
3.2.4. İktisat müessesesi.....	131
3.2.5. Bedii müessese.....	133
3.2.6. Din müessesesi.....	134
3.2.7. Kültürel inkılaplar.....	135
3.3. Türk inkılabının mahiyeti.....	136
3.3.1. Eski Türkler ve Osmanlılık.....	136
SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA.....	144
EK.....	148
“İNKILABIN FELSEFESİ” ADLI ESERİN ASLI.....	148

ÖNSÖZ

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin girdiği batılılaşma sürecinin özellikle 19. yüzyıl ıslahatları ile toplumu iyice etkisi altına aldığını görmekteyiz. Bu süreçle birlikte modern okullarda yetişen yeni aydınlar, çeşitli alanlarda eğitimlerini tamamlamaları için yurtdışına gönderilmiştir.

Bu aydınların öncülüğünde Osmanlı Devleti'nin enkazından siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yapılan inkılaplar ile çağdaş ve modern Türkiye'nin doğuşu gerçekleşti. Türk inkılabının özünün topluma benimsetilmesinde, tanıtılmasında öncülük yapan aydınlardan biri olan Halil Nimetullah Öztürk ve onun “İnkılabın Felsefesi” adlı eseri yüksek lisans tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Halil Nimetullah, Cumhuriyet Dönemi'nin siyasi ve sosyal atmosferinde toplumun dirlik, düzen ve esenliği için emek vermiş, radikal fikirlere sahip anti-Osmanlı bir şahsiyettir.

Çalışmamızın konusu olan “İnkılabın Felsefesi” adlı eserin isminden de anlaşıldığı üzere tarih ve felsefe biliminin ortak paydada buluşması açısından dikkat çekicidir, bu özelliklerinden dolayı eser üzerine çalışma ve inceleme yapmaya karar verdik. Eser, çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan makalelerin toplamıdır. 1928'deki Harf İnkılabı'ndan önce yayımlanmış ve sonrasında Latin harfleri ile basılması yapılmamıştır.

Çalışmamızın **Giriş** kısmında Cumhuriyet'i hazırlayan siyasi ve sosyal olaylara ve döneme kısaca değinilmiştir. **Birinci Bölüm**'de, Halil Nimetullah Öztürk'ün hayatı, memuriyeti, görüşleri ve eserleri üzerinde durulmuştur. **İkinci Bölüm**'de kitap hakkında bilgi verildikten sonra kitabın Latin harfli çevirisine yer verilmiştir. **Üçüncü Bölüm**'de ise eserin ayrıntılı içerik incelemesi yapılmış, **Sonuç** bölümünde ise değerlendirmeye yer verilmiştir. Çalışmamız **Kaynakça** ile son bulmaktadır. **Ek**, bölümünde eserin orijinaline yer verilmiştir.

Bu tezimin çalışılmasında ve incelenmesinde ilgi ve bilgisini esirgemeyen değerli danışman hocam Dr.Öğretim Üyesi Leyla Kırkpınar'a, eğitim öğretim hayatım boyunca emeği geçen bütün değerli hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.Ayrıca hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen çok değerli aileme de sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Çalışmamızın akademik hayata ve Türk tarihine az da olsa katkısı bizi mutlu edecektir.

Serap KARAKUş

İzmir 2019

ÖZET

Halil Nimetullah Öztürk, Osmanlının çöküş döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde Darülfünunda müderrislik yapmış eğitimci ve aydın bir kişiliktir. Öztürk'ün, Türk inkılabını ele aldığı “İnkılabın Felsefesi” adlı bir eseri vardır. Eserde, müellifin Cumhuriyet döneminde yapılan inkılapları topluma tanıtmak ve Türk inkılabının özünü ve gerekliliğini yansıtmak için harcadığı çaba görülmektedir. Bu eser, harf inkılabından önce yayımlanmış, sonraki zamanlarda tekrar yayımlanmamıştır. Bu yüksek lisans çalışmasının amacı, İnkılabın Felsefesi'ni tarih çalışmalarına kazandırmaktır. Çalışmanın Giriş Bölümü'nde Cumhuriyet Dönemi ve inkılaplara değinilmiş, Birinci Bölüm'de, Öztürk'ün hayatı, memuriyeti, görüşleri ve eserleri üzerinde durulmuştur. İkinci Bölüm'de kitap hakkında bilgi verildikten sonra kitabın Latin harflerine çevirisine yer verilmiştir. Üçüncü Bölüm'de eserin ayrıntılı içerik incelemesine yer verilmiştir. Çalışma, genel bir değerlendirmenin yapıldığı Sonuç bölümüyle sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Halil Nimetullah Öztürk, Darülfünun, Felsefe, Türk İnkılabı, Transkripsiyon

ABSTRACT

Nimetullah Halil Öztürk, working as a lecturer at Darulfunun(Ottoman University) during the collapsing period of the Ottoman Empire and at the beginning of the foundation of Turkish Republic, is an educator and intellectual personality. Öztürk has a work named “İnkılabın Felsefesi- the Philosophy of the Revolution” in which he investigates the gist of the Turkish Revolution. In the work, the author’s effort to introduce the renovations made during the Republic and the core and necessity of Turkish Revolution is quite clear. The work was published before alphabet reform and don’t republished after it. The purpose of this study is to bring the Philosophy of the Revolution to history studies. In the introduction part of the study, Republic Period and reforms, in the First Part, Öztürk’s life, occupation, opinions and works are expressed. In the Second Part, information about the book and its translation to Latin alphabet is given. In the Third Part, the detailed investigation on the content of the book is given. The study ends with the Result which includes a general evaluation.

Keywords: Halil Nimetullah Öztürk, Ottoman University, Philosophy, Turkish Revolution, Transcription.

GİRİŞ

CUMHURİYET TARİHİNE VE DÖNEMİN İNKILAPLARINA BİR BAKIŞ

Yakın tarihimizde “ Batılılaşma” adı verilen ve kökeni III. Selim dönemine götürülmekle beraber esas olarak Tanzimat’la başlayan süreç Batı’dakinden çok farklı bir biçimde cereyan etmiştir. Egemen tarih yazımında “reform hareketleri”, “modernleşme”, “laikleşme” gibi kavramlarla da ifade edilen bu süreç, Batıdaki gibi kendiliğinden ve bağımsız bir gelişimin ürünü olmamıştır. Farklı bir toplum yapısından ve farklı koşullarda gerçekleşen bir sürecin ürünü olan bir “ toplum modeli “ benimsenmiş ve bizde de gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.¹

Osmanlı Devleti, Batılılaşmaya pragmatik bir yaklaşımda girdi fakat Osmanlı’nın Batılılığa teorik planda hazırlanmayışının en önemli kanıtı, tarih, felsefe ve edebiyat alanındaki yavaş değişimdir. Bunun sonucunda 19.yy Batı Felsefesi içerisinde gelişen bir akım olan Pozitivizm² Osmanlı modernleşmesine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. İlk başta kültürel süreci laikleştirmesi ve siyasi açıdan yeni kurulacak olan Türkiye devleti ile bu yeni bürokrat kadronun devletçi ideolojiyi kendine eksen yapmasıdır.³ Osmanlı Batılılaşması, Batılı olmayan bir toplumun laik olmaksızın Batılılaşmasının mümkün olmadığını gösteren ancak süreç içerisinde laikleşmeyi mutlaka gerekli hale getiren bir iklim yaratması açısından yararlı bir oluşumdur.⁴

¹ Taner Timur , “Osmanlı ve Batılılaşma “ , **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.139.

² İlber Ortaylı, “Batılılaşma Sorunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:1, s.138.

³ Ekrem Işın, “Osmanlı Modernleşmesi ve Pozitivizm”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:2, ss.353-362.

⁴ Mehmet Ali Kılıçbay, “Osmanlı Batılılaşması”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:1, s.152.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda çöken bir devlet yerine yeni ve ulusal bir devlet kurabilmek için işe sıfırdan başlamak, tüm ulusal güçleri seferber etmek ve bağımsız bir ordu kurmak gerekliydi.⁵ Cumhuriyet'in yeni bir siyasal yapıyı örgütlemesiyle birlikte Batılılaşma yolundaki tezlerin devleti kurtarma gibi bir perspektiften değil, yalnızca yeni bir toplumsal yaşam yaratabilme amacıyla ortaya atıldığı görülmektedir. Cumhuriyetle başlayan reformlar Batılılaşma taraftarlarını oldukça memnun etmektedir.⁶ Ayrıca yeni Türkiye devletinin reformların radikal niteliği, Batı'nın baskısı sonucunda değil, gerçek bir uygarlık değiştirme ve çağdaşlaşma arzusunun sonucu oluşmasından kaynaklanmaktadır.

İşte Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılda başlayan Batılılaşma- Çağdaşlaşma gelişimi ile birlikte Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki geleneksel İslam- Osmanlı temelli yerine millet egemenliği ve bağımsızlığı ilkesine dayanarak Cumhuriyet gibi yeni bir siyasal rejimde, yeni bir devlet ve toplum olma zorunluluğu karşısında bir takım devinimsel değişikliklere gidilmesi gerekmektedir.⁷ Böylece “din devleti” görüşüne karşı, “ulus devleti” görüşünün zaferine paralel olarak yeni bir perspektif içerisinde hukuk, eğitim, yazı, dil, yaşam ve kültür alanında bir takım değişimler yaşanmıştır.

1919-1922 yılları arasındaki Türk Kurtuluş Savaşı, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinin simgesidir. Bu mücadele 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile taçlandırılmıştır ve uluslararası arenada tescillenmiştir. Atatürk, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın sonuçlandığını, asıl bağımsızlık savaşının şimdi başladığını ve bu savaşı toptan çağdaş uygarlığa katılma savaşı olarak gördüğünü sık sık dile getirmekteydi. Bu rotanın belirlenmesiyle birlikte Cumhuriyet devrimlerinin gerçekleşmesinde ne denli güçlükler içinde geçtiği görülmektedir.⁸

Atatürk, mayası ve hamuru bir uygarlık projesi olan Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulması Cumhuriyet yönetim sistemine geçilmesi fikrine daha gençlik yıllarında inanmış ve 1908 İnkılabı'nı yeterli görmediği için bu inkılabı da kendisinin

⁵ Taner Timur, **a.g.m.**, s.146.

⁶ Şükrü Hanioglu, “Batıcılık”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:5, s.1388.

⁷ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 521.

⁸ **A.g.e.**, s.521-531.

tamamlayacağını düşünmüştür.⁹Cumhuriyet yönetim sistemine geçmeden önce Mustafa Kemal, ilk önce 1 Kasım 1922’de Saltanatın kaldırılmasıyla padişahın şahsi hâkimiyetine son vermek umunduydu. Böylece bir Osmanlı şehzadesi, siyasal iktidarı olmaksızın dini yetkilerle sadece halifelik makamında oturacaktı. Bu uzlaştırma ile Mustafa Kemal, dini unsurların siyasal değişikliğe karşı muhalefetini yatıştırmak, meşru ve sayılan bir otoritenin faydalarını politikanın üstünde tutmayı hedeflemekteydi¹⁰.Fakat daha sonraki dönemlerde meydana gelen siyasal sistemdeki belirsizlikleri ve karışıklığı ortadan kaldırmak amacıyla Mustafa Kemal meclise anayasa değişikliği teklifini sundu. Bu değişiklik tasarısı şu cümleleri içine alıyordu:

“Türkiye Devletinin şekli hükümeti Cumhuriyettir...Türkiye Reiscumhuru Türkiye Büyük Millet Meclisi heyeti umumiyesi tarafından ve kendi azası meyanından..... intihap olunur... Türkiye Reiscumhuru devletin reisidir... Başvekil, Reiscumhur tarafından ... intihap olunur.”¹¹

Böylece meclis yeni kurulan devletin yeni siyasal rejimi olan “Cumhuriyet” rejimini 29 Ekim 1923’te ilan etmiş ve devletin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, başbakanını ise İsmet İnönü olarak atamıştır. Bu çerçevede Cumhuriyet’in ilanı toplumun bir kısmında yeni bir çağın başlangıcı olarak heyecanla karşılanırken toplumun diğer kısmında ise gelecek hakkında derin endişeler yaratıyordu.

Cumhuriyet’in ilanı sonrasında gerçekleştirilen inkılaplarla rejimin yerleşmesini önleyecek her türlü engel ortadan kaldırıldı. Yeni kurulan devletin içerisinde halifelik makamının varlığı üniter milli bir devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı olan grupların ilgi odağı haline gelmiş ve iç-dış politikada iki başlı olmasına sebebiyet vermişti. Bu konuda atılan en önemli adım 3 Mart 1924’te kabul edilen kanunlarla oldu.¹² Böylece çağdaşlaşma sorununun çerçevesinde laiklik sorununun çok geniş ve derin bir sorun olduğu gerçeğinden yola çıkarak 3 Mart 1924 tarihinde halifeliğin kaldırılmasıyla birlikte aynı gün Şeriat ve Evkaf Bakanlıklarını kaldıran, Osmanlı hanedanının ileri gelen mensuplarının Türk topraklarından sürül-

⁹ Mehmet Alparı, “81. Yılında Cumhuriyet ve Atatürk” **Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan**, Sakarya Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Adapazarı, 2004, s.3.

¹⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, 8.Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s.257.

¹¹ **A.g.e.**, s.261.

¹² Ayten Sezer, “Halifeliğin Kaldırılması”, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.169-170.

mesi, Tevhidi Tedrisat kanunu ile birlikte eğitimin millileştirilmesi ve bütün okulların Eğitim Bakanlığının yetki alanı içinde birleştirmesini sağlayan bir dizi kanun çıkmıştır. Böylece bu kanunlar ile Cumhuriyet rejiminin geleceği teminat altına alınıp rejim ve inkılap karşıtı güç odaklarının dayanakları ortadan kaldırılmıştı. Mustafa Kemal'e göre Türk toplumunu çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırmak için eğitim politikasının da milli, modern ve laik bir seviyede olması gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle Tevhidi Tedrisat kanunu ile birlikte bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Medreseler kapatıldı. Kanuna dayanarak İstanbul Darülfünununa bağlı "İlahiyat Fakültesi" ile ülkenin değişik bölgelerinde İmam-Hatip okulları açıldı. Farklı programlarla eğitim yaparak ikiliğe yol açan mektep-medrese ayrılığının önüne geçilmeye çalışıldı. Azınlık ve yabancı okullar denetim altına alındı. Ders kitapları dönemin politikasına uygun hazırlandı.¹³

Cumhuriyet devriminin hukuksal temellerini atmak ve adalet kurallarını Batı yörüngesinde birleştirmek için 25 Ekim 1925'te Ankara Hukuk Fakültesi açılmıştı. Gerçekten laik ve çağdaş esaslara dayalı bir Cumhuriyet için çağın gereklerine uygun ve toplumsal gelişmeye zemin hazırlayan bir hukuk sisteminin kurulması bir zorunluluktur. Çünkü dinin etkisindeki Osmanlı hukuk sistemi çağın gerisinde ve sorunları çözmekten uzaktı. Bir imparatorluk hukuku olduğu için ulusal devletle, monarşiyle özdeşleştiği için de genç Cumhuriyetle bağdaşmıyordu. Bu nedenle yeni hukukçular yetiştirilmesi için 1925'te Ankara'da Hukuk Mektebi açıldı.¹⁴ Ayrıca çeşitli Batılı hukuk sistemleri alınarak ve Türk ihtiyaçlarına adapte ederek, birkaç yıl içinde Türkiye yeni borçlar, ticaret, deniz ticareti, ceza, hukuk ve ceza yargılama usulleri kanunlarına ve onları uygulayan yeni bir yargı sistemine sahip oldu.¹⁵ Cumhuriyet rejiminin ilkesinin somut toplum yaşamına uygulamada en etkili araç olan Büyük Millet Meclisinde 17 Şubat 1926'da kabul edilen İsviçre Medeni Kanunu'ndan uyarlanan kanun tasarısı ile Medeni Kanun kabul edildi. Medeni Kanun kişinin doğumundan, hatta doğum öncesi ana rahmine düşmesinden başlayarak ölümünden sonraya kadar, özel hukuk açısından önemli olan yaşam ilişkilerini düzenleyen, toplum ve insan yaşamında çok önemli bir kanundur.¹⁶ Bu kanunla birlikte tek eşli ailenin ku-

¹³ Ayten Sezer, "Tevhidi Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları", **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, ss.244-246.

¹⁴ Temuçin Faik Ertan, "Çağdaş Hukuk Sisteminin Kurulması", **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.222-223.

¹⁵ Lewis, **a.g.e.**, s.273.

¹⁶ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **Türk Medeni Kanunu**, Cilt:1, Cüz:1, Umumi Esaslar, İstanbul, 1968, s.35.

rulması, evlenme ve boşanma ilişkilerini bir düzene sokulması, mülkiyet ve sözleşme gibi birçok alanda kişiler arası hukuk ilişkilerini çağdaş uygarlık düzeyine eşit şekilde çıkarmıştır. Böylece bir ulusun siyasal ve toplumsal varlığının tümünü kapsayan toplumsal hayata yeni bir düzen verilmiştir.¹⁷ Batıdan alınan kanunlarla Türk hukuk sistemi yepyeni bir yapıya kavuşmuştur.

Toplumsal yaşamın laikleşmesinde atılan en önemli adım tarikatların, tekke ve zaviyelerin kapatılmasıydı; kapatılacakları Eylül 1925'te duyuruldu ve Kasım 1925'te yürürlüğe kondu.¹⁸ Aynı sene kılık kıyafet meselesinde ise çağdaş toplum olmanın gereklerinden hareketle Türk İnkılabı, Türk toplumunun çağdaş bir görünüme kavuşması için bu alandaki ilk adımını 1925 yılında Şapka İnkılabı ile başlatmıştır. Mustafa Kemal 25 Kasım 1925'te Kastamonu gezisi sırasında Türk toplumuna şapkayı tanıtmıştır.¹⁹ Aslında hilafetin kaldırılması gibi ülkedeki herkesi sarsıp eski düzeninin gittiğini anlatacak bir travmatik darbe zorunlu idi.²⁰ Bu da Osmanlı beyefendisinin Sultan İkinci Mahmut'tan beri geleneksel başlığı olmuş olan fes yasaklandı ve yerini Batı tarzındaki şapka yada kep aldı. Bu girişimler halkın inatçı direnişiyi karşılaştı. O dönemde toplumda tekke ve zaviyeler Müslümanların günlük yaşamında önemli bir rol oynamaktaydı ve şapkaya Hıristiyan Avrupa'nın bir simgesi gözüyle bakılıyordu.²¹ 1925 Aralık ayında dinsel kılık kıyafetin camideki ibadet görevleriyle sınırlı olduğu emredildi. Ayrıca kadınların peçe takmasına karşı herhangi bir yasaklama getirilmemiş ve bu durum yavaş bir gelişme göstermiştir. Aslında bu reformlar toplumu laikleştirme ve modernleştirmeyi amaçlıyordu.

Atatürk önderliğinde gerçekleşen Türk inkılabının hedefi milliliktir²² ve inkılapların içerisinde önemli bir yere sahip olan Harf İnkılabı'dır. Atatürk, Türk milletinin karakteristik yapısına en uygun alfabenin Latin alfabesi olduğunu sık sık dile getirmiştir. Latin harflerini alma fikri daha Meşrutiyet döneminde bazı Jön Türk yazarlarından Hüseyin Cahit Yalçın, Abdullah Cevdet, Celal Nuri İleri Latin alfabesinin kabulünü savunmuş, Enver Paşa ise Osmanlıca harflerin ıslah edilmiş bir çeşitlenmesini orduda denemiştir. Ayrıca Latin harflerinin kabulü 1923 İzmir İktisat Kong-

¹⁷Berkes, **a.g.e.**, s.531-532.

¹⁸ Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.278.

¹⁹ Taner Aslan, "Türk İnkılabının Doğuşu ve Gelişiminde Basının Rolü", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Ocak 2009, C.17, S.1, s.251-253.

²⁰ Lewis, **a.g.e.**, s.267.

²¹ Zürcher, **a.g.e.**, s.252.

²²Berkes, **a.g.e.** s 254-255.

resi'nde de önerilmiş fakat ciddi tepkiler ile karşılaşmıştır.1926'da Sovyetler Birliği'ndeki Türki Cumhuriyetler Latin alfabesinin kabulüne karar vermişler ve bu da Türkiye'deki tartışmalara bir ivme kazandırmıştı.²³Nihayetinde Atatürk'ün devrimcilik önderliğini ulaştığı belki de en yüksek doruklara ulaştıran Harf İnkılabı 3 Kasım 1928'de bir kanunla sonuçlanmıştır.²⁴ Toplumda yeni harfleri tanıtmak ve halkın okur-yazar oranını artırmak için Millet Mektebi nizamnamesi Bakanlar Kurulu kararı ile düzenlendi. Yine 1928'de "Devletin dini İslam'dır." ibaresi anayasadan çıkartılarak anayasanın laik bir yapıda olması sağlanmıştır. Atatürk, laiklik ilkesini izah ederken *"Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dini yoktur. Devlet idaresinde bütün kanunlar, nizamlar ilmin çağdaş medeniyete temin ettiği esas ve şekillere, dünya ihtiyaçlarına göre yapılır ve tatbik edilir."* diye vurgulamıştır.

Kabul edilen Latin harfleri; dil konusunda gramer, imla sorunlarına çözüm getirememiş sadece "Milli dilin" yaratılması için gerekli zemini hazırlamıştır. Mustafa Kemal'in dil konusunda 1931'de Afet İnan'a söylediği aşağıdaki sözleri bu açıdan dikkat çekicidir:

*"Türk milletinin dili Türkçedir. Türk Dili dünyada en güzel ve en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk dilini çok sever ve yükseltmek için çalışır. Bir de Türk Dili Türk milleti için mukaddes bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz badireler içinde ahlakını, ananelerini, hatıralarını, menfaatlerini elhasıl bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk Dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir."*²⁵

Harf İnkılabından sonra yeni harflerin özelliği dilde arılaşmayı teşvik ediyordu. Bu alfabe, eski Osmanlıca yazı biçimini yeni harflere uyarlamak için değil, konuşulan Türkçenin gerçek seslerini verecek şekilde tasarlanmıştır. Bunun sonucu olarak aslen Arapça ve Farsça olan birçok sözcük yeni harflerde yabancı hatta anlaşılmaz görünüyordu. Türk dilinin incelenmesi ve araştırılması için 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Tetkik Cemiyeti/Türk Dil Kurumunu kurulmasıyla milli kültürümüzün araştırılması için harekete geçilmiştir. Daha sonra dil konusunda bir reform programı hazırlandı. Dil reformu, 1935'te Güneş Dil Teorisi'ne girilmesiyle geçici olarak

²³ Zürcher, a.g.e, s.274.

²⁴ Berkes, a.g.e, s. 548-550.

²⁵ Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu, 3.Baskı, Ankara, 1998, s.19.

çıkılmazdan kurtarıldı. Bu teori bütün dillerin başlangıçta Orta Asya’da konuşulan, tarihin en eski dönemlerine ait olan tek bir dilden çıktığını, bütün dillerin içinde bu kökene en yakın olanın Türkçe olduğunu ve bütün dillerin Türkçeden geçerek bu en eski döneme ait olan dilden gelişmiş olduklarını kabul ediyordu.²⁶ Mustafa Kemal, kendisinin geliştirdiği Güneş-Dil Teorisi ile aslında Türk ulusuna Türk dilinin ne kadar eski ve köklü olduğunu ve Türk dili ile övünmeyi aşılacak istemiştir.

Dil reformundan önce 15 Nisan 1931’de Türk Tarih Tetkik Cemiyeti/Türk Tarih Kurumu kuruldu. 1932’de Ankara’da yapılan birinci kurultayında, “Türk Tarih Tezi” ilk kez ortaya atıldı. Mustafa Kemal tarafından kuvvetle desteklenen bu kuram, Türklerin aslen Orta Asya’da yaşamış olduklarını ama kuraklık ve kıtlık yüzünden Çin, Avrupa ve Yakındoğu gibi başka bölgelere göç etmek zorunda kalmış olduklarını kabul ediyordu. Böylelikle Türkler dünyanın yüksek uygarlıklarını yaratmışlardı. Yakındoğu’daki Sümerler ve Hititler aslında ilk Türklerdi.²⁷ Bu durum Anadolu’nun en eski zamandan beri Türk ülkesi olduğunu kanıtlar nitelik kazandırıyor. Tarih tezi yeni bir ulusal kimlik ve güçlü bir ulusal birlik kurmaya çalışılmasında yarar sağlamıştır. Özetle bilimsel temellere dayandırılarak yapılan tarih çalışmalarının özünü Osmanlı toplum yapısından çağdaş ve milli bir toplum olma düşüncesi oluşturmaktadır. Ayrıca 1935’te bir kanunla Ankara’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açılmıştır.

Cumhuriyet inkılaplarından bir tanesi de Darülfünun yerine İstanbul Üniversitesinin 1933’te kurulmasıdır. Bu üniversite reformu değişikliğine gidebilmek için 1927’den itibaren çalışmalar başlatılmış ve Abdullah Cevdet gibi devrin fikir adamları da bu durumu şiddetle desteklemişlerdir.²⁸ 1932’de İstanbul Darülfünunu’nu incelemek ve bir rapor düzenlemek üzere Cenevre Üniversitesi profesörlerinden Albert Malche çağrılır. Malche raporu gerekçe gösterilerek hazırlanan bir tasarı 31 Mayıs 1933’de yasalaşır. 2252 sayılı bu yasayla İstanbul Darülfünunu 31 Temmuz 1933 tarihinde kaldırılmış yerine 1 Ağustos 1933’de İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.²⁹ Bu işlem sırasında eski öğretim üyelerinin büyük bir bölümü kadro dışı bırakılmış.

²⁶ Zürcher, a.g.e, s.276.

²⁷ A.g.e, s.277-278.

²⁸ Mustafa Gündüz, “Mustafa Kemal ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve Kültür Hayatına Abdullah Cevdet’in Etkileri”, *Turkish Studies*, Volume 5/1 Winter 2010, s.1076.

²⁹ Emre Dölen, “Darülfünun”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.477.

Hitler rejimi nedeniyle Almanya'yı terk etmek zorunda kalan üretim üyeleriyle yeni bir kadro oluşturulmuştur.

Toplumsal hayatı düzenleyen inkılaplardan biri olan ve herkesin soyadı almasını sağlayan ayrıca hukuki karışıklığa son veren Soyadı Kanunu 21 Haziran 1934'te kabul edildi. Bu kanun çıkıncaya kadar insanlar nüfusa küçük adlarıyla kaydolunurlar, aynı ismi taşıyanların birbirinden ayırt edilmesi için ya lakaplar kullanılırdı veya kimin oğlu veya kızı olduğu belirtilirdi. İşte 1934'de çıkarılan 2525 sayılı kanunla bu karışıklığa da son verildi. Lakap ve unvanların kullanılması 26 Kasım 1934'te yasaklandı. 26 Aralık 1925'te milletlerarası takvim ve saat, 16 Haziran 1935'te de hafta tatili Cuma yerine Pazar günü olarak kabul edildi. Ayrıca 26 Mart 1931'de "ller Kanunu" ile ağırlık ls kilogram uzunluk ls olarak da metre benimsenmiştir. Aralık 1934'te kadınlara meclis seçimlerinde oy vermek ve milletvekili seçilmek hakkı tanındı ve 1935 seçimlerinde 17 kadın milletvekili seçildi. Kadınlara konumundaki değişiklikler sadece biçimsel özgürlükten (oy hakkı) oluşmuyor, ayrıca meslek kadınları, kadın pilotlar, opera sanatçıları ve güzellik kraliçeleri gibi yeni ve hayli farklı örneklerin etkin biçimde özendirilmesini de içeriyordu.³⁰

Ekonomi alanındaki inkılaplar ise ilk olarak 17 şubat 1923'te İzmir'de İktisat Kongresi ile Türk milletinin milli ekonomi politikası belirlenmiştir. 1925'te sanayicilere kredi sağlamak amacıyla Sanayi ve Maadin Bankası açıldı. 1 Temmuz 1926 Kabotaj Kanunu ile Türk karasularının millileştirilmesi sağlanmıştır, 28 Mayıs 1927'de Sanayii Teşvik Kanunu yürürlüğe girerek ekonomide önemli yollar kat edilmiştir. 1933'te Sümerbank kurularak tekstil sektöründeki yatırımlar vasıtasıyla bez ve kumaş üretimi süratle ülke ihtiyaını karşılayacak seviyeye getirilmiştir. Ayrıca ülkedeki maden kaynaklarının tespiti için Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kuruldu. Ekonomi alanında devletçilik ilkesi benimsendi. Amaçları ulusun g ve refahı için hayati önemde olan ve özel sermayenin yeteneksiz, eylemsiz veya yavaş olduğu alanlarda, projelere girişmek ve geliştirmekti. 1933'te Türk endüstrisinin genişletilmesi için ilk Türk Beş Yıllık Planı hazırlandı; 9 Ocak 1934'te onaylandı ve 1939'da tamamlandı. Bu plan şüphesiz Rus örneğinden esinlendi. Planın gereği aynı zamanda başta tekstil olmak üzere tktim malları endüstrisi ile kağıt, cam, seramik ve temel endüstri gücünü, özellikle demir, elik, kimya endüstrisini geliştirmekti. En

³⁰ Zürcher, a.g.e, s.273.

önemli başarılar Sovyetlerin planladığı Kayseri'deki tekstil fabrikası ile İngilizlerin Karabük'te kurdukları demir ve çelik fabrikasıydı.³¹

Türk devletinin ve Türk İnkılabı'nın esasını teşkil eden Atatürk ilkeleri olan Cumhuriyetçilik, Laiklik, Halkçılık, İnkılapçılık, Milliyetçilik ve Devletçilik ilkeleri 5 Şubat 1937'de Anayasamıza girmiştir.³²

Cumhuriyet dönemi inkılaplarına bakıldığı zaman hukuk, eğitim, yazı, dil, toplumsal ve kültür alanlarında birtakım değişimler yaşanmış ve çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmek gayesi için de önemli atılımlar yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, salt bir modernleşme görünüşünün değersiz olduğunu ve Türkiye zamanımız dünyasında tutanacaksa, toplumun ve kültürün bütün yapısında temelden değişikliklerin zorunlu olduğunu iyi biliyordu. Gelişmiş dünya ile arasındaki mesafeyi kapatmaya yönelik Türkiye, Cumhuriyetin bu ilk yıllarında çok geniş kapsamlı bir değişim yaşamış ve Büyük Atatürk'ün hedeflediği "... Muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkmak..." amacına yönelmiştir.

³¹ Lewis, a.g.e, s.285.

³² Kemal Göde, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi III Atatürk İlke ve İnkılapları", E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Kayseri 1987,sayı:1,s.236-237.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALİL NİMETULLAH ÖZTÜRK'ÜN HAYATI

1. HALİL NİMETULLAH ÖZTÜRK'ÜN HAYATI

1.1. Ailesi ve eğitimi

Halil Nimetullah, 1880 yılında İstanbul'da doğmuştur.³³ Babası Hafız Mehmet Şükrü Bey annesi Fatma Sabiha Hanım'dır. Soyadı Kanunu'ndan sonra ÖZTÜRK soyadını almıştır.³⁴ Erken yaşta eğitim hayatına başlayan Halil Nimetullah ilk önce Mahmut Ağa Mekteb-i İbtidaisini bitirmiştir. Beyazıt Rüştüyesi 27 Temmuz 1895'te bitirmiştir. Vefa İdadisini bitirememiş, yarım bırakmıştır. Daha sonra Menşei Küttab-ı Askeriyeye girmiş, 1899-1905 yılları arasında Mekteb-i Hukukta öğrenim gördükten sonra buradan mezun olmuştur. Mezun olduktan bir yıl sonra 1906'da Maarif Nezareti tarafından edebiyat ve felsefe dersleri için Paris'e gönderilen Öztürk, Lille'de Edebiyat Fakültesi'nde Felsefe dersleri üzerine eğitim almış, sonrasında doktora tezini vererek 1912'de buradan mezun olmuştur. 1913'te Sorbonne'da felsefe derslerini izleyerek eğitimini tamamlamıştır.³⁵

1.2. Memuriyeti

Memuriyet hayatına 1892 yılında, öğrenim görürken başlamıştır. Memuriyet yaptığı kurumlar şunlardır: İlk olarak 1896'da Levazım-ı Umumiye 4. şube mülazımlığı yapmıştır. Daha sonra Eylül 1910'da Darülfünun Edebiyat şubesinde Emrullah

³³Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C. 15, "Öztürk (Halil Nimetullah)" maddesi.

³⁴ Sami Nabi Özerdim, "Prof. Halil Nimetullah Öztürk'ün Hayatı ve Eserleri", **Türk Dili Dergisi**, Cilt 8, Sayı:93, 1959, s.497-498.

³⁵Cumhur Arslan, "Pozitivist, Sekülerist ve Anti-Osmanlı Bir Düşünür: Halil Nimetullah Öztürk", **Darülfünun'da Felsefe Dersleri** (sadeleştiren ve yayına hazırlayan Ali Utku-Uğur Köroğlu), Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s.11.

Efendi'nin Muallim Muavini olmuş, 1915-1919 yılları arasında yine aynı fakültenin Ruhیات ve Ahlak Muallim Muavinliğini yürütmüştür. Darülfünunda Mantık, İctima-yat ve Felsefe dersleri vermiştir. Darülfünunun İlahiyat şubesinde "Din-i İslam Tarihi" derslerine de müderris olarak girmiştir.³⁶Darülfünun programlarında ismi "Nimet Bey" diye geçmektedir.³⁷Kısa bir süre Vefa Sultanisi Muavinliği, 1919-1922 yılları arasında Kabataş Lisesi Felsefe Muallimliği yapmıştır. 1928 yılında terfi ettiği Darülfünun İlahiyat Fakültesi Din-i İslam Tarihi Ders Vekaletliği görevini 1931 yılına kadar yürütmüştür. 1931-1933 yıllarında Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mantık Müderrisliği görevini yerine getirmiştir. 1933 Darülfünun reformundan sonra üniversiteye alınmamış. Bir yıl sonra Edirne Erkek Lisesi Felsefe Öğretmenliğine geçmiş, 1937-1944 yılları arasında İstanbul Erkek Lisesinde Felsefe öğretmenliği yapmış ve bu görevde iken emekliye ayrılmıştır.

Emekli olduktan sonra dil alanında yoğun çalışmalar yapmış ve 1932 yılında düzenlenen Birinci Tarih Kongresi'ne İlahiyat Fakültesi İslam Dini Tarihi Müderrisi olarak katılıp konuşma yapmıştır.Halil Nimetullah Öztürk,1953 yılında yayınladığı Türkleşmek,Layıklaşmak,Çağdaşlaşmak adlı eseriyle 1955 yılında Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen bilim eserleri armağanına aday olarak katılmışsa da kazanmamıştır.³⁸

Cumhuriyet döneminin reform sürecinde radikal fikirleriyle dikkat çeken Öztürk, 29 Haziran 1957 tarihinde İstanbul Sağlık Yurdu Hastanesinde tedavi gördüğü sırada vefat etmiştir.

³⁶Mustafa Tahir Öztürk, "Darülfünun İlahiyat Fakültesi Dergisinde Yer Alan "Sanat ve Din" Konulu Makalenin Değerlendirilmesi", **Darülfünun İlahiyat Sempozyumu 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri**, İstanbul, 2010, S.513-514.

³⁷H. Tolga Arslan, "Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne Felsefe Öğreniminin Yapılandırılması", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 61, Güz 2017, s. 51-86.

³⁸ Özerdim, **a.g.m.**, s.498.

1.2.1. Darülfünun ve Halil Nimetullah

“*Darülfünun*”³⁹ kelime manasıyla ilerlemek gayesinde olan, toplumun ihtiyaç duyduğu bilgilerin üretildiği bir bilim merkezi, yükseköğretim manasında önem arz eden bir kurumdur. Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyunca Batı’nın bilim, teknolojik ve yeniliklerine karşı kapalı bir tutum içerisinde yaşam sürmüştür. Dolayısıyla bu açıdan Osmanlı Devleti’nde Darülfünunun kurulması modernleşme ve çağdaşlaşma açısından büyük bir kırılma noktasıdır ve devletin yenilik hareketlerine karşı olan tutumunun önceki zamanlara göre değiştiğinin en güzel kanıtıdır.

Darülfünun kurumunun tarihsel sürecine bakıldığı zaman ilk olarak 1845’te Meclis-i Maarif-i Muvakkat’ın hazırladığı raporda geçmektedir.⁴⁰ 1863 tarihinde açılan Darülfünunun kurulmasından sonra bu dönemde yapılan çalışmalar pek sonuç vermemiştir. Daha çok halka açık konferanslar ve umumi dersler şeklinde hizmet vermiştir. Bu ilk girişimden sonra Türk eğitim tarihinde modern bir eğitim sisteminin yerleşmesi bakımından ehemmiyet arz eden 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile birlikte 1870’de Maarif Nazırı Saffet Paşa’nın etkisiyle “Darülfünun-i Osmani” adıyla tekrar açılmıştır.⁴¹ Böylece ikinci kez açılmasıyla birlikte istenilen niteliklere sahip bir yapıda olmadığı ve daha çok verdiği eğitim genel kültür düzeyinde kaldığı için kurumun hizmeti sekteye uğramıştır. Bu sefer 1874’de Mekteb-i Sultaninin içinde üçüncü kez açılan Darülfünun, yeterli donanıma sahip öğretim görevlisi ve öğrenci olmadığı için 1882’de tekrar kapatılmıştır.⁴²

Padişah II. Abdülhamit’in tahta çıkışının 25.yılında Mehmet Said Paşa’nın sunduğu raporlar ile tekrar gündeme getirilmiş ve Maarif Nezareti tarafından hazırlanan ders programı⁴³ ve Darülfünun-i Şahane Nizamnamesi ile 12 Ağustos 1900’de yürürlüğe girmiştir.⁴⁴ *Darülfünun-i Şahane*, Mekteb-i Mülkiye’nin binasına yerleştirilmiş ve 31 Ağustos 1900’de yapılan tören ile açılmış olsa da gerekli ilgiyi göreme-

³⁹ Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, M.E.B Yayınları, Ankara 1964,s.90-91.

⁴⁰ Ekmeleddin İhsanoğlu, “Darülfünun Tarihçesine Giriş 1:İlk İki Teşebbüs”, **Belleten**, 54/210, Ağustos 1990,s.702.

⁴¹ **A.g.m.**, s.720.

⁴² H.Tolga Arslan,“Darülfünun’dan İstanbul Üniversitesi’ne Felsefe Öğreniminin Yapılandırılması”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap TarihiEnstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, sayı:61, Güz 2017, s.58.

⁴³ **A.g.m.**, s.58.

⁴⁴ Emre Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi**, Cilt:1, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009,s.268.

miştir.⁴⁵ Açılmasından sonra ders programı yeniden değiştirilmiş, haftalık ders saat sayısı azaltılmış ve okutulan dersler yüzeysel kalmıştır. Ayrıca haftanın Cuma ve Pazar günleri de tatil olarak değerlendirilmiştir.⁴⁶ Darülfünun-u Şahane’de *Ulum-ı Aliye-i Diniye, Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye ve Edebiyat* şubelerinden oluşmaktadır. Edebiyat şubesinde *Hikmet-i Nazariye* adlı ders grubunun içerisinde *Psikoloji, Mantık, Ahlak, Estetik* adlı dersler yer almış olsa da kalıcılık sağlayamamıştır. Nedeni olarak Batı felsefesine dayanan bilgilerin ülkede yer edinme açısından yetersizliği gösterilmektedir.⁴⁷ Birçok kez açılma ve kapanma girişiminden sonra 1908’de *Darülfünun-ı Osmaniye* ile tekrar kurulmuştur.⁴⁸ 1933 Üniversite Reformu’na kadar topluma hizmet vermiştir.

Darülfünunda felsefe derslerinin önemine ve etkisine bakacak olursak öncelikle felsefe bilimi ve eğitiminin yeni kurulan devletlerin ideolojilerinin, anlayışlarının ve değer yargılarının oluşmasında çok önemli katkısı vardır. Türk eğitim tarihinde Felsefe biliminin geçmişine bakıldığı zaman ilk olarak Osmanlı Devleti’nde Fatih Sultan Mehmet döneminde kurulan Sahn-ı Seman ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulan Süleymaniye medreselerinde okutulduğunu görmekteyiz. 18.yy Aydınlanma Çağı ile birlikte yoğunlaşan yenilik hareketleri ile birlikte özellikle Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet döneminde felsefe bilimi bir akım ve ideoloji olarak ülkede daha etkin yer edinmeye başladı.

Osmanlı Devleti’nin ilk yükseköğretim kurumu olan Darülfünunda 1845, 1863, 1869, 1900, 1908 yıllarında yapılan düzenlemelerle “*İlm-i Hikmet*”, “*Mantık*”, “*Hikmet-i Tarih*”, “*İlm-i Ahval-i Nefs*”, “*Hikmet-i Bedayi*”, “*Tarih-i İlm-i Hikmet*” gibi ve “hikmet” terimi yerine “felsefe” ye bırakarak “Felsefe, Tarih-i Felsefe ve Arap Felsefesi gibi adlarla ders programlarında yer almıştır. 1915’te Edebiyat Fakültesi’nde Felsefe şubesinin kurulmasıyla ülkemizde gerçek anlamda felsefe eğitimi başlamıştır.⁴⁹ 1924 yılında Edebiyat Fakültesi’nde İslam Felsefesi, Ahlak Felsefesi, Mantık dersleri; 1929 yılında da Felsefe bölümü *Sosyoloji, Ruhیات ve Felsefe Tarihi*

⁴⁵ Arslan, **a.g.m.** s.59.

⁴⁶ Emre Dölen, “II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun”, **Osmanlı Bilim Araştırmaları Dergisi**, Cilt:10, S.1, Y.2008, s.1-4.

⁴⁷ Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, Cilt:3-4, Eser Neşriyat, İstanbul 1977, s.1209-1216.

⁴⁸ Arslan, **a.g.m.** s.60.

⁴⁹ Halil Nimetullah Öztürk,(1330/1914),**Darülfünun’da Felsefe Dersleri**, (Ali Utku, Uğur Köroğlu, Çeviren), Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s.7.

olarak üç kürsüden oluşmuştur. Ayrıca bu bölümdeki öğrencilere İslam Felsefesi dersleri de okutulmuştur.⁵⁰

Darülfünun kurumunun dönemin politikacıları ve bilim insanları yeni kurulan devletin ideolojisini ve inkılap hareketlerini topluma yansıtması açısından zayıf kaldığını dile getirerek yepyeni bir tartışmayı gündeme getirmişlerdir. Darülfünun kurumu o dönemin siyasi ve sosyal atmosferine uymayan, toplumdan soyutlanmış, toplumda inkılap hareketlerinin yayılmasında ihtiyaçlara cevap veremeyecek duruma gelmiş ve bütün eleştiri oklarını kendi üzerine çekmiştir. Mesela Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'te 1933'te TBMM'nin açılış konuşmasında "*Üniversitenin donatımına verdiğimiz önemi vurgulamak istiyorum. Hiç kuşku yoktur ki, yarım alınmış önlemler verimsizdir. Bütün tasarılarımızda olduğu gibi öğretim işlerinde ve kurulacak üniversitede de köktenci önlemlerle hareket etmekte kesin kararlıyız.*"⁵¹ Şeklinde konuşma yaparak ülkemizin çağdaş medeniyetler seviyesine çıkması için üniversite reformunun gerekliliğinden ve öneminden bahsetmiştir.

O dönemde Darülfünun Kurumu için yazar, aydın ve siyasetçilerin çok fazla eleştiriler yaptığı görülmektedir. Darülfünun kurumunun Üniversiteler Reformu ile lağvedilmesinden sonra 1933'te İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülen kurumun açılış konuşmasında dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galip, "*...Memlekette büyük politik ve toplumsal dalgalanmalar olmaktadır. Üniversite bunun karşısında tarafsız bir seyirci rolünü sürdürdü. İktisat alanında önemli değişimler olmaktadır. Darülfünun, bununla tamamen ilgisiz görünüyordu. Hukukta köktenci değişiklikler yapıldı. Darülfünun yalnızca yeni kanunları ders programına almakla yetindi. Yazı reformu yapılmış, dilin özdeştirilmesi hareketi başlamıştı. Darülfünun bununla hiçbir suretle ilgilenmiyordu. Yeni bir tarih değerlendirilmesi ulusal bir hareket anlamında bütün ülkeyi sarmıştı. Darülfünun'un buna karşı ilgisini uyandırmak için üç yıl beklemek ve çabalar sarf etmek gerekti. İstanbul Darülfünunu en sonunda sustu, kendi kabuğuna çekildi ve adeta ortaçağ yalıtılmışlığıyla dış dünyadan tamamen koşturdu...*"⁵² Şeklinde konuşma yapmıştır.

⁵⁰ Arslan , **a.g.m**, s.60-61.

⁵¹ Ernst Hirsch, **Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi**, Cilt:1, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1998, s.312.

⁵² Hirsch, **a.g.e**, s.312.

Maarif Vekili Reşit Galip'in konuşmasından anlaşılacağı üzere Osmanlı'nın ilk yükseköğretim kurumu olan Darülfünun kurumunun yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve inkılap hareketlerinin tam olarak özünü yakalayamadığı ve topluma benimsetilmesinde pasif kaldığının önemli bir kanıtıdır.

Darülfünun kurumunun yeni kurulan devlet için yapılması planlanan yenilik hareketlerinin gerekliliğini ve topluma mutlaka yansıtılması gerektiğini öne süren ve mecburiyetini dile getiren dönemin bir diğer fikir adamı Falih Rıfkı'dır. Falih Rıfkı'ya göre Türk İnkılabının zihinlerdeki engelleri ve önyargıları kırdığını ve Darülfünunun Osmanlı'dan kalan medreseli, geri kalmış ve köhne yönünü terk edip kurumun tamamen Türk İnkılabı ocağı haline getirilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. Ayrıca yazar, Darülfünun kurumunun son on yılda tek bir yazı kaleme almadığını ve yenilik hareketlerine ve Türk İnkılabı'na hizmet etmediğini söyleyerek yazılarında bu durumu gözler önüne sererek eleştirmiştir.⁵³

Bu durumda Darülfünun Kurumu lağvedilirken yüksek lisans tezimi oluşturan eserin yazarı, Darülfünun kurumunda çeşitli idari- öğretmenlik kadrolarında emek ve hizmet vermiş olan Hail Nimetullah Öztürk'ün de Maarif Vekâletinden gelen bir mektupla görevine son verilmiştir. Bu dönemden sonra çeşitli liselerde öğretmenlik mesleğini devam etmiştir. Ayrıca Türk Dil Kurultayı'nda dil alanındaki çalışma ve davasını da sürdürmüştür. Kendisi o dönemde çeşitli alanlardaki fikri, düşüncesi ve tarzı açısından tipik bir Cumhuriyet aydını olup Türk İnkılap hareketlerinin topluma yansıtılmasında önemli rol oynamış, yenilikçi, çağdaş ve anti-Osmanlıcı bir şahsiyettir. Fakat bu şekilde radikal fikirlere sahip olan ve Türk İnkılabı için mücadele eden Halil Nimetullah Öztürk'ün tasfiyesi akıllarda karmaşıklığa ve tutarsızlığa sebep olmuştur.

Cumhuriyet rejimiyle gayet uyumlu biri nasıl olur da görevden alınır? Sorusuna yanıt olarak devrim ve yenilik hareketleriyle birlikte siyasal kadroların oluşturulmasında Halil Nimetullah Öztürk'ün etkisiz kalacağı düşünülmüş olabilir.⁵⁴ Düşünce tarihimizde Türk İnkılabının ve tarihinin çağdaş, sistemli, ideolojik ve toplumsal temellere dayandırılmasında ısrarlı biçimde emek vermiş ve yenilik hareketlerinin ateşli savunucularından biri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Cumhuriyet rejimi ve

⁵³ Arslan, a.g.m, s.63.

⁵⁴ Fethi Açikel, "Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, cilt 4, Milliyetçilik Yayınları, İstanbul 2008, s.118.

inkılaplarına verdiği destek ve hizmetlerle son derece ahenk içerisinde olan Halil Nimetullah Öztürk'ün tasfiyesi, Kafadara göre “*ilginç bir örnek*” teşkil etmekteydi.⁵⁵ İşin daha da ilginç yönü 1933 Üniversite Reformu sonrası “Cumhuriyet” adlı gazetede yazdığı yazıya bakacak olursak Darülfünunun Osmanlı devletine ait eski bir kurum olduğunu ve tasfiye edilmesini savunmuştur. Öztürk'e göre yeni kurulacak üniversitenin “bütün teolojik-metafizik zihniyetten sıyrılmış ve tam bir pozitif zihniyeti edinmiş” olmalıdır.⁵⁶

1933 Üniversite Reformu öncesi Darülfünun kurumunun ders veren hocalarına bakıldığı zaman pek çoğunun dokorasız olduğu 1933-1950 reform sürecinde derse yabancı hocaları girdiği 1950 ve sonrasında ise doktoralı yerli hocaların derse girildiği görülmüştür.⁵⁷ 1933 Üniversite Reformu öncesi Darülfünunda felsefe derslerine giren hocaların lisans sırasında veya doktora aşamasında felsefe bilimine meraklı olan yabancı lisan bilen kişiler felsefe derslerine girmişlerdir. Bunun sebebi olarak da o dönemde doktora programlarını yürütecek akademisyenlerin yetiştirilmemesi olarak gösterilmektedir.⁵⁸

Bütün bunlara bakacak olursak pozitivist, inkılapçı ve anti-Osmanlıcı bir karaktere sahip olan Halil Nimetullah Öztürk'ün görevden alınmasında dönemin siyasetçileri, toplumsal konjonktür tarafından o günün şartlarına göre pasif, yetersiz kalacağı ve kendisinin Osmanlı ilim-irfanına göre yetişmiş medrese kökenli olmasının da etkisi görülür. Ayrıca Türk düşünce tarihinde Osmanlı'nın ilk yükseköğretim kurumu olan Darülfünunda felsefe, mantık, ahlak ve sosyoloji gibi alanlarda verdiği derslerle ve ülkemizde felsefe öğreniminin geçirdiği aşamalar açısından Halil Nimetullah Öztürk'ün bu alanda verdiği emekler ve Darülfünundaki felsefe eğitimi ders notları son derece önemli olduğu aşikârdır.

⁵⁵ Osman Kafadar, **Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s.263.

⁵⁶ Halil Nimetullah Öztürk, “Türk Yurdu, Üniversiteden Muasır Medeniyetin Nur ve Ziya Kavşağı olan Pozitif İlim Bekliyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Ağustos 1933.

⁵⁷ Ayhan Bıçak, **Türk Düşüncesi**, Cilt:2, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s.259.

⁵⁸ Arslan, **a.g.m.** s.61.

1.3. Görüşleri

Osmanlının son dönemlerinde yaşamış ve müderrislik yapmış, Cumhuriyet dönemi aydınlarından olan Halil Nimetullah ÖZTÜRK, Türk modernleşmesinin karakteristiğini oluşturan yazılar kaleme almıştır. Ziya Gökalp ve onun yolundan gidenlere karşı eleştirilerin yanı sıra düşünce sistemlerinin de yakın takipçisi olan Halil Nimetullah, “*Sıkı bir pozitivist ve anti-Osmanlıcı olarak*”⁵⁹ nitelendirilebilir. Onun bu yönü araştırmamızın konusu olan İnkılabın Felsefesi adlı kitapta daha açık olarak görülebilmektedir.

19.yy’ da ortaya çıkan ve metafiziği ortadan kaldıran “pozitivizm” ve bu pozitif felsefeden etkilenen Cumhuriyet’in ilk dönem aydınları toplumu yeniden şekillendirme misyonuyla harekete geçmişlerdir⁶⁰. Pozitivizmin en önemli unsuru olan değişimle Cumhuriyet döneminde ekonomide süratle kalkınma, bilimin ve teknolojinin gelişimi, Batı’yı yakalama, sanayileşme ve toplumun modernleşmesi gibi hedefler devrimci bir kadronun gayretiyle gerçekleşecekti.⁶¹ Türkiye, artık inkılaplar sistemi içerisinde Batılılaşma hareketini Cumhuriyetle birlikte hızla geliştirmeye yöneldi ve bu dönemde topluma yönelik anlayış sergileyen Cumhuriyet aydınları ilerleme ve değişime inanan, bunun için mücadele eden ve toplumu eğiten bir fonksiyona sahipti.⁶² Cumhuriyet aydınları ile ilgili dikkat çekici husus, hemen hemen hepsinin Osmanlı Devleti’nin çöküşü döneminde yetişmiş olmaları ve Osmanlıca eğitim almalarıdır.⁶³

Cumhuriyet’in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün Batılılaşma çerçevesinde düşüncelerine önem verdiği aydınlarından biri de Ziya Gökalp’tir. Gökalp 1922’de Yeni Gün gazetesindeki makalesinde “*Kabul etmediğimiz takdirde Garp devletlerinin esiri olacağız. Garp medeniyetine hakim olmak yahut Garp devletlerine mahkum olmak, bu iki şıktan birini kabul mecburiyetindeyiz. Bugün artık şu hakikat anlaşılmıştır: Avrupa’ya karşı hürriyetimizi ve istiklalimizi müdafaa edebilmek için Avrupa*

⁵⁹ Akın Bakıoğlu, “Türk Modernleşmesinde Bir Yönelim: Halil Nimetullah Öztürk”, **Arayışlar**, S. 20, s.131, 2008.

⁶⁰ Evren Altınkaş, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydınlar: Kurucu İdeolojinin Seçkinleri”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 7, sayı 14, (Güz 2011), s.114-115.

⁶¹ Mithat Baydur, “Demokrasi ve Modernleşme Sürecinde Devletin Sivil Toplumla Baskın Gelmesi ve Kemalizm”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt:18, 1997, s.198.

⁶² Yılmaz Karakoyunlu, **Aydın Geleneğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları, Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s.18.

⁶³ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s.290.

medeniyetini iğtinam etmemiz lazımdır. Avrupa medeniyeti müspet ilimlerden ve sınaî tekniklerden, içtimai teşkilatlardan ibarettir.”⁶⁴ diyerek batılılaşmaya mecbur olduğumuz düşüncesine Mustafa Kemal’de katılmakla beraber milliyetçilik düşüncesinde de ırk milliyetçiliği yerine kültür milliyetçiliğini savunması da Ziya Gökalp ile benzerlik göstermektedir.⁶⁵ Yine Mustafa Kemal’in “ Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” cümleside pozitivismden etkilenen Ziya Gökalp⁶⁶ ve Halil Nimetullah Öztürk gibi aydınların düşüncelerini desteklemektedir.

Üzerine çalışma yaptığımız eserin müellifi olan Halil Nimetullah Öztürk, Comte, Durkheim ve Ziya Gökalp’in görüş ve düşüncelerinden etkilenmiştir. Gencan’a göre “ Prof.Öztürk, gerçek bir bilgindi, Paris’te felsefe okumuş, gözlemci ve deneyci felsefeyi pek üstün tutar, Comte’u dilinden düşürmezdi. “⁶⁷ diyerek Öztürk’ün anlayışını yansıtan açıklamalar yapmıştır. Toplumların teolojik, metafizik ve soyut olmak üzere Comte’un “ üç hal yasası “ kuramını benimseyen Öztürk, bu kuramı Türk toplumuna uyarlamasıyla Osmanlı dönemini teolojik ve metafizik bir dönem, Türklük dönemini de pozitif bir dönem olarak değerlendirmiştir. Yani Osmanlılık metafizik bir varlık, Türklük ise gerçek bir varlık olduğu kanaatine varmıştır.⁶⁸ Gazi’nin önderliğinde gerçekleştirilen Türk İnkılabının kendi öz varlığına karşı yabancı kültürün etkisi altında kendi ulusal bilincini yitirmiş bir varlık,⁶⁹ olan Osmanlılıktan kurtulmaları ve Türk İnkılabını toplumun bütün yönüyle özümsemesi ile mümkün olacaktır. Öztürk’e göre Osmanlı döneminde milli birliği sağlayacak mefkurelerin olmadığını “ dilimiz lisan-ı Osmani, edebiyatımız İran, hukukumuz fıkıh, ahlakımız Arap, ilmimiz iskolastik, velhasıl bütün müesseselerimiz öz varlıklarını kaybetmiş durumdadırlar. ”⁷⁰ diyerek ifade etmiştir. Öztürk’e göre Osmanlılık döneminde ulus varlığı duygusu olmadığı için “ ümmet devri “ yani “İslamcılık “ yaşanırken, “ Büyük Türk Devrimi “ sonucunda bu durum sona ermiş, yerine “ millet devri

⁶⁴ Mesut Erşan, “ Mustafa Kemal Atatürk’ün Batılılaşma Hakkındaki Düşünceleri “ , **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:8, Sayı:3, 2006, s.41.

⁶⁵ Şahin Gürsoy ve İhsan Çapçuoğlu, “ Bir Türk Düşünürü Olan Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme “ , **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:47, Sayı:2, 2006, s.91.

⁶⁶ Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul 2005, s.372.

⁶⁷ Tahir Nejat Gencan, “ Öztürk’ün Ardından “ , **Türk Dili**, Cilt: VI, Sayı:72, 1 Eylül 1957, s.666-667.

⁶⁸ Halil Nimetullah Öztürk, “ Türklüğünü Bil “ , **Ergene**, Cilt:1, Sayı:2-3, 3 Ağustos 1946, s.9-10.

⁶⁹ Halil Nimetullah Öztürk, **Türkleşmek, Layıklaşmak, Çağdaşlaşmak**, M. Sıralar Matbaası, İstanbul, 1953, s.14.

⁷⁰ Halil Nimetullah Bey’in Konuşması, **Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Münakaşalar**, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul, 1932, s.328.

“ yani “ Türkçülük “e geçilmiştir.⁷¹ Buna göre Osmanlı’da din hayatı İslamcı, Türkçülükte din hayatı ise Müslümanlık olarak yaşandığını dile getirmiştir.⁷² Ayrıca Türk İnkılabının temelini anti-Osmanlılık çerçevesinde ele almış Ziya Gökalp’in “ *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* “ düşüncesine karşı Öztürk, “ *Türkleşmek, Layıklaşmak, Çağdaşlaşmak* “ biçiminde karşı bir tez oluşturmuştur. Aslında Gökalp’in sistemini Öztürk aynen benimsemiş, fakat içeriğini büyük oranda değiştirmiştir. Öztürk, Gökalp’in düşüncelerinin eskidiğini ve teokratik bir rejimi savunduğu için eksik, çelişkili ve hatalı bularak özellikle “ *İslamlaşmak* “ anlayışını eleştirmiştir. Kendi sisteminin Cumhuriyet dönemini yansıtan en gerçek sistem olduğunu ifade etmiştir. Ziya Gökalp’in *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabında⁷³ Osmanlılık eleştirisini ayrıntılı yapmıştır. Öztürk, Ziya Gökalp’in müesseseler düzeyinde çözümlemesini yani memlekette iki takım müessese olduğunu Türk müesseseler Türk harsını, Osmanlı müesseseleri de Osmanlı medeniyetini meydana getirdiğini savının yakın takipçisi olmuştur.⁷⁴ Öztürk, yeni kurulan devletin siyasi rejimini “ İlahi Cumhuriyet “⁷⁵ toplumsal düzeyini halkçı olarak tanımlamıştır.

Halil Nimetullah Öztürk, dil ve harf inkılaplarına bakış açısı 1926 yılında yayımlanan Akşam gazetesinde ve daha sonra 1928’de *İnkılabın Felsefesi* adlı kitabında “ Bir Ankete Cevap “ adlı yazısında Latin Harflerinin benimsenmesinin, dili toplumsal bir kurum olarak tanımlayarak harf inkılabının kargaşaya yol açacağını⁷⁶ ayrıca harfleri değiştirmenin ilmin gösterdiği yolun aksini tutmaktır diye vurgulayarak harf inkılabına karşı çıkmıştır.⁷⁷ Öztürk, daha sonraki yıllarda tamamen bu düşüncelerden sıyrılarak bu görüşünden vazgeçmiş, dil alanındaki inkılapların ve harf inkılabının ateşli bir savunucusu olmuştur.⁷⁸ Ayrıca eski Arap harfleriyle okunup yazılan şeylerin bize ait olmadığını ve kendi öz varlığımızı bırakıp tercih ettiğimiz yabancı kültürün bizde eğreti kaldığını böylece Türk ulusunun varlığını yitirmesine sebep olacağını belirtmiştir.⁷⁹ Öğretmenlikten emekli olduktan sonra dil çalışmalarına ağır-

⁷¹ Halil Nimetullah Öztürk, “ Kara Kuvvete Karşı “, **Ergene**, Cilt:1, Sayı:5, Eylül 1947, s.11.

⁷² Öztürk, **Türkleşmek, Layıklaşmak, Çağdaşlaşmak**, s.91.

⁷³ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, haz. M. Kaplan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.

⁷⁴ Ziya Gökalp, **Türk Harsı ve Osmanlı Medeniyeti**, **Makaleler IV**, yay.haz. F. Ragıp Tuncar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977, s.50.

⁷⁵ Halil Nimetullah Öztürk, **Halkçılık ve Cumhuriyetçilik ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti**, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1930, s.30.

⁷⁶ Halil Nimetullah Öztürk, “ Harf Devrimi “, **Türk Dili**, Cilt:2, sayı:24, 1 Eylül 1953.

⁷⁷ Ayşegül Şentürk, “Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basımın Rolü”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 26, Ağustos 2012, s.s.27-44.

⁷⁸ İslam Ansiklopedisi, “ **Milli Mecmua** ” maddesi, cilt.30.

⁷⁹ Halil Nimetullah Öztürk, “ Harf Devrimi “ **Türk Dili**, s.840.

lık veren Halil Nimetullah, dilde sadeleşmeyi savunmuş ve bu konuda öncülük yapmıştır. İstanbul Öğretmenler Derneği, bünyesinde dil çalışmaları yapmış, ürettiği felsefe terimlerini Türk Dil Kurumuna göndermiştir.⁸⁰

Sonuç olarak, Osmanlı ümmet kültüründen Türk ulusal kültürüne geçişi ve siyasi rejim olarak laik bir Cumhuriyet sistemi Halil Nimetullah Öztürk'ün düşünce sisteminin özünü oluşturmaktadır.

1.4. Eserleri

Halil Nimetullah ÖZTÜRK'ün, telif, tercüme ve katkıda bulunduğu eserlerin toplamı 12 adettir.

1.4.1. Telif eserleri

Felsefe Dersleri, Hukuk Matbaası, İstanbul, 1914. İlk olarak Osmanlıca yayınlanan bu eser Darülfünun'da Felsefe Dersleri adı ile Ali Utku, Uğur Köroğlu tarafından Latin harflerine aktarılarak ve sadeleştirilerek 2011 yılında yeniden yayınlamıştır.⁸¹

İnkılabın Felsefesi, İkdam Matbaası, İstanbul 1927. Çalışmamızın konusunu oluşturan bu eser 1927 yılında Osmanlıca olarak yayınlamıştır. Bir kısmı daha önce Milli Mecmua'da yayınlanan makalelerden oluşmaktadır.

Halkçılık ve Cumhuriyet ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1930.

⁸⁰Kurum Haberleri, **Türk Dili Dergisi**, S.8, 1952, s.493.

Bugünkü Dilimiz, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1930.

Dilde (Osmanlıca)dan (Türkçe)ye, İstanbul, Marifet Basımevi, 1944.

Türkleşmek Layıklaşmak Çağdaşlaşmak, M. Sıralar Matbaası, İstanbul, 1953.

Arab'ın Aslı, Dili, Dini, İstanbul, 1957.

Genç öğretmenlere, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1970.

1.4.1. Katkıda bulunduğu eserler

Müfid Arıpek, Niyazi Sezer tarafından hazırlanan ve “Halil Nimetullah Öztürk’ün Takrirlerinden Tutulmuş ve Kendisi Tarafından Görülmüş Felsefe Notlarıdır.” alt başlığı ile yayınlanan üç eser mevcuttur:

Mantık, Müfid Arıpek, Niyazi Sezer, İstanbul, Marifet Basımevi 1944.

Felsefe, Müfid Arıpek, Niyazi Sezer, İstanbul, Marifet Basımevi 1944.

Toplumbilim, Müfid Arıpek, Niyazi Sezer, İstanbul, Marifet Basımevi 1944.

1.4.3. Çevirileri

Fransız filozof Bergson’un “Les Données Immédiates De La Conscience” adlı eserini Türkçeye çevirmiştir:

Şuurun Bila-Vasıta Muataları Hakkında, Henri Louis Bergson, Çev. Halil Nimetullah, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

İKİNCİ BÖLÜM

İNKİLÂBIN FELSEFESİ ADLI KİTABIN LATİN HARFLERİNE AKTARILMASI

2. İNKILÂBIN FELSEFESİ ADLI KİTABIN LATİN HARFLERİNE AKTARILMASI

2.1. Kitap hakkında

Darülfünunun Felsefe Öğretmeni, Cumhuriyet aydın ve araştırmacı öğretmeni olan Halil Nîmetullah Öztürk'ün felsefe,mantık,sosyoloji,tarih,dil vb. alanlarda birçok eseri,kitapları,makaleleri,gazete yazıları,çevirileri bulunmaktadır.Bu eserlerin içerisinde çalışmamızın konusunu oluşturan “İnkılabın Felsefesi” adlı kitap 1928 yılında İstanbul’da İkdam Matbaasında Arap harfleriyle basılmıştır.

Bu eserin büyük bir kısmı (74. Sayfaya kadar) 1927 yılında Milli Mecmua Dergisi'nin çeşitli sayılarında yayınlanmış olan bir dizi makalelerin toplanmasından oluşmaktadır.Bu makaleler ise;

İnkılabın Felsefesi-1, “Osmanlı Cemiyetinden Türk Cemiyetine Geçiş”,cilt:7,no:80,15 Şubat 1927,s.1227-1228.

İnkılabın Felsefesi-2, “Her İnkılabın Kendine Göre Bir Hususiyeti Vardır”,cilt:8,1 Nisan 1927,s.1334-1335.

İnkılabın Felsefesi-3, “Dil Müessesesi”,cilt:8,no:87,1 Haziran 1927,s.1398-1399.

İnkılabın Felsefesi-4 “Ahlak Müessesesi”,cilt:8,no:88,15 Haziran1927,.1413.

İnkılabın Felsefesi-5, “Hukuk Müessesesi”,cilt:8,no:89,1 Temmuz 1927,s.1430.

İnkılabın Felsefesi-6, “İktisat Müessesesi”,cilt:8,no:90,15 Temmuz1927,s.1447.

İnkılabın Felsefesi-7, “Bedii Müessesesi”,cilt:8,no:91,1 Ağustos 1927,s.1462-1463.

İnkılabın Felsefesi-8, “Din Müessesesi”,cilt:8,no:92,15 Ağustos 1927,s.1478-1479.

İnkılabın Felsefesi-9, “Türk İnkılabının Mahiyeti”,cilt:8,no:93,1 Eylül 1927,s.1494-1495.

İnkılabın Felsefesi-10, “Türk İnkılabının Şümulü”,cilt:9,no:99,1 Kanun-i Evvel 1927,s.1590.

Eserin 75 ve 80. sayfaları arasındaki “İnkılap Terbiyesi” adlı makale 11 Eylül 1927 tarihli Vakıf Gazetesi’nde çıkmıştır.

81 ve 85. sayfaları arasında ki “Cemiyet” ve “İman” başlıkları altında 24 Teşrinisani 1927 tarihli Vakıf Gazetesi’nde çıkmıştır.

86 ve 90.sayfaları arasında “Milli Vahdet.”adlı makalesi 1 Haziran 1927 tarihli Milliyet Gazetesi’nde çıkmıştır.

91 ve 93. sayfaları arasında “ Bir Ankete Cevap” şeklindeki yazısı ise 10 Nisan 1927 tarihli Akşam Gazetesi’nde (Latin Harflerini Kabul Etmeli Mi, Etmemeli Mi?) diye açılan ankete cevaben çıkmıştır.

2.2. Çalışma hakkında

Çalışma konumuzu oluşturan Halil Nimetullah Öztürk’e ait İnkılabın Felsefesi isimli kitap Latin harflerine aktarılırken Türk Dil Kurumunun son Yazım Kılavuzu⁸² esas alınmıştır.

Dilimize Arapça ve Farsçadan geçen tamlamalar sadeleştirilmemiş, orijinal haliyle verilmiştir. Kitapta Batı dillerinden geçen kelimeler hem Arap harfleriyle

⁸² Yazım Kılavuzu, Komisyon, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2012.

hem de Latin harfleriyle yazılmıştır. Bu kelimeleri çalışmamızda metin içerisinde BÜYÜK harfler ile göstermeyi tercih ettik.

Harf İnkılabı'nın hemen öncesinde yayımlanan kitaptaki bazı noktalama işaretleri günümüz kurallarına uymamaktadır. Yanlış da olsa bunları değiştirmedik, devrin veya yazarın tercihlerini gösterdiği için aynı şekilde bıraktık.

Kitabı Latin harflerine aktarırken sayfa sayısının aynı kalmasına dikkat ettik, alıntılarda sayfa numarasını tekrara düşmemek için dipnot yerine parantez içinde vermeyi uygun gördük.

Halil Nimetullah

İstanbul Darülfünunda “Mantık” Müderrisi

İNKILABIN FELSEFESİ

Birinci Tab

İkbal Kütüphanesi

İstanbul- İkdam Matbaası

1928

Tarihimizin en muazzam, en şerefli bir dönüm noktası olan “Türk inkılabı” için inkılabın evladı olan bugünkü neslin, inkılabı kendi varlığımızda tatbik etmek, inkılabı yaşatmak gibi ağır fakat o nispette şerefli vazifeleri vardır. Ben vicdanımda duyduğum bu vazife-i hasenden ilham alarak inkılabın içtimai mahiyetine, inkılap vazifelerine dair düşündüklerimi “İnkılabın Felsefesi” namı altında bir sıra makaleler hâlinde “Milli Mecmua”da yazmış idim. Hassama düşen vazifeyi ifa etmiş olmak için onların mecmuu ile yine inkılaba ait birkaç makaleyi bir kitap hâlinde neşrediyorum.

4 Şubat 1928

H.N

İnkılabın Rehberi

BÜYÜK GAZİ [*]

“Gazi” kelimesi Türk tarihinde başlı başına bir devir, başlı başına bir asır, vücuda getirecektir. “Gazi” kelimesi Türk milletinin mukadderatında yenilmiş bir taliin, hakikate munkalip olmuş bir hayalin işareti olarak kalacaktır. Bir milletin mukadderatında bazen öyle devreler olur ki bütün fertlerin ümitsizlik gayyasına düştüğü, bütün ruhların, artık karanlık ve hiçbir halas çaresi kalmamış bir istikbalden başka bir şey görmedikleri bir anda milletin iradesi tek bir fertte tecelli eder, ve o fert içtimai varlığın en derin izlerinde keşfettiği kudreti, henüz ölmemiş olduğunu sezdiği milli azmi kendinde göstererek cemiyeti, içine düştüğünü zannettiği ölüm karanlığından kurtarır, hayat aydınlığına çıkarır.

Cemiyet hayatında hakiki bir basübadelmeyt teşkil eden bu anda fertler güya uzun asırlardan beri içinde uyuşmuş kalmış oldukları yokluk âleminden silkinerek, üzerlerine çökmüş olan meskenet havasını yırtarak yeni bir ruh, yeni bir hayat ile bütün bütün başka bir mevcudiyet olarak varlık âlemine çıkarlar.

İşte Türk milletinin tarihinde en parlak, en yüksek bir devri

* Gazi'nin İstanbul'u ziyareti münasebetiyle Darülfünun namına çıkan kitapta neşredilmiştir.

teşkil edecek olan “Osmanlı cemiyeti” hayatından “Türk cemiyeti” hayatına geçişindeki bu dönüm noktasında rehberi Büyük Gazi’dir.

İnsaniyet tarihinde “kahraman” ve “dâhi” diye iki “büyük insan” enmûzeci tefrik olunur. Bir milleti, düşmanların istilasına uğrayarak kenarına geldiği izmihlal uçurumundan âdeta fevkalbeşer bir irade ile kurtarıp hayata kavuşturana “kahraman”; cemiyet hayatını içine düştüğü milli olmayan varlıktan sıyrılarak asıl kendi öz varlığına erdirecek olan milli şuurun uyanmasına rehber olana da “dâhi” denir.

Gazi’nin büyüklüğünü bu noktada görürüz. Milletın mukadderatında kara bir gün olarak zuhur eden makûs talii yenerek milli varlığı izmihlalden kurtaran “milli irade” Gazi’nin şahsında tecelli etmiştir.

Fakat asıl ondan sonra milletin muasır medeniyette layık olduğu mevki bulmak ve ancak bu suretle hayat hakkını kazanmış olmak, temeddün ve terakki sahasında ilerlemek için yeni bir yürüyüş lazım geliyordu. Türk milletinin medeniyet yolunda ilerlemesi için içinde bocaladığı, milli varlığı kendi yabancı sultaları altında boğduğu milli olmayan müesseseleri yıkmak suretiyle inkılabı yapan “maşeri hamle” yine Gazi’nin şahsında tecelli etmiştir.

İşte Gazi kendi emsalsiz, yüksek şahsiyetinde inkılabı tecelli ettirerek Türk milletinin hiç beklenilmeyen yüksek azmini, yüksek kabiliyetini ve binlerce asırdan beri büyük bir millet olarak hüküm sürmüş olan Türk fitratındaki cevheri, milletler tarihinde başlı başına uzun ve mümtaz bir fasıl teşkil eden yüksek müstesna mevcudiyetinden hiçbir şey kaybetmemiş olduğunu, sırf kendisine has olan asıl varlığını elan muhafaza ettiğini ve daima muhafaza edeceğini göstermiştir.

Gazi'ye olan merbutiyet, Gazi'ye olan hürmet onun eserine iktifa ile kendini gösterir. İnkılabın evladı olan bugünkü genç nesil Gazi'ye olan hürmetini Gazi devrinin kendi varlığını idrak etmiş bir nesli olduğunu onun gösterdiği yoldan gitmek, milli varlığımızı gerek maddi gerek harsi sahada üzerimize pek ağır fakat o nispette şerefli vazife tahmil eden içtimai inkılap yolunda yürümek ile göstermiş olur.

Bu milli vazifelerin ifası uğrunda hiçbir maniadan yılmayarak hiçbir hailden korkmayarak ileriye, daima ileriye doğru ve şuurlu bir yürüyüş ile, yüksek bir azim ve kuvvetli bir iman ile gitmek suretiyle Gazi'ye olan merbutiyet gösterilmiş olur.

Türk gençliğinde Gazi'ye olan hürmet ve merbutiyet bu yolda tecelli edecektir.

İNKILABIN FELSESEFİ [*]

Osmanlı cemiyetinden Türk cemiyetine geçmek

Bugünkü nesli teşkil eden fertler kendilerini yeni bir cemiyetin efradı olarak görüyorlar. Bugün bir Türk ne tarafa baksa, neye baksa eskiden olduğundan başka türlü bir varlık, yeni bir hayat gözüne çarpıyor, eski varlığı gösteren ananelerin ortadan kalktığını, yeni varlığı sezdirenen yeni gidişlerin, yeni oluşların meydana çıkardığını, bütün ruhları yeni bir mefkûre ateşinin sardığını görüyor.

Eski “Osmanlı cemiyeti” zeval bulmuş, yeni doğan bambaşka bir cemiyet fertleri kendi sinesinde toplamış, onlara yeni bir ruh, yeni bir hayat vermeye başlamıştır.

Osmanlı cemiyetini teşkil eden bütün müesseseler değişmiş, yerine sırf Türk ruhundan fişkırان yeni kıymetlerden müteşekkil yeni müesseseler doğmakta bulunmuştur.

Osmanlı cemiyetini yürüten veyahut yürütmek isteyen bütün akideler, kanaatler alt üst olmuş, onların yerine yeni doğan “Türk cemiyeti”nin yeni teamülleri, yeni cereyanları geçmiş, içtimai varlık bütün bütün yeni bir istikamet almıştır.

İnkılabın iki safhası

İnkılaplar cemiyet hayatında değişmeler, tahavvüller husule getiren büyük

[*] Milli Mecmua'nın 10 Şubat 1927 tarihli ve 80 numaralı nüshasından itibaren bir silsile hâlinde neşredilmiştir.

maşeri hamleler, yaratıcı tekâmüller olduğuna göre cemiyet hayatını yeni gidişlere, yeni oluşlara sevk eden bir amil olur.

Siyasi inkılaplar içtimai hayatı bağlamakta olan eski müesseseleri, eski kanatları yıkar, cemiyetin nizamını artık yürütemez bir hale gelmiş olan köhne, çürümüş bağları kırarak içtimai hayatı atılmak istediği hür, saf bir havaya kavuşturur. Cemiyeti içinde bunaltan, sıkı boğucu havadan kurtulmuş olarak yeni bir hayata kavuşmaktan mütevellit derin bir inşirah, vecdli bir heyecan bütün ruhları kaplar.

Bu suretle eski yıpranmış, çürümüş siyasi müesseselerden, ananelerden kurtulan cemiyet içine girdiği yeni hayatın icaplarına uymaya, yeni fikirlere göre içtimai nizamı bulmaya uğraşır.

Denebilir ki siyasi inkılaplar cemiyet hayatının çatısını, istikametini kurar, içtimai inkılaplar ise asıl onun içini, bünyesini tesis eder.

Vücuda getirdiğimiz siyasi inkılapların devamlı olması, yeni kurulan cemiyetin metin esaslar üzerine yerleşmesi, sarsılmaz bir surette kökleşmesi için bu cemiyeti teşkil eden bütün müesseselerin de asri görüşler, ilmî usullerle tetkik ve tettebbu edilerek bulunacak yeni kaidelere, yeni ölçülere göre milli harsın fertlere aşılması lazım gelir.

Hiç şüphe yok ki yeni doğan bu varlığın istinat edeceği bütün müesseseleri sağlam temeller üzerine bina etmek, ferdin bu yeni cemiyete karşı olan alakasını en canlı rabıtalarla bağlamak, yeni cemiyeti artık zevalden korkulmaz bir surette ebedileştirmektir.

Ferte şuurlu bir içtimai hayat lazımdır.

Bir taraftan her fert gözünün önünde yeni bir hayatın doğduğunu

görüyor, ve ferdin ruhunda hissedeceği en canlı endişe içtimai hayata intibak meylî olduğundan kendini bu hayata döndürmeye çalışıyor.

Diğer taraftan cemiyetin asıl varlığı ferdin içtimai hayata hakkıyla intibak etmesiyle mümkün olacağından cemiyet de kendi varlığının beka ve inkişafını ferdin cemiyete karşı olan alakasından bekliyor.

İşte bu iki taraflı alakanın sıkı bir surette tesisi cemiyet hayatını teşkil eden bütün müesseselerin ferde hakkıyla aşılmasıyla, ferdin milli müesseseleri hakkıyla benimseyerek içtimai hayatını şuurulu bir surette yaşaması ile mümkün olur.

Müesseselerin ferdin şuurunda hakkıyla yaşaması asri kıymetleri olmasına mütevakkıftır

İçtimai müesseselerin ferdin şuurunda hakkıyla yaşaması, ferdin cemiyete hakkıyla intibak etmesi için müesseselerin asri kıymetleri haiz olmaları lazım gelir. Yoksa asri hayata uymayan, cemiyetin yaşadığı asırdan geri kalmış olan müesseseler fertlere telkin edeceği kuvvetli alakayı veremeyecekleri için fert kendi ruhunda içtimai hayatın sönmeye, ruhunda bir boşluk hâsıl olmaya başladığını görür.

Cemiyet hayatından nasibini almayan fertte eski canlı hayat yerine artık bir durgunluk, yeis, fütur dediğimiz ruhi haletler belirmeye başlar. Çünkü muasır medeniyetten geri kalmış olan içtimai hayat artık eski kuvvetini kaybetmiş, ferdi cemiyete artık bağlayamaz bir hale gelmiş olacağı gibi fert de cemiyet hayatından alması lazım gelen en duygulu, en canlı alakadan mahrum kalmış olarak ruhindaki hayatiyet sönmeye başlar. Neticede böyle sönük ruhlu fertlerden müteşekkil cemiyete hayat kalmayacağı için cemiyet de izmihlale, inhilale yüz tutar. İşte eski “Osmanlı

cemiyeti”nin akıbeti ile, bugün kendini “Türk cemiyeti”ne intibak ettiremeyip de hâlâ eski “Osmanlı zihniyeti”nden kurtulamamış olanların ruhî haletleri bunun en canlı şahididir.

Bugünkü Türk cemiyetinin hayatı Türk harsıdır

Her cemiyetinin kendine has olan ve diğer cemiyetlere karşı yabancı bulunan bir takım hususi duyguları vardır. İşte bir cemiyetin harsı diye o cemiyetin kendine mahsus olan ve aslıyetini, hususiyetini muhafaza eden bu duyguların mecmuuna denir. Bu duygular fertte canlı akideler şeklinde tecelli eder, ve fert ile cemiyet arasındaki alakanın şiddetine, ferdî vicdandaki imanın kuvvetine göre fevranlı, heyecanlı, vecdli bir hâl alır.

Milli hayatın lisan, ahlak, hukuk, ilh. gibi müesseselerden tecelli edecek olan bu içtimai hadiseleri maşeri vicdanda yaşamakta olan öz kaidelere, canlı örflere raptetmek suretiyle içtimai varlıkta nizam tesis eder. Zaten içtimai inkılaplar bu nizamı bulmaya uğraşan cehtlerden, hamlelerden başka bir şey değildir.

Bugünkü “Türk cemiyeti”nin varlığını teşkil eden milli harsı da Türk ruhunun kendine has olan ve asaletini, mümtaziyetini her vakit muhafaza etmiş bulunan asil, bakir duyguların mecmuudur.

Bu duygular tamamen milli mahiyeti haiz, sırf Türk ruhuna has olan vasıflarıyla temayüz etmiş oldukları hâlde eski “Osmanlı cemiyeti”nin milli olmayan müesseselerinden sudur eden yâd illerden alınmış yabancı kaideler bu milli duyguları dağınık bir hale koymuş, Türk harsını yabancı kaidelerin tahaccümüne maruz bırakmış, asıl içtimai hayatımızla bu milli duygular arasında âdeta bir set çekerek milli hayatı inkişaf ve tekâmülden mahrum kılmıştır.

İşte inkılabımızın feyizli semerelerini ferdî vicdanlara hakkıyla aşılacak için harsımızı Osmanlı zihniyetinin-hentüz sinsi sinsi yaşamakta olan- çürük, köhne bağlarından tamamiyle kurtararak sırf Türk ruhundan doğacak yeni akidelere göre içtimai hayatımızda nizamı bulmaya uğraşmak inkılabın evladı olan bugünkü nesle düşen en büyük, en milli bir borçtur.

-2-

Her inkılabın kendine göre bir hususiyeti vardır.

Maddi, hayati, ilh. bütün varlıkların olduğu gibi içtimai varlığın da daimi bir sayruret, mütemadi bir oluş hâlinde tekevvün etmekte olduğunu ilmin son görüşleri bize anlatıyor.

Her nevi şeniyet meydana koyduğu vakaların hudusu vasıtasıyla kendi mevcudiyetini “âlem-i kevn ü fesat“da ihtar eder. Maddi tabiat sahasında olduğu gibi içtimai tabiat sahasında da vakaların tekevvün ve zuhurunu idare eden en büyük umde “nizam“ umdesidir. Zaten ilmin yegâne endişesi kainatın herhangi sahasında olursa olsun bu nizamı bulmak, her nevi hadiseler zümresini inzibat altına almaktır.

Daimi oluş her nevi varlıkları tekâmüle sevk eden bir üfûledir. Bu sayruretin, bu oluşun seyrini ihlal edecek manialar,” lâsalim ANORMAL” tekevvünler uzvi sahada olduğu gibi içtimai sahada da zuhur eder, ve içtimai varlığı yürümeğe istediği tekâmül yolundan alıkoymak ister.

Hayati sahadaki “salim NORMAL” yürüyüşleri bozacak olan bu lâsalim tekevvünlere karşı uzviyette bir takım iğtişâşlar, teşevvüşler aksülamel suretinde zuhur edeceği gibi içtimai sahada da inkılaplar vücuda gelir. İçtimai varlığın yürümeğe istediği tekâmül yolundaki

seyrini alıkoyacak, artık içtimai nizamı temin edemeyecek olan eski, çürümüş, yıpranmış ananeleri atarak, içtimai hayatı tanzim edecek olan yeni ananeleri, yeni kaide-leri arayan inkılaplar bu tekâmülün seyrini tevkif etmek isteyen manialara karşı husule gelmiş aksülamellerdir.

Demek ki inkılap dediğimiz büyük içtimai hareketler içtimai varlıktaki bu oluşu temin etmek isteyen maşeri hamleler, yaratıcı tekâmüllerdir.

Her cemiyetin içtimai varlığı kendine göre bir takım vasıflarla ayrılacağından her inkılap, sinesinde vukua geldiği cemiyetin kendi bünyesine, hususiyetine göre bir takım başkalıklar arz eder. Mesela on yedinci asırdaki İngiliz inkılabı mutlakiyet istibdadına karşı olduğu gibi Fransız inkılabı da en ziyade zadedgân ve kilisenin tasallutuna karşı vuku bulmuştur.

Her inkılapta müşterek nokta

İnkılaplar cemiyetlere, muhitlere, hatta zamanlara göre böyle muhtelif vasıflar arz etmekle beraber yine bütün inkılaplar da müşterek bir nokta görülebilir. Hepsinde de tecelli eden yegâne endişe içtimai hayatı artık tanzim edemez bir hale gelmiş olan eski usul, eski müesseseler, eski kaideler atılarak, değiştirilerek yeni varlığı tanzim edecek yeni kaideleri bulmak, müesseseleri o kaidelere göre tanzim etmek, bu suretle kaybolmuş olan “içtimai nizam ORDRE SOCIAL” ı bulmaktır.

İnkılabın muvaffak olması içtimai varlığı, nüfuzunu artık kaybetmiş olan kendi kuvvetsiz sultanı altında tutmak, cemiyet hayatını kendi istibdadı adı altında ezmek isteyen eski siyasi müesseselerden kurtulması, milli varlığını teşkil eden içtimai müesseseleri bağlayan köhne kayıtlardan, bağlardan kurtararak cemiyetin yürümek istediği milli istikameti bulmasıdır.

İnkılabımızın hedefi milli varlıktır

Türk inkılabının hedefi milli varlığı bulmaktır. İnkılapların atılmalar, sıçramalarla vukua geldiğini söyleyen filozoflar inkılabın yalnızca siyasi safhasını mevzubahis etmiş olanlardır. Hâlbuki inkılabının içtimai safhası, uzviyette olduğu gibi, tedrici bir tekemmül, bir inkişaf ile vukua gelir.

Türk inkılabı, Türk milletinin sinesinde yetiştirdiği büyük Gazi gibi bir dâhinin rehberliği ile siyasi safhadaki inkılabı tam bir muvaffakiyetle bitirmiş, bir hayatı kendine esir-i millî olmayan müesseseleri bertaraf ederek içtimai varlığı hürriyetine kavuşturmuş, şimdi içtimai safhasını ikmale koyulmuştur.

Milli varlığa yabancı, çürümüş, köhne zihniyeti temsil eden siyasi müesseselerin boyunduruğundan kurtulmuş olarak, içtimai hayatı tanzim edecek olan öz kaideleri, canlı örfleri bulmak artık içtimai safhadaki inkılabın asıl mefkûresini teşkil eder.

Şu hâlde içtimai safhadaki inkılapların asıl hedefi yabancı unsurların, yâd kaidelerin arasında kaybolmuş olan “milli benlik”in kendine gelmeye, kendine şuur edinmeye başlamasıdır. Zaten inkılabın cemiyet hayatında en bariz vasfı milli varlığın bir nevi “kendine gelmesi” “kendini bulması CONSCIENCE DE SOI” dir.

İçtimai inkılap Osmanlılığı atmak Türklüğü bulmaktır

Demek ki içtimai inkılap dediğimiz şey zihniyetlerde inkılabı vücuda getirmektir.

Fertlerde içtimai varlığın yaşaması onların zihniyetinde içtimai

müesseseleri tecelli eden içtimai vakaların ferdî vicdanlarda hakkıyla yaşamasından, ferdî vicdanların bu hadiseleri hakkıyla duymasından, “iman” halini almasından başka bir şey değildir.

Şu hâlde içtimai hayatı terkip eden lisan, ahlak, hukuk, ilh. müesseselerinde “Osmanlı zihniyeti”nin hâkim olduğu “yâd törelilik HÉTÉRONOMİE”i atıp “Türk zihniyeti”nin “Öz törelilik AUTONOMİE”i ikame etmek ve bu suretle müesseselerde vücuda gelecek yeni hayatı fertlere hakkıyla aşıl原因arak, milli duyguların bütün fertlerde aynı heyecanla, aynı sarahat ile yaşamasını temin etmek içtimai inkılap dediğimiz ameliyeden beklenen neticelerdir.

Bu suretle Osmanlı zihniyetini gösteren bütün eski kaideler, ananeler atılmış, Türk zihniyetini gösteren yeni kaideler, canlı örfler içtimai varlığı vücuda getiren bütün hadiselerde tesirini göstermiş olmalıdır.

İşte müesseselerde vukua gelecek olan bu inkılabının neticesi olarak zihniyetlerde vukua gelecek olan inkılap yekdiğerini itmam ve ikmal ederek inkılabının feyzaz neticeleri milli varlıkta kendini göstermeye başlar.

-3-

Lisan müessesesi

Bir cemiyetin bünyesini teşkil eden müesseselerin en başında lisan bulunur.

Lisan; fertler arasında kendi insani ihtiyaçlarını başarmayı temin eden en mühim vasıtalardan biri olduğu gibi, bir lisanı konuşan fertlerin teşkil ettiği cemiyet de diğer cemiyetlerden ayrılır.

Çünkü bir cemiyetin kendine mahsus olan müesseseleri yalnız o cemiyete mensup olan fertler arasında tedavül eder, o müesseselerden sadır olacak hadiseler

diğer cemiyete mensup olan fertlere, yabancı Őuurlara karşı kapalıdır.

Fertler arasında “konuşma“, “anlaşma“ dediğimiz ruhi hadiseleri nev'umma maddileŐtiren ve konuŐmanın, anlaşmanın mevzuunu lafız hâlinde fertler arasında yekdiğerine teati ettirerek bu ruhi haletleri ŐenileŐtiren iÇtimai müessesese lisanıdır.

Bundan dolayı lisan müessesinin ibda' ettiği kelimelerin muhtevası medlullerin Őeniyete tetabuk edip etmediği derecesine göredir ki bir cemiyetin iptidailik yahut medenilik seviyesi takdir olunur. Çünkü bir cemiyet fertlerini temyiz eden zihniyet mekanizması ne kadar tekâmül etmiş ise fertlerdeki iÇtimai varlık olmakta olan Şeniyeti o kadar görmeye başlamış, medeniliğe o kadar yaklaşmış, ve iptidailikten kurtulmuş olur; ve fertlerin konuŐtukları lisanı teşkil eden kelimelerin medlulleri de o kadar Şeniyeti ifade eder, yani kelimelerin ifade ettiği medluller fertlerin muhayyilesine öteden beri ananelerin vermekte olduğu mevhumelerden ziyade yaşamakta olan mevcutlara, artakalmış hurafelerden, hülyalardan ziyade tekevvün etmekte olan Őeniyete o kadar tevafuk eder.

İŞte bir cemiyetin medeniyeti seviyesi evvel emirde konuŐtuĐu lisanın teşkil ettiği kelimelerin ifade ettiği medlullere göre tezahür eder. Lisanın terekküp ettiği kelimelerin muhtevası ne kadar Őeniyetten ziyade hülyaya, mevcudeden ziyade mevhumeye taalluk ederse o cemiyetin medeniyet seviyesi de ona göre anlaşılır.

“Lisan-ı Osmanî”

İŞte bu noktainazardan bakılınca sabık “Lisan-ı Osmanî”yi terkip eden kelimelerin ifade ettiği medlullerin en ziyade Şeniyet değil, mevhume olduğu;

bu kelimelerin ifade ettiği medlullerle işlemekte olan zihniyet mekanizmasından sa-
dır olacak hükümlerin şeniyyetten ne kadar uzak olacağı meydana çıkar.

Lisanda asıl olan şey kelimelerin ifade ettiği medlullerde vuzuh bulunması,
ıphamdan azade olmasıdır. Hâlbuki teşekkül ettiği kelimelerin en çoğu yabancı olan
bir lisanda o lisanın terekküp ettiği yabancı kelimelerin ifade ettiği medluller milli
şuura aykırı yâd ellere ait oldukları, tekevvün etmekte olan şeniyyeti değil ananelerin
vermekte olduğu mevhumeleri, yâd ellerden alınmış hurafeleri ifade edeceğine göre
vuzuhtan ziyade ıpham bulunur. Ve böyle vuzuhsuz, karanlık medlulleri ifade eden
lisanla konuşan fertler arasında ise lisandan maksut olan “anlaşma”, “tanışma” deni-
len hadiseler bittabi husul bulamaz.

İşte “Osmanlı cemiyeti” zamanındaki Osmanlı tabakasının kullandığı “Lisan-
ı Osmani” ile, halk tabakasının kullandığı “Türkçe” arasındaki ayrılık, derin uçurum
bundan ileri geliyordu ve bu ayrılık asırlarca müddet devam etmiştir.

Türk dili

Hâlbuki kullanmakta olduğumuz lisan “Türk dili”dir. Türkçe ile konuşmakta,
Türk kelimeler ile ifadede duyulan ruha yakınlık, maruf tabiriyle “lisanın sadeliğın-
den” yani Türkçe olmasından mütevellit manalardaki vuzuh ve aydınlıktan ileri gelir.
Çünkü Türkçe olan kelimeler en ziyade şeni olan, harsımızı terkip eden, milli varlık-
ta cereyan etmiş ve etmekte olan vakıaları ifade eder. Vakıa bugün ferdî vicdanlarda
milli varlığa doğru bir heyecan, şuursuz bir hassasiyet başlamış, ve bunun neticesi
olarak Türkçenin asıl kendine, öz dilimize doğru duygulu bir cereyan husule gelmiş-
tir.

Bugün Türkçe konuşmakta olan her fert Arapça veya Acemce kelimeleri kullanmaktan ziyade kendi öz kelimeleriyle maksadını ifade etmeyi araştırmakta, tercih etmekte, ve şüursuz olarak her medlulün mukabilinde Türkçe bir kelime bulmanın en doğru bir yol olduğunu deruni bir cebir ile, âdeta bir heyecanla sezmekte, istemektedir.

Bu ise büyük inkılabımızın verdiği feyizli neticelerden biri olarak sırf milli varlığın ferdi vicdanlara kendini elzem etmesi, milliyet duygusunun şüursuz fakat münteşir bir hâlde belirmeye başlaması neticesi olarak *içtimai varlığın, harsımızın en yaşlı müessesesi olan lisanı kutsi duygunun tecelli etmesidir.

Lisanda inkılap

Fakat lisan sahasında tecelli etmekte olan bu şüursuz duyguya en doğru istikameti vermek, lisanı tâbi olduğu öz kaidelere raptederek bu kutsi duyguyu ferdi vicdanlarda şüurlu bir hale koymak lazım gelir.

Bu da evveleminde dilimizin “Türkçe“ olup tek bir lisan olduğu anlaşıldıktan sonra eski “Lisan-ı Osmani”ye ait tasfiyeyi yapmak, o lisanı ait kaideleri atıp Türkçenin kendi varlığına ait öz kaideleri bularak tedvin etmek, “Türk dili “ni meydana koymakla olur. [1]

Bu suretle lisanı kullanan, yani konuşan, yazan her fertte “lisan vicdanı” [2] husul bulmaya başlar. Türkçenin her kelimesinin

[1] Bu hususta tutulacak usul:... inci sayfada “Müşahedeye Doğru” adlı makalededir.

{2} İçtimai müesseselerin her birisine ait “kıymet hükümleri”ni verecek olan derunî duyguya, malum olduğu üzere, “vicdan” denilir. Lisan müessesesine ait olan bu duygu ise “lisan vicdanı”dır.

kendisine mahsus bir şahsiyeti, mevcudiyeti, tarihi, ilh. olup kelimenin bütün bu vasıflar ile ittisaf eden mahiyetine göre lisanı kazandığı mevki-i ehemmiyetini alır; ve bütün bu vasıfların ilzam ve telkin ettiği duyguya göre o kelime istimal olunur. [3]

Kelimenin bünyesindeki milli varlığın kendi vicdanımızda duyduğumuz milli benliğimizle olan irtibatına verilecek kutsiyet, kelimenin fertlerin içtimai varlığından bir cüz olduğunu duymaktan mütevellit hissedeceği deruni bir heyecan kelimeye hiç de ihmal edilemeyecek başka bir mahiyet verir. Ferdin lisan vicdanında kelimelerin alacağı kıymet bu suretle ne kadar taayyün ederse lisanın milli varlığı o nispette bulunmuş, meydana konmuş ve hissedilmiş olur.

İşte bizim lisancılarımızın, lisaniyatçılarımızın harekete gelerek harsımızın bu safhasında bu suretle işe başlamaları zamanı çoktan gelmiş ve hatta geçmektedir.

4

Ahlak müessesesi

Cemiyet hayatımızın en canlı tezahürlerinden biri de ahlak hadiseleridir.

Cemiyetin varlığındaki kudreti, bünyesindeki salabeti gösteren amillerden birisi de içtimai hayatın ahlak müessesesidir.

Fertler kendi derunlarında cemiyetin telkin ettiği bu duyguları ne kadar şiddetli, ne kadar samimi bir surette hissederlerse kendi sîretlerinde doğruluk, vicdanlarında “hayr”ı “şerr”den tefrik edecek fazilet

[3] Her vakit şahidi olduğumuz gibi medeni lisanlarda kelimeler istimal edilirken bilhassa sahne hayatında fertler tarafından kelimenin tecvidine, telaffuzuna, şivesine, ilh. verilen kıymet ferdî vicdanlardaki bu şuurlu duygudan tevellüt eder.

hissi o nispette artar ve böyle fertlerden müteşekkil olan cemiyet de o kadar yükselmiş, o kadar kuvvetli olmuş olur.

Ahlak hadiseleri cemiyet hayatının mevlüdü olmak itibari ile ferdi şuurun idrak edemeyeceği vakalardır. Bunlar içtimai hadiseler şeklinde tecelli eder, ve müeyyidesini resmi makamlardan değil, maşeri vicdanların ferdî vicdanlara telkin ettiği yüksek “cemiyet duygusu SENS SOCIAL”sundan alır.

Ahlak hadiseleri “... yapmak, düşünmek, hissetmek tarzlarından ibaret ferdin haricinde ve bir nevi cebir kuvvetini haizdir ki bu kuvvet dolayısıyla kendilerini ferde telkin ederler.” [1]

“.. ahlaki hadiseler en sabit, en samimi bir tarzda bizim ferdi ve maşeri duygularımıza, itikatlarımıza, ihtiraslarımıza, korkularımıza ve ümitlerimize tesir eden hadiselerdir.” [2]

Zaten cemiyet hayatında “içtimai nizam “ı vücuda getirecek olan en başlıca amil ferdî vicdanlardaki ahlak duygularıdır. Çünkü içtimai nizamı temin edecek asıl müessese ahlak hayatı olup gerek fertler arasındaki, ve gerek fert ile cemiyet arasındaki münasebetleri içtimai hayatta en uygun bir surette tesis ve idame edecek olan müessese ahlak müessesesidir.

Filhakika ferdi hayatta ahengi, muvazeneyi tesis edecek, ferdin ruhunda içtimai varlığı bütün heyecanıyla yaşatarak fertte “fazilet”

[1] Durkheim, les règles il la méthode so ciologique.

[2] Levy-Bruhl, la inorale et la science des mœurs.

hasletini tenmiye edecek amil “ferdî vicdan”daki ahlak duygusu olduğu gibi içtimai hayattaki “nizam”ı temin edecek, ve cemiyet hayatını vücuda getirecek diğer içtimai müesseselere karşı âdeta hâkim mevkiinde bulunacak olan müessese ise cemiyetin maşeri vicdanının makesi olan ahlak müessesidir.

Şu hâlde ahlak hadiseleri cemiyet hayatından doğan içtimai vakalardan ibaret olduğuna göre her cemiyetin kendine mahsus bir ahlak hayatı vardır, ve ahlakın hars-tan bir kısmını teşkil etmesi bu cihettendir.

Türk cemiyetinin de kendine mahsus ahlak hayatı vardır. *Hatta denilir ki tarihte büyük milletlerin her birisi medeniyetin bir şubesinde kendilerine mahsus yükseklik gösterdikleri hâlde Türk’ün tarihine bakılacak olursa onun ahlak ve fazilet sahasında diğer milletlerden daha yüksek olduğu görülür.*

Osmanlı ahlakı

Böyle olduğu hâlde eski Osmanlılık zamanında ahlak müessesesi çok gevşek ve ferdî vicdanlarda ahlak hadiselerinin kıymeti âdeta sönük bir hâlde idi.

Çünkü ahlak müessesesinin kuvvetli, şiddetli bir hâlde devamı, ancak kalplardan milliyet duygusunun, cemiyet hayatına olan merbutiyetin heyecanlı bir surette yaşamasıyla vücuda gelir. Hâlbuki “Osmanlı cemiyeti”nin bünyesi gevşek, cemiyet kendi varlığından bihaber, milli şuuru doğmamış bir hâlde olduğundan fertlerde cemiyet duygusu vücut bulmamış, milli varlık her türlü inzibattan, tekâmülden mahrum bir hâlde kalmış idi.

Tabiidir ki böyle bir cemiyette ahlak müessesesi de içine karıştığı yabancı unsurlarla memzuc bir hâlde olacağından, ve böyle içine yabancı unsurlar karışmamış yâd kaidelere tabii müesseseler kendilerini fertlere telkin etmek kabiliyetinden mahrum kalmış bulunacağından Osmanlı ahlakı da milli varlığın ferdî vicdanlara telkin edeceği milliyet ateşinden alması lazım gelen kuvvetten mahrum idi.

Zaten cemiyetin kendi öz varlığına sahip olması, keyfi heveslerin zuhuriyetine tabii zayıf ve acz içinde bulunması ferdî vicdanlarda, ahlak duygularının zevale yüz tutmasını, ruhlarda korkaklık, gevşeklik, cemiyete karşı alakasızlık tevlit etmeden hali kalmıyordu.

Böyle kendi ruhuna yabancı hükümet şekilleri ile idare olunmak felaketine maruz kalmış olan bir cemiyette şüphe yok ki içtimai müesseselerde bu gayrılıktan müteessir olarak fertlere kendi varlığını hakkıyla telkin edememek suretiyle cemiyet hayatında bir bozukluk kendini gösterir, ve bu bozukluk en ziyade ahlak sahasında meydana çıkar. Çünkü içtimai nizamı temin edecek olan asıl müessese ahlak hayatı olup Osmanlılığın istibdat idaresinin keyfe, hevese, arzularına bu mutavaat gibi hareketler ruhlardaki ahlak salabetini bozar, ahlak duygusunu gevşetir, ve zayıf idareli kimselerde ahlaksızlık tahavvülleri husule getirir. Zaten istibdat idaresinin cemiyeti tamamı ile ihmal eden, ve hatta cemiyet hayatına karşı düşman bir vaziyet alan, buna mukabil tek bir şahsın heveslerini mukaddes birer düstur telakki eden ahlakıdır ki ahlak müessesesinin sönmesine, ferdî vicdanlarda ahlak salabetinin zaafa uğramasına, ve içtimai varlığın inhitata düşmesine sebep olmuştur.

Bundan dolaydır ki Osmanlının şiarı, "cemiyetin zararına, buna mukabil tek bir ferdin saltanatına" manasına olarak "*cemiyet yok, fert var*" düsturu idi, ve bütün içtimai hayatın mihverini bu düsturun teşkil etmesi Osmanlılığın tek büyük umdesiydi.

Bu devrin zahiren en ehemmiyet verdiği veyahut daha doğrusu ehemmiyet verir görüldüğü bir şey varsa o da cinsi ahlaktan başka bir şey değildi. Bu da yine cemiyet hayatında büyük bir ayrılık tevlit etmek, cemiyetin nısfını teşkil eden kadınları her türlü hayat ve terakki hakkından mahrum kılmak, bu suretle içtimai varlığı tekâmülden alıkoymak neticesinden başka bir şey husule getirmiyordu.

Diğer sahalarda mesela vatanî ahlak tamamen mefkûd, hatta memnu, mesleki ahlak henüz doğmamış, medeni ahlak ise bittabi vücuda gelemeyen bir hâl almıştı.

Türk ahlakı

Hâlbuki Türk ruhundaki ahlak duyguları, Türk cemiyetinin maşeri vicdanında ahlak müessesesi bidayetten beri en kuvvetli, en faziletli duygular mecmuasını teşkil idi. Türk ruhu esasen "tesanütçü" bir haslete malik olmakla mümtazdır. En eski zamandan beri Türklerin milli ve insani olan hasletlere malik olduklarını tarih gösterdiği gibi, medeni bir cemiyetten sadır olacak tesanütçü ve diğer-bin hasletlere malik Türklere tarihin her devresinde tesadüf olunur. Türk, vatanına karşı zeval bulmaz bir hisle merbuttur. Türklerde vatani ahlak duygusu diğer cemiyetlere mensup olan fertlerden hiçbirleriyle kıyas kabul etmez derecede derindir. Bunun içindir ki vatana karşı olan maddi ve manevi fedakârlık zamanlarında Türk hamaseti, Türk

cemiyeti destanlar vücuda getirir. Eski Türklerdeki vatanperverliğin çok kuvvetli olmasından dolayıdır ki hiçbir Türk kendi "il"i yani milleti için hayatını ve en sevgili şeylerini feda etmekten çekinmezdi. Bununla beraber eski Türklerde her vatan parçasının kıymeti olmakla beraber vatan topraktan ibaret değildi, asıl vatan "töre"den yani "milli hars"tan ibaret idi: "Ülkeden geçilir, töreden geçilmez." savı harsa verilen kıymeti gösterir.

Türklerin insani olan hasletlerinden biri de düşmanlara karşı hiç zebunkeş muamelelerde bulunmamalıdır. Başka milletlerin tarihinde muharebelerdeki vahşi hunharlıklar, düşmanlara galebe edince artık insani hayat ile hiç de telifi kabil olmayacak türlü türlü vahşetlerden Türk tarihi meridir. Orhun Kitabeleri'nde ".. Türklerin talihsiz günlerinde kanları su gibi aktığından bahsediliyor. Fakat galebe günlerinde diğer kavimlerin dökülen kanlarından bahs olunmuyor, öldürülen düşmanların miktarı tasrih edilmiyor, muharebe anında gösterdikleri vahşiyane hunharlıklarla iftihar edilmiyor" [1]

Mahmut Kaşgari Türkleri şöyle tarif eder: "Türk'te tasallüf ve tefahür yoktur. Türk büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar yaptığı zaman bir fevkalâdelik yaptığından habersiz gibi görünür."

Türklerde aile ahlakı da çok metindir. Çünkü aile Türk'ün nazarında mukaddes bir yuvadır. Aile harimine yan bakmak öteden beri Türk'ün ahlakıyla, faziletiyle taban tabana zıt bir fazîhadır. Zayıfa yardım, düşküne merhamet gibi hasletler Türk tarihinde menkıbeler teşkil edecek kadar çoktur.

[1] Bartold, Orta Asya Türk Tarihi

Türk ahlakı esasen halkçı ve kadıncıdır. Eski Türk hayatında "il" in hâkim olması, Türk ruhunun esasen halkçı olduğunu gösterir.

Halkçı olan hasletlerden biri de harpçi değil, sulhçu olmaktır. Eski Türklerde devletin en basit şekli "il" adını alırdı. Divanu Lügat'a göre "il" "sulh" manasındadır. İşte Türk ruhunun sulha insanlar arasında nifak ve muaşerete karşı ne kadar hassas, harp ve darptan ne kadar müçtenip olduğunu ve ıztırar ve kavga gelmedikçe harbe, kavgaya hiç mübaşeret etmek istemediği bundan anlaşılır. "İl" kelimesinin hem "sulh" hem de "devlet" manasına gelmesinin bu iki kelimenin arasında Türklerce sıkı bir münasebet bulunduğuna, devlette asıl olan sulh olup harbin arızı bir hâl olduğuna delalet eder. Bundan dolayı en büyük muzafferiyetler anında bile "Atıla"ya ne zaman sulh teklif edilmişse derhal kabul etmiştir.

Zaten Türk'ün cemiyet hayatında göze çarpan en bariz vasfı, zamana göre teşkil ettikleri muhtelif devlet şekillerinin içinde halkçı bir ruhun kendini göstermesidir. Mesela eski Türk hükûmet şekillerinden en şahsi hükümdarlık usulü zannolunan "hakanlık" da bile halkçı bir ruh göze çarpar. Çünkü mühim işler "şölen"lerde müzakere olunup bir karara iktiran etmeden hakan tarafından icra olunmazdı. Hakan şölen azasından olduğundan orada reyini söyleyip mukni delillerle şölen heyetine kabul ettirebilirdi.

Kadının mevkiinde Türk hayatında erkek mevki ile müsavi olması Türk ahlakının nasıl kadıncı olduğunu ispat eder.

"Kadın" ın Türkler nezdinde mevki "müsavat"tır. Türk'ün

ruhunda kadın ile erkek arasında fark yoktur. İlk cemiyetlerde kadın "tabu"dur, Hâlbuki Türklerde "tekin"dir, yani tabu değildir.

"Kadının tekinsiz olmayıp bilakis tekin olmasının çok mühim neticeleri vardır:

1- Emirname "Hakan emrediyor ki..." diye başlarsa muta olunmazdı. "Hakan ve hatun emrediyor ki... " diye başlarsa muta olunurdu.

2- Hakan yalnız başına ecnebi devletlerin elçilerini kabul edemezdi, birlikte kabul ederdi.

3- Aile dâhilindeki vilayet-i hassa da yalnız babaya ait değildi, müştereken zevcine aitti. Mesela baba annesinin rızası olmaksızın kızını kocaya veremezdi.

4- Eski Türklerde harem yoktu. Kadın her meclise iştirak ederdi.

5 - Peçe ve yaşmak yoktu. Siyasi, dini ile iktisadi meclislere yüzleri açık olarak iştirak ederlerdi.

6- Mesleki taksim imal olmadığından erkeklerin yaptıkları bütün hizmetleri ifa ederlerdi.

7- Kurultaya erkekler gibi iştirak ederlerdi.

8- Şölenlere ve yağma şölenlerine iştirak ettiği gibi, evin iktisadi işlerine de iştirak ederlerdi. " [1]

İşte Türk'ün ruhunda esasen mevcut olan "Kadıncılık Féminisme" halkçılığın kendinden ayrılmayan vasıflarından biridir.

Zaten Türk'ün umumi seciyesini teşkil eden ahlaklarına bakılacak

[1] Ziya Gökalp- Türk Medeniyeti Tarihi.

olursa bir taraftan "insanietçi" diğer taraftan "milliyetçi" olan Türk'ün cemiyet hayatında en başlıca hasleti de "Halkçı Déemocrate" olmaktır.

Böyle olduğu hâlde sonradan Osmanlılık halka ve kadına karşı âdeta düşman bir vaziyet almış, ve her ikisini medeniyet yolunda yürümeğ istediği terakki ve tekâmülden alıkoymuştur.

Ahlakta inkılap

Şu hâlde inkılap Türkiye'sinin ahlak müessesesi de "Türk cemiyeti"nin maşeri vicdanında meknuz olup henüz meydana konulmamış, fakat Türk ruhunda daima yaşamakta olan ahlak kaidelerini arayıp bulmak ve bugün tekevvün edecek olan ahlak hadiselerini o kaidelere raptetmek suretiyle vücuda gelir.

Bütün içtimai vakalar gibi ahlak hadiseleri de daimi bir oluş halindedir. Binaenaleyh olmakta olan içtimai şeniyeti bunun içinde ahlaki şeniyetin merbut oldukları öz kaideleri arayıp bulmak, ve bugün inzibatsız, içine karıştığı yabancı unsurlardan memzuc bir hâlde bulunan "Türk ahlakı"nı meydana koymak bugünkü nesle düşen en mukaddes bir borçtur.

Türk harsının en mühim müessesini teşkil eden ahlak hadiseleri bu suretle tetkike başlanınca görülecektir ki muasır medeniyette cari olan ahlak hayatı esasen Türk ahlakında da mevcuttur. Türk tarihi bunun canlı bir misalidir. Böyle olduğu hâlde Osmanlılık zamanında yâd illerden alınmış olan yabancı unsurlar, ananelerin vermekte olduğu mevhumeler ahlaki hayata Türk ruhuna yabancı, muasır medeniyete aykırı bir cereyan

vermiş ve ahlak müessesesini bu suretle ferdî vicdanlarda müeyyidesiz, gevşek, dağınık bir hâlde bırakmıştır.

Filhakika Türklüğün istinat ettiği ve "halkçılığın" en büyük umdesi ferdi vicdanlardaki "milliyet duygusu"dur. Ruhlarda bu kutsi duygu ne kadar heyecanlı olur, içtimai varlığı ne kadar derin bir surette sarmış olursa cemiyet de, o kadar sağlam esaslara istinat etmiş olur. Bunun için de ferdin kendi hayatı cemiyet hayatı ile tamamen birleşmiş, fert kendi içtimai varlığını derin bir surette yaşamaya başlamış olmak lazım gelir. Ferdin ruhunda cemiyet hayatının tam bir surette tecelli etmesi ise ahlak duygularının ferdî vicdanda bütün salabetiyle inkişaf etmesiyle, bunların inkişafı ise ferdin ruhunda "milli mefkûre"nin bütün ulviyetiyle yaşaması, fertlerden sadır olacak amellerin kendine değil, cemiyete göre husul bulması ile mümkün olur.

Türklüğün mesnedi olan "halkçılık" cemiyete kıymet verir, ferdi cemiyetin bir uzvu olmak üzere mümtaz bir mevcudiyet sayar. Bundan dolaydır ki halkçılığın şiarı "ferdin cemiyetin bir uzvu olmak itibariyle kıymeti olacağı, ve bu suretle fertten sadır olacak her türlü fiilin içtimai hayata uygunluğuna göre, içtimai hayata ne derece tekâmül ederse o kadar kıymet bulacağı" mânâsına olarak " fert yok, cemiyet var." düsturudur. Bütün içtimai hayatın mihverini bu düsturun teşkil etmesi Türklüğün en büyük umdesidir.

Şu hâlde halkçılığın ahlak umdesi ruhlarda "milliyet duygusu"nun bütün ulviyetiyle yaşamasıdır. Bu da fertlerden sadır olacak amellerin, fiillerin ferdin kendi varlığından ziyade milli varlığa ait olması, "..halk

için.." olması, bugünkü Türk cemiyetinin varlığına uygun olmasıdır.

Zaten "fazilet" dediğimiz yüksek ahlak duygusunu tahlil edersek bundan başka bir şey olmadığını görürüz. Fazilet duygusu, herhangi ahlakî bir fiil fertten sadır olurken o fiilin ferdin kendisini değil cemiyete, benliğine değil halka, ferdi varlığına değil içtimai varlığına ne kadar uygun olacağını düşünerek fertten amelin sudurudur. Çünkü ferdin kendi varlığını birleştirdiği içtimai varlıktır ki fertte asıl "insanlık" hayatını tenmiye eder. Fertte insanlık hayatını tenmiye ve tekemmül ettirmek ise cemiyetin yüksek varlığının telkin ettiği ahlak duygularının ferdî vicdanda inkişafıyla husul bulur.

Demek ki inkılabın evladı olan bugünkü nesle düşen milli vazife Osmanlılığın verdiği bütün ahlaki olmayan hasletleri atarak, Türklüğün kendilerine telkin ettiği yüksek ahlak duygularını edinmek ve bu suretle "Türk cemiyeti"nin faziletli birer uzvu olmak sıfatını haiz olmaya çalışmaktır. Nefsimizde yer etmiş olan Osmanlılığın yadigar bıraktığı hodbinlik, ferdîlik "yalnız kendim için..." ilh. hasletlerini atarak Türklüğün telkin ettiği diğer-binlik, içtimailik, feragat, "..milletim için.." ilh. gibi ulvi hasletleri edinmek bugün her Türk'ün ahlak sahasında ifa edeceği en yüksek vazifelerdir. Bu vazifelerin ferdî vicdanlarda kökleşmesiyledir ki "fazilet" dediğimiz yüksek duygu ruhlarda tecelli eder.

İşte böylece maşeri vicdanda meknuz olan öz kaideleri, canlı örfleri bulmak ve ahlak hadiselerini o kaidelere bağlamak suretiyle ahlakta inkılap vücuda gelir.

Hukuk müessesesi

Cemiyet hayatını tanzim eden, ve fertler arasındaki münasebetleri "hak" ve "adalet" umdelerine göre idare eden müessese hukuktur.

Hukuk hadiseleri içtimai hadiseler nev'indedir. Ve bir cemiyetin varlığındaki nizamın, fertler arasındaki münasebetlerde intizamın vukuu, yani fertler arasında hak ve adalet umdelerinin telkin edeceği esaslar dairesinde münasebetlerin, amellerin "hukuk vicdanı"nın vereceği hükümlere göre suduru hukuk müessesesinin asrî bir mekanizmayla işlemesine vabestedir.

Bir cemiyetin sağlam esaslarla varlığını idame etmesi, içtimai hayatı hiçbir ferdin hakkını ziya'a uğratmayarak halk arasında adalet, müsavat, ilh. umdelerini hakkıyla tevzi edebilmesi hukuk müessesesinin cemiyetin bugünkü ihtiyacına tetabuk eder bir surette asrı kıymetleri haiz olmasına mütevakıftır. Çünkü içtimai hadiseler zaman ile, mekan ile mukayyettir. Şu hâlde içtimai vakalar içinden cemiyetin asıl varlığına, fertler arasındaki münasebetlerin tanzimine taalluk eden hukuk hadiselerinin ise asrı kıymetleri haiz olması, yabancı unsurlardan, artakalan ananelerden kurtulmuş olması lazım gelir.

Yoksa asrı bir müessese olmak kıymetini kaybetmiş olan hukuk, içtimai nizamı vücuda getiremez, ve binnetice fertler arasındaki münasebetlerde hak ve adalet esaslarına göre salim bir surette cereyan edemez.

Osmanlı Hukuku ve "Fıkıh"

Eski "Osmanlı cemiyeti" zamanında hukuk müessesesi "fıkıh" [*]

[*] Müellifi Türk olan ve ismini hatırlayamadığım bu fıkıh kitaplarından birisinde nasılsa "Türk"ten bahsedilmek lazım gelince müellifin en meçhul bir kavimden bahseder tarzda lisan kullandığını eski bir hukukçumuz büyük bir istiğrap ile bana söylemişti.

namını alan milli bünyeye yabancı, yad illerden alınmış kaidelerden, arta kalan analardan müteşekkil bir mecmua idi.

Asırlarca evvel geçmiş olan "fukaha"nın kendi zamanlarına göre lâyetegayyer telakki olunan kaideleri "taklit" ederek ifta edebildikleri hükümlerin mecmuu toplanmış, ve bunlardan muhtelif "fetva mecmuaları" vücuda getirilmiş idi. O mecmualarda müşabih ahval aramak suretiyle bugün vücuda gelmiş olan bir "fiil" senelerce ve asırlarca zaman evvel verilmiş olan bir "hükm"ü tatbik etmek için o mecmualardan mana çıkarmaya uğraşırlardı.

Böyle fiilin cereyan ettiği zaman, vukua geldiği mekân ile hiçbir alakası olmayan " hükümleri" taklit ederek bugün vukua gelmiş olan hukuk hadiselerini bu hükümlere göre halle kalkışmanın vereceği neticelerin ne kadar batıl olacağı, içtimai hayat ile ne kadar münasebeti olmayacağı meydandadır.

Ladinî olan hukuk hadiselerinin böyle yalnız dini olan "fetva"lar ile halline kalkışılması içtimai hayatta bir hercümerç husule getirmiş, ve bu kargaşalığın neticesi olarak fertler arasındaki münasebetlerde hak ve adalet esasları bütün bütün kaybolmuştu.

Hele "fetva" denilen ve dini bir mahiyeti haiz olduğundan dolayı o devre göre maveraî bir kudreti ihraz etmiş sayılan, ve bütün mesleklerin üstünde "fevkalhukuk" telakki olunan "mukaddes hükümler"in tamamen ladinî olan devlet müessesesinde oynadığı rollerin intaç ettiği facialar Türk tarihini doldurmuştur.

Türk hukuku

Hâlbuki cemiyetin kendisi Türk olduğuna, ve cemiyeti teşkil eden içtimai müesseselerden biri de hukuk olduğuna göre bu cemiyetin hukuku da "Türk hukuku"dur.

Türk ruhunun esasen halkçı olduğuna göre fertler arasındaki münasebetleri tanzim eden hukuk kaideleri bu umdeden mülhem olarak vücuda gelir.

Şu hâlde fertler arasındaki münasebetlerin tamamen "Halkçılık DÉMOCRATİE" umdesi dairesinde tanzim edilmesi, ve ferdi olsun içtimai olsun bütün hukuk hadiselerinin sırf bu umdeye göre cereyan etmesi lazım gelir.

Türk ruhunun "kadıncı Féministe" olduğuna göre de Türk aile hayatının bu esas dâhilinde temelini kurması, ve erkek ile kadın arasındaki münasebetlerin, aile rabitalarının, ilh. hep bu noktaya göre müsavatçı bir ruhla tanzim edilmesi icap eder. Zevce taaddüdü gibi kadim ananelerin Türk tarihinde nasıl kayıtlar ve şartlar ile inziyat altına alınmış olduğu, ve asıl ilk zevcenin asıl zevcelik mevki ve imtiyazlarına malik olup ikinci zevcenin "kuma" diye başka bir isimle telkip edilmesi gibi hükümler hep o umdenin ilham ettiği neticelerden başka bir şey değildir.

Türk hukukunu göstermekte olan "düsturülelfaz" ve emsali müdevvenatta Türk hukukunun tarih sırasıyla geçirdiği bütün safhaları tetkik ederek "Türk hukukunun tarihi" hakkında mühim neticeler elde edilir.

Hukukta inkılap

Şu hâlde inkılap Türkiye'sinin "hukuk müessesesi" de Türk

ruhunun asırların cereyanı arasında geçirdiği tekâmül devrelerine göre duyduğu hukuk kaidelerinin mecmuudur.

Türk varlığının asırlardan beri içtimai hayatını tedvir etmekte olduğu, fertler arasındaki münasebetlerini tanzim etmekte bulunduğu hukuk kaideleri, örfleri, analeri "Türk hukuku"nun esaslarını teşkil edecektir.

"Türk cemiyeti"nin maşeri vicdanında meknuz olan, ve asırların cereyanı ile edindiği tekâmüle göre bugünkü hayatı tanzim edecek olan hukuk kaidelerini bulup çıkarmak, ve bugünkü hukuk hadiselerini o kaidelere bağlamak suretiyle asıl Türk hukukunu meydana koymak inkılap evladı olan bugünkü nesle düşen milli vazifelerden biridir.

Türk harsının cemiyet hayatını tanzim edecek, fertler arasındaki münasebetlerde nizamı temin edecek yegâne amil olmak itibariyle en mühim bir müessesesi olan hukuku, içine karıştığı yabancı unsurları atmak, yâd illerden alınmış olan kaidelerden, arta kalmış olan örflerden kurtarmak lazım gelir.

İlmî usuller dairesinde içtimai inkılap sahasında bu yolda sarf edilecek mesai ile milli olmayan unsurlardan, yabancı kaidelerden sıyrılmış olarak bugünkü Türk ruhunun duyduğu öz kaidelere hukuk hadiselerini raptetmek lazım gelir. Bu suretle "Türk hukuku"nu meydana koyarak bu en mühim olan içtimai müesseseyi asrî bir şekle sokmak, ve binnetice Türk hukuk hayatını muasır medeniyet seviyesine çıkarmak vazifesini memleket bugünkü neslin genç hukukçularından bekliyor.

-6-

İktisat müessesesi

Cemiyet hayatını vücuda getiren içtimai müesseselerden biri, ve insan

hayatı üzerine olan tesiri itibarı ile en mühimi denilebilir ki hemen hemen iktisattır.

Hayatın bütün mekanizması iktisat hareketlerine tâbi, ve iktisat hareketleri hayatta âdeta nâzım vazifesini görmeleri dolayısıyla iktisat müessesesinin cemiyet hayatında oynadığı rol diğer içtimai müesseselerin hepsinden daha üstündür denebilir.

Medeniyetçe en iptidai bir hâlde bulunan ilk cemiyetlerden itibaren bugün medeniyetin vardığı yüksek terakki sahasını işgal eden milletlere kadar hepsinde iktisadi safhanın insanlar üzerine olan tesiri göz önüne getirilecek olursa, hayat üzerine yalnız iktisat hareketlerinin müessir olduğu zehabını verecek derecede âdeta "Karl Marks"a hak vermek lazım gelir gibi gözükür.

Filhakika ferdin kendi hayatında refahın, servetin her türlü ihtiyacını başara-bilir kifayetli bir hâlin vereceği neticeleri daima göz önünde bulundurarak iktisaden parlak bir mevkie sahip olmanın kendi nazarında bir mefkûre halini alması, gerek cemiyetin iktisadi hayatı düzgün, müreffeh, zengin ve her türlü ihtiyaçlarını tamamıyla tatmin edebilir bolluk içinde yaşar dertlerden teşkil etmesi o cemiyete diğer müesseselerle mütevazin, yüksek medeni bir mevki vermesi iktisat müessesesine muasır medeniyette bilhassa başka bir imtiyaz vermiştir.

Zaten "hayat" dediğimiz ahenkler mecmuunun temel taşı, "varlığı" evvela maddeten temin edecek olan "yaşatıcı maddeler" in uzviyetimize dahil olması; ve bu maddeleri elde etmek için uzviyetin sahibi bulunan mevcudun yaşatıcı olan harici maddeleri kazanmaya çalışması değil midir?...

İşte gerek ferdi, gerek içtimai hayatın evveleminde mevcudiyetini temin edecek olan mekanizmanın heyet-i mecmuası iktisat müessesesidir.

Osmanlı iktisadı

Eski "Osmanlı cemiyeti" zamanında Türklere iktisadi hayat hemen hemen tamamen sönmüş, ve hayatta iktisat hareketleri âdeta bu muayyep ve memnu gibi bir hâlde idi.

İmparatorluğun iktisadi hayata da bir mevki ayırmış, ve iktisadın muhtelif şubelerine ait muhtelif mesleklere bir kıymet vermiş olduğu istila devri geçip de inhitanın başladığı son asırlarda devlet mekanizmasındaki ahenksizlik, bütün müesseselere ve mesleklere yavaş yavaş sirayet eden tedenni, en ziyade iktisat hayatında tesirini göstermiş, ve artık hiçbir eseri kalmadığı hâlde ruhlarda işgal ettiği mevki bir türlü bırakmayan "müstevilik gururu" fertlerde "kendi hayatını kazanmak" şerefini bir nevi "haysiyetsizlik" telakki ettirmekte bulunmuştu.

Bir taraftan muasır medeniyetin iktisat sahasında vardığı terakkilere karşı gözlerin kapalı olması, diğer taraftan Müslümanlık kisvesine bürünmüş hurafelerin, butlanların güya dini bir kıymeti haiz imiş gibi takındığı yüksek nüfuz ile ruhlara telkin ettiği atalet, tevekkül, meskenet mevzeleri gibi ameller asri cereyandan tamamı ile gafil olan fertlere iktisadi hayatı âdeta menfur bir hareket olarak gösteriyordu.

Bütün bunların neticesi olarak içimizde yaşayan gayrimüslimler iktisadın bütün safhalarına sahip ve hâkim olmuşlar, Türkler ise yalnız devlet kapısından tevzi olunacak "kût-i maişet" ile "kifaf-ı nefis"

miktarında “sedrmek” ederek buradaki sefaletle mukabil öteki âlemde ihsan olunacak saadeti bekler bir “fakirler” zümresi teşkil etmişlerdi.

Bu suretle sermaye haram, temettü günah, sa’y-ı menfur, iktisap lüzumsuz bir fiil telakki olunmak gibi iktisat kanunlarına taban tabana zıt olarak cereyan eden bir hayat fertleri yoksul, cemiyeti de perişan bir hale koymuştu.

Hele bugünkü medeni bir cemiyetin istinat ettiği temeller mesabesinde olan büyük ziraat, büyük ticaret, büyük sanayi ilh. gibi muasır medeniyette terakkinin son merhalesine varmakta olan iktisadi cereyanların ismi bile duyulmazdı.

Köylü sade çiftçi olup Âdem babamızdan kalma çift aletleriyle, makine devrinden evvelki sa’y usulleriyle kendi mesaisinin semeresini almaya uğraşır, fakat mahsulün ihracına, satışına, revacına taalluk eden iktisat hareketlerine karşı tamamen yabancı kaldığı için bu yorucu mesaisinden de bir şey kazanamazdı.

Böyle göreneğe inhisar eden dar daire dâhilinde bittabi pek az istihsal mesaisinden başka, Türkler asıl “istihsal”i vücuda getirecek iktisadi amellere karşı bütün bütün gafil bulduklarından iktisat sahasında sadece “istihlakçi” mevkiinde bulurlardı.

Türk iktisadı

Hâlbuki cemiyet Türk cemiyeti, ve içtimai müesseselerden biri de iktisat olduğuna göre Türklerin de bir iktisadi hayatı olacağı tabii idi.

Osmanlılığın daldığı küreyveden dolayı başka bir istikamet vererek mahvetmiş olduğu Türk iktisadının eski zamandan beri kendine mahsus bir mevki vardır.

Türk tarihinde iktisadi hayata da bir mevki ayrılmıştır. Türkler her zamana göre iktisatta feyizli bir yol tutmuşlar, ve gerek ferde refahı, serveti, zenginliği ve gerek cemiyete bolluğu temin edecek ameller arasında iktisadi hayata büyük bir kıymet vermişlerdir.

Eski göçebe hayatında vakıa Türk iktisadı çobanlıktan ibaret idi. Servet de sürüleri teşkil eden davarlar, hayvanlar ve yenilenler de bunların mahsulleri idi.

Bununla beraber eski Türkler yalnız göçebe olmakla kalmayıp çiftçilik ederlerdi. Kendilerine mahsus olan arazide ekerler, biçerler, ve buğday, arpa mahsulünden başka pirinç, darı, mısır gibi hububatı da yetiştirirlerdi.

Eski Türkler ticareti de hiç ihmal etmiş değillerdi. Vaktiyle Çin ile Avrupa arasında büyük emtia naklini deruhte eden yegâne vasıta Türk kervanlarından başka bir şey değildi.

Eski Türklerin iktisada ne kadar ehemmiyet verdikleri her “il” adını zamanına göre mühim bir iktisat mesleği halini almış olan sürgücülük, tahtacılık, ilh. gibi bir iktisat şubesiyle tesmiye etmelerinden anlaşılır.

Eski Türklerde sanayi de çok müterakki idi. Mesela demircilik, okçuluk, kuyumculuk, ilh. gibi sanatlar, Türk tarihinde görüldüğü üzere, Türklere mahsus bir sanat gibi olup Türklerin bu sanatlarda âdeta ihtisasları vardı.

Türk tarihi tetkik edildikçe Türklerin böyle iktisadi hayatta ne kadar mühim roller oynadıkları daha ziyade meydana çıkacaktır.

İktisatta inkılap

İktisat şeniyetleri içtimai hadiseler kabilinden olduğundan diğer içtimai şeniyetler gibi daimi bir oluş halindedir.

Şu hâlde Türk iktisat müessesesinin de asırların cereyanı arasında bugünkü hayata göre almış olduğu yeni cereyanı bulmak, ve Türk ruhunda esasen mündemiç olup Osmanlılığın verdiği muzır itiyatlar neticesi olarak sönmeye yüz tutmuş olan bu iktisat kabiliyetini yeniden tenmiye etmek lazım gelir. Bugünkü terbiyede denebilir ki hemen hemen en büyük mevki, iktisat terbiyesine ayırmalı, ve tarihte Türk'e pek şerefli bir mevki temin etmiş olan iktisadi hayatı bugünkü nesle yeniden aşılmalıdır.

İstihalcı olmaktan çok ziyade istihlakçi olan bugünkü nesle, asıl ferde serveti, refahı temin edecek, ve binnetice cemiyeti de muasır medeniyette layık olduğu mevki verecek olan iktisadi hayatın en mühim amili bulunan istihsal sahasını, memleketin bugünkü kabiliyet ve ihtiyacını tetkik ederek, ne yolda çalışmak lazım geliyorsa o yolda küşat etmelidir.

İktisadi hayatın üç mühim umdesi olan ziraat, ticaret ve sanayide Türklerin de kendilerini göstermeleri, ve bu suretle milli varlığımızın bu üç esas dâhilinde yükseltmeye başlamaları lazım gelir.

İktisatçılarımızın Alman iktisatçısı Friedrich List ve emsali milli iktisatçılardan mülhem olarak Türkiye'nin bugünkü vaziyetine, cemiyetin bugünkü haline göre iktisadi bünyesini tetkik ederek tutulması lazım gelen iktisat yolunu göstermeleri, ve o saha dâhilinde iktisat hayatına atılacak olan fertlere hem kendine, hem cemiyete müfit olacak müessir çalışmanın usullerini temin etmeleri ilk milli vazifelerdendir.

Milli varlığımızın en geri kalmış müessesesi olan iktisadi hayata bu yolda bir inkişaf vererek cemiyeti muasır medeniyet seviyesine çıkarmak vazifesini memleket inkılap Türkiye'sinin evladı olan bugünün genç iktisatçılarından bekliyor.

-7-

Bedii müessese

Cemiyet hayatını vücuda getiren müesseselerden biri de bediiyattır. Nefis sanatların içtimai varlığı tekvin etmedeki yüksek, ince kudreti diğer müesseselerle ölçülemeyecek derecede büyük ve müessirdir. Çünkü ferdin ruhunda "bedii" olan en insani meylini, bu en derunî olan duygusunu tatmin edecek olan en ulvî, en ruhani gayeyi temin edecek, ferde bu en derunî olan zevki içinde asıl kendi benliğini bulduracak olan amil bedii müessesedir.

Bir cemiyetin varlığını diğerleri nazarında bütün yüksekliğiyle, bütün inceliği ile gösterecek olan, bir cemiyetin asıl kendisinin olan derunî duygularının güzelliklerini, inceliklerini başkalıklarını en ince farklarıyla meydana koyacak olan hususiyet nefis sanatlarını teşkil edecek olan bedii müessesedir.

Nefis sanatlar arasında mesela edebiyat milli zevkin lisanı, cemiyetin duyduğu "güzellik" hissiyatının en belîğ tercümanıdır. Denilebilir ki ferdin lisanı, kendi deruni olan duygularının nasıl tercümanı olur, ve ferdin, kendi ifadesi ile nasıl şahsiyetinin derecesi tayin ederse, bir cemiyetin lisanı da o cemiyetin edebiyatıdır; ve içtimai hayatın bedii zevki

edebiyattaki tahayyül ve tasvir derecesi ile ölçülür. Âdeta ferdi hayatın natıkası lisan, içtimai hayatının natıkası edebiyattır, denilebilir.

Diğer nefis sanatlardan musiki, resim, heykeltıraşlık, ilh. gibi her biri milli zevkin bu sahalardaki asıl, bakir tecellilerini gösterecek olan kısımlar da içtimai hayatın ferdi vicdanlarda yarattığı bedii heyecanların, ruhani hadiselerin mecmuundan ibarettir.

Bundan dolayı cemiyetin medeniyet seviyesi en ziyade nefis sanatlarındaki tekâmül derecesine göre ölçülür.

Ferdi hayatın en kolay, en elverişli, en güzel bir tarzda devamını temin edecek olan zanaat mesleklerinin terakkisini temin eden en büyük saik de yine nefis sanatların içtimai hayattaki tekâmülüdür. Çünkü bir cemiyetin nefis sanatları ne kadar tekâmül eder, ve içtimai varlığın bedii olan ihtiyaçlarını ne kadar tatmin ederse; ferdi hayatın daha ahenkli, daha elverişli bir surette devamını temin edecek olan zanaat meslekleri de bu tekâmülden o derece müessir olarak terakki ederler. Filhakika ferdi olan her türlü ihtiyaçları başaracak olan zanaat mesleklerinin bu ihtiyaçları en güzel bir tarzda tatmin etmesi ferdi ruhunda başka bir zevk, başka bir inşirah uyandırır. Ve bu zevkin telkin edeceği alaka fertte cemiyete karşı artık zeval bulmaz bir mahiyet alır.

Osmanlı bediiyatı

Eski "Osmanlı cemiyeti" zamanında diğer içtimai müesseselerde olduğu gibi bedii müessese de milli zevki göstermeden uzak, içtimai hayatın

bedii heyecanlarını tatmin edemez, ve fert ile cemiyet arasında bu cihetten rabıta kalmamış bir mahiyette idi.

Zaten Osmanlı tabakası ile, halk tabakası arasında milli zevki göstermesi lazım gelen bedii hadiseler itibariyle asırlarca müddet devam eden derin uçurum bundan ileri geliyordu.

Mesela "Osmanlı edebiyatı" sırf Osmanlı tabakasına has olan zihniyetin tevlit ettiği mevhumelerle, ananelerin verdiği hurafelerle dolu; kaside, naat, methiye ilh. gibi müşahhas vakaları tasvir eden bazı kısımlar müstesna diğerleri içtimai hayat ile hiçbir alakası olmayan hayali, miskin, ahlaki olmayan iğrâkları, sahneleri, maceraları terennüm eden "divan edebiyatı"ndan ibarettir denebilir.

Sırf edebi olmak itibariyle yüksek parçaları ihtiva eden Fuzuli, Nefi, Nedim ilh. gibi büyük şairlerin bu vasıfları haiz olarak ayrılacak olan şiirlerinden başkasında aynı zengin teşbihlerin mütemadiyen tekerrüründen başka bir şey bulunmaz.

Bütün bunlar da sırf edebi olmak üzere ibda edilmiş olan edebi mevzulardan başka milli zevki okşayacak, içtimai varlığın namütenahi tecellilerle tekevvün etmekte, ve bitmez tükenmez tezahürleriyle her defasında ruhları kendinden geçirir bir tarzda emsalsiz güzellikler yaratmakta olan levhalardan ilham alarak cemiyetteki bu müstesna bediaları fertlere telkin edecek, ve bu suretle en munis, en ruha yakın güzelliklerin membaı olan cemiyet hayatının o kendine mahsus olan müstesna tecellileri içinde ruhları gaşyedecek olan ilahi terennümlere tesadüf edilmez.

Nefis sanatların diğer kısımlarında da milli zevke göre ibda edilmiş

olmaktan ziyade melez bir varlığın, ibdaından ziyade taklidin bedii hadiselerini gösterir tarzda vücuda getirilmiş abideler göze çarpar.

Türk bediiyatı

Hâlbuki cemiyet “Türk cemiyeti” olduğuna göre Türk bediiyatının Türk milli zevkini göstermesi gerekirdi.

İşte bundan dolayı "Osmanlı edebiyatı" yanında "Türk ruhunun edebi zevkini gösteren "halk edebiyatı" asırlarca müddet kendi sahasında en güzel, en milli bir tarzda halkın duyduğu bedii heyecanları terennüm etmiş, maşeri muhayyilenin yarattığı bedii enmûzeceğin ilham ettiği en güzel hayalleri tasvir etmiştir. Saz şairleri, âşık edebiyatı, ilh. gibi kısımlara ayrılan halk edebiyatı bu suretle Osmanlı tabakasının milli zevkine aykırı olan yabancı edebiyata mukabil, sırf halk duygularını, halk ilhamlarını, ilh. yine kendi öz lisanında terennüm ederek Türk ruhunun bedii heyecanlarını tatmin eden milli varlığın bedii müessesesi olarak devam etmiştir.

Türk edebiyatının ruhani, enderuni zevkini gösteren musikisi de Türk ruhunun duyduğu kendine has olan en ince, en yüksek bedii heyecanları terennüm etmiştir. Diğer nefis sanatlarda da Türk varlığı en güzel abideler yaratmıştır.

Türk milli varlığının kademi binlerce senelere vardığına göre Türk ruhunun kendine has olan güzellik duygusunun meydana koymuş olması lazım gelen abideler bulunmaması kabil değildi. İşte son zamanlarda meydana çıkarılmış olan Turfan hafriyatı Türklerin nasıl kendine mahsus yüksek bir edebiyatı olduğunu gösterdi.

Kezalik Selçuk Türklerinin, Harezmi Türklerinin, İlhanlıların, Teymürilerin, ilh. Anadolu'da, Türkistan'da, hatta Hindistan'da ilh. vücuda getirdikleri abideler Türklerin nasıl bedii bir zevke sahip olduklarını ispat eder.

Bugün elan müstesna hususiyetini muhafaza etmekte olan, ve kendisine mahsus güzelliğiyle her tarafta kıymeti bulunan Türk halıcılığı ise milli zevkin asırların cereyanıyla zeval bulmayan kendine mahsus asaletini, bekaretini gösterir.

Bediiyatta inkılap

Şu hâlde bugünkü bediiyatımızın milli zevki bulması, ve sanat muhayyilesinin yaratacağı eserlerde bu zevkin hâkim olması, bu zevke göre cemiyetten alacağı güzellikleri fertlere telkin etmesi lazım gelir. Çünkü bedii sahada vücuda gelecek olan inkılap her şeyden evvel milli zevki bulmak, milli varlıkta tecelli eden güzellikleri tasvir ve terennüm suretiyle bedii heyecanları tatmin etmeye başlamaktır.

Edebiyatımızın artık milli varlığın güzelliklerine, içtimai hayatta tecelli eden ve etmekte olan o bitmez ve tükenmez bedii levhalara nazarını çevirmesi, milli varlıktaki emsalsiz güzellikleri, yükseklikleri hissetmesi ve bu duyduğundan mütevellit heyecanlarını tasvir etmesi lazım gelir.

Bu da edebiyatımızın gerek lisan, gerek mevzu itibariyle Türk ruhunun kendine mahsus olan duygularından, Türk varlığının ruhları başka bir cezbe ile teshir edecek olan müstesna tecellilerinden mülhem olmak, ve bu ilhamın vereceği mevzuları muhayyilenin yaratacağı en bedii hayallerle süsleyerek

milli varlığın ruhumuzu her an teshir etmekte olan en nefis safhalarını, en güzel levhalarını terennüm etmekle olur.

Kezalik musikimizin de mevzu itibariyle milli hayatın namütenahi tecellilerindeki ruhaniliği, yüksekliği; bütün inceliği, bütün güzellikleriyle ruhlara vermesi, şimdiye kadar halk duygularını terennüm etmekte olan "lahn"ların bugünkü usul ile "ahenkleştirilerek" asri bir mahiyet almasıyla ve bu suretle Türk ruhunun asırların cereyanı arasında geçirdiği milli zevki bugüne göre tatmin etmesi ile olur.

Ressamlık, mimarlık, heykeltıraşlık ilh. gibi diğer nefis sanatlarımızın da ilhamlarını hep böyle milli varlıktan alarak milli zevki vücuda getirecekleri abidelerde kendine mahsus olan asaletiyle, bekaretiyle göstermeleriyle olur.

Harsımızın "ben kendimizin" ve milli zevki göstereceğinden dolayı enderuni duyguların tercümanı olmak itibariyle en yüksek, en ince bir müessesesi olan bediiyatımızın içtimai varlığı tasvir, terennüm eder milli mahiyetini almasını, ve bu suretle bedii heyecanlarımızı tatmin eden bu müstesna müessesenin bilhassa muasır medeniyette kendi mevkiini bulmasını, memleket, inkılabın evladı olan bugünün genç sanatkarlarından bekliyor.

Din müessesesi

Cemiyet hayatını teşkil eden bu müesseselerden biri de dindir. Ferdin, içtimai hayatını tam bir surette yaşamış olması, dini hayata da en kutsi rabıtalara, en ulvi alakalarla bağlanmış olmasıyla mümkün olur.

Dini hayattan mahrumiyet ferдин ruhunda yeri doldurulamaz bir boşluk hâsıl edeceği, ferдин duyacağı kutsi ihtiyacı tatmin etmeyerek zarureti kendini mütemadiyen şiddetle hissettireceği gibi, cemiyetin bünyesini teşkil eden din müessesesinin yerini de diğer herhangi bir müessese dolduramaz.

İlk cemiyetlerden bugünün en mütekamil cemiyetlerine varıncaya kadar gerek kavmiyatın ve tarihin bize gösterdiği, gerek bugün gözümüzün önünde yüksek medeniyetiyle, yüksek varlığıyla durmakta olan mutemettin cemiyetlerin hepsinde dini hayat tıpkı diğer içtimai müesseseler gibi bütün kuvvetiyle devam etmekte, ve fertlere telkin ettiği kutsi ilhamlarla, ruhani heyecanlarla ferдин en yüksek, en ulvi ihtiyacını tatmin ettiği gibi, cemiyetin de en kutsi, en aziz safhasını teşkil etmektedir.

Şu hâlde asrî ferдин içtimai hayatı içinde dini hayat da bütün heyecanıyla mündemiçtir. O en kutsi duyguları fert bu dini hayattan alarak fâni varlıkların fevkinde fevkannasut, lahuti bir ulviyeti doğru zaman zaman suud ederek kendi fâni varlığının içinde ebedi bir varlık yaşar. Ve bu ilahi hayatın, dini imanın vereceği yüksek kudretle hayatın her türlü dünyevi olan meşakkat ve zahmetlerine karşı göğüs gererek o ilahi mefkûreye doğru mütemadiyen yükseldiğini hisseder, ve başka bir varlığın kaynağından ruhunu teskin ettiğini duyar.

Bizim dinimiz olan Müslümanlık ise ferдин en kutsi, en yüksek duygularını dindireceği, ferdi fâni varlığından ebedi, lahuti varlıklara eriştireceği, ferдин "inank ihtiyacı"nı hakkıyla tatmin

edeceği gibi, cemiyet hayatına da en yüksek kıymeti vererek içtimai hayatı en sağlam esaslara bağlayan bir dindir

Osmanlılıkta Müslümanlık

Eski "Osmanlı cemiyeti" zamanında diğer müesseselerde olduğu gibi Müslümanlık da asri usuller ile tetkik edilerek, sonradan dini hayata sokulan hurafelerden sıyrılarak ilk saffetine iade edilmemiş, dini hadiseler ilmî bir surette tettebbu edilerek bu yüksek dinin asri kıymetleri meydana konmadığı için fertlere telkin etmesi lazım gelen kutsi duygular efrada aşılammış, ve böylece dini hayatta sönük bir hâlde kalmıştı.

Vakıa "Osmanlı İmparatorluğu"nda "şeyhülislamlık" makamı vardı, ve bu makam, ismine bakılınca dini hayatın nazımı ve merâki olan bir makam zannolunurdu. Fakat meşihat teşkilatı "din terbiyesi" ile hiç meşgul olmaz, yalnız "dünya" ile uğraşır. Bir taraftan "ulum-ı İslamiye"nin neşir ve tamimi, diğer taraftan "ihkak-ı hak" güya bu makamın vazifesi meyanında idi. Hâlbuki medreselerde okunanlar "durus-ı mertebe" yalnız "ulum-ı âliye" denilen Arapçanın kavait ve belagatine taalluk eden en değersiz kitapların lüzumsuz şerhinden, haşiyelerinden ileriye geçemez ve asıl maksut bizzat olması lazım gelen tefsir, hadis gibi "ulum-ı âliye"ye sıra gelmezdi.

Buna mukabil makamlar, rütbeler mansıplar, zadedânlık gibi sırf resmi ve dünyevi olan hususât meşihat teşkilatının başlıca meşgalelerindendi. Osmanlı tabakası içinde bir nevi (asalet) sınıfı vücuda

getirmek, ve bu sınıfın imtiyazını harice karşı gösterecek merasimi tanzim etmek meşihatın yegâne düşüncesi idi.

Bundan dolayı halk içinde yetişen din âlimleri meşihata mensup olan âlimlere "ulema-yı rüsum" derlerdi.

Böyle sırf dünyevi olan hususât ile meşgul olurken, iktidar ettiği mahut "fetvalar" ile devletin ladinî olan hukuk felsefesine tahripkâr bir surette tecavüz eder ve bunu din kisvesine bürünerek icra ettiği için muta' olmasını temin ederdi. Asıl vazifesi olması lazım gelen halkın dini hayatına karşı alaka, halka "din terbiyesi" vazifesi vermek mesela "şuhur-u selase" gibi bazı zamanlarda ne dünyadan, ne ahiretten nasiibi olmayan bir takım "cerrar"ları halkın başına musallat ederek insanlığın, Müslümanlığın, aklın haricinde bir takım galiz hikâyeler, ve "İsrailiyat" ile halkın dini akidelelerini alt üst etmek, ve binnetice yar u ağyar nazarında Müslümanlığın kadrini tenzil etmektir.

Bütün bunların neticesi olarak halk tabakasında, vicdanlarda asıl saffet ve ulviyetle yaşamakta olan Müslümanlık haiz olduğu asri kıymetleri gösterir tarzda inkişaf etmemiştir.

Türk'ün Müslümanlığı

Hâlbuki "Türk cemiyeti"nin dini Müslümanlıktır. Müslümanlığın esasındaki müstesna yükseklik, "inanmak ihtiyacı"nın tatmininde olan müstesna ulviyet, hiçbir dinde bulunmaz bir tarzda lahuti bir varlığın ruhları teshir eder ruhanîyetleri, tecellileri Türk'ün ruhunda mündemiç olan halisîyet ve samimiyet gibi en esaslı hasletlere tevafuk ettiği için

Türkler Müslümanlığı kabul ettiklerinden itibaren hakiki, halis samimi Müslüman olmuşlar, ve ondan sonra hiçbir vakit Müslümanlıktan ayrılmamışlardır. Diğer Müslüman milletlerin hiçbirisinde Türk'ün Müslümanlığa olan merbutiyeti, ve bu merbutiyetteki samimiyet görülemez.

Hatta Müslümanlık ilk asırlardan sonra en feyyaz devrelerini Türklükte bulduğu gibi, Türklük de en kutsi, en ulvi hayatı Müslümanlıkta yaşamıştır.

"Türkler arasında İslamiyet'in esaslı surette intişarından amil olan diğer bir kuvvet daha vardır ki İslamiyet o kuvvete diğer cihanşümul dinlerin hepsine nispeten daha ziyade malik gibi görünüyor. İslam dini müntesiplerinin adedi Buda ve Hıristiyan müntesiplerine nispeten az olmasına rağmen bugün de İslam dini hakiki manasıyla cihanşümul bir din sıfatını, yani intişarı yalnız bir ırka veya bir medeniyete mensup kavimlere münhasır kalmayan din sıfatını haiz bulunmaktadır. Bazen diğer dinler İslamiyet'e nispetle bu hususta daha büyük muvaffakiyetler göstermiş iseler de bu muvaffakiyetler muvakkat olmuş ve İslamiyet gibi devamlı neticelere nail olmuştur. Mesela Mani mezhebi de vaktiyle âlemşümul bir din olup Cenubi Fransa'dan Çin'e kadar uzanan vâsi yerlerde müntesipleri vardı; lakin bu hususiyet bu dinin sonradan tamamen ortadan kaybolmasında mani olamadı. Şimdilik âlemşümul faaliyetini garptaki vâsi teşvikâtıyla ilerletmemiştir. Lakin sonradan yalnız Şarkî Asya'nın medeni kavimlerine mahsus bir din olarak kaldı.

İslam intişarının bidayetine kadar Hıristiyan dininin de Türkler arasında pek çok müntesipleri vardı. Sonra garbî ve şarkî ve cenubî Moğolistan'da bir sıra kavimler bu dini kabul etmiş ve orada İslam

tebliğatı hiçbir şey kazanamamıştı; lakin Hristiyanlığın bu muvaffakiyeti de yalnız muvakkat bir muvaffak olup nihayet ekseriyetle Avrupa'nın medeni kavimlerine mahsus bir din olarak kaldı. Avrupa'nın medeniyetine tâbi olmayan Hristiyanlar Avrupalı Hristiyanlara nispeten adet cihetinden ehemmiyet verilmeyecek derecede az ve medeniyet cihetlerinden pek aşağıdırlar. İslamiyet filhakika Garbî Asya medeni âleminin dini ise de Şarkî Asya ve bilhassa Hindistan'da ve (Zünd) adalarında bunların adedi Garbî Asya İslamlarının adedinden fazladır. Çin'de Müslümanlar müstakil bir kuvvet olup kendilerinin Çince dini edebiyatları vardır, ve hariçten bir güya yardıma ihtiyaçları yoktur. Hâlbuki Hristiyanların Çin içerisinde "milli Çin Hristiyanlığı" vücuda getirmek teşebbüsleri akim kalmıştır. Afrika'da da Hristiyanlık Afrika İslamiyet'ine mümasil bir şey yapamamıştır; Afrika'da "milli Hristiyan dini"ne malik yegâne kavim olan Habeşiler içinde İslam tebliğatı daha on dokuzuncu asırda bile muvaffakiyet kazanıyordu. Umumiyetle tarihte evvelce Buda veya Hristiyan olup sonradan o dini bırakarak İslamiyet'i kabul eden kavimlerin emsali çoktur. Lakin bunun aksi yani evvelce İslam olup da sonradan Hristiyan veya Buda olmuş hiçbir kavim görülmemiştir." [1]

İşte Türk'ün din müessesesi olan Müslümanlık asırlardan beri Türk ruhundaki inanmak ihtiyacını bu suretle tatmin etmekte bulunmakla beraber, bu kutsi duygunun asırların cereyanı arasında geçirdiği tekâmül devrelerini takiben asrın icaplarına göre alacağı inkişafına rehberlik edilmiş değildir.

[1]Bartold, Orta Asya Türk Tarihi

Dinde inkılap

Müslümanlıkta dinin resmi bir müessesesi yoktur, ve olamaz. Müslümanlık lahuti olan mukaddes varlığı, kendi kutsi vesâyâsını vicdanlara telkin eder, ve müeyyidesini resmi makamlardan değil, vicdanlardaki imanlardan alır.

Müslümanlık telkin ettiği lahuti ilhamlarıyla kendi ruhaniyetini, ulviyetini daha yüksek bir surette hissettirir, fertlere telkin edeceği en kutsi, en ulvi duygularla ruhlarda bir halavet, dünyevi olan alakaların fevkinde ruhani bir varlık yaşatır; her günkü dünyevi olan fâni varlıkların fevkinde lahuti bir varlığa doğru ruhlarda bir incizap, bir yükselme tevlit eder. Başka hiçbir müessesenin fertlere telkin edemeyeceği bu ruhani, bu kutsi duygu sırf dini hayatın ferdi vicdanlara telkin edeceği dini ilhamlar neticesidir.

İşte Müslümanlığın bu ulvi tebliğlerini, bu kutsi telkinlerini ilk saffetinde olarak fertlere vermek, sonradan içine girmiş olan hurafelerden, İsrailiyattan kurtarmak, bugünkü ilmî usullere göre Müslümanlığın bünyesini ve esaslarını tetkik ederek cemiyet hayatına vereceği canlılığını uyandırmak, ve binnetice bu kutsi müessesenin feyzleri vasıtasıyla fertleri cemiyete daha sıkı bir surette bağlamak lazım gelir.

Şu hâlde yapılacak şey Kur'an'ın ve Hazreti Peygamber'in tebliğ ettiği asıl Müslümanlığın ne olduğunu bugünkü ilmî usullerle tetkik etmek, ve bugün cemiyete vereceği dini mevzuların ne olacağını ve bu mevzuların asri kıymetleri ne olduğunu meydana koymaktır.

Bu gibi ilmî tetkikler neticesinde asıl Müslümanlığın ne yüksek,

ne ilahi bir din olduğu meydana çıkacaktır. Mesela ferdin en şuurulu bir duygusu olan "hürriyet" ile din vicdanının telkin edeceği "mükellefiyet" in Müslümanlıkta ne ulvi bir tarzda itilaf ettiğini, fertte başka hiçbir müessesenin dindiremeyeceği "inanmak ihtiyacı" nı ne ulvi, ne ruhani bir surette tatmin ettiğini, Müslümanlığın "içtimai hayat" başka hiçbir dinde görülemez bir tarzda "kıymet" vererek cemiyet hayatını yükseltecek nasıl yüksek telkinlerde bulunduğunu, vicdanları tenzih ve ruhları tasfiye ederek fertlerde nasıl "fazilet" terbiyesi verdiğini, vesâyâsını doğrudan doğruya vicdanlara telkin ederek ferdi evvela "duyma" ya sonra "düşünme" ye nasıl sevk ettiğini, ilh. meydana koymalıdır.

Bugünkü tetkikler neticesinde Müslümanlık ilk saffetine iade edilerek, sonradan içine karıştığı hurafelerden tenzih edilmeli, ve böylece bütün yüksekliğiyle, bütün kutsiyetiyle nasıl "fitri bir din" olduğundan dolayı başka hiçbir din ile kıyas edilemez surette "asri bir din" olduğu gösterilmelidir.

İşte harsımızın kutsi bir müessesesi olan Müslümanlığın ulvi mahiyetini böyle meydana koyarak cemiyet hayatında yoksuzluğu hissedilmekte olan ihtiyacın tatmin edilmesini memleket inkılabının evladı olan bugünün genç Müslüman âlimlerden bekliyor.

-9-

Türk inkılabının mahiyeti

Hiç şüphe yok ki "Türk inkılabı" insaniyetin pek az gördüğü o maşeri hamlelerdendir ki sahası milli varlık olduğu hâlde mahiyetindeki ulviyet bütün dünyayı hayrette bırakmıştır.

Bir kere inkılabın infilak ettiği muhit asırlardan beri Kurûn-i Vüstâi hayatın içine gömülmüş, muasır medeniyetle her türlü rabitalarını kesmiş, artık kendinden hiçbir hayat hamlesi memul edilemez bir manzara irâ'e etmekte bulunmuş idi. Sonra sinesinde inkılabın vukua geldiği cemiyet kendi öz varlığına karşı yabancı olan bir takım sultaların tasallutu altında milli şuurunu kaybetmiş, kendi içtimai varlığını unutmuş, ve sırf yâd ananelerin, artakalmış kaidelerin verdiği mevhumelere bağlanmış kapanık bir mevcudiyet yaşamakta idi.

İşte “Osmanlılık” dediğimiz bu mevcudiyet muasır medeniyete karşı bu kadar aykırı bir vaziyette bulunmakta olup, bir taraftan böyle cemiyete karşı tamamıyla Kurûn-i Vüstâi bir hayat yaşamayı icbar eder, diğer taraftan “dini hükümdarlık T  ocratie” şeklini temadi ettirmek isterdi.

Buna mukabil Türk ruhu Osmanlı hayatıyla hiçbir vakit itilaf edemezdi, ve etmemiştir. Türk ruhu -tarih bunu bize gösteriyor- ne kadar “halkçı D  mocrate” ise, hükümeti teşkil eden “Osmanlılık” o kadar bu ruha yabancı idi. Türk, tarihte ne kadar h  r, ne kadar tesan  t  , ne kadar ahlaklı yaşamış ise Osmanlı hayatı bütün bunlara m  nafı idi: Osmanlılıkta, fikir hürriyeti yok, dini istibdat hâkim, tesanüt yerine “halk tabakası” ile “Osmanlı tabakası” arasında derin ayrılık devam etmekteydi.

Bu suretle Osmanlılık gerek h  k  met müessesesi ve gerek içtimai hayat itibariyle Türk ruhuyla taban tabana zıt olarak milletin üzerine   km  ş bir kabus gibi asırlarca müddet milli varlığı ezmekte, ve temeddün ve terakki yolundan alıkoymakta devam etmiştir.

İşte Türk inkılabı bu köhne, çürümüş mevcudiyet içinde yepyeni

bir varlık olarak fıskırmış, bu asrî olmayan hayatı atarak siyasi sahada asri bir devlet kurmuş, içtimai sahada da asri bir millet yaratacak amillere tamamıyla hür bir faaliyet zemini açarak bu yoldaki feyyaz faaliyetlere karşı hiçbir mani, hiçbir hail bırakmamıştır.

Siyasi inkılap: ladinî cumhuriyet

Türk inkılabı siyasi safhasında devlet müessesine tamamen asri bir mahiyet vermiştir.

Osmanlılık zamanında devlet, dini hükümdarlık şeklindeydi. Hâlbuki devlet ladinî müessesedir, devletin din ile bir alakası yoktur, olamaz. Din, ferdî vicdanlarda yaşar, ve müeyyidesini yine vicdanlardaki dinî imandan alır. Devlet ise cemiyetin dünyevi olan ihtiyaçlarını düşünecek, tatmin edecek, ve fertler arasında hak ve adalet esasını temin edecek olan siyasi bir kuvvedir. Şu hâlde dünyevi ve siyasi olan bir müessesenin din ile alakası yoktur.

Böyle olduğu hâlde Kurûn-i Vüstâ'da sırf dinin vicdanlar üzerindeki nüfuzundan istifade etmek için devlet adamları, hükümdarlar, zategân rahiplerle birleşerek devlet müessesesinin ilahi bir mevhibe olduğuna halkı ikna ederek kendi şahsi menfaatlerini temin için din namına istibdat yapmışlar, ve bu suretle dini hükümdarlık ihdas etmişlerdir.

Osmanlılıkta da, Müslümanlık [1] esasen devlet işini sırf dünya

[1]

Müslümanlık da hükümeti tamamen dünyevi bir mahiyette telakki etmiştir. Hz. Peygamber hükümet işinde dini hiçbir emir ve işarette bulunmayarak kendilerinden sonraki hükümet işini tamamıyla cemiyete, halkın meşveretine bırakmışlar, ve bu suretle hükümet işinin halkın reyine muhavvel bir dünya işi olduğunu tasrih etmişlerdir.

umurundan addederek gerek hükümet şeklini, gerek devlet idaresini halkın meşveretine, milletin reyine bıraktığı hâlde sonradan dini nüfuzdan istifade ederek halk üzerinde hakimiyetlerini idame için padişahlar kendilerinin "Zıllullah" olduklarını ilan etmişler, ve bu hususta "Müslümanlık" a intisabında bundan ziyade "fıkıh" a intisap eden bir takım dalkavukların telkinâtıyla Osmanlı padişahları da dini hükümdarlık saltanatı sürmüşlerdir.

Bu ne milli, ne de asrî olmayan saltanat müessesesinin istibdadı yetmiyormuş gibi bir de "hilafet" [2] denilen bir mevhumu Osmanlı hükümetinin diğer bir saffetini teşkil ederek artık istibdat en kuvvetli bir amilini bulmuş oluyordu.

Hâlbuki bugün artık medeniyet âleminde hükümetin en son şekli "ladinî cumhuriyet" olarak kabul edilmiş, ve en müterakki milletler bu hükümet şekline göre kendi hükümetlerini teşkil etmekte bulunmuşlardır.

Türk inkılabının büyüklüğü, ve yüksekliği böyle Kurûn-i Vüstaî olan

[2] Hilafet müessesesi bir mevhumeden başka bir şey değildi. Çünkü lügatte "halife" vekil demektir. Hz. Peygamber zamanında hükümet reisi bizzat kendileri olduğu için sonradan hükümet riyasetine geçen zatlara Hazreti Peygamber'e hürmeten halife yani vekil denmiştir. Hâlbuki onlar asil bir hükümet reisinden başka bir şey değillerdi. Şu hâlde halife hükümet reisi, hilafet de hükümettir, ve bu sıfat tamamı ile dünyevi ve siyasi olup din ile alakası yoktur. Aslı böyle olduğu ve Müslümanlığın ilk devrinde sırf halkın intihabına bıraktığı hükümet reisliği bugünkü mana ile cumhur reisliğinden başka bir şey olmadığı hâlde sonradan halk üzerindeki nüfuzlarını dini bir şekilde tarsin etmek isteyen müstebitler tarafından hilafete dini ve maveraî bir mana ve mevki verilerek Müslümanlıkta hiçbir asıl ve esası olmayan istibdat hükümeti ihdas edilmiştir.

Türk inkılabı bu manasız mevhumeyi ortadan kaldırmakla Türklüğe olduğu kadar Müslümanlığa da hizmet etmiştir.

bir müesseseyi yıkararak yerine tamamen asri bir devlet kurmasıdır. Bugün Türk hükümeti de cumhuriyettir. Halkın seçmesiyle, milletin reyiyile intihap edilmiş bir millet meclisinden ve devlet reisinden teşkil eder.

Sonra devlet müessesesi "lâdinî Laique" dir. Yani devlet kendi siyasi kuvvesini istimal etmek, ve millet üzerinde hükmünü icra etmek için yine yalnız millettten aldığı kuvveti istimal eder, başka hiçbir tesir, hiçbir nüfuz altında bulunmaz. Binaenaleyh hükümet bilâ kayd ü şart milletindir. [1]

[1]... hayat-ı içtimaiyede en yüksek hürriyetin, en âli müsavatın ve adaletin temin-i istikrarı ve mahfuziyeti ancak ve ancak tam ve kati manasıyla hakimiyet-i milliyenin müesses bulunmasıyla kaimdir. Binaenaleyh hürriyetin de, müsavatın da nokta-i istinadı hakimiyet-i milliyedir..

..hep beraber enzarı- ihtiramımızı mutafi vicdanımız olan muhit-i millete nasbedelim. Orada faziletin, vefa ve sadakatin, arzu-yu teceddüdüün, aşk-ı hâkimiyet ve istiklâlin intifa nâ-pezir ateşi yanmaktadır. Bu mukaddes ateş kendi içindeki cehl-i zulmeti yıkacak ve istikbalimizin önüne dikilecek bütün mânileri yakacaktır.

..millet önünde, onun istihkak-ı istiklâli önünde, onun liyakat terakki ve teceddüdü önünde her kuvvet, ancak milletin irade ve emeline uymak suretiyle yaşayabilir. Millettin irade ve emeline uymayanların talii hüsrandır, izmihlaldir.

..bu muazzam iradenin huzurunda kemal-i hürmet ve inkıyat ile eğilelim.."

Büyük Gazi- Nutuk

İşte bugünkü Türk devleti, sırf istinat ettiği milletten aldığı vekaleti, kuvveti istimal etmek, ve yalnız bu kuvveti istimal etmek suretiyle millet üzerinde hâkimiyetini ifa eder, başka hiçbir nüfuza, hiçbir tesire tâbi olmaz.

Devlet müessesesinde dini hiçbir sulta, hiçbir velayet yoktur; devlet tamamen ladinîdir.

Ferdi vicdanlarda bütün kuvvetiyle yaşayacak olan "dini iman" ise velayetini müeyyidesini yalnız kendi lahuti varlığından alır, ve bu suretle din muasır medeniyette olduğu gibi cemiyet hayatının içtimai bir müessesesini teşkil eder, yoksa devlet mekanizmasına dâhil değildir.

Demek ki bugünkü Türk hükümeti tamamen asrî bir hükümet şekli olan "ladinî cumhuriyet" olarak teessüs etmiş, ve bu suretle siyasi ve hukuki safhada milli kuvvetlere istinat eder, ve bundan başka hiçbir nüfuz tanımaz asri bir devlet mahiyetini almıştır.

Türk inkılabı böylece siyasi sahada bütün yüksekliği ile tecelli etmiş, ve rolünü muvaffakiyetle ifa eylemiştir.

İçtimai inkılaba doğru

Şu hâlde bugün inkılap devrini idrak etmiş olan nesle düşen en büyük borç, inkılabı içtimai sahada yürütmektir.

İçtimai inkılap ise -yukarıda gördüğümüz gibi- içtimai müesseselerde inkılabı itmam etmektir. Bu da cemiyet hayatını teşkil eden bütün müesseseleri, en başta lisan olmak üzere şimdiye kadar içlerine karışmış milli olmayan unsurları atarak tâbi olmakta buldukları yâd kaidelerden kurtararak bu müesseseleri, maşeri vicdanda meknuz olup

henüz meydana konmamış olan öz kaideleri bulup, onlara raptetmektir.

İçtimai inkılabın hedefi "milli varlık" olup milli varlık da esasen yaşatmakta olan içtimai bir şeniyet olmakla beraber bu şeniyetin şuurlu bir tarzda bütün ferdî vicdanlarda yaşamasını temin etmektir. Çünkü bir şeniyeti yaşamak başka şey, o şeniyeti bilmek başka şeydir.

Milli varlığı, kendi milli olmayan kaideleri, ananeleri içinde boğulmakta olan "Osmanlılık"ı atmak, "Türklük"ü bulmak içtimai inkılabın gayesidir. Vakıa bugün siyasi sahada Osmanlılık gitmiş, Türklük gelmiştir; çünkü devlet müessesesinde Osmanlılıktan hiçbir unsur kalmamış, Kurûn-i Vüstâi olan mahiyet tamamen atılmış, asri bir devlet doğmuştur. Fakat içtimai sahada da bu ameliyenin vücuda gelmesi, yani içtimai hayatı vücuda getiren bütün müesseselerde Osmanlılığı tamamıyla atmak, ve Türklüğü bulmak ise usulî bir surette çalışmaya başlamakla olur. İşte yukarıdan beri gösterdiğimiz bu "usul" dairesinde çalışmaya başlamaktır ki içtimai sahada inkılap yürümeye başlar.

Cemiyetin siyasi kuvvetini idare eden devlet mekanizmasında Kurûn-i Vüstâi olan teşkilat yıkılarak bütün güzelliğiyle, bütün yeniliğiyle meydana çıkan "asri devlet" cemiyet hayatının içtimai sahadaki inkılaplar neticesi olarak edineceği yeni, asri varlığa istinat etmeli ki cemiyet hayatı da asıl olması lazım gelen yüksek, medeni safhayı iktisap etmiş olsun. Zaten "medeniyet" dediğimiz maddi sahadaki terakki ve inkişafın tecelligâhı da bu milli varlıktır. Eğer milli varlık yaşadığı asra göre mevcudiyetini göstermemiş olursa "medeniyet" tekevün

sahası bulamaz, ve "temeddün ve terakki" dediğimiz ilerleme merhalesi temelsiz bir iskelet hâlinde kalmış olur.

İşte inkılap asıl kendini bu milli varlıkta göstermeli, içtimai sahada inkişaf etmeli ki cemiyet hayatında "içtimai nizam" vücuda gelmiş, inkılabın feyizli semereleri bütün yüksekliği ile tamamen tecelli etmiş olsun. İnkılabın içtimai sahadaki inkişafıdır ki "İnkılap devri"nin evladı olan bugünkü nesil, yaşadığı asrın icaplarını idrak etmiş, kendi asrının hakkıyla insanları olmak liyakatini kazanmış bir nesil olduğunu meydana koymuş olur. Yoksa bizden sonra gelecekler, tıpkı bizim kendimizden evvelki nesle isnat ettiğimiz gibi bizi "asrının adamı" olmamakla, ve zamanın yürüdüğü yolu görmemekten mütevellit bir körlükle itham ederek vatana karşı vazifelerini ifa etmemiş insanlar sırasında sayarlar.

Bir taraftan bu pek haklı ithamdan kendimizi kurtarmak, diğer taraftan muasır medeniyette "Türklük"ün layık olduğu mevkiini alması için bir an evvel bu yolda çalışmaya başlamaktır ki "inkılap" gibi en müstesna bir devri idrak etmiş olan bugünün Türkleri, mazhar oldukları bu yüksek tecelliye karşı şükran borcunu ancak ve ancak bu suretle ödeyebilirler, ve vatana karşı olan milli vazifelerini ancak ve ancak bu suretle ifa edebilirler.

-10-

Türk inkılabının şümulü

Türk inkılabının mahiyet ve şümulü, bugünkü münevver zümre için

her vakit tetkik ve tettebbu edilmeye değer ve bu tettebbu neticesi olarak meydana yeni yeni hakikatler çıkarmaya yarar başlı başına vasi bir mevzudur.

İnkılabın bizzat içinde bulunduğumuz ve içinde yaşadığımız için ihtimal birçoklarına göre artık tabii bir yaşayış halini almış olan bu yeni hayat, henüz içine girdiğimiz, henüz yaşamaya başladığımız, ve tutacağı en doğru istikameti henüz asrı usullerle araştırmak devresinde bulunduğumuz yeni bir doğuştur.

Vakıa inkılap milli bir sahada vukua gelir, ve milli varlıkta yeni bir oluş, yeni bir gidiş olarak tecelli eder. Filhakika inkılap bir hâlden diğer bir hale geçmek, olmakta olan varlığı bırakıp yeni, varlığı edinmekten ibaret olunca bunun tecelli sahası milli hayat, tekevvün sahası da milli hudutlar dahili olmak lazım gelir gibi gözükür. Türk inkılabı ise bu vasıflardan daha öteye geçemez; kendine mahsus bir takım bakir unsurları ihtiva edemez zehabını verir. Çünkü garp âleminden birçok cihetlerden ayrılmış, kendi hudutları dahilinde kendine mahsus hayat tarzıyla muasır medeniyetten geri kalmamış, ve kendi köhne müesseseleriyle ananevi varlığı idame etmekte bulunmuş olan bir milletin sinesinde vukua gelmekte olan inkılabın mahiyeti ne kadar azametli olursa olsun yine kendi dar hudutları dahilinde kalacağı, başka âlemlerde, başka muhitlerde o kadar akisler bırakmayacağını zannını tevlit edebilir.

Hâlbuki mazide ve diğer milletlerde vukua gelen inkılaplar nasıl milli hudutları açmış, diğer muhitlerde aksini göstermiş, insaniyet tarihinde mühim tahavvüller vücuda getirmiş ise Türk inkılabı da aynı feyizli rolü ifa edecektir.

Türk'ün tarihi rolü

Türk hayatının böyle garp âleminden ayrı kendine göre bir yürüyüşü olmasını, kendi âleminde yaşıyor gözükmemesini vücuda getiren amiller ne olursa olsun Türk'ün tarihte oynadığı rol her vakit kendi öz hudutlarını aşarak diğer muhitlere akisler bırakmış, vücuda getirdiği medeniyet hareketleri milli kalmayarak diğer devletlere, milletlere örnek olmuş, onların hayatlarında mühim mühim tesirler ika etmiştir.

Tarihi hayat, coğrafi vaziyet, her vakit diğer milletleri arkasından sürükleyecek, ve diğer milletlere rehberlik edecek tarihi hareketleri Türk'e mukadder kılmıştır.

Tarihte bu yoldaki rollerini şerefle ifa eden Türk, asrın tarihinde de en parlak bir faslı kendine ayırmıştır. Avrupa milletlerinden pek büyüklerini, olduklarından pek başka türlü vaziyete sokan umumi harp badiresinden sonra, kendi varlığını yine tarihteki yüksek mevkiyle, yine kendi tarihi varlığıyla mütenasip bir surette meydana koymuş olan yegâne millet Türk'tür.

İşte ruhunda böyle asil bir cevherin zeval bulmaz hamlelerini taşıyan, ve tarih dediğimiz asırlara ait nakilleri devreden büyük kitabın en şerefli menkıbelerini kendi müstesna varlığı teşkil eden Türk milleti, asrımızın tarihinde de yine gözleri kamaştıran parlak inkılabıyla ruhundaki o asil cevherin ölmez, ve hiç sönmeyecek olan ateşin hamlesini bir defa daha göstermiştir.

Her hamlesi tarihte başka bir devir yaratan Türk, asrımız tarihinde de

hiçbir milletin yapamadığı inkılabı vücuda getirmekle yine o eski rehberliğini meydana koymuş oluyor.

Bugün de henüz kendine gelmemiş, henüz kendi varlığının hayatı için ne kıymettar bir zımân, ve başka hiçbir şey onun yerine ikame edilemez bir zımân olduğunu düşünemeyen şark kavimleri için Türk inkılabı kadar kıymettâr bir rehber olamaz.

Türk inkılabının mazlum şark kavimlerine vereceği intibahı, neşredeceği varlık duygusunu, hayat hamlesini, muasır medeniyetin hiçbir kitabı bu kadar canlı, bu kadar cazibeli bir surette veremez. Bu kavimler için Türk inkılabı, henüz misli yazılmamış bir eser, ruhları sarsacak bir kitap, vicdanları titretecek bir hareket ve hayat mecmuasıdır.

Harsta inkılaba doğru

Şu kadar ki inkılabı tam olduğu gibi vermek, inkılabı milli varlığın bütün safhalarında nasıl olması lazım geldiğini göstermek için içtimai müesseselerde vücuda getireceği tahavvülleri, değişmeleri itmam etmeye doğru harekete başlamak lazım gelir.

İnkılabı bütün içtimai hayatta itmam etmeye doğru başlanacak hareketler nasıl milli vazifelerimiz ise, Türk inkılabının içtimai sahadaki yürüyüş tarzını diğer kavimlere de göstermek suretiyle bu milli olan vazifelerin yanında bir de insani vazifeler kendini gösterir.

İnkılaba karşı olan borcumuzu ödemiş olmak için, inkılabı hayatımızın bütün safhalarında yürüterek milli varlığımızı muasır medeniyette alması lazım gelen mevkie çıkarmış oluruz. Böylece bütün içtimai

müesseselerde inkılabın feyizli eserleri kendini göstermiş, ve bu suretle muasır medeniyete kendi mevkiini almaya başlamış olan "Türk harsı" şark kavimleri için bir "ilim" ve "medeniyet" membaı olur.

İşte inkılabın evladı olan bugünkü nesle düşen vazifeler bir taraftan milli ise, diğer taraftan insanidir.

Türk'ün mazide oynadığı rollerden çok daha şerefli olan bu medeniyet hareketi ise hiç şüphe yok ki bugünkü nesil için gözleri kamaştırıcı bir mefkûre teşkil eder. Asrımızın tarihi bugünkü Türk neslinden bu şerefli vazifelerin ifasını bekliyor.

MÜŞAHEDEYE DOĞRU [*]

-1-

Dil Heyeti

Maarif Vekâletince bir “Dil Heyeti”nin teşkil edilmekte olduğunu gazeteler yazıyor. "Dil Heyeti" bittabi Türkçe'nin şimdiye kadar ihmal edilmiş, daha doğrusu hiç düşünülmemiş, el sürülmemiş olan lügati, tarihi, filolojisi, tasviti, tasfiyesi gibi her türlü tetkik ve tetebbu ile meşgul olacaktır.

Gazetelerin iki satırla bildirdikleri bu haber o kadar mühim bir teşebbüstür ki cumhuriyet devrinin kendine şiar edindiği "milli vahdeti temin etme"ye doğru hars sahasında atılmış olan en hayırlı bir adımdır.

Cemiyet hayatının en başlı müessesesi dildir.

Cemiyet hayatını teşkil eden müesseselerin başında lisan bulunur.

Lisan cemiyet hayatını vücuda getiren her nevi içtimai hadiseleri, ferdin cemiyetten edindiği tasavvurlarla tabiattan edindiği mefhumları, ferdin şuurunda tecelli eden bakir duyguları fertler arasında nakil ve tebliğ etmek; maşeri şuurun hissettiği içtimai duyguları fertlere telkin etmek suretiyle âdeta içtimai varlığın teessüs ve inkişafına hizmet eder.

[*]Milli Mecmua'nın 78 ve 79 numaralı nüshalarında çıkmıştır.

Milli harsı vücuda getirecek amillerin en başında dil bulunur

Fertler arasında müşterek duyguları bu suretle neşir ve tebliğ etmeye vasıta olan dil aynı harsa sahip olan fertler arasında bilhassa "birlik" in teminine hizmet eder. Bir millette vahdet o millete mensup olan fertler arasında aynı hars duygularının aynı heyecanla, aynı sarahatle intişar etmesi ile husule gelir.

Fert kendi şuurunda lisanın ifade ettiği medlulleri hakkıyla duymuş, düşünmüş ve o medlulleri canlı, heyecanlı bir surette yaşamış olmalı ki ruhunda kuvvetli bir hayatıyet, canlı bir şuur, medeni bir içtimai varlık husul bulmuş ve aynı medlullerin intişar ettiği diğer fertleri ile kendi arasında yani cemiyet fertleri arasında bir "maurefe Sympathie" teessüs etmiş ve bu suretle cemiyet hayatının kuvvetli bir "tesanüt"ü vücuda gelmiş olsun.

İşte lisan bilvasıta ferdin cemiyetteki mevkiini cemiyete karşı tarsin ettiği gibi cemiyetin mevkiini de ferde karşı kutsileştirir. Ve böylece tecelli eden tesanüt milli vahdeti temin eden amillerin başlıcalarından birini vücuda getirir.

Bugünkü "Türkçe"miz kable'l-müşahede devrindedir

Lisan hadiselerinin mazbut olmaması, yani lisanın dağınık, inzibatsız bir hâlde münteşir olması, gelişigüzel kaidelere tâbi bulunması, böyle karışık bir hâlde tedavül edile gelmesi o lisanı konuşan fertler, medeni bir cemiyet efradı olduklarına göre, onlar arasında lüzumu olan rabıtayı hakkıyla vücuda getiremez. Vakıa fertler arasında "konuşma, anlaşma" hâsıl olmaz değil, fakat o kadarla kalır, asıl ruhlarda ateşler,

feveranlar, heyecanlar tevlit edecek ve maşeri vicdanın duyduğu en yüksek duyguları, milli tesanütü vücuda getirecek en şiddetli alakaları, rabitaları ferđi vicdanlara aşılacak canlı, kuvvetli bir vasıta haline gelemmez.

Bunun da sebebi lisan müessesesinin henüz kable'l-müşahede devrinde kalıp müdevven bir lisan haline çıkamamış olmasıdır.

Cemiyetlerin hayatında lisan müessesesinin geçirdiği tekâmül devrelerinin bu nokta-i nazardan ikiye ayrıldığını görebiliriz. Birinci devre dilin dağınık, yabancı unsurlarla memzuç, inzibatsız bir hâlde münteşir olup kaidersiz, yani tâbi olduğu öz kaideler bulunup tedvin edilmemiş olduğu, gelişigüzel tedavül edilemediği devredir.

İkincisi dil kendi bünyesine sahip olmuş, yabancı unsurlardan sıyrılmış, bulunmuş olan öz kaidelerine tâbi olarak hadiseler inzibat altına alınmış, istiklalini kazanmış ve binnetice lisanda vahdet husule gelmiş olan devredir.

Aynı mukayeseyi dilimize de tatbik eder, dilimizi de böyle iki devreye ayırabiliriz. Birinci devre bundan evvelki "Lisan-ı Osmani" devri, ikinci de tekâmül devrine girmekte olan şimdiki "Türkçe"imizdir.

İşte bugünkü "Türkçe"imizin vaziyeti budur. Şimdiye kadar tâbi edilmek istenilen yabancı unsurlardan, kaidelerden sıyrılmış olmakla beraber henüz kendisinin tâbi olduğu öz kaideler bulunup lisan hadiseleri inzibat altına alınmamış olduğundan kable'l-müşahede devrine ait inzibatsızlık, kargaşalık içindedir. [1]

[1] Her gün gazetelerde lisanımız hakkında gördüğümüz endişelere, lisanımızın kaybolmakta bulunduğuna dair şikayetlere sebep hep bu kable'l-müşahede devrine ait kargaşalığın ferđi vicdanlara gösterdiği inzibatsızlıktır.

Kargaşalığın azalması ancak müşahedeye başlanmasına mütevakıftır

Bu kargaşalığın azalması için "Türk dilini" usulî bir surette tetkik ve tettebbua başlamak lazım gelir.

Türkçeyi böyle tetkik ve tettebbua başlamak, milli harsı teşkil eden müesseselerden birisinin müşahedesine başlamak ve böylece lisanın birinci devresine nihayet vererek, ikinci devresine dahil olmaktır. Bu ise içinde bulunduğumuz intibah devremizin ciddi hareketlerle kendini göstermesi, ve milli müesseselerde hükümlan olan kable'l-müşahede devrine ait kargaşalığa hiç olmazsa lisan sahasında bir nihayet verilmeye doğru hareket edilmesi demektir.

Osmanlı zihniyetinin yâd kaideciliği

Filhakika sabık "Osmanlı İmparatorluğu"ndan "Türkiye Cumhuriyeti"ne intikal eden şey, gerek maddi varlık, yani toprak, memleket, ülke itibariyle, gerek manevi varlık, yani milli varlığı teşkil eden içtimai müesseseler itibariyle hiç el sürülmemiş, inkişaf ve tekâmülü hiç düşünülmemiş bir mahiyettedir. Mesela bugün nasıl memleketin herhangi bir noktasında kıymetli bir tabaka meknuz olduğu malum değilse, manevi saha, hars sahası da öyle bakir bir hâlde kalmıştır.

Yalnız -maatteessüf- arada şu fark var ki maddi saha nazarlarından tamamen mestur, ilim ve fen vasıtaları olmadıkça derununa nüfus edilemez, gayr-i mekşuf bir saha olduğundan öylece kalabildiği hâlde; manevi saha bizzat yaşanması hasebiyle mahsus, meşhut gibi bir hâlde olduğundan (her ne kadar bir fark ve rüyet-i iptidai olmakla beraber) binaenaleyh kolaylıkla elde edilebilir bir saha hissini verdiğiinden dolayı üzerinde tesirler

icrasından geri kalınmış, tahripkâr roller -muvaffak olmamakla beraber- asliyetini, bekaretini izaleyi uğraşmıştır. [1]

Fakat bu hareketler ilmî olmadığı için mesela lisan müessesesini şuurlu bir tetkik ile, ilmî bir usul ile zapturapt altına alacak, inzibatını temin edecek, müdevven medeni bir lisan haline getirecek yerde o zamanki cemiyet hayatının içinde yüzdüğü milli olmayan hava bu müesseseyi de emsali gibi yabancı unsurların tehacümüne maruz bırakmış, bünyesini tezelzüle uğratmış, yâd kaidelere tâbi kılarak istiklalden mahrum bir hale koymuştur. [2]

Milli bünyeye yabancı, yâd illerden alınmış içtimai varlık ile hiçbir münasebeti olmayan yâd kaideler milli müesseseleri bittabi bütün bütün inzibatsız bir hale koymuş, ve cemiyet hayatının muasır medeniyet en uzak, maşeri şuurun gösterdiği istikametlerden aykırı, tamamen dağınık bir mahiyette bırakmıştır.

Lisan müessesesi henüz meçhul halindedir

Şimdi bu müesseselerin içinden biri ve en mühimi olan dilimizin tetkikine başlanması cumhuriyet devrinin hars sahasında atacağı en hayırlı, en makbul adımlardan biri olacaktır.

[1] Aynı ruhi hâletin tesiriyledir ki bugün bile herhangi fen ve ilim sahasında söz söylemeyi salahiyeti haricinde addedenler, içinde yaşadıkları cemiyet hayatı kendilerine bir me'nüsiyyet verdiği ve içtimai mekanizmanın ne kadar müterekkip olduğundan gafil buldukları için içtimai müesseseler hakkında gelişigüzel hükümler vermekte ve mesela bir lisan âlimliği, ahlak hocalığı taslamakta hiçbir mahzur tasavvur etmezler.

[2] Ma'hut "Kavaid-i Osmaniye" o kabildendir.

Bu tetkik ve tettebbu işinde usulî bir surette hareket etmek için tutulması lazım gelen yolda her şeyden evvel müesseseyi teşkil eden hadiseleri, lisan vakıalarını, kelimeleri müşahedeye başlamakdır. Diğer tabiriyle meçhulü evvela malum haline getirmek ve sonra onun üzerinde işlemektir. Yoksa henüz kable'l-müşahede devrinde bulunan hadiseler üzerinde işlemeye başlamak meçhul üzerinde hareket etmek demektir.

Tabii "Artık lisanımız da bizim malumumuz değil mi?" "Konuştuğumuz dili de bilmiyor muyuz?" gibi suallerin varit olacağını zannetmekle beraber şayet böyle düşünenler olursa onlara karşı şunu söylemekle iktifa ederim: Tabiat âleminde tekevvün etmekte olan tabii hadiseler "fizik" tedvin edilmeden evvel, yani tabii hadiseler bir kül hâlinde toplanmadan evvel "âlem-i kevn ü fesat"ta cereyan ediyor, ve biz de bu hadiselerin içinde yaşayıp duruyorduk. Fakat hiçbir vakit tabii hadiseler bizce malum telakki olunamazdı, ve nitekim malum da değildi. Bunun gibi manevi sahada mesela lisan hadiseleri cereyan edegelmekle beraber henüz kaideleri elde edilemediği için onun üzerinde hiçbir suretle hareket edemeyiz. Mesela tasfiye ameliyesini tatbik edemeyiz. Müessese hem meşhur bir hâlde olduğundan bizden sadır olacak bir hareket ilmî olmaz. O meçhulü malum haline getirir ve o suretle ilmî harekette bulunabiliriz.

İşte bu meçhulü ve malum haline getirmek için evvela müesseseye müşahedeye başlamak lazım gelir.

Lisan hadiselerini müşahede altına almak için tutulması lazım gelen usulden de gelecek makalede bahsedeceğim.

Muhtelif lehçeleri müşahede

Bundan evvelki makalede Türkçenin pek geç kalmış olan tetkik ve tettebbuu için evvelemerde bu müesseseyi teşkil eden hadiselerin, kelimelerin müşahedeye başlanması lazım geleceğini söylemiştim.

Türkçemizin memleketin muhtelif mahallerinde muhtelif lehçelerle tedavül edildiği malumdur. Müşahedeye bu muhtelif lehçelerde tedavül eden kelimeleri toplamak suretiyle başlanılır. Vakıa asıl İstanbul lehçesi Türkçemizin en güzel, en mükemil lehçesi olup lisanımızın asıl bünyesini teşkil edeceği bedihi olmakla beraber eski "Lisan-ı Osmani"nin en ziyade tedavül edildiği muhit İstanbul muhiti olduğundan kazandığı güzelliği, inceliği nispeten de asıl "anadil"den birçok unsurları kaybetmiş olmak gibi bir noksanı da vardır.

Şu hâlde bir taraftan İstanbul lehçesini tetkik etmekle beraber aynı zamanda diğer lehçeleri de tetkike başlayarak lisanın bütün kelimeleri toplanır.

Bütün kelimeler elde edildikten sonra lisan hadislerini idare eden kaideleri arayıp bulmak, ve bu suretle Türkçenin henüz keşfedilmemiş olup lisanı tedbir ve idare etmekte olan öz kaidelerini tedvin etmek lazım gelir.

Müşahedenin lüzumu

Bundan evvel Türkçenin lüğatini yazmak isteyen bazı lüğatçiler de hadsî olarak müşahedenin lüzumunu hissetmişlerdir. Mesela Kamus-ı Türki'nin mukaddimesinde Şemsettin Sami Bey [1]: "... Hâlbuki

[1] Türkçe lüğati düşünüldüğü vakit Şemsettin Sami Bey merhumu hürmetle, rahmetle yad etmemek elden gelmez. Lisanımızın usulî bir surette tetkikini hadsî olarak düşünenlerin ve o suretle çalışmak isteyenlerin başında merhum bulunur.

lisanımızın kelimelerini cem ve zapt etmek hususunda şimdiye kadar pek az himmet olunmuş ve her kavim ve ümmette lügaviyyunun esami ve teracimi mücellidat teşkil ettiği hâlde biz de bu ilimle tevaggul etmeyi kimse düşünmeyip insanımızın kelimâtı hemen gayri mazbut bir hâlde kalmış olduğundan böyle bir eserin mükemmeliyeti mümkün olabilmek için Türkçede muharrir-i kaffe-i âsârın tetebbuuyla iktifa olunmayıp bu lisanın sevildiği memalikin cümlesine tul müddet seyahat ve lisanlarını iyi bilen sunuf-ı muhtelif-i ahali ile sohbet ederek en nadirlerine varıncaya kadar kaffe-i lügat zapt ve kayıt olunmak iktiza eder..." diyor.

İşte bu sözler müşahedenin lüzumunu hadsî olarak sezmedir.

"Lisan-ı Osmani"den "Türk dili"ne

Dilimizde karşı bu kayıtsızlığın sebebi "Osmanlı zihniyeti"nin Türk ruhuna karşı yabancı kalmasından başka bir şey değildir.

Zaten "Osmanlı cemiyeti"ni teşkil eden müesseseler Türk ruhuna yabancı unsurların vücuda getirdiği zihniyet mekanizmasıyla işletilmiş ve bu zihniyetin verdiği aykırı neticeler milli harsı tekâmülden mahrum bırakmıştır.

"Osmanlı" tabakası, ancak Osmanlı damgasını taşıyan unsurlarla "Osmanlı cemiyeti" devam eder telakki ederdi. Bu terakki neticesi olarak diğer müesseselerde olduğu gibi dilde de Türk kelimelerinden ziyade "Osmanlıca" kelimeler istimal edilmeye çalışılırdı.

Fakat buna mukabil "halk" tabakası o suni lisana karşı müteneffir, öz varlığına yabancı olan o dili konuşmaktan çekinir, ve kendi öz diliyle kendi düşüncelerini ifade etmeye uğraşır. Bu ikiliğin neticesi olarak tersine tekâmül etmekte olan "Lisan-ı Osmani" yanında asıl milli varlığı ifade eden, onun bekâretini yaşatan bir "Türkçe"

tedavül edegelmiştir. Her lisanda konuşma dili ile yazı dili arasında fark olmakla beraber Türkçede bu farkın böyle pek büyük bir ayrılık vücuda getirmesi de bundan dolaydır.

İşte lisanın müşahede ve tetkikinden çıkacak neticelerden biri de bu ikiliği ortadan kaldırmaya doğru yürümüş olmak, ve asıl "Türk dili"ni tespit ederek dilimizin yürüyeceği tekâmül yolunda önüne çıkacak maniaları ortadan kaldırmaktır.

Müşahede ile kelimeler toplamaya başlanınca esasen husule gelmekte olan içtimai ameliyeler de birer birer kendini gösterecektir. Ve mesela dilimizin tasviti, tasfiyesi... ilh. meydana çıkacaktır. Çünkü tasvit, tasfiye... ilh. ferdi değil içtimai bir üfûledir.

Bir müşahede

Kendimizi bir an için İstanbul lehçesini müşahedeye başlamış farz edelim ve şu kelimeleri toplamış olalım:

Gün = Türk – Türkçe

Şems = Arap - Arapça

Nazik = Acem- Türkçe

Drahşan = Acem- Acemce

Telefon = Fransız- Türkçe

Tramvay = İngiliz- Türkçe

Hane = Acem- Türkçe

Beyit = Arap - Arapça

Acenta = İtalyan- Türkçe

Tiraje = Acem- Acemce

Kanun = Arap - Türkçe

Vakıf = Arap - Türkçe

Esnaf= Arap – Türkçe

Protesto = İtalyan - Türkçe

Afitap = Acem - Acemce

Teşrif = Acem - Arapça

İltimas = Arap - Türkçe

Akıl = Arap - Türkçe

Şan = Arap - Türkçe

Şeref = Arap - Türkçe

Cem = Arap - Türkçe

Program = Fransız - Türkçe

Teselli = Arap - Türkçe

Avukat = Fransız - Türkçe

Hücum = Arap - Türkçe

Hafta = Acem - Türkçe

Üsbü = Arap - Arapça

Peşin = Acem - Türkçe

Mehami = Arap - Türkçe [1]

Dükkân = Arap - Türkçe

Sokak = Arap - Türkçe

Pazar = Acem - Türkçe

Sevk = Arap - Arapça

Ayıp = Arap - Türkçe

Rezalet = Arap - Türkçe

Müşkül = Arap - Türkçe

Lisan kaidelerini taharri ve tettebbuat

İşte bu suretle kelimeleri müşahede altına alıp toplamaya başlayınca

[1] Bu kelime de hiç mi lüzumu olmadığı hâlde Türkçeye mal edilmek istenmiş, fakat lisana geçmemiş, Arapça kalmıştır. O kadar ki kullanmak isteyenlerin kimisi "muhami" kimisi "mehami" telaffuz eder. Hatta geçenlerde oldukça maruf bir imza üzerinde "Şeyhülmühamat" cümlesini görmüştüm. Tabii muharrir "Şeyhülmühamin" demek istiyordu, fakat kendi Türk vicdanına yabancı geldiği için cümlenin doğrusunu bulamamıştı.

müşahedenin verdiği tasnif neticesi olarak yalnız “Türkçe” olan kelimeler toplanır, diğer yabancı unsurlar atılmış olur.

Sonra yabancı unsurlardan ayrılmış sırf Türkçe olarak elde edilmiş olan kelimelerden müteşekkil dilimizi idare eden kaideler taharri edilir. Kaydeder bulunup tedvin edilerek "Türk dili" müdevven medeni bir lisan halini alır.

Müşahede ile husule gelen neticelerden biri de lehçeler arasındaki "alışveriş" olacaktır. Bu alışverişin neticesi de hem konuşma dili ile yazı dili arasındaki büyük farkı izaleye doğru bir yol açmış, hem de asıl lisanda birliği temin etmeye doğru mühim bir ameliyeyi vücuda getirmiş olacaktır.[1]

Müşahede neticesinde Türkçenin hakiki tasviti ve binaenaleyh kelimelerin alması lazım gelen kati şekil tespit edilecek ve bugün artık göze batır bir hâl alan imla karışıklığına da bir nihayet verilmiş olacaktır.

Türkçemizin lüğatini, sabit kaidelerini, sabit imlasını, ilh.. temin edecek ve medeni bir lisan haline getirecek olan bu büyük iş tabii "masa başında" lüğat yazmak suretiyle elde edilemez. Şimdiye kadar Türkçe yazılmış olan en muteber kitapları gözden geçirmekle beraber asıl müşahede lisanın tedavül ettiği muhitleri dolaşıp müşahedeyi itmam etmekle

[1] Mesela geçenlerde Ankara'da bulunduğum zaman bir yerlinin söz arasında "...geliri... gideri..." kelimelerini kullandığını gördüm Osmanlıcanın "...iradi... masrufi" yerine Türkçenin geliri, gideri ne kadar güzel, ve bizce kullanılmadığı hâlde hiç de gayri menus değil.

olur.[1] İŖte "Dil Heyeti"nin bu usulü tutarak tedvin edeceği "Türk dili", yokluğunu her vakit Ŗiddetle hissettiren büyük bir ihtiyacı tatmin edecektir.

[1] Arap lügaçilerinden Zamehşeri'nin lügatini tedvin ederken birkaç kelime için birçok Arap kabilelerini dolaŖtıęı meşhurdur.

İNKILAP TERBİYESİ [*]

-İnkılap devrinin terbiyesi nasıl olmalıdır?

-Her devrin kendine göre bir terbiyesi olduğu gibi inkılap devrinin de kendine göre terbiyesi olmak, yani inkılap hayatını fertlere hakkıyla aşılacak için yeni bir terbiye yolu tutmak lazım gelir.

"Terbiye" ferdin içtimai kabiliyetlerini inkişaf ettirmek, diğer tabiriyle ferdi "cemiyetin adamı" olarak yetiştirmektir. Yani ferdin içtimai hayatını cemiyetin bugünkü misallerine göre yetiştirmek, fertte içtimai hayatı milli varlığın bugünkü mevcudiyetine göre tamamen münkeşif bir hale getirmektir.

Cemiyeti teşkil eden içtimai müesseselerin ferde vereceği mutaların fertte tam bir surette inkişafına hizmet etmek terbiyenin esasını teşkil eder. Şu hâlde terbiyede mefkûre, ferdi "cemiyetin adamı" olarak yetiştirebilmektir.

İnkılap ile eski "Osmanlı cemiyeti"ni Osmanlı varlığını teşkil eden bütün içtimai müesseseler alt üst olmuş, yerine "Türk cemiyeti"ni, Türk varlığını meydana koyacak olan müesseseler doğmakta bulunmuştur. Şu hâlde "inkılap terbiyesi"nin iki safhası vardır: biri menfi, diğeri müspet.

[*]11 Eylül 927 tarihli Vakıf gazetesinde çıkmıştır.

Bir kere eski Osmanlı hayatının köhne, çürümüş ananelerini, muasır medeniyete aykırı olan Kurûn-i Vüstâî gidişini, içtimai bünyesini teşkil eden yabancı unsurları ve bütün bunların "bugünkü hayat" ile nasıl telifi kabil olmadığını, asırlardan beri milli varlığı nasıl terakki ve inkişaftan mahrum bıraktığını göstermektedir.

Diğeri de müspet sahası olup yıkılan Osmanlılığa mukabil bütün yeniliğiyle, bütün yüksekliğiyle meydana çıkmakta olan Türklüğün nasıl milli varlığın asıl kendisi olduğunu, ferdin öz varlığa erişmekle ruhundaki bir hayatın bütün güzelliğiyle, bütün canlılığıyla nasıl uyanacağını telkin etmektir.

Bugün cemiyeti vücuda getiren varlığın Türk varlığı olduğuna ve cemiyet kendi varlığını içtimai müesseselerden alacağına göre milli hayatın da "Türk'ün hayatı" olması lazım gelir. Çünkü cemiyet hayatı demek aynı zihniyete sahip olan, aynı harsı yaşayan fertlerin teşkil ettiği zümre demektir. Zümreye mensup olan fertlerin kendi varlıklarıyla cemiyetini varlığı ne kadar mütevazin, ne kadar ahenkli, ve ferdî vicdanlarda yalnız "cemiyet mefkûresi" duygusu ne kadar heyecanlı bir surette yaşarsa o cemiyette kendi hayatını o kadar canlı, o kadar kuvvetli bir surette edinmiş olur.

İşte inkılap terbiyesi fertlerde sırf milli varlığın bütün heyecanıyla yaşamasını "Osmanlı zihniyeti"nin tamamıyla zeval bularak yalnız "Türk zihniyeti"nin içtimai hayatın bütün tezahürlerinde hâkim olmasını temin etmektir.

Vakıa bugün "Türk cemiyeti" doğmuş ve bu cemiyet kendi hayatını milli varlıktan almakta bulunmuştur. Bugün içtimai hayatın hangi safhasına

baksak eski varlığın kaybolduğunu, yeni bir varlığın dolmak üzere olduğunu görüyoruz. Eski "Osmanlı zihniyeti"nin artık sultasını kaybetmiş olduğunu, ve yerine yeni bir oluşun, dolmak üzere bulunan "kable'l-tekevvün" bir hâlin kendine bütün ruhlara ihsas etmekte olduğunu görüyoruz.

Fakat işte bu yeni varlık henüz bütün vuzuhuyla tamamen kendini göstermemiş, Türklükten başka bir şey olmayan bu yeni hayat ruhları cezbeden velayetini her tarafa salmış değildir.

Cemiyet hayatını teşkil eden bütün müesseseler henüz tamamıyla Türklüğünü edinmiş, içtimai hadiselerin tâbi olacağı kaideleri, örfleri, aneleri yalnız Türklükten almakta bulunmuş değildir.

Fertlerin kendi içtimai hayatlarında yalnız millet duygusuyla yaşamalarını ve hayatın bütün safhalarında yalnız bu duygunun sevkiyle hareket etmelerini henüz temin etmiş değildir.

İşte terbiye, milli varlıkta bu hayatı bütün güzelliği ile meydana çıkaracak, fertlerde yalnız milliyet duygusu ile hareket edecek bir "vicdan" yaratacaktır. Zaten "terbiye" dediğimiz, "ferdi yetiştirmek" dediğimiz şey fertte içtimai varlığı bütün heyecanı, bütün imanı, yaşatacak olan bir vicdan yaratmaktır.

-Demek ki inkılap terbiyesi ahlaklı bir âdem yetiştirmektir?.

-Hayır! Yalnız ahlaklı değil, belki "vicdanlı" bir âdem yetiştirmektir. Vakıa vicdan kelimesi en ziyade ahlak sahasında kullanıldığı, birçok filozoflarca ahlak hadiselerini ölçen, ahlak müessesesinin kıymet hükümlerini veren bir kuvve telakki edildiği için vicdanlı kelimesi ile ahlaklı kelimesi müteradif zannolunur.

Hâlbuki böyle değildir. İctimai müesseselerden her birinin kendi sahasında tecelli eden içtimai vakaların birer kıymetleri vardır. Bu kıymetlere hükmünü verecek olan vicdandır. Yani "vicdan" içtimai müesseselerin fertlere verdiği mutaların fertlerde salim bir tarzda cereyanı, ve fertten salim bir tarzda amel olarak sudûrunu temin eden bir şari', bir nâzımdır.

Demek ki vicdan yalnız ahlak sahasında vuku bulacak hadiseleri ölçen, onlara kıymetini veren bir kuvve değil, belki harsın bütün müesseselerinde vukua gelecek hadiseler hakkında hükmünü verecek olan, bunların kıymetini takdir edecek olan bir kuvvedir. Çünkü kıymet hükümleri içtimai şeniyetler hakkında sâdır olur, içtimai şeniyetler ise harsın bütün müesseselerinde tezahür eder. Mesela lisan hadiseleri hakkında "doğru" yahut "yanlış" hükmünü verecek olan vicdan, ahlak hadiseleri hakkında "iyi" yahut "fena" hükmünü verir.

Şu hâlde cemiyet hayatını vücuda getiren ne kadar müessese varsa bu müesseselerin fertlere vereceği mutaların maşeri vicdanda meknuz olup usulî bir surette tetkik edilerek meydana çıkarılmış, fiilleri, amelleri kendi velayeti altına almış olan kaidelerin ferdî vicdanlarda hükmünü icra ederek içtimai hadiseleri inzibat altına almasını temin edecek olan ameliyelerin mecmuu terbiyeyi teşkil eder.

İşte terbiye, fertten sadır olacak her amelin cemiyetin bir mutası olarak ferdin vicdanında imanlı bir hâlde yaşayan kaidelere muvafık olarak sudurunu temin eder, yani terbiyenin neticesi olarak fertten sadır

olacak her amel maşeri vicdanda tecelli edip ferdî vicdana intikal etmiş ve ferdî vicdanda fert ile cemiyet arasındaki alakanın şiddetine göre heyecanlı, imanlı bir hâl almış olan kaidelere muvafık bir surette sudur eder.

Terbiyenin gayesi ferdî vicdanda bu "iman"ı yaratmak, ferdi "cemiyetin tam adamı" olarak yetiştirmektir.

İçtimai müesseselerden mesela lisanı ele alalım. Lisan hadiselerinin tâbi olup maşeri vicdanda meknuz olan, fakat henüz meydana konmamış olan öz kaideler bulunup meydana çıkarılır, lisan hadiseleri inzibat altına alınmış olur. Bu suretle bulunmuş olan kaidelere tevfikan ferde verilecek "lisan terbiyesi" fertte "lisan vicdanı" yaratır, ve bu vicdanına göre fertten lisan hadiseleri sabit olan kaidelerine muvafık olarak sudur eder. Fertten böyle inzibat altına alınmış olarak lisan hadiselerinin suduru kendinden lisana karşı derin bir merbutiyet, kendi özvarlığının bir cüzü olmaktan mütevellit derin bir heyecan, ferdin bütün ruhunu sarar, ve cemiyet varlığı ile kendi varlığı arasındaki bu sıkı alaka ferdi cemiyeti artık zeval bulmaz rabıtalarla bağlar. [*]

Bunun gibi ahlaki, iktisadi, dini ilh. diğer müesseselerde de aynı yol tutularak bütün müesseselerden sadır olacak içtimai hadiseleri kendi öz kaidelerine raptetmek suretiyle "milli varlık" tamamıyla tecelli eder. Cemiyetin böyle inzibat altına alınmış olan milli varlığının

[*] Harsımızı teşkil eden müesseselerin henüz böyle usulî bir surette tetkik edilerek meydana konacak olan öz kaideler bulunmamış ve bu kaideler ferdî vicdanlara telkin edilerek milli varlık fertlere imanlı bir surette aşılammış olduğundandır ki buhranlar, intiharlar vukua gelmektedir.

ferde bütün heyecanıyla, bütün imanıyla aşılmasından başka bir şey olmayan "terbiye" de en feyizli rolünü ifa etmeye, fertleri cemiyetin adamı olarak yetiştirmeye başlar.

Bu yolda terbiye ile yetişecek olan fertlerde artık inkılabı bütün esaslarıyla idrak etmiş olarak, inkılap kendi neslini kazanmış olur.

"CEMİYET" VE "İMAN" [*]

Ferdi varlık

Biliyoruz ki insanda iki nevi olarak vardır: Bir ferdi varlık, diğeri içtimai varlık. Ferdin kendi uzvi ve ruhi hayatını idame edecek olan ferdi varlık insanın maddi mevcudiyetine ait hazların, emellerin mecmuundan ibaret olup insanın ferdi olan temayüllerini tatmin edecek ve ferdiyetine ait gayeleri vücuda getirecek olan bir tekevvündür.

Uzviyetimize ait olan hazların, emellerin merkezi bu ferdi varlık olup maddi olan bu ihtiyaçlarımız tatmin edilmezse vücudumuzda bir eksiklik, bir bozukluğun bizi haberdâr etmekte olduğunu duyarız.

Bu ihtiyaçların tatmini ile husul bulacak olan hazlar da uzviyetimizde başlayan bir kuvvetlenmeyi, bir canlanmayı bildirir.

İnsan bu ferdi varlığı "şuuru"nun gösterdiği yolda yürümek suretiyle yaşar, şuurunun gösterdiği gayelere gitmek suretiyle ferdi olarak kemalini bulmuş ve artık başka bir gaye gözetmez bir hâlde bu varlık tatmin edilmiş olur.

Şu kadar ki "fert" ile "tabiat" arasındaki münasebetlerden husule gelecek, ve insanın cemiyetten ziyade tabiat ile olan münasebetlerinin

[*] 24 Teşrinisani 1927 tarihli Vakıf gazetesinde çıkmıştır.

inkişafından vücut bulacak olan bu hayat, ferdi gitgide "Maddiyatçılık Matérialisme"a sürükler. Bunun neticesi olarak ferdin "cemiyet" ile olan münasebeti de hemen hemen kesilir. İçtimai duygudan mahrum olan bu ruhi halet kendini göstermede gecikmez.

Maddiyatçılığın ferdin ruhunda yaratacağı donuk, kati hayat ise asıl insanlık hayatına, içtimai hayata karşı kayıtsızlığı, alakasızlığı tevlit eder ki böyle fertlerden teşekkül edecek olan bir cemiyette ruhları yükseltecek olan içtimai varlığın ulvi mefkûrelerine doğru bir incizap duymayacağı gibi, cemiyeti yekpare bir kütle hâlinde gösterecek olan "tesanüt" de vücut bulamaz. Çünkü böyle maddiyatçı olan fertler cemiyetin kutsi varlığı içinde bütün ruhları eriten içtimai kaynaşmaya karşı yabancı kalmış olan âdeta maddî cüzü fertler hayatını yaşarlar, ve ahlak sahasında "Menfaatçilik Utilitarisme"nin hodbinlik çukuruna düşerler.

İçtimai varlık

İnsanın ferdi varlığından başka bir de içtimai varlığı vardır. Bu varlık iledir ki fert asıl "insan" hayatını yaşar. İnsanın lâiçtimai bir mevcudiyeti haiz olması esasen pek de mümkün olmadığı gibi -Çünkü böyle münferit ve münzevi bir hayat geçirenler insaniyet tarihinde istisna teşkil ederler.- ferdin ruhunda asırların verdiği itiyatlar neticesi olarak cemiyet haricinde bir hayat geçirmek emeli de insanda vücut bulamaz.

İşte âdeta fitrî olan bu meyil fertte canlı endişe halini alır, bu endişe ise içtimai hayata intibak meylidir. Eğer fert içtimai hayata intibak edemezse ruhunda başka hiçbir şeyle doldurulamaz bir boşluk

hasıl olur. Çünkü ferde kendi fâni varlığının fevkinde âdeta ebedi bir varlık verecek, insanlık hayatından nasibini almasını temin edecek olan amil, cemiyetin kendi varlığından ferdin ruhuna nefhettiği içtimai varlıktır.

İçtimai varlığımızı kendimizde hissedebildiğimiz, mensup olduğumuz cemiyetin kendi varlığından benliğimize bir şey vermiş olması, cemiyet hayatına kendi hayatımızın intibak etmiş bulunması, kendimizin cemiyetten bir fert olduğumuzu ruhumuzda derin bir surette duymaklığımızla husul bulur. Cemiyet ile olan alakanın kesilmesi ruhumuzda nasıl derin bir boşluk husule getirirse, cemiyet ile olan alakanın kuvveti de o nispette benliğimizi cemiyetin yüksek varlığıyla doldurur.

Cemiyet ve iman

Ferde bu içtimai varlığı verecek olan amil "cemiyet" olup, cemiyet ise, bildiğimiz gibi, birtakım içtimai müesseselerin mecmuundan ibaret harici bir varlıktır. İçtimai şeniyeti vücuda getiren bu içtimai müesseseler ne kadar kendi öz varlığını edinmiş, yabancı unsurlardan kurtulmuş, fertteki içtimai hayatı artık başka bir membadan nasibini almaya hacet bırakmayacak bir hâlde tamamen tatmin etmiş bulunursa fertteki içtimai varlık da o kadar şuurlu bir surette tekevvün etmeye başlar.

Cemiyet hayatının bu suretle ferde vereceği içtimai varlık, fertte içtimai hayatını milli gayelere sevk edecek, içtimai şeniyetlerden mütevellit "kıymet hükümleri"ni hakkıyla verecek, iyiyi kötüden, doğruyu eğriden, ilh. ayıracak olan "vicdan"ı yaratır.

Artık fertten sudur edecek olan her türlü "ameller" vicdanın

vereceği hükme göre içtimai kıymetini alır ve bu kıymetler ferdin ruhunda sarsılmaz bir azim, içtimai hayatın her türlü tecellilerine karşı doyulmaz bir yakınlık, irkilmez bir munislik tevlit eder.

Ferdin kendi ruhunda tecelli ettiği hâlde, inkişaf sahası âdeta bütün cemiyet olan ve bütün içtimai hayatı kendi nefsinde yaşıyormuş gibi ruhunda layemut cemiyet hayatının o bitmez tükenmez tekevvün sahasına doğru intişar edecek olan âdeta "fevkan nasut" bir varlık ferdin bütün benliğini kaplar.

Böylece "Ferdietçilik Individualisme"nin dar hududundan sıyrılarak içtimai şeniyetin ruhuna nefhettiği "maneviyat" sahasına ermiş ve bu suretle ferdi bunaltıcı tezatlar içinde bocalamaya mahkûm eden bir nevi "Şüphecilik Scepticisme"ten başka bir şey olmayan maddiyatçılığın sıkıcı çemberinden kurtularak "Maneviyatçılık Spiritualizme"nin feyyaz sahasına çıkmış olan ferdin ruhunda "iman" tecelli eder.

İçtimai hayatın kaynağından nasibini almış olan böyle imanlı fertler, imandan mahrum olan kimselerin duyamayacağı, hissedemeyeceği başka bir varlık, içtimai hayatın vereceği lâferdi bir varlık içinde yaşarlar, ve bu varlık onları bir mefkûreye doğru cezbederek ruhları vecit ile, heyecan ile dolu olarak mefkûreye doğru mütemadiyen yükselir.

Ferdi vicdanlarda bütün kuvvetiyle, bütün şiddetiyle tecelli edecek olan bu iman[*] ilemdir ki ferdin ruhunda cemiyete karşı zeval olmaz bir

[*] Bugün kemiyet itibariyle nüfusumuz adedinin çoğalmasını ne kadar arzu ediyor isek, keyfiyet itibariyle de cemiyetin böyle "imanlı" fertlerden terkip etmesi bizim için bir mefkûre olmalıdır.

"merbutiyet", böyle aynı cemiyete mensup olan fertler arasında hiçbir şey ile sarsılmayacak olan sıkı bir "tesanüt" kendini gösterir. Şu hâlde bugünkü cemiyet hayatımızda ferdî vicdanlara bu içtimai imanı aşılacak olan içtimai müesseselerimizi ilmî usuller üzerinde yürüyerek millileştirmeye, milli harsımızı muasır medeniyette haiz olduğu mevkie çıkarmak suretiyle fert ile cemiyet arasında sarsılmaz bir "birlik" vücuda getirmeye doğru çalışmaya başlamak bugünün münevver zümresine düşen en mübrem vazifelerdendir.

MİLLİ VAHDET [*]

Türk cemiyeti

Memleketin bazı yerlerinde milli varlığın hakkı ile yaşanmamakta olmasından, oralarda milliyet duygusunun henüz doğmamış bulunmasından mütevellit endişeyi, ara sıra olduğu gibi yine "Milliyet" in evvelki günkü baş makalesinde muhterem başmuharrir izhar ediyordu.

Siyasi vahdeti en sağlam bir surette kazanmış, devlet varlığını şimdiye kadar hiçbir zaman göremediği en yüksek, en metin bir tarzda idrak etmiş olan inkılap Türkiye'sinin sinesinde yaşayan fertlere vermekte olduğu bu yüksek varlık duygusunun henüz bazı yerlerde doğmaması hakikaten içtimai hayatımızda büyük bir eksikliği gösterir.

Eski "Osmanlı cemiyeti" zamanında memleketin her tarafı ayrı birer müstemeleke imiş gibi her mahallin kendine mahsus bir yaşama tarzı olması, diğer mahalle mensup fertlerin yaşadığı hayattan başka türlü bir hayat yaşaması o devrin içinde yüzdüğü milli olmayan hayatın verdiği neticelerden başka bir şey değildi.

Filhakika "Osmanlılık" zamanında ferdî vicdanları tatmin edecek, ruhları aynı mefkûre arkasından sürükleyecek, içtimai varlığı bir vahdet hâlinde idame edebilecek ameller hemen hemen yok gibi idi.

Hâlbuki bugün her Türk'e yeni bir hayat veren, ruhuna milli mefkûrenin ateşini saran, yaptığı yüksek inkılap ile kendi yüksek varlığına bütün cihanı hayran kılmış olan bugünkü "Türk cemiyeti" dir.

[*] 1 Haziran 1927 tarihli Milliyet gazetesinde çıkmıştır.

Türk cemiyetinin istinat ettiği yegâne mesnet ise ferdî vicdanlardaki "milliyet duygusu"dur. Ruhlarda bu kutsi duygu ne kadar heyecanlı olur, içtimai varlığı ne kadar derin bir surette sarmış bulunursa cemiyet o kadar sağlam esaslara istinat etmiş olur.

Bunun için de ferdin kendi hayatı cemiyet hayatı ile tamamen birleşmiş, fert kendi içtimai varlığında cemiyet varlığını derin bir surette yaşamaya başlamış olmak lazım gelir.

İçtimai varlık

Zaten fertte en canlı endişe içtimai hayata intibak meylidir. Kendi hayatını cemiyet hayatı ile birleştirmek, ruhunda cemiyetin bütün oluşlarını, değişmelerini benimsemek fertte âdetâ garizî bir temayüldür.

Çünkü ferde kendi fâni varlığının fevkinde âdeta ebedi bir varlık verecek, insanlık hayatından nasibini almasını temin edecek, ve yokluğu ruhunda başka hiçbir şey ile doldurulmaz bir boşluk husule getirecek olan amil cemiyetin kendi varlığından ferdin ruhuna nefhettiği "içtimai varlık"tır.

İçtimai varlığımızı kendimizde hissedebilmemiz, mensup olduğumuz cemiyetin kendi varlığından benliğimize bir şey vermiş olması, cemiyet hayatına kendi hayatımızın intibak etmiş bulunması, kendimizin cemiyetten bir fert olduğumuzu ruhumuzda derin bir surette duymaklığımızla husul bulur. Cemiyet ile olan alakanın kesilmesi ruhumuzda nasıl derin bir boşluk husule getirirse, cemiyet ile olan alakanın kuvveti de o nispette benliğimizi cemiyetin yüksek varlığıyla doldurur.

İşte bu cemiyet duygusudur ki ferdin cemiyet ile olan alakasını

meydana koyacağı gibi, ferdî hayatımızın fevkinde bize asıl insanlık hayatımızı yaşatacak olan içtimai varlığımızı vücuda getirir; ve fert cemiyetten ne kadar nasibini alırsa ruhunda milliyet duygusu o kadar derinleşeceği gibi içtimai varlığı da o kadar vecidli, o kadar imanlı bir hâlde yaşar.

İçtimai müesseseler

Fertte içtimai varlığı tesis edecek, ferdin cemiyetle olan alakasını bu suretle kökleştirecek olan rabitaları ferdî vicdanlara aşılacak amiller "içtimai müesseseler"lerdir.

Cemiyetin asıl varlığı içtimai müesseselerin şuurlu bir surette ferdî vicdanlarda yaşamasıyla husul bulur. Vakıa müesseseler fertlerde şuursuz, dağınık bir hâlde yaşamaktadırlar, ve bu suretle cemiyetin ilk hayatı vücuda gelir. Fakat içtimai hayatı bütün ahengiyle, bütün şiddetiyle yaşatmak için içtimai müesseseleri ilmî usullerle tetkik ve tettebbu ederek içtimai hadiseleri inzibat altına almak, muasır medeniyetin gösterdiği yollardan giderek içtimai nizamı temin etmek lazım gelir.

Bu da lisan, ahlak, bediiyat, ilh. gibi içtimai müesseseleri maşeri vicdanda meknuz olan öz kaidelerine raptederek ananelerin vermekte olduğu mevhumelerden, yâd illerden alınmış yabancı unsurlardan içtimai müesseseleri kurtarmakla mümkün olur.

Filhakika "Osmanlı cemiyeti" zamanında içtimai hayat, saltanat devrinin istinat ettiği milli olmayan müesseselerden sadır olan milli şuura aykırı, yâd illerden alınmış olan yabancı kaidelere raptedilmiş ve bu suretle cemiyet ile fertler arasında derin bir ayrılık vücuda getirilmiş idi.

Mesela cemiyet hayatının en başlı müessesesi olan lisanda ikilik

bundan doğmuştur. Türk ruhuna yabancı, lisanın maksut olan anlaşmayı temin etmeden uzak olan "Lisan-ı Osmani"yi Osmanlı tabakası kullanır, buna mukabil halk tabakası kendi öz dili olan "Türkçe" ile konuşur, meramını anlatır, ve en deruni duygularını da yine bu lisan ile terennüm ederdi.

Bunun gibi diğer içtimai müesseselerde de mevcut olan ikilik cemiyet hayatında derin bir ayrılık husule getirmiş, ve bu ayrılık asırlarca müddet devam ederek milli varlığı inkişaf ve tekâmülden mahrum bırakmıştır.

Örfe birlik

İçtimai müesseselerin mecmuu harsı teşkil eder. Her cemiyetin kendine has olan ve kendi benliğini gösteren bir takım hususi duyguları vardır ki asliyetini, hususiyetini muhafaza eden bu duygular içtimai hadiseler şeklinde tecelli eder ve bunların mecmuu o cemiyetin harsını vücuda getirir.

Bu duygular, fertlerde canlı akideler olarak tezahür eder, ve fert ile cemiyet arasındaki alakanın şiddetine, ferdî vicdanlardaki imanın kuvvetine göre heyecanlı, vecidli bir hâl alır.

İşte fert kendi şuurunda içtimai varlığını teşkil eden bu asil, bakir duyguları ne kadar şuurlu, ne kadar imanlı bir surette yaşamaya başlamış olursa cemiyet ile olan alakası da o nispette artar.

"Milli vahdet" bu suretle harsta birlikten başka bir şey değildir. Yani millete mensup olan fertler arasında aynı hars duygularının aynı heyecanla, aynı sarahatle intişar etmesi ve ferdî vicdanlarda harsın kuvvetli, imanlı bir hâlde yaşaması demektir.

Şu hâlde bugün "Türk cemiyeti"nde vahdet husule getirecek olan amil cemiyete mensup olan her ferdin hiçbir mıntıka, hiçbir mahal farkı olmaksızın "Türk harsı"nı aynı heyecanla, aynı vuzuhla duyması ve kendi ruhunda sırf Türk harsını yaşamasıdır.

Bu da ferdî vicdanlarda şuursuz, dağınık bir hâlde yaşamakta olan Türk harsını, bu harsı teşkil eden içtimai müesseseleri şimdiye kadar içine karışmış olan yabancı unsurlardan kurtararak milli mahiyetlerini tamamıyla almasıyla ve bütün fertlere aynı heyecanı, aynı imanı vermesiyle mümkün olur.

İşte hars sahasında asri usuller tutularak Türk harsını teşkil eden içtimai müesseseleri şimdiye kadar tâbi olduğu yabancı kaidelerden kurtarmalı, ve maşeri vicdanda meknuz olup henüz meydana konmamış olan öz kaideleri bularak içtimai vakaları bu kaidelere raptetmelidir.

Bu suretle meydana gelecek olan harsta birlik, esasen mevcut olan siyasi birliğe inzınam ederek "milli vahdet"i temin eder.

BİR ANKETE CEVAP [*]

Taraftar değilim. Çünkü şimdiye kadar Latin harflerinin kabulü hâlinde meydana gelecek ifadelere dair dermeyan olunan sözler arasında hiçbir ciddi, ilmî fikre tesadüf etmedim.

Zaten bugün Türkçenin tedavi ettiği harfler -menşei ne olursa olsun- içtimai bir müessesedir; içtimai müesseseler ise kalkmaz, yalnız cemiyetin geçireceği tavhüvüllere göre ıslah ve tadil olunur.

Evveleminde şunu kaydedelim ki Latin harflerinin kabulüne zihinleri imale eden herkesin gördüğü, maruz kaldığı bir hadise vardır ki o da imlamızdır. Fakat derhal şunu ilave edeyim ki imla meselesi harf meselesi değildir, doğrudan doğruya lisan meselesidir. Yahut diğer tabirle, harf meselesi imla meselesidir, imla meselesi de lisan meselesidir.

Bugün imlamızın karışık, kaidesiz, gelişigüzel olması lisanımızın, yani imlamızın arz ettiği kelimelerin henüz kaideden hariç, inzibatsız bir hâlde olması neticesidir.

Bu da tabiidir. İlim nokta-i nazarından gerek tabii, gerek içtimai olsun bütün kevnî hadiseler üç devrede bulunurlar: kable'l-müşahede devri, müşahede devri, kânun devri.

[*] 10 Nisan 927 tarihli Akşam gazetesinde [Latin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi?] diye açılan ankete cevaben çıkmıştır.

Böyle ilim gözüyle bakılacak olursa içtimai hadiseler nev'inden olan lisanımız bugün henüz kable'l-müşahede devrindedir. Binaenaleyh henüz kanunu, kaidesi bulunmamış hadiseler zümreleri gibi kargaşalık hâlinde, fetret halindedir. Şu kadar ki kargaşalık hâli şuurlu bir inzibatsızlıktır, bundan evvel ya Arapçadan, yahut Fransızcadan eğreti olarak alınmış olan ve bittabi bize tamamen yabancı bulunan kaidelere göre –güya- inzibat altına alınmış olan lisanımızın o devredeki şuursuz inzibatına mukabil şimdi şuurlu bir inzibatsızlıktır.

Bu devre, yani bu şuurlu inzibatsızlıktır ki nefisleri müşahedeye doğru götüren içtimai bir cebri tazammun eder. İşte biz hepimiz şimdi bu içtimai cebir altında müşahedeye doğru bir heyecan hissediyoruz. Harfleri tebdile kalkışmak gibi teşebbüsler, çabalamalar hep bu heyecanların eserleridir.

Bu heyecan, lisan mütevaggilerini, mütehassıslarını harekete geçirecek ve bu suretle şuurlu bir müşahede başlayacaktır. Müşahede devri ise kanun devrine doğru olan mütemadi bir hamleden başka bir şey değildir.

Böyle lisanın müşahede altına alınması, sarf edilecek cehtler nihayet Türkçenin öz kaidelerini arayacak bulacak; ve her kelime aslı, kökü, geçirdiği iştikaklar, istihaleler, uğradığı tekâmüller neticesi olarak kelimenin bugün vücut bulduğu bünyesinin, şahsiyetinin aldığı şekil tespit olunduktan sonra, sabit kaidelere tâbi, inzibat altına alınmış bir hadiseler zümresi hâlinde olarak Türkçemiz ilmî bir surette teşekkül etmiş olacaktır. [Bittabi aynı zamanda "lûgat" de tedvin edilmiş olacaktır.]

Bu suretle taayyün etmiş lafızların bünyesi, şahsiyeti ise tabii bir

netice olarak imlasını meydana koyacak, ve tıpkı müttekemmil lisanlarda olduğu gibi Türkçe kelimelerin de mazbut, lâyetegayyer şekilleri taayyün edecektir. Bu şekillere icap eden ıslah ve tadil işi de o vakit mütehasıslarca vücuda getirilecektir.

Bu yollardan geçmeden, bu usuller tutulmadan yapılacak her nev’i hareketler, her türlü teşebbüsler akamete mahkûmdur. Çünkü ilmî değildir.

Görülüyor ki imla hakkında tutulacak ilmî yol, mantıki usul bu olunca harfleri değiştirmek gibi teşebbüslere kalkmak ilmin gösterdiği yolun aksine bir yol tutmaktır.

Hususiyle böyle bir hars müessesinde ilmî olmayan bir yol tutulacak olursa şimdi şikâyet etmekte olduğumuz kargaşalık o vakit tam bir anarşi hâlini alacak ve artık “hiç imlaya gelmeyecek olan” lisanımızı yazmada, okumada herkes bütün bütün şaşırıp kalacaktır.

İÇİNDEKİLER

BÜYÜK GAZİ [*]	29
İNKILABIN FELSESEFİ [*]	32
MÜŞAHEDEYE DOĞRU[*]	87
İNKILAP TERBİYESİ[*].....	100
"CEMİYET" VE "İMAN" [*].....	106
MİLLİ VAHDET[*].....	111
BİR ANKETE CEVAP [*]	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNKILÂBIN FELSEFESİ ADLI KİTABIN İÇERİK İNCELEMESİ

3. İNKILÂBIN FELSEFESİ ADLI KİTABIN İÇERİK İNCELEMESİ

İnkılabın Felsefesi, yazarın kitabın yazılış amacını açıkladığı bir paragraflık kısa bir açıklamayla başlar. Atatürk'ün Darülfünunu ziyareti münasebetiyle yayınlanan bir kitapta yer alan Büyük Gazi başlıklı yazıyla devam eder. Bu yazının üst başlığı “İnkılabın Rehberi”dir. Halil Nimetullah’a göre Atatürk, inkılabı rehberlik etmenin yanında Türk milletinin yeniden dirilişinin, var oluş mücadelesinin sembolüdür. Bunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Türk milletinin medeniyet yolunda ilerlemesi için içinde bocaladığı, milli varlığı kendi yabancı sultaları altında boğduğu milli olmayan müesseseleri yıkmak suretiyle inkılabı yapan “maşeri hamle” yine Gazi'nin şahsında tecelli etmiştir.” (s.6)

Büyük Gazi, başlıklı yazı bir ithaf olarak da kabul edilebilir.

Kitabı oluşturan diğer makalelerde bir sistematik göze çarpar. Halil Nimetullah makalelerde önce ele aldığı kavramı tanımlamıştır. Makalelerin bu kısmına “tanım bölümü” diyebiliriz. Bu bölümünün ardından konuyu tarihsel olarak ele almıştır. Bu Türk tarihidir. Türk tarihini de Osmanlıdan önce ve Osmanlılık dönemi diye ikiye ayırmıştır. Bu bölüme “tarihsel bölüm” diyebiliriz. Son olarak çözüm önerilerinin sunulduğu, yapılması gerekenlerin, bireylerin ve devletin üzerine düşen görevlerin anlatıldığı bölüm yer alır. Sunduğu çözümü “öze dönüş” ya da “yitiğin bulunuşu” diye kısaca özetleyebiliriz. İleri de ayrıntılı göreceğimiz gibi Halil Nimetullah’a göre Türk milleti inkılabın getirdiği değerlere aslında sahipti fakat bunu kaybetti. Şimdi “asri kıymetler” ile yeniden kazanma zamanıdır.

3.1. İnkılap anlayışı

Halil Nimetullah Öztürk, inkılap anlayışını kitabın büyük kısmını oluşturan ve kitaba adını veren makalenin baş kısmında vermiştir. Bu makalesi Milli Mecmua'nın 10 Şubat 1927 tarihli ve 80 numaralı nüshasından itibaren bir silsile halinde neşredilmiştir.

Halil Nimetullah'ın inkılap anlayışı tepeden inmece değildir, toplumsal karakterlidir. *“İnkılaplar cemiyet hayatında değişmeler, tahavvüller husule getiren büyük maşeri hamleler, yaratıcı tekâmüller olduğuna göre cemiyet hayatını yeni gidişlere, yeni oluşlara sevk eden bir amil olur.”* (s.8-9) İnkılabın başarısı için değişimlerin önce fertlere benimsetilmesi lazımdır, diyerek devam etmektedir.

Halil Nimetullah, pozitif bilimlerdeki ilkelerin toplumsal hayat için de geçerli olduğu görüşündedir. Sosyal hayatın aynı maddi hayat gibi bir oluşum ve değişim içerisinde olduğunu, inkılabı da eski olanı tamamıyla ortadan kaldırıp yeniyi geçiş olarak ifade etmektedir. *“Maddi, hayati, ilh. bütün varlıkların olduğu gibi içtimai varlığın da daimi bir sayruret, mütemadi bir oluş hâlinde tekevvün etmekte olduğunu ilmin son görüşleri bize anlatıyor. ... Maddi tabiat sahasında olduğu gibi içtimai tabiat sahasında da vakaların tekevvün ve zuhurunu idare eden en büyük umde “nizam” umdesidir.”* (s.12)

İnkılabı siyasi ve toplumsal olarak ikiye ayırmıştır. *“Denebilir ki siyasi inkılaplar cemiyet hayatının çatısını, istikametini kurar, içtimai inkılaplar ise asıl onun içini, bünyesini tesis eder.”* (s. 9)

İnkılabın sağlam esaslar üzerine yerleşmesi, kökleşmesi için bütün kurumlar çağdaş görünümlü olmalı, ilmi usullerle göre araştırma ve incelemeler yapılmalıdır.

Halil Nimetullah Öztürk, fertlerin topluma toplumunda fertlere muhtaç olduğunu ve inkılabın başarılı bir şekilde fertler üzerinde tesiri için inkılapların çağdaş ve zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olması gerektiğini söylemektedir.

Halil Nimetullah, her inkılabın kendine göre özellikleri olduğunu hayatta her şeyin devir daim ettiğini ve her şeyin bir kaideleri olduğunu ileri sürmüştür. Maddi ve sosyal hayatta olduğu gibi bazı anormallikler çıkabilir. Bu anormallikler sosyal

düzeni bozmaya kalktığıında bu durumda inkılaplar devreye girerek toplumsal hayatı yeniden düzenlemeye başlar. Bütün toplumların inkılabı kendine özgü olup o toplumda oluşan şartlara göre şekillenir. Fakat bütün toplumların ortak noktası toplumda sosyal düzeni tesis etmek olduğunu dile getirmiştir.

3.1.1. Anti Osmanlılık

Halil Nimetullah'a göre Türk toplumu Osmanlı ile beraber tarihteki belirleyici özelliğini kaybetmiştir. Ona göre Osmanlı, Türk kimliğine aykırı olan yabancı kaidelerle ve kültürel unsurlarla mücehhezdir.

Bir toplumun öz duyguları o toplumun kültürünü ve özünü oluşturur. Milli hayatın dil, ahlak, hukuk vb. alanlarda kurulan kurumların oluşturacağı kuralların o toplumun kurallarını oluşturmuştur. Bugünkü milli kültürümüzün esasını Türk'ün ruhunda var olan asaleti ve ruhundaki asil, bakir duyguların toplamı olarak teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Fakat Osmanlı toplumunda Türk ruhuna ve kültürüne uygun olmayan yabancı kaidelerin var olduğunu ve bunun Türk toplumu üzerinde milli duyguları dağınık hale getirmiştir. Ayrıca Osmanlı zihniyetinin sinsisi toplumsal hayatta yaşadığını ve bu duruma karşı mücadele etmenin bugünkü neslin milli borcu olduğunu ileri sürmüştür.

Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine kadar gelen maddi ve manevi varlıklar keşfedilmemiş ve incelenmemiş bir şekilde duruyor. Halil Nimetullah, kişilerin maddi sahada varlık gösteremeyerek manevi sahada gayet cesur olduklarını ileri sürmüştür. Mesela bir din âliminin aynı zamanda ahlak hocalığı da yapabildiğini savunmaktadır. Osmanlı toplumunda yabancı kurallar toplum düzenini dağıtmış milli müesseseleri istikametten ayırarak kurumları işlevsiz hale getirmiştir.

İnkılabın kültürel sahasında yapılacak en önemli adım dil inkılabıdır. Bilimsel bir yöntemle araştırma ve incelemeye başlamadan önce bilimsel yöntem izlenmeli, dil olayları gözlenmelidir. Konuşabiliyorsak bu dilin kurallarını biliyoruz diyenler

çıkabilir. Onlara da fizik aleminde her şey hareket halindedir ama fizik kurallarını bilmiyoruz şeklindeki cevabı verilmelidir, diye düşüncesini dile getirmiştir.

3.1.2. Türkçülük

Halil Nimetullah'a göre Türk İnkılabının hedefi milli varlığı bulmaktır. Bunun için de sadece siyasi safhada değil toplumsal safhada da kademeli olarak geçişi öngörür. Türk İnkılabının siyasi safhadaki görevi Gazi önderliğinde Kurtuluş Savaşı ile bitmiş ve Türk milleti şuan itibariyle toplumsal safhada olduğunu dile getirmiştir. Öncelikle toplumsal hayattaki inkılap bireylerin zihinlerine yerleşmektir. İnkılabın toplumsal yönü birey ile alakalı olup bireyin zihnine yerleşmişse başlamış demektir. Aslında toplumsal hayatta dil, hukuk, ahlak vb. alanlardaki kurumlarda Osmanlı zihniyetini yıkıp Türk zihniyetini hâkim kılmaktır. Yani Osmanlı zihniyetini hatırlatan eski kaideler ve gelenekler atılmış onun yerine Türk zihniyetini gösteren yeni kaideler ve kurallara geçilmiştir. İnkılabın sonunda ise müesseselerdeki oluşacak olan değişim diğerlerine de yansır ve birbirini tamamlayarak milli varlığımıza yansır.

Eserde, Türklerin barışçı olduğunu “ il “kelimesinden devlet, barış demektir. Türklerin mecbur kalmadıkça harbe girmemişlerdir. Türklerin en belirgin özelliği halkçılık olduğunu ve bu duruma da örnek olarak eski Türklerde hakanın halkı ile istişare ettiğini ve hakanın bu duruma göre halkıyla fikir alışverişinde bulunduğu belirtilmiştir.

Türk ahlakında kadın-erkek eşittir ve Türk töresinde kadın tabu değildir.

Halil Nimetullah' a göre Türk' ün ruhunda esasen “Kadıncılık Feminist” bir ruhun var olduğunu bu da halkçılığın önemli bir özelliğinin olduğunu belirtir. Yani Türklerin demokrat, insanîyetçi, milliyetçi ve halkçı olduğunu Osmanlı'nın ise halk ve kadına düşman olduğunu ve bu düşüncenin Osmanlı toplumunu medeniyet yolunda ilerlemesinden alıkoymuştur.

Türk kültürünün incelendiği zaman çağdaş medeniyetlerdeki ahlak anlayışının Türk ahlakında mevcut olduğunu ahlaki olayların daima bir oluş halinde olduğu-

nu ve bundan dolayı Türk ahlakının öz kaidelerinin bulunup yabancı unsurlardan temizleyip Türk ahlakının özüne kavuşturularak bugünkü nesle öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. Osmanlı toplumunda zamanında alınan yabancı unsurların ahlaki hayatı olumsuz etkilediğini bunun da Türk ahlakının fertlerin vicdanından silindiğini ifade etmiştir. O yüzden Türklüğün öz kaideleri bulunup ahlak hadiselerini kurallara bağlanması toplumda ahlakta inkılabı meydana getirir. Halkçılık demek ferdi bir kenara atmak değildir halkçılığın kuralı öncelikle fertlerin vicdanındaki milliyetçilik duygusunun yaşatılması yani ferdin ruhunda bu duygu yaşatılırsa ahlaki duyguları hem fert hem de toplum benimser. Fert, bir fiili yaptığı zaman kendisi için değil halk için toplum için de bir şeyleri düşünmesi gerekir. Ferdin vicdanında ahlak duyguları yüksek olursa o toplumunda yükselebileceğini belirtir.

Halil Nimetullah ahlakta inkılap için yapılan inkılaplarla birlikte milli vazifenin Osmanlı toplumunda oluşan ahlaki olmayan özellikleri atıp Türklüğe uygun milli ahlak duygularını oluşturup Türk toplumunu erdemli bir toplum olmasını sağlamaktır. Halil Nimetullah, Osmanlıdan bencillik ve ferdilik gibi duyguların miras kaldığını ve bu duygulardan kurtulmak için Türklüğe uygun milletimiz için çalışan, sosyal bir fert yetiştirmeyi hedeflemektedir. Fakat makalede bu durumla ilgili somut örnekler sunamamıştır.

3.2. İnkılaplar

3.2.1. Dil inkılabı

Lisan müessesesi için dilin milli varlığımızın ve benliğimizin temeli olduğunu bütün milletleri birbirinden ayıran bir unsur olup bir milletin dilinin yabancı bilince kapalı olması gerektiğini belirtmiştir. Bireyler arası anlaşmanın yolu olan dilin kelimeleri ne kadar gerçekliğe denk düşüyorsa o derece o toplumun medeniyet seviyesini yükselttiğini söylemiştir. Osmanlıcada ise kelimelerin gerçekliğe değil zihinlerde

hayale zuhur ettiğini ve Osmanlıcada yabancı kelimelerin çok fazla olduğunu açık bir dil olmadığını ve bu dille anlaşmanın zor olacağını ifade etmiştir. Bu durumda Osmanlı toplumunun kullandığı Osmanlıca dili ve halkın kullandığı Türkçe dili yüzünden toplum arasında derin ayrılıklar oluşmuştur. Hâlbuki Türk dili ile konuşup anlaşıyorsak bu Türk dilinin sadeliğinden ileri gelmektedir.

Bugün Türk dilinde inkılap başlamış ve yayılmaya başlamıştır. Lisan inkılabı ister istemez şüursuz bir şekilde yapılıyor ama birtakım kaidelere uyulmuyor. Dil kullanan her bireyde zamanla lisan vicdanı oluşur. Halil Nimetullah Öztürk, lisan alanındaki inkılabların başarısı için kelimelerde milli varlığa ve benliğe sirayet edilirse bu kelimeleri kullanan fertlerde heyecan oluşturacağını ve fertlerin bu kelimelere ne kadar sahip çıkarsa bir o kadar da toplumun kendi milli benliğini bulacağını ifade etmiştir.

3.2.1.1. Harf İnkılabı

“Bir Ankete Cevap” başlıklı yazıda alfabe ve dil konusundaki görüşlerine yer verir. Halil Nimetullah, bu makalesini 10 Nisan 1927 tarihli Akşam gazetesinde yer alan “Latin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi?” diye açılan ankete cevaben yayınlamıştır. Bu makalesinde Halil Nimetullah, Latin harflerinin kabulüne taraftar olmadığını ve Latin harflerinin kabulünü savunanların arasında ciddi ve bilimsel fikre rastlamadığını dile getirmiştir. Ayrıca Harf inkılabına gerek olmadığını onun yerine imla-yazım değişikliğine gidilmesi gerektiğini ve yazım meselesinin dil meselesi olup öncelikle dilimizi yüceltmekle başlanabilir, diye düşüncesini belirtmiştir. Ankette bugün yazımızın karışık ve kuralsız olmasını dilimizin içerisine birçok yabancı kelimenin girmesinden doğan karmaşıklığa bağlamıştır. Halil Nimetullah, bütün olayların üç aşamada yani gözlem öncesi, gözlem ve kanun devri gibi dönemlere ayırmıştır. Zamanla karşılaştığında o döneme göre, bugün dilimizin gözlem öncesi dönemde olduğunu henüz dilimizin kanunu ve kuralının tespit edilemediğini dile getirmiştir. Şimdiye kadar Arapça ve Fransızcadan ödünç alınan kaidelerle izah edilmeye çalışılmış fakat toplumumuzda dil konusunda bilinç oluşmamıştır. Halil Nime-

tullah'a göre harfleri değiştirmeye çalışmak aslında dil değiştirmeye çalışmanın bir sonucu olduğunu belirtmiştir. şuan heyecanlı bir halde olduğumuzu ve bu heyecanla gözlem devrinden kanun devrine doğru yol aldığımızı öngörmüştür. Eğer dilimiz incelenirse, kuralların ve seslerin oluşunu kayıt altına alınır sa doğal olarak dilimizin szlgnn oluşacağını vurgulamıştır.Böylece dil çalışmaları sonucunda Türkçe diğer dillerde olduğu gibi kurallarına kavuşacak ve milli benliğin oluşmasına hizmet edecektir. Eğer bu işler ilmi usullerle yapılmazsa netice alınmaz ve dilimizdeki imla alanındaki değişikliklerde bilimsel yol izlenecekse de öncelikle harflerin değiştirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır..

Özetle Halil Nimetullah'a göre kültür kurumlarındaki ilmi olmayan yol izlenirse imla ve okuma-yazma alanları karmaşık hale geleceğini ileri sürmektedir.

3.2.1.2.Dil Heyeti

Halil Nimetullah'ın dil inkılabı üzerinde en çok durduğu makalenin başlığı "Müşahedeye Doğru"dur. Bu makalesini Milli Mecmua'nın 78 ve 79 numaralı ns-halarında yayınlamıştır. Halil Nimetullah, bu makalesinde öncelikle 1926'da kurulan Dil Heyeti'nden bahsetmiştir. Dil Heyeti'nin işlevi olarak dil hakkında araştırma-inceleme, dilin tarihi, seslendirilmesi, ayıklanması ile meşgul olduğunu dile getirmektedir.Makalesinde insanı insan toplumu toplum yapan en başlı müessesesinin dil olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca milli birliğin birinci şartının dil olduğunu aynı kültüre sahip fertlerde müşterek duygular ortaya çıkacağı için fert, dilden aldığı duyguları kendisinde hissedip bu duyguları topluma yansıtır ve böylece dayanışmacı bir toplum meydana getirilerek milli birlik meydana getirilir. Bu sebeple dil kurallarına uyulmazsa kişiler arasında anlaşma mümkün olmadığı gibi haliyle o kişilerin oluşturduğu topluluk da cemiyet olamaz.

Halil Nimetullah, dilin gelişimini iki devreye ayırır.Birinci devrede dilin dağınık devresi ikinci devrede ise yabancı kurallardan kurtulmuş birlik devresidir. Bu düşüncesinden hareketle,bizim dilimizi de iki devreye ayırır.Birinci devre Osmanlıca dilinin hâkim olduğu devre, ikinci devre ise Türkçe dilinin hâkim olduğu devre ola-

rak ayırır.Ona göre bugünkü Türkçe'nin öz kuralları oluşturulmuş bir devirde olmadığı fikrini ortaya atıyor bu düşüncesini de o dönemin gazete yazılarında yansımalarının görüldüğünü söylemektedir. Dildeki bu karmaşa ve kargaşalığın azalması için bilimsel yöntemlerle araştırma-incelemenin başlatılmasıyla birinci devrenin kapatılıp ikinci devrenin başlayacağını ve bu konuya ciddiyetle yaklaşılması gerektiğini vurgulamıştır.Zaten Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine kadar gelen maddi ve manevi varlıklar henüz keşfedilmemiş, incelenmemiş bir şekilde durduğunu söylemiştir.Maddi sahada veya herhangi bir sahada varlık gösteremeyen kişiler manevi sahada gayet cesur olduklarını ve buna da örnek olarak bir dil âlimliği yapmış bir hocanın ahlak hocalığı da yapmış olmasıdır.Manevi sahada ise dil kuralları çalışmaların yabancı unsurların tesiri altında kaldığını ve yabancı unsurların toplum düzenini dağıtmış, milli müesseselerini istikametten ayırarak kurumları işlevsiz hale getirmiştir.Ona göre,bu sebeplerden dolayı kültürel alanda yapılacak en önemli inkılap dil inkılabıdır.Konuşabiliyorsak dilimizin kurallarını biliyoruz diyenler ortaya çıkabilir. Onlara da fiziki âlemden her şey hareket halindedir ama fizik kurallarını bilmiyoruz o halde fizik bilimine ihtiyaç yoktur diye düşünenler çıkabilir diye cevap vererek bu düşünceyle ilmi faaliyet yapılamayacağını dile getirmiştir.

Halil Nimetullah Öztürk, dil alanında öncelikle ilmi usulle hareket edilerek muhtelif lehçelerin araştırma-inceleme dâhilinde gözlemlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.Bu teşhisinde en güzel lehçenin İstanbul lehçesi olduğu halde bu durumda bile İstanbul lehçesinin Osmanlıca'nın etkisinde olduğunu söylemiştir. Öztürk, İstanbul lehçelerinden başlayıp bütün lehçelerin incelenerek dil kurallarının oluşumu ile Türkçe'nin öz kurallarının oluşturulacağını söylemiştir.Türkçe sözlüğünün oluşmasına hizmet etmiş birçok kişinin olduğunu ve bunların başında Şemsettin Sami'nin geldiğini ve Şemseddin Sami'nin bizim ülkemizde sözlük oluşturma yapılmadığını ve bunun da uzun zor bir iş olduğunu söylediğini dile getirmiştir.Dilimizdeki bu ihmalkârlığın sebebini de Osmanlı zihniyetinin Türk zihniyetine yabancı kalması ve bu durumun Türk kültürünün gelişmesini yavaşlattığını savunmaktadır.

Öztürk, ayrıca dilimizin seslendirilmesi sadeleştirilmesinin ferdi değil toplumsal bir iş olduğunu yazı ve konuşma dilinin her dilde farklı olabileceğini fakat Türkiye Cumhuriyeti'nde bu farkın daha derin olduğunu ve bu nedenle yazı ve konuşma dili arasındaki ikiliğin ortadan kaldırılması gerektiğini dile getirmiştir.

Halil Nimetullah Öztürk, makalesinde dilimizin gözlemine örnek olarak İstanbul lehçesinden bazı örnek kelimeler vermiştir.

Halil Nimetullah, dil alanında araştırma, incelemeye başlanıldığı zaman bazı kelimelerin Türkçe olduğu tespit edilip yabancı olanlar atılarak öz Türkçeye ulaşılacağını ve Türk dilinin çağdaş bir görünüm kazanacağını savunmuştur. Ayrıca Ona göre, Osmanlıca kelimeler yerine Türkçe kelimeler alışverişte kendini gösterir. Türkçe kelimeler ticaret ve ekonomide kendine yeterli bir dil ve böylelikle yazı ve konuşma dili arasındaki farkın ortadan kalkabileceği ve dilde birliğin bu şekilde sağlanabileceğini ayrıca gözlem neticesinde Türkçe'nin gerçek seslendirmesi, yazım-imla karışıklığı da tespit edilip bu alandaki karmaşa ve karışıklığın önlenebileceğini vurgulamıştır. Öztürk, dil çalışmalarının masa başında yürütülemeyeceğini o dili konuşan kişilerin arasına girerek çalışmaların yapılacağını ve bu konuda da Zamehşeri'yi örnek vermiştir.

Halil Nimetullah, Dil Heyeti'nin 1926 'da kurulduğunu bu heyetin dilin tarihi, seslendirmesi, ayıklanması ile meşgul olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Ona göre, insanı insan toplumu toplum yapan unsurun ve milli birliğin şartının dil olduğunu belirterek dilin aynı kültüre sahip fertlerde müşterek duygular ortaya çıkaracağını savunmuştur. Böylece fert, dilden aldığı duyguları kendisinde hissedip bu duyguları topluma yansıtarak dayanışmacı bir toplum meydana getirir.

Dil kurallarına uyulmazsa kurallı bir dil yoksa kişiler arasında anlaşma mümkün değildir. Haliyle o kişilerin oluşturduğu topluluktan cemiyet oluşamaz. Halil Nimetullah, dilin gelişimini iki devreye ayırıyor. Birinci devrede dilin dağınık yani kurallı devresi ikinci devrede ise kuralları bulunmuş yabancı kurallardan kurtulmuş birlik devresidir. Bizim dilimizde de iki devreye ayırıyor. Birinci devre Osmanlıca ikinci devre Türkçe dilinin devresidir. Gazetelerden de yansımaya örnek olarak Bugünkü Türkçe öz kuralları ile oluşturulmuş ve kullanılacak bir devrinde olmadığını dile getirmiştir. Dilde bu kargaşalığın azalması için bilimsel surette araştırma ve inceleme yapmak ve bu duruma ciddiyle yaklaşırsa dil alanında doğru bir adım atılmış olur.

3.2.2. Ahlak

Ahlak müessesesi için ahlakın hem ferdi hem de toplumsal bir unsur olduğunu ferdin bunu ne kadar özünde benimsemişse toplumunda bir o kadar yükseleceğini ahlakın yaptırımlarını resmi kurumlardan almadığını dile getirmiştir. Halil Nimetullah eserinde ahlakın Durkheim'e göre "toplumun fert üzerindeki baskısıdır.", Levy Bruhl'a göre "kişinin duygularını kontrol eden hadiselerdir." Şeklinde örneklerde vermiştir. Ahlakın hem toplum nizamını hem de ferdi vicdanında bir düzen sağlıyor. Ahlak müessesinin diğer toplumsal müesseselerden üstünde olduğunu ahlakın kültürün bir parçası olduğunu söylemiştir. Türk toplumun kendine has ahlak hayatının olduğunu ve tarih boyunca Türk milletini diğer milletlerden ayıran özelliğinin Türk milletinin ahlakı ve erdemliliğidir demiştir.

Osmanlı toplumunda ahlak müessesesi ferdin vicdanlarında sönük halde ve gevşek bir yapıda olduğunu söylemiştir. Bunun sebebi olarak da dilin içine yabancı kültürlerin karışması ve fertlere milli ahlakın aşılması gerektiği vurgulamıştır. Osmanlı toplumunda ahlak anlayışı cinsi ahlaktır. Kadını ötekileştiren kadını sosyal hayattan mahrum bırakan ve kadınlarda baskı aracı olarak kullanılmıştır. Tarih boyunca Türklerin ahlaki duygulara sahip olduğunu ve özüne dönmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca vatan topraktan ibaret değil, Türk töresini ve kültürüdür. Türkler Düşmana karşıdır. Türkler galip geldiği durumlarda esir düşen düşmana karşı eziyet edilmemiştir.

3.2.3. Hukuk müessesesi

Toplum hayatını ve insanlar arasındaki ilişkileri hak ve adalet kurallarına göre idare eden müessesedir. Hukuki hadiselerin toplumsal inkılabın çeşitlerinden olup huzurlu toplum için hukukun gerekli olduğunu ve huzurlu toplumun da bugünün ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olması gerektiğini dile getirmiştir. Aksi halde toplum içerisinde adalet, hukuk, barış ve eşitlik sağlanamaz.

Osmanlı hukuku demek fıkıh demektir. Geçmişte meydana gelen bir olayla ilgili benzer bir hüküm verilmişse bugünkü olaya bu hüküm uydurulmaya çalışılarak yer ve zamandan arındırılarak verilen hükümler yanlıştır. Dini hükümleri, din dışı alanlarda uygulamaya kalkmanın kargaşaya sebep olacağını belirtmiştir. Hele ki fetvanın hukukun üstünde olduğunu ve devlet müesseselerinde uygulandığında toplumda facialara sebep olmuş ve Türk tarihinde örneklerinin çok olduğunu dile getirmiş fakat yazar yine bu konuda somut örnekler sunmadığını gözlemlemekteyiz.

Halil Nimetullah, Türk ruhunun halkçı olduğunu ve Türk hukukundaki hukuk kurallarının da halkçılık ilkesine dayandığını ve Türk ruhunun feminist olmasından dolayı Türk aile hayatının da feminizm üzerine kurulması gerektiğini belirtmiştir. Türk tarihinde çok eşliliğin görüldüğünü birinci eşinin bir takım hukuki haklarının olduğunu ikinci eşin ise “kuma” olarak görüldüğünü ve bu nedenle Türklerin çok eşliliği savunmadığını gösteren en somut örnektir.

Halil Nimetullah, hukukta inkılap için Türk hukukunun esaslarının tarih içinde saklı olduğunu ve bu esasların da örflerin, geleneklerin, göreneklerin ve kaidelerin oluşturduğunu dile getirmiştir. Bugünkü neslin görevi Türk toplumunun hukuk kaideleri bulup içerisine karışmış olan yabancı unsurlardan temizleyerek öz Türk hukuk kurallarına dönmeye çalışmak gerekir fakat bunu da yaparken ilmi usullerden ayrılmamak gerektiğini ve Türk hukukunu çağdaş bir seviyeye ulaştırmanın bugünkü genç hukukçulara düştüğünü ifade etmiştir.

3.2.4. İktisat müessesesi

Halil Nimetullah iktisat müessesini diğer müesseselerden üstün tutar. Çünkü insanlık tarihine bakıldığı zaman en ilkel toplumdan en modern toplumda iktisadın hayatın her alanında yer aldığını dile getirmiştir. Hatta Karl Marks'ın toplumların üretim-tüketim anlayışı üzerine kurulduğu düşüncesinde haklı olduğunu savunmuştur. Ona göre hayatın ihtiyaçların karşılanmasından başka bir şey olmadığını her türlü ihtiyacı karşılanmış fertlerden oluşan toplumun iktisaden çağdaş medeniyet seviyesine daha rahat ulaşabileceğini ifade etmiştir.

Osmanlı toplumunda iktisadi hayat adeta ayıp ve yasak halde idi. İmparatorlukta iktisadi hayata bir mevki ayrılmış ve imparatorluğun son dönemlerine doğru emperyalist dönemler bitmiş ve devlet yıkıma doğru gittiği için ferdin kendi hayatını kazanması haysiyetsizlik olarak gözükmekteydi. Yani devletin güçlü olduğu zamanlarda fert devlet için çalışmış devletin güçsüz zamanlarında ferdin kendisi için çalışması haysiyetsizlik olarak algılanmış. Ayrıca Osmanlı'nın son dönemlerinde hem çağdaş iktisadin ilkeleri görmezden gelerek hem de din adı altında birçok batıl hurafelerin kişilere telkin olarak verilmesi ve fertlerin iktisadi hayattan uzak tutulması söz konusuydu. Gayrimüslimler ise iktisadi hayatın her alanında yer alarak iktisadi hayata hâkim olmuşlar. Türkler ise ölmeyecek kadar iktisat ile uğraşmışlar ve mutluluğu böylece öteki âlemden bekleyerek iktisadi hayattan uzak kalmışlardır. Mesela sermaye, birikim ve kazanç vb. her türlü iktisadi faaliyet haram sayılmış ve yasaklanmıştır. Haliyle fertler yoksul olmuş ve cemiyet de perişan olmuştur.

Ziraat, sanayi, ticaret vb. o dönemlerde ismi bile anılmamaktaydı ayrıca tarımda ilkel kurallar uygulanmış birey ürettiğini de doğru düzgün satamayıp kazanç sağlayamamıştır. Çünkü "iktisat" kelimesinin anlamını bilmiyorlardı ve Türklerin Osmanlı toplumunda üretici değil tüketici olduklarını bu durumda da Osmanlıcılığın Türk iktisadını mahvettiğini dile getirmiştir.

Yazar halbuki Türk tarihinde Türklerin iktisadi hayatta ileri bir yol aldıklarını eski Türklerde bolluk, bereket olduğunu hayvancılık, tarım, ticaret ve sanayi ile uğraştıkları ve Türk tarihi incelendikçe Türklerin iktisadi hayatta ne kadar önemli bir yerde olduğunu savunmuştur. Hayvancılıkta hem hayvanın eti yenilmiş hem de et ve süt ürünlerini de satarak ticaret yapmışlardır. Tarım alanında buğday, arpa, pirinç vb. ürünleri ekmişlerdir. Ticareti de ihmal etmeyerek Avrupa ve Çin arasında kervanlarla ticaret yapmışlardır. Eski Türklerde her il kendisine ait bir meslekle anılmaktaydı. Tahtacı, demirci, sürgücülük vb. eski Türklerde sanayi de çok ilerlemişler. Demircilik, okçuluk, kuyumculuk vb. sanatların Türklere mahsus olduğunu öne sürmüştür.

Yazar iktisadi hayatta inkılap için iktisadın gerçeklerinin diğer gerçekler gibi bir oluş halinde olduğunu ve Osmanlı toplumunun Türk'ün iktisadi faaliyetlerini unutturduğunu iktisadi hayattaki zararlı ve yabancı unsurlardan ayıklayarak milli bir iktisadi hayatı harekete geçirip bugünkü nesle aşılması gerektiğini ifade etmiştir.

Bugünkü neslin tüketicilikten üreticiliğe geçerek çağdaş medeniyet seviyesine ulaşacak üretim sahasında bütün gücünü kullanarak ne gerekiyorsa yapmasının önemli bir vazifesi olduğunu ve ziraat, ticaret ve sanayide milli bir kimliğe kavuşulması gerektiğini bu konuda Alman iktisatçı Friedrich List ve emsallerinin görüşlerinin öğrenilerek Türkiye'nin bugünkü haline uyarlayarak faydalı bir iktisat müessesesi yapmak, milli varlığımızdaki en geride kalan iktisat müessesesinin keşfetmesine yardımcı olarak yeni bir iktisat anlayışı oluşturmanın genç iktisatçıların görevi olduğunu dile getirmiştir.

3.2.5. Bedii müessese

Halil Nimetullah'a göre insanı insan yapan sanattır ve bir toplumu diğer toplumlardan ayıran güzel sanatları oluşturan o toplumun duygularıdır. Edebiyat, toplumun ve milletin dilidir. İnsanın konuşma gücü dilidir, toplumun konuşma gücünü ise edebiyat oluşturur. Müzik, resim, heykeltıraşlık gibi sanatlar sosyal hayatta fertlerin vicdanlarındaki yansımasıdır. Böylece güzel sanatlar ferdi ve toplumu terbiye eder. Bir toplumun medeniyet seviyesi daha çok güzel sanatlardaki başarısına göre ölçülür.

Halil Nimetullah, Osmanlı toplumunda sanatın milli olmadığını halk ve saray arasında derin bir uçurumun olduğunu ve bu uçurumun sebeplerinden biri de sanat demiştir. Mesela Osmanlı Edebiyatı, Divan Edebiyatı demektir. Divan Edebiyatının milletimizde somut bir karşılığı yoktur ve kaside, naatlar ve methiyelerle dolu olduğunu Fuzuli, Nef'i ve Nedim'in bazı şiirleri hariç diğer şiirleri de sadece sanat yapmak için yazıldığını ifade etmiştir.

Halil Nimetullah, eski Türklerin edebiyat alanında ileri olduklarını ve bunu somut örnek olarak da Turfan Kazıları'ndan çıkan eserleri göstermiştir ve edebiyat dışındaki sanatlardan biri olan musikide de ileri gittiklerini milli bir ruh ortaya koyduklarını ilerisürmüştür. Yine aynı şekilde Selçuklu Türklerinin, Harezmî Türklerinin, İlhanlıların, Anadolu'da, Türkistan'da ve Hindistan'da meydana getirdikleri eserlerin Türklerin sanat zevki olduğunu ortaya koyduğunu ve Türk sanatına en güzel örneklerinden biri halıcılığın olduğunu ve halıcılığın milli zevki yansıttığını söyle-

miştir. Halil Nimetullah, bugünkü sanatımızda milli zevkin bulunması için fertlere-güzellikler ve milli zevk aşılmalıdır. Edebiyatın konu itibariyle milli olması gerektiğini ve musiki alanında ise bugünkü ahenk ve usulle birleşip milli zevki yansıtmalıdır. Bugünün genç sanatkârları milli zevki ve duyguları yansıtacak bir güzel sanat inşa etmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

3.2.6. Din müessesesi

Halil Nimetullah'a göre fert cemiyette ancak dini yaşamıyla yer alabileceğini dinin fert için zaruret olduğunu ve toplumda dinin yerini hiçbir şeyin dolduramayacağını dinin toplumdan soyutlanması halinde de ferdin ruhunda boşluk oluşacağını ileri sürmüştür. Ayrıca geçmişten günümüze kadar en ilkel toplumlardan en modern toplumlara kadar dinin var olduğunu ve böylece toplumun ve fertlerin ruhi ihtiyacını karşıladığını fertlerde insanüstü bir güce inanmanın bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Halil Nimetullah, Müslümanlığın insan yaratılışına fitratına en uygun din olduğunu ileri sürmüştür.

Osmanlı toplumunda Müslümanlığın tahrif edilmiş olup içerisine birçok hurafe sokulduğunu ve Osmanlı imparatorluğunda şeyhülislamlık makamının hukuk, eğitim ve ilim gibi alanlara müdahale edip makam, mevki, rütbe, aristokrasi ve burjuva gibi dünyevi işlerle uğraşarak imtiyaz sahibi olmaya çalıştığını söylemektedir. Ayrıca şeyhülislamlık makamının halka din terbiyesi vermek yerine halkı hurafe ve hikâyelerle kandırarak özünden uzaklaşan Müslümanlığın hak ettiği yeri bulamamasına neden olmuştur.

Türkler tarih boyunca İslamiyet'i en iyi şekilde temsil etmişler, İslam'a hizmet etmişler ve aynı şekilde Müslümanlığında Türklerin ruhuna uygun olduğunu ve en kutsi en ulvi hayatı Müslümanlıkta yaşadıklarını ifade etmiştir. Barthold'a göre İslam diğer dinlere göre evrenseldir. Mani, Buda ve Hıristiyanlık gibi dinlerin geniş bölgelerde yayıldığını ifade etmiştir. İslam'dan önce Türkler arasında Hıristiyanlık yaygındı özellikle batı, doğu ve güney Moğolistan'da Hıristiyanlığın geçici bir süreyle var olmuştur. Avrupalı olmayan Hıristiyan sayısı azdır. Buna karşılık Doğu Asya

ve Hindistan'da Batı Asya Müslümanların sayısından fazladır. Türk' e en uygun olan İslam'ın gerçek surette keşfedilmediğini hurafelerle dolu olduğunu ifade etmiştir. Barthold, Hıristiyanlık ve İslamiyet'i karşılaştırmış ve Çin'de Müslümanlığın yaygın olduğunu Hıristiyanlıkta ise başarıya ulaşamadıklarını, Afrika'da Hıristiyanların Müslümanlardan az olduğunu hatta Hıristiyan Habeşler arasında İslamiyet o güne kadar yayılmıştır. Tarih boyunca İslamiyet'ten dönen kavimler yoktur tam tersi Hıristiyanlık ve Budizm'den İslamiyet'e geçen çoktur demiştir.

Halil Nimetullah, din alanında inkılap için Müslümanlıkta resmi bir kurum olmadığını bu alandaki yaptırımları resmi makamlardan değil fertlerin vicdanlarından aldıklarını ve İslamiyet sonradan sokulmuş hurafelerden arındırılmalı, özüne kavuşturulmalı, bilimsel verilerle incelenmeli ve İslamiyet'in toplumun yaradılışına uygun bir din olduğunu bugünkü genç Müslüman âlimlerin İslam'ın özüne uygun olarak topluma yansıtılmalıdır.

3.2.7. Kültürel inkılaplar

Öztürk'e göre her alanda olduğu gibi inkılabın kültür alanında da tamamlanması gerekiyor. Türk İnkılabını toplumsal hayatta başarılı bir şekilde yürütmek ve diğer kavimlere rehber olması insani vazifelerden bir tanesidir. Türk İnkılabına olan borcumuzu topyekûn onu çağdaş seviyeye çıkararak ödeyebiliriz.

Halil Nimetullah, bugünkü neslin Türk İnkılabına karşı sorumluluğunun büyük olduğunu ve bu görevin hem tarihi hem milli hem de insani bir vazife olduğunu ifade etmiştir.

3.3. Türk inkılabının mahiyeti

Halil Nimetullah Öztürk'e göre Osmanlılık düşüncesi dinden aldığı güçle dünyaya hüküm sürmek istiyordu. Osmanlılık, Türk ruhuna aykırıdır ve Türklüğü ilerleme ve medeniyetten alıkoymuştur. Bu akımın oluştuğu muhit Ortaçağ karanlığında olup milli hiçbir özelliği yoktur. Zamanla Türk inkılabının Osmanlılığı yıkarak dünyaya örnek olduğunu ileri sürmüştür.

Siyasi alanda inkılabı bakılacak olursa Türk İnkılabı devlet kurumlarına çağdaş bir görünüm kazandırmıştır. Devlet laiktir, din ise ferdin vicdanlarında yaşadığını söylemiştir. Halil Nimetullah, Ortaçağ'da fert ve toplum üzerinde dinin kullanıldığını hâlbuki İslam'da devlet ve din işlerinin birbirinden ayrıldığını savunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde başlangıçta İslam'a uygun olarak din ve devlet işlerini ayırırken sonraki zamanlarda Osmanlı padişahları dini siyasete alet etmişlerdir. Dini kullanmaya hilafette eklenmiştir. Halifelik “sonradan gelen” demektir, hilafetin dinde yeri yoktur ve siyaseten kullanılan bir kavramdır. Aslında Türk İnkılabı hilafeti kaldırarak Müslümanlığa hizmet etmiştir. Türk İnkılabının büyüklüğü çağdaş bir devlet kurmasıyla gözükmektedir. Devletler laik olmalı ve gücünü millettten almalıdır. Zamanla devletin millet iradesi ile yönetilebileceği ve bunun karşısında hiçbir gücün olmadığı ortaya koyulmuştur.

Halil Nimetullah, “Devletler laiktir, dini müeyyideleri devlet uygulamaz ferdin vicdanlarından alır” düşüncesiyle Laiklik ilkesinin henüz anayasaya girmemiş olmasına rağmen bir nevi kamuoyunu buna hazırlamaya çalışmıştır.

3.3.1. Eski Türkler ve Osmanlılık

Öztürk'ün bu konudaki düşüncesi, toplumsal inkılabın amacının milli varlığı meydana getirmek için evvela Osmanlılığın kaidelerini atmaktır. Türklüğü bulmak olduğunu vurgulamıştır. Bunu yaparken de usullerine göre yani yol-yöntemlerin kullanılmasını gerektiğini savunmaktadır. İnkılabın başarıya ulaşması için çağdaş ve milli

olması gerektiği aksi halde toplumsal ilerlemenin temelsiz kalacağını ayrıca İnkılap yolunda mücadelenin vatan borcu olduğunu ve herkesin üzerine düşen görevi yapması gerektiğini ileri sürmüştür. Türk İnkılabı kapsamının geniş olduğunu ve halen inkılabın oluşumunun devam ettiğini görmekteyiz. Tarihte devrimler ve inkılaplar kendi milletleri içerisinde kalmayıp yayılmıştır ve bu nedenle Türk İnkılabının da aynı rolü üstleneceğini ifade etmiştir. Mesela Türkler tarihteki bu rolünü Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda da yerine getirmişlerdir. Her hareketi başka bir devir yaratan Türk, bu inkılapları vücuda getirerek insanlığa rehber etmişti. Türk İnkılabı her yönüyle Doğu kavimlerine bir başarı örneğidir. Türk İnkılabının toplumsal hayatta başarılı bir şekilde yürütülmesi ve diğer kavimlere rehber olması için mücadele edilmesi insani vazifelerden bir tanesidir. İşte Türk milleti Türk İnkılabına karşı borcunu topyekûn onu çağdaş seviyeye çıkartarak ödeyebilir. Bu nedenle bugünkü neslin Türk İnkılabına karşı hem milli hem de insani açıdan sorumluluğu büyüktür. Zaten Türklerin geçmişine bakacak olursak aynı zamanda tarihi bir görevi olduğu görülmektedir.

İnkılap Terbiyesi, başlıklı makale 11 Eylül 1927 tarihinde Vakıf gazetesinde yayımlanmıştır. Halil Nimetullah Öztürk, makalesinde “İnkılap devrinin terbiyesi nasıl olmalıdır?” sorusuna inkılap ve terbiye kelimelerinin tanımları ile başlamıştır. Terbiye, kişiyi topluma kazandırıp sosyalleştirmektir. İnkılap ise Osmanlı kurumlarının alt üst edilerek yerine Türk terbiyesinin getirilmesidir. Fakat bunun olumlu ve olumsuz yanı vardır. Olumsuz yanı Osmanlı hayatının kaideleri, gelenekleri, çağdaş medeniyetlere aykırı olarak Ortaçağ'a doğru gidişatı ve yabancı unsurlar ile milli varlığın çağdaş medeniyet yolunda geri bırakmıştır. Olumlu yanı ise inkılabın milli varlığı güzelleştirip ferdin öz benliğine ulaşmasını sağlamasıdır. Yani fert ile toplum bir bütündür ve ferdin huzuru toplumun huzuru demektir. Osmanlı yıkılmakta Türk toplumunun yeni bir oluşum içerisinde olduğunu ve oluşumun fertlerin ruhuna yerleşmeye başladığı ve henüz başlangıç aşamasında olduğu hem fertlere hem de topluma bu yeni oluşum ruhu sirayet etmediği görülmektedir.

İnkılap terbiyesinin amacı Osmanlı zihniyetini yıkmak ve Türk zihniyetini toplumun her safhasında temin etmektir. İşte terbiye, milli varlıkta bütün güzelliği ile fertlerde millet duygusunu aşlamak ve toplumsal varlığın bütün heyecanını ferdin vicdanında yaşatmaktır. İnkılap terbiyesinin aynı zamanda fertleri ahlaklı ve vicdanlı bir insan olarak topluma kazandırmaya çalıştığı görülmektedir. Halil Nimetullah, vic-

danı toplumsal kurumların fertlere verdiği kuralların fertten iş olarak dönüşümünü sağlayan yol ve düzen olarak görmektedir. Vicdanın sadece kişisel değil toplumsal yönünün olduğu vicdanın doğru ve yanlış diye hüküm verir ahlak ise iyi ve kötü diye hüküm verdiğini vurgulamıştır. Müesseselerin ferdin vicdanına aştığı kaideleri terbiye sağlar yani terbiye, kuralları ferde öğretir fertlerden de topluma yansır. Böylece terbiyenin amacı ferdin vicdanında da bu inancı yaratarak ferdi toplumun bir parçası olarak yetiştirmeyi hedefler. Mesela fert, dil kurallarını öğrendiğinde dil terbiyesini de alır, haliyle dil terbiyesini alan kişi topluma ve kültürüne daha sıkı bir şekilde bağlanır. Kültür müesseselerimize ait olan kaideler belirlenip terbiye verilmediği için fertlerde bunalımlara neden olur. Bunun gibi ahlaki, iktisadi, dini vb. alanlardaki kurumlarda da aynı yol izlenerek öz kaideler belirlenip fertlerin toplum tarafından terbiye edilmesini tavsiye etmektedir.

“Cemiyet” ve “İman” başlıklı makalede Halil Nimetullah, 24 Teşrinisani 1927 tarihli Vakit gazetesinde yayınlanan bu makalesinde insanın hem ferdi hem de toplumsal yönünün olduğunun üzerinde durmuştur. Ferdin maddi ve ruhi ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği ve bu ihtiyaçların canlılık alameti olduğunu ve ferdin sadece maddi ihtiyaçlarının olmadığını aksi halde ferdin materyalizme düşeceğini ifade etmiştir. Sadece maddiyatçı fertlerden oluşan toplumda dayanışma ruhunun olamayacağını ve bir sonraki aşamanın menfaatçilik olacağını söylemiştir.

İnsan toplumsaldır ve aksi mümkün değildir. İnsanın toplumsal yönü yaradılıştan geldiğini fertlerin toplumsal hayata karışmadığı takdirde ruhunda derin bir boşluk oluşacağını vurgulamıştır.

Cemiyet, birtakım toplumsal müesseselerden oluşmakta fakat cemiyet kurumları yabancı unsurlardan kurtulmuşsa ferde vereceği toplumsal varlık misyonuyla fert şuurlu olur. Aynı zamanda fertte vicdanı yaratan yani iyiyi kötüden, doğruyu eğriden ayıracak olan bu durumdur. Böylece içtimai varlığını tamamlayan fert, ferdiyetçilikten ve şüphecilikten kurtulup manevi yönden imanını tamamlayabilir. Daha sonra toplumsal hayatın kaynağından nasibini almış fertlerin, imanla ve büyük bir heyecanla ideolojilerine doğru yürüyebileceklerini aynı zamanda cemiyet hayatını ferdi vicdanlara ilmi usullerden faydalanarak yabancı unsurlardan arındırılarak millileştirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Milli Vahdet, başlıklı makale 1 Haziran 1927 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanmıştır. Halil Nimetullah, makalesinin içeriğine Milliyet başyazarının bir makalesinde milli varlık ve birlik üzerine eğildiği durumla başlamıştır. Başyazarın milli varlığın memleketin her yönünde yaşanmamasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Osmanlı toplumunda her mahallede farklı bir hayat tarzı olduğunu sebep olarak gösterilmiş, Türk toplumu, yaptığı inkılaplarla dünyaya kendisini hayran bıraktığını dile getirmiştir. Ferdin sosyal yönü yaradılıştan gelir ve fertte en büyük korkunun toplumsal hayata adapte olamamasıdır. Bunun için de milliyet duygusu fertlere aşılması gerektiğini ayrıca fertlerin cemiyetten ayrı yaşamalarının mümkün olmayacağını söylemiştir.

Halil Nimetullah, fert de içtimai varlık yönü olduğu müddetçe ferdin imanlı ve coşkulu olacağını çağdaş bir medeniyete ulaşmak için fertlere toplumsal kurallar ilmi usullerle öğretilmesi gerektiğini dile getirmiştir. İلمي usuller de derken ahlak, sanat, dil, din vb. alanlardaki kurumların yabancı unsurlardan ayırarak öz kaidelerin bulunması ile meydana gelir. Bu durum Osmanlı toplumunda ise tam tersi haldedir. Osmanlı toplumunda içtimai hayat ile fert arasındaki uçurumun var olduğu ve örnek olarak da cemiyet hayatının en başta olan kurumlarından biri olan dil alanında ikiliğin buradan meydana geldiği vurgulanmıştır. Osmanlıca'yı Osmanlı yönetim tabakası, halk kesimi ise Türkçeyi kullandığını ve bu durumun ahlak, sanat, hukuk, din vb. alanlarında derin ayrılığa sebep olduğu için milli varlığı ilerlemeden mahrum bırakmıştır.

Ona göre, toplumsal kurumların toplamı o toplumun kültürünü oluşturur. Kültür, toplumdan ferde yansır ve fertte bunu yaşar. Fertler kültürlerini bilinçli bir şekilde yaşadıkça cemiyet ile bağını güçlendirmelidir. Milli birlik, kültür birliğidir. Aynı millete mensup olanların aynı kültürü yaşamaları, ayrıca fertler vicdanlarında kuvvetli ve imanlı yaşadıkça milli birliğin devam edeceğini dile getirmiştir. Son olarak Türk kültürünün öz kuralları tespit edilmelidir, meydana gelebilecek kültürde birlik siyasi anlamda milli birliği de oluşturacak ve Türk kültürünü yaşatmanın yolu da yabancı unsurlardan arındırılarak milli bir hüviyetin kazanılabileceğini belirtmiştir.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu aynı zamanda bir milletin kurtuluş mücadelesinin bir sonucudur. Kurtuluş Savaşı ile varlığını ve geleceğini kurtaran Türk milleti yeni kurduğu Cumhuriyet ve inkılap hareketleri ile bu kararlılığını dünyaya göstermiştir. Yeni devletin kuruluşunda aydınların fikirleri etkili olmuş, devlete ve yeniliklere onların fikirleri öncülük etmiştir. Halil Nimetullah Öztürk, işte bu aydınlardan biridir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde medrese eğitimi almış; Osmanlı ilim, irfan ve eğitim geleneği ile yetişmiş radikal-pozitivist ve anti-Osmanlıdır. Öztürk, 1928'de yayınladığı "İnkılabın Felsefesi" adlı eserinde Türk İnkılabının Osmanlılıktan bütünüyle arındırılması ve yeni kurulan Türk devletinin çağın gereklerine, her alanda modern bir devlet modeline uygun olması gerektiğini savunmuştur. Bu eserinde bir nevi Osmanlılıktan Türkiye Cumhuriyeti devletine doğru gidişatın yol yöntemlerini görmekteyiz.

Halil Nimetullah, Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş bir aydın ve eğitimci sıfatıyla Darülfünunda felsefe öğretmenliği de yaparak ülkemizde felsefe biliminin etkisinin artmasında oynadığı rolü de unutmamak gerekir. Aynı zamanda eğitimci olmasının yanı sıra dönemin ideolojik tutumu ve yenilik hareketleri ile yeni kurulan Türk devletinin oluşumunda ve şekillenmesinde etkin bir rol oynamıştır. Üzerine araştırma ve inceleme yaptığımız Halil Nimetullah Öztürk'e ait olan eser, Cumhuriyet dönemindeki Türk toplumunun inkılabı karşı yorumuna işaret ettiği gibi dönemin siyasi ve sosyal koşullarının izlerini de taşır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında inkılabın toplum ve aydınlar tarafından nasıl algılandığı ve anlaşıldığı açısından oldukça önemli bir eserdir. Döneme ışık tutmak ve bazı konularda günümüze dair tavsiyelerde bulunması açısından da ayrı bir önem arz ediyor. Kendisi Osmanlı Devleti'nin ilk yükseköğretim kurumu olan Darülfünunda uzun yıllar hizmet etmiş olmasına rağmen 1933'teki Üniversiteler Reformu ile yükseköğretimden uzaklaştırılmış, çeşitli liselerde öğretmenlik yapmaya devam etmiştir. Halil Nimetullah Öz-

türk'ün bundan sonraki hayatı boyunca da Cumhuriyet rejimini ve inkılapları ateşli bir şekilde savunmayı sürdürdüğü görülmektedir. Özellikle dil alanındaki çalışmalarından anlaşılacağı üzere hayatının son dönemlerine kadar Türk dilinin özüne kavuşması için elinden geleni yapmıştır.

Öztürk'ün, incelediğimiz eserinde Türk İnkılabının tarihin en büyük ve en şerefli bir dönüm noktası olduğunu ve bugünkü neslin bu durumu özümseyip inkılabı yaşamak gibi görevleri olduğunu dile getirmiştir. Osmanlı zihniyetinin sinsi sinsi toplumsal hayatta yaşadığından ve buna karşı mücadele etmenin bugünkü neslin milli borcu olduğundan bahsetmiştir. Halil Nimetullah'a göre her inkılabın ortak amacı sosyal düzeni tesis etmektir ve inkılapların başarılı olması için eskiyi yıkıp yeni düzene geçmenin milli bir hedef olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Halil Nimetullah Öztürk'e göre dil, ahlak, hukuk, din, sanat, iktisat, kültür ve toplumsal hayatta Osmanlıdan kalan kurumlar ve alışkanlıkların yerine Türk kültürüne ve ruhuna uygun inkılaplar yapılmalıdır, ona göre tarih sahnesinde yer almanın koşulu yeniliğe ve çağdaşlaşmaya açık bir toplum tesis etmektir. İnkılaplardaki amaç, milli varlığı bulmaktır ve bunun yol ve yöntemini eserinde açıklama gayreti içerisinde. Türk İnkılabı Osmanlılığı yıkmış, toplumsal alanda ve devlet kurumlarına çağdaş bir görünüm kazandırmış ve millet iradesi ile birlikte Türk İnkılabının büyüklüğünü de ortaya çıkarmıştır. Müellife göre, Türk İnkılabının tesirleri sadece vatan sınırları içinde kalmamıştır. Tarihte olduğu gibi birçok millete örnek olmuştur. Ayrıca Türk İnkılabı yolunda uğraşmanın, mücadele etmenin vatan borcu olduğunu eserinde sık sık vurgulamıştır.

Halil Nimetullah Öztürk, eserinde Türk İnkılabının halifeliği kaldırarak devletin çağdaş bir görünüme kavuşturduğunu, devletlerin laik olması ve gücünü millettten alması gerektiğini savunmuştur. Müellifin bu konuda "*Devletler laiktir, dini müeyyideleri devlet uygulamaz ferdin vicdanlarından alır.*" düşüncesiyle laiklik ilkesini henüz anayasaya girmemiş olmasına rağmen- o dönemde bir nevi kamuoyunu buna hazırlamaya çalıştığını görmekteyiz.

İncelemiş olduğumuz esere dil ve anlatım yönünden bakıldığında müellifin zaman zaman çok uzun cümleler kurduğu ve kendi içinde tekrara düşmekte olduğu görülmektedir. 78. sayfadaki şu cümle bariz bir örnek olduğu için buraya alıyoruz: "*Şu halde cemiyet hayatını vücuda getiren ne kadar müessese varsa bu müessesele-*

rin fertlere vereceği mutaların maşeri vicdanda meknuz olup usuli bir surette tetkik edilerek meydana çıkarılmış, filleri, amelleri kendi velayeti altına almış olan kaide-lerin ferdi vicdanlarda hükmünü icra ederek içtimai hadiseleri inzibat altına almasını temin edecek olan ameliyelerin mecmuu terbiyeyi teşkil eder.”

Eserde dil ve anlatım yönünden dikkat çekici bir başka yön ise sosyolojiye ait kavramların sık kullanılmasıdır. Mesela; *şeniyet, içtimai, maşeri, maddiyatçılık, materyalizm, maneviyatçılık, şüphencilik, ferdiyetçilik vb.* Ayrıca bazı terimler Batı dillerindeki karşılığı ile verilmiştir. Örneğin; *maddiyatçılık-materyalizm, kadıncılık-feminizm, halkçılık-demokrasi, menfaatçilik-utilitarizme.*

Eserdeki her makalenin sonunda yeni nesle ve Türk gençliğine bir vazife yüklenmektedir. Bu yönüyle Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk'taki Gençliğe Hitabe'sine benzemektedir. Dikkat çekici bir başka yön ise yazarın “Müşahedeye Doğru” adlı makalesinde 1926'da kurulan Dil Heyeti'ne ikazda bulunmasıdır. Alfabe değişikliğinin aceleye getirilmemesi gerektiğini, öncelikle dil kurallarının belirlenip sonra imla-yazım kurallarına geçilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.

Cumhuriyet döneminde ve Türk düşünce tarihinde nevi şahsına münhasır bir fikir adamı olan Halil Nimetullah Öztürk'ün “İnkılabın Felsefesi” adlı eserinin incelenmesiyle Türk İnkılabı için anlatılmaya çalışılan ana fikir daha net ortaya koyulmuştur. Zaten Cumhuriyet ve inkılapları dönemin fikir adamları, o döneme ait kurucu ideolojiyi, rejimi, devrimleri halka daha hızlı ve etkin bir şekilde ulaştırabilmek için o ideoloji ve rejime uygun olarak bazı konularda eserler ortaya koymuşlardır. Böylece rejimin, sistemin ve devrimlerin yayılması ve dengelenmesi için ciddi çaba sarf etmişlerdir. Bu özellikleri taşıyan dönemin Cumhuriyet ve inkılapların ateşli savunucusu olan Halil Nimetullah Öztürk'ün incelediğimiz eserde bu durumu net bir şekilde görmekteyiz.

Özetle diyebiliriz ki Halil Nimetullah Öztürk, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Osmanlı ilim, irfan ve terbiyesi ile yetişmiş, Darülfünunda felsefe ve mantık derslerine girmiştir; daha sonraları yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığının ve inkılap hareketlerinin topluma yansıtılmasında inkılabın ateşli savunucusu ve sesi olmuştur. Bu sayede Osmanlı Devleti ve Osmanlı'dan kalan kültürel ve toplumsal miras yıkılmış, onun yerine Türk toplumu her ferdi ile tekrar yeni bir oluşum içerisine girmiş, bu heyecan tüm toplum tarafından özümsemiştir. Son olarak

eserde müellif, bugünkü neslin Türk inkılabına karşı hem milli hem de insani yönden sorumluluğunun büyük olduğunu her makalesinin sonunda sık sık dile getirmiştir.

KAYNAKÇA

AÇIKELİ, Fethi, “Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, cilt 4, Milliyetçilik Yayınları, İstanbul 2008.

ALPARGU, Mehmet, “81. Yılında Cumhuriyet ve Atatürk” **Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan**, Sakarya Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Adapazarı, 2004.

ALTINKAŞ, Evren, “ Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydınlar:Kurucu İdeolojinin Seçkinleri “, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 7, sayı 14, (Güz 2011).

ARSLAN, H.Tolga, “Darülfünun’dan İstanbul Üniversitesi’ne Felsefe Öğreniminin Yapılandırılması”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 61, Güz 2017.

ASLAN, Cumhur, “Pozitivist, Sekülerist ve Anti-Osmanlı Bir Düşünür: Halil Nimetullah Öztürk”, **Darülfünun’da Felsefe Dersleri** (sadeleştiren ve yayına hazırlayan Ali Utku-Uğur Köroğlu), Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

ASLAN, Taner, “Türk İnkılabının Doğuşu ve Gelişiminde Basının Rolü”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**,C.17, Ocak 2009.

BAKIOĞLU, Akın, “Türk Modernleşmesinde Bir Yönelim: Halil Nimetullah Öztürk”, **Arayışlar**, S. 20, 2008.

BAYDUR, Mithat, “ Demokrasi ve Modernleşme Sürecinde Devletin Sivil Topluma Baskın Gelmesi ve Kemalizm “, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt:18, 1997.

BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

BIÇAK, Ayhan, **Türk Düşüncesi**, Cilt:2, Dergah Yayınları, İstanbul 2010.

DÖLEN, Emre, **Türkiye Üniversite Tarihi**, C.1, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.

_____, “Darülfünun”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

ERGİN, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi**, C.3-4, Eser Neşriyat, İstanbul 1977.

ERŞAN, Mesut, “ Mustafa Kemal Atatürk’ün Batılılaşma Hakkındaki Düşünceleri “ , **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:8, Sayı:3, 2006.

ERTAN, Faik, Temuçin, “Çağdaş Hukuk Sisteminin Kurulması”, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.

GENCAN, Nejat, Tahir, “ Öztürk’ün Ardından “, **Türk Dili**, Cilt:VI, Sayı:72, 1 Eylül 1957.

GÖDE, Kemal, ” Türkiye Cumhuriyeti’nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi III Atatürk İlke ve İnkılapları ”, **E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı:1, Kayseri, 1987.

GÜNDÜZ, Mustafa,” Mustafa Kemal ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve Kültür Hayatına Abdullah Cevdet’in Etkileri ”, **Turkish Studies**, Volume 5/1 Winter 2010, 11. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Aralık, 2009.

GÜRSOY, Şahin, ÇAPÇIOĞLU, İhsan, “ Bir Türk Düşünürü Olan Ziya Gökalp:Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme “, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:47, Sayı:2, 2006.

Halil Nimetullah Bey’in Konuşması, **Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Münakaşalar**, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul, 1932.

HANİOĞLU, Şükrü, “Baticılık”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

HISCH, Ernst, **Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi**, C.1, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1998.

IŞIN, Ekrem, “Osmanlı Modernleşmesi ve Pozitivizm”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Darülfünun Tarihçesine Giriş 1:İlk İki Teşebbüs”,**Belleten**, 54/210, Ağustos 1990.

İNAN, Afet, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu, 3.Baskı, Ankara, 1998.

İslam Ansiklopedisi, “**Milli Mecmua” maddesi**, C.30.

KAFADAR, Osman, **Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.

KARAKOYUNLU, Yılmaz, **Aydın Geleneğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları** , **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, Bağlam Yayınları,İstanbul, 1995.

Kılıçbay, Ali, Mehmet, “Osmanlı Batılılaşması”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Kurum Haberleri, **Türk Dili Dergisi**, S.8, 1952.

LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, “**Öztürk (Halil Nimetullah)**” maddesi, Cilt:15.

ORTAYLI, İlber, “Batılılaşma Sorunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul,1985.

ÖZERDİM, Nabi, Sami, “Prof. Halil Nimetullah Öztürk’ün Hayatı ve Eserleri”, **Türk Dili Dergisi**, Cilt 8, Sayı:93, Ankara, 1959.

ÖZTÜRK, Nimetullah, Halil, **Halkçılık ve Cumhuriyetçilik ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti**, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1930.

_____, “ Harf Devrimi “, **Türk Dili**, Cilt:2, sayı:24, 1 Eylül 1953.

_____, “ Kara Kuvvete Karşı “, **Ergene**, Cilt:1, Sayı:5, Eylül 1947.

_____, “ Türklüğünü Bil “, **Ergene**, Cilt:1, Sayı:2-3, 3 Ağustos 1946.

_____, “Türk Yurdu, Üniversiteden Muasır Medeniyetin Nur ve Ziya Kavşağı olan Pozitif İlim Bekliyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Ağustos 1933.

_____, **Türkleşmek, Layıklaşmak, Çağdaşlaşmak**, M.Sıralar Matbaası, İstanbul, 1953.

ÖZTÜRK, Tahir, Mustafa, “Darülfünun İlahiyat Fakültesi Dergisinde Yer Alan "Sanat Ve Din" Konulu Makalenin Değerlendirilmesi”, **Darülfünun İlahiyat Sempozyumu 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri**, İstanbul, 2010.

SEZER, Ayten, “Halifeliğin Kaldırılması”, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.

_____, “Tevhidi Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları”, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.

ŞENTÜRK, Ayşegül, “Harf İnkılabının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 26, Ağustos 2012.

TİMUR, Taner, “Osmanlı ve Batılılaşma “, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

UNAT, Reşit, Faik, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, M.E.B Yayınları, Ankara 1964.

ÜLKEN, Ziya, Hilmi, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul, 2005.

VELİDEDEOĞLU, Veldet, Hıfzı, **Türk Medeni Kanunu**, Cilt:1, Cüz:1, Umumi Esaslar, İstanbul, 1968.

Ziya GÖKALP, **Türkçülüğün Esasları**, haz. M. Kaplan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.

_____, **“ Türk Harsı ve Osmanlı Medeniyeti “**, Makaleler IV, yay .haz. F. Ragıp Tuncar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.

ZÜRCHER, Jan, Eric, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

EK

“İNKILABIN FELSEFESİ” ADLI ESERİN ASLI

The Ohio State University

3 2435 06173104 8

خليل نعمة الله
استاذ بكلية دارالعلوم مشهور من معلق مدرس

انقلابك فلسفي

ببوكغازي . انقلابك فلسفي . مشاهدته يدو عمرو .
انقلاب تربيه سي . جمعيت و ايمان . ملي وحدت .
بر آنگاه جواب

استاذ بكلية — اقدام مطبعه سي

١٩٢٨

OHIO STATE
UNIVERSITY
LIBRARIES

فہمیل نغمہ نامہ

استانبول دارالفنون شہداء متعلق مدرسہ

انفتابک فلیسفہ سی

مترجم خالد بن اذنی
۱۹۰۷ - ۶۲۰
فہمیل نغمہ نامہ

برنجی طبع

داغینا مرکزی

اقبال کتب خانہ سی

استانبول — اقدام مطبعہ سی

۱۹۲۸

DR589

8974

1928

تاریخمیزک اک معظم ، اک شرفلی بر دونوم نقطه سی اولان «تورک انقلابی» ایچین انقلابک اولادی اولان بو کونکی نسلک ، انقلابی کندی وار لغمزده تطبیق ایتمک ، انقلابی یاشامق کبی آغیر فقط او نسبتده شرفلی وظیفه لری واردر . بن وجدانده دویدیغ بو وظیفه حسندن الهام آلاق انقلابک اجتماعی ماهیتنه ، انقلاب وظیفه لرینه دأر دوشوندکاریمی «انقلابک فلسفه سی» نامی آلتنده برصیرا متالهلر حالنده «ملی مجموعه» ده یازمش ایدم . حصه مه دوشن وظیفه یی ایفا ایتمش اولمق ایچین اونلرک مجموعی ایله ینه انقلابه طأد برقاچ مقاله یی برکتاب حالنده نشر ایدیورم .

؛ شباط ۹۲۸ خ . نه

انقلابك رهبرى

بويوك غازى [۱۰]

«غازى» كېسى تورك تارىخىدا باشلى باشى بر دور ، باشلى باشى بر عصر وجوده كتيه جكدر ، «غازى» كېسى تورك ملتىك مقدراتىدا يكيلىش بر طالعك ، حقيقتىه منقالب اولش بر خيالك اشارتى اولارق قالا جقدر . بر ملتىك مقدراتىدا بعضاً اويله دورىلر اولوركه بوتون فردلر ك اميدىلىك غياسنه دوشدىكى ، بوتون روحلر ك آرق قرانلق و هيچ بر خلاص چارهسى قىلماش بر استقبالدن باشقا برشى كورمىكارى بر آندى ملتىك ارادىسى تك بر فردده تجلى ايدىر ، و او فرد اجتماعى وارلىك ك درين ايزلرندى كشف ايتدىكى قدرنى ، هنوز ئولمىش اولدىغى سزدىكى مىلى غزمى كندىدا كوستىره رك جمعيتى ، ايچىه دوشدىكى ظن ايتدىكى ئولوم قارانلىغىدن قورقار بر ، حيات ايدىلىغى جيقار بر .

جمعيت حياتىدا حقيقتى بر بىت بعدالموت تشكيل ايدىن بو آندى فردلر كويا اوزون عصرلر دىرى ايچىدا اويوشىش قىلش اولدقلىرى بوقلق طالىدىن سىلىكىنه رك ، اوزرلىرىنه چوكش اولان مسكنت هواسنى بىرتارق يكي بر روح ، يكي بر حيات ايله بوتون بوتون باشقا بر موجوديت اولارق وارلق عالمى جيقارلر .

ايشته تورك ملتىك تارىخىدا ك پارلاق ، ك يوگىلىك بر دورى

[۱۰] غازىنىك استانبولى زيارتى مناسبيله دارالفنون نامىه چىقان كىتابىدا نىمىر ايدىلىشدر .

تشكيل ايدەجك اولان « عثمانلى جمعيتى » حياتىدىن « تورك جمعيتى » حياتىغا
كچىشىدىكى بۇ دونوم نقتا سىندە رەھبىرى بويوك غازىدەر .

انسائىت تارىخىدا « نەرمەن » و « داھى » دىيە ايكى « بويوك انسان »
اوزجى تفرىق اولنور . بىر مائى ، دوشمانلىك استىلاسنە اوغرايەرق
كنارىنە كلكى اضمحلال اوچورومىدىن عادتا فوق البشر برارادە ايله
قورتاروب حياتە قاووشدورانە « قەرىمان »؛ جمعيت حياتى ايچنە دوشدىكى
ملى اولمىيان وارلاقىدىن صىيربلەرق اصل كىندى ئوز وارلقىغا ايردەرەجك اولان
ملى شعورك اوياغىسنە رەھبىر اولانەدە « داھى » دىنەر .

غازىنك بويوكلىكى بو نقتا سىندە كوزوكور . ملتك مقدراتىدە قارا
بركون اولارق ظهورايدىن معكوس طالعى يىنەرك مىلى واراقى اضمحلالدىن
قورتلوان « مىلى ارادە » غازىنك شىخىندە تجلى ايتىشدر .

فقط اصل اردىن ص. و كرا ملت مەاصر مدنىتدە لايىق اولدىنى
موقى بولمق و آنجاق بو صورتدە حيات حقىنى قازانمش اولمق ، تمدن
و ترقى ساحەسىدە ايلرلەمك ايچىن يىكى بر يورويىش لازم كليوردى .
تورك ملتك مدنىت يولسىدە ايلرلىسى ايچىن ايچىندە بوجالادىنى ، مىلى
واراقى كىندى يابانچى سلطەلىرى آلتىدە بوغدىنى مىلى اولمىيان مؤسسەلىرى
يىقمق صورتىلە انقلابى ياپان « معشرى حملە » يىنە غازىنك شىخىندە تجلى ايتىشدر .

ايشتە غازى كىندى امثالسىز ، يوكسك شىخىندە انقلابى تجلى
ايتدەرەرك تورك ملتك هىچ بىكە نىلەمىن يوكسك عزمىنى ، يوكسك قابىلىتىنى ،
ويىكارچە عصر دىنەرى بويوك برملت اولەرق حكىم سورمش اولان تورك
فطرتىدەكى جوهرى ، ماتلر تارىخىدا باشلى باشە اوزون و ممتاز بر فصل
تشكىل ايدىن يوكسك مستىنا موجودىتىدىن هىچ برشى قايب اتمەمش
اولدىنى ، صرف كىندىسنە خاص اولان اصىل واراقىنى آلان محافظە
ايتدىنى و دائىما محافظە ايدەجكنى كوسترمشدر .

غازی به اولان مربوطیت، غازی به اولان حرمت اونک اثرینه اقتفا ایله کندینی کوسستر . انقلابک اولادی اولان بو کونجی کنج نسل غازی به اولان حرمتی غازی دورینک کندی وارلغنی ادراک ایتیش ر نلی اولدیغنی اونک کوستردیکی یولدن کیتمک ، ملی وارلغیزی کرک مادی کرک حرثی ساحده اوزریمزه پک آغیر فقط او نسبتده شرفلی وظیفه تحمیل ایدن اجتماعی انقلاب یولنده یورومک ایله کوسترمش اولور . بو ملی وظیفه لک ایفاسی اوغرینده هیچ برماندن ییلمیه رق هیچ برحائلدن قورقیه رق ایلری به، دائما ایلری به دوغرو شعورلی برپورویش ایله ، یوکسک بر عزم و قوتلی بر ایمان ایله کیتمک صدورتیله غازی به اولان مربوطیت کوسترمش اولور .

تورک کینجلیکنده غازی به اولان حرمت و مربوطیت بو یولده تجلی ایددیجکدر .

انقلابك فلسفهسى [۱۰]

عثمانلى جمعيتندە نورك جمعيتى كچىسى

بوگونكى نسلى تشكيل ايدن فردلر كندىلرغى يىكى بر جمعيتك افرادى اوله رىق كوريبورلر. بوگون بر نورك نه طرفه باقسا ، نه يه باقسا اسكيدن ارلايدغندن باشقا تو لو بزوارلىق ، يىكى بر حيات كوزينه چارپيور ، اسكى وارلىغى كوسترن عننه نلرك اورنادن قالقدىغنى ، يىكى وارلىغى سه زديرن يىكى كيدىلرك ، يىكى اولوشلرك ميدانه چيقدىغنى ، بوتون روحلرى يىكى بر مفكوره آتشنك صارديغنى كوريبور .

اسكى «عثمانلى جمعيتى» زوال بولمش ، يىكى دوغان بام باشقا بر جمعيت فردلرى كندى سينه سنده طوپلامش ، اولره يىكى بر روح ، يىكى بر حيات ويرمه يه باشلاشدر .

عثمانلى جمعيتنى تشكيل ايدن بو تونمؤسسەلرد كيشمش ، يرينه صرف تورك روحندن فيشقىران يىكى قيمتلردن متشكل يىكى مؤسسەلردو غمقده بولونمشدر . عثمانلى جمعيتنى يوروتەن وياخود يوروتەك ايستەين بوتوك عقيدەلر ، قناعتلر آلتاوست اولمش ، اولرك يرينه يىكى دوغان «تورك جمعيتى» نك يىكى تعامللرى ، يىكى جريانلرى كچمش ، اجتماعى وارلىق بوتون بوتون يىكى بر استفامت آلمشدر .

انقلابك ابكى صفهسى

انقلابلر جمعيت حياتنده دكيشمەلر ، تحوللر حصوله كتيرن بويوك

[۱۰] . ۱۰ مجوعه نك ۱۵ شباط ۱۹۲۷ تاريخلى و ۸۰ نومرولو نسخە سندن اختباراً بر سلسله حالنده نشر ايدىلشدر .

معدنی حملەر ، یارانچی تکامللر اولدیغیسه کوره جمعیت حیاتی یکی
کیدیشلره ، یکی اولوشلره سوق ایدن برر عامل اولور .

سیاسی انقلابلر اجتماعی حیاتی باغلامقده اولان اسکی مؤسسهری ،
اسکی فناعتلری بیقار ، جمعیتک نظامی آرتق یوروتهمز بر حاله ککش
اولان کهنه ، چورومش باغلری قیرارق اجتماعی حیاتی آیلیمق ایستدیکی
حر ، صاف بر هوایه قاووش-دیرر . جمعیتی ایچنده بونالتان ، صیقان
بوغوجی هرادن قورتولمش اولهرق یکی بر حیاته قاووش-مقدن متولد درین
بر انشراح ، وجدلی بر هرجان بوتون روحلری قاپلا .

بوصورتله اسکی بییرانمش ، چورومش سیاسی مؤسسهردن ، عنعنهلردن
قورتولان جمعیت ایچنه کبردیکی یکی حیاتک ایجابلرینه اویغنه ، یکی فکرلره
کوره اجتماعی نظامی بولمايه اوغراشیر .

دینه بیایرکه سیاسی انقلابلر جمعیت حاتنک چایسینی ، اسکاتنی قراره ،
اجتماعی انقلابلر ایسه اصل اونک ایچنی ، بنیه سنی تاسیس ایدر .

وجوده کتیردیگمز سیاسی انقلابلرک دواملی اولمسی ، یکی قورولان
جمعیتک متین اساسلر اوزرینه برلشمسی ، صارصیلماز بر صورتده کوکاش-سی
ایچین بو جمعیتی تشکیل ایدن بوتون مؤسسهرلرکده عصری کوروشلر ،
علمی اصوللره تدقیق و تتبع ایدیلهرک بولوناچق یکی قاعدهلره ، یکی
عرفاره کوره ملی حرثک فردلره آشیلانمسی لازم کلر .

هیچ شیهه یوق که یکی دوغان به وارلغک استناد ایدهجکی بوتون
مؤسسهری صاغلام تمللر اوزرینه بنا ایتمک ، فردک بویکی جمعیته قارش
اولان علاقهنی انجانلی رابطهلره باغلامق ، یکی جمعیتی آرتق زوالندن
قورقوماز بر صورتده ابدیلشدرمکدر .

فردره شعورلی بر اجتماعی هیات لازمدر

بر طرفدن هر فرد کوزینک اوکسنده یکی بر حیاتک دوغدیغنی

کوربیور ، و فردك روحنده حس ایددجکی اك جانلی اندیشه اجتماعی
حیاته انطباق میلی اولدیغندن کندی بو حیاته اوبدورمايه چالیشیور .
دیگر طرفدن جمعیتك اصل وارلنی فردك اجتماعی حیاته حقیقه
انطباق ایتیه . ممکن اوله جفدن جمعیت ده کندی وارلغنك بقا وانكشافنی
فردك جمعیته قارشى اولان علاقه سندن بکله یور .
ایشته بو یکی طرفلی علاقه نك صیقی بر صورتده تأسسی جمعیت
حیاتی تشکیل ایدن بوتون مؤسسسه لرك فرده حقیقه آشیلانمه سییه ،
فردك ملی مؤسسسه لری حقیقه بنسه بهرک اجتماعی حیاتی شعورلی بر صورتده
باشامسییه ممکن اولور .

مؤسسسه لرك فردك شعورده عقیده باشامسی عصری قیمتلی ارطامنه متوقفده
اجتماعی مؤسسسه لرك فردك شعورنده حقیقه باشامسی ، فردك جمعیته
حقیقه انطباق ایتیه ایچین مؤسسسه لرك عصری قیمتلی حائز اولالری
لازم کلیر . یونسا عصری حیانه اوبمايان ، جمعیتك باشادینی عصردن کری
قالا . اولان مؤسسسه لر فردلره تلبین ایددجکی قوتلی علاقه یی وله میه حقلری
ایچین فرد کدی روحنده اجتماعی حیانه سونمه یه ، روحنده بر بوشاق
حاصل اولمايه باشلا دیغنی کورور .

جمعیت حیانه ن نصیبی آلامیان فرده اسکی جانلی حیایت برینه
آرتق بر دورغونلق ، یاس ، فتور دبدیکمز روحی حالتلر بلیرمه یه باشلار .
چونکه معاصر مدنیتدن کری قالمش اولان اجتماعی حیات آرتق اسکی
قوتی قایب ایتش ، فردی جمعه آرتق باغلا یاماز بر حاله کلش اوله جنی
کبی فرده جمعیت حیانه ن آلمسی لازم کلن اک دو یغولی ، اک جانلی
علاقه دن محروم قالمش اوله رق روحنده کی حیایت سونمه یه باشلار .
نتیجه ده بویله سونوک روحلی فردلردن متشکل جمعیتده ، حیات قالمه جنی
ایچین جمعیت ده اضمحلاله ، انحلاله یوز طوتار . ایشته اسکی عثمانلی

جمیعی «نک عاقبتیله» بو کون کندینی «تورک جمیعی» نه انطباق ایستدیره. میوبده
حالا اسکی «عثمانلی ذهنیتی» مدن قور توله مامش اولانلرک روحی حالتیری
بونک الک جانلی شاهدیدر .

بوکونکی «تورک جمعی» نیک هیاتی تورک صریبدر

هر جمعیته کندینه خاص اولان و دیگر جمیتهله قارشلی یابانجی
بولونان برطاقیم خصوصی دو یغولری واردر . ایشته بر جمیته حرئی
دیبه او جمیته کندینه مخصوص اولان و اصلیتی، خصوصیتی محافظه
ایدن بو دو یغولرک مجموعنه دینیر . بو دو یغولر فرده جانلی عقیده لر
شکلنده تجلی ایدر، و فرد ایله جمیت آراسینده کی علاقه نیک شدتیه ،
فردی وجدانده کی ایمانک قوتیه کوره فورانلی، هیجانلی وجدلی بر حال آلیرلر .
ملی حیاتی ان ، احلاق ، حقوق ، الح کی مؤسسهلرنده تجلی
ایده جک اولان بواجتماعی حاشلری معشری وجدانده یاشا قده اولان
توز قاعدلره، جانلی عرفلره ربط ایتمک صورتیه اجتماعی وارلقده نظام
تأسیس ایدر . ذاتاً اجتماعی اغلابلر بواظامی بولمایه اوعراضان جهدلردن،
حمله لردن باشقا برشی دکیلدر .

بوکونکی «تورک جمعی» نک وارلقی تشکیل ایدن ملی حرئی ده
تورک روحنک کندینه. خاص اولان، و اصلیتی، ممتازیتی هر وقت عافیه
ایتمش بولونان اصیل ، باکر دو یغولرک مجموعیدر .

بودو یغولرک تماماً ملی ماهیتی حائز، صرف تورک روحنه خاص اولان
وصف لرایله تمایز ایتمش اولد قبری حالده اسکی «عثمانلی جمعی» نک ملی اولیان
مؤسسهلرندن صدور ایدن یاد ایللردن آلمش یابانجی قاعدلر بو ملی
دو یغولری داغینیق برحاله قومشر، تورک حرئی یابانجی قاعده لرک ته اجهنه
معروض بر افش ، اصل اجتماعی حیاتیمله بوملی دو یغولر آراسنه عاقدا
بر سد چکارک ملی حیاتی افکشاف و تکاملدن محروم قیلد شدر .

ایشته انقلابمک فیضی ثمر لرینی فردی وجد نلره حقیله آشیلامق
ایچین حریمزی عثمانلی ذهنیتک - هنوز سینسی سینسی باشامقده اولان -
چوروک، کهنه باغلردن تمیله قورتار، رق صرف تورک روحندن دوغاجق
یکی عقیده لره کوره اجتماعی حیاتمزه نظامی بولمایه اوغراشمق انقلابک
اولادی اولان بو کونکی نسله دوشن اک بویوک، اک ملی بر بورچدر.

هر انقلابک کنرینه کوره برخصر صینی واردر

مادی، حیاتی، الح بوتون ار لملرک اولدینی کی اجتماعی وار لملکده
دائمی برصیورت، متمادی بر اولوش حالده تکون ایتمکده اولدینی
علمک صوک کوروشلری بزه آکلاتیور.

هر نوع شأنیّت میدانه قویدینی واقعه لرک حدوثی واسطه سینه
کندی موجودیتنی «عالم کون وفساد» ده اظهار ایدر. مادی طبیعت
ساحه سنده اولدینی کی اجتماعی طبیعت ساحه سنده واقعه لرک تکون
وظهورینی اداره ایدر اک بویوک عمده «نظام» عمده سیدر. ذاتاً علمک
یکانه اندیشه سی کائناتک هر هانکی ساحه سنده اولورسه اولون بونظامی
بولق، هر نوع حادثه لر زمره سی انضباط آلتنه آلمقدر.

دائمی اولوش هر نوع وار لملری تکامله سوق ایدن بر افعوله در. بو
صیوررتک، بو اولوشک سیرینی اخلاص ایده جک مانع لره، «لا سالم Anormal»
تکونلر عضوی ساحه ده اولدینی کی اجتماعی ساحه ده ظهور ایدر،
و اجتماعی وار لمی یورومک ایستدیکی تکامل یولندن آلیقویتمق ایستر.
حیاتی ساحه کی «سالم Normal» یورویوشلری بوزاجق اولان
بو لاسالم تکونلره قارشى عضویتده برطاقیم اغشاشلر، تشوشلر
عکس العمل صورتده ظهور ایده جکی کی اجتماعی ساحه ده انقلاب
وجوده کایر. اجتماعی وار لملک یورومک ایستدیکی تکامل یولنده کی

سیرینی آلیقویاجق ، آرتق اجتماعی نظامی تأمین ایدمهجهك اولان
اسکی ، جوروش ، پیرانمش عنعنه لری آتوق ، اجتماعی حیاتی تنظیم
ایدمهك اولان یکی عننه لری ، یکی قاعده لری آرایان انقلابلر بوتکاملک
سیرینی توقیف ایتک ایستهم مانعلره قارشی حصوله ککش عکس العمللردر .
دیمک که انقلاب دیدیکمز بویوک اجتماعی حرکتلر اجتماعی وارلقده کی
بو اولوشی تأمین ایتک ایستهم معشری جهلر ، یاراتجی تکامللردر .
هر جمعیتک اجتماعی وارلقی کندینه کوره بر طاقیم وصفلرله
آریله جفندن هر انقلاب ، سینه سنده ، قوعه کلدیکی جمعیتک کندی بدیه سینه ،
خصوصیتنه کوره بر طاقیم باشقالقلر عرض ایدر . مثلاً اون بدنجی
عصرده کی انکلیز انقلابی مطلقیت استبدادینه قارشی اولدینی کبی فرانسیز
انقلابی ده الک زیاده زادکان وکلیسه نک تسلطنه قارشی وقوعبولمشدر .

هر انقوبده مشترک نقطه

انقلابلر جمعیتلره ، محیطلره ، حتی زمانلره کوره بویله مختلف
وصفلر عرض ایتمکه برابرینه بوتون انقلابلرده مشترک بر نقطه کوروله بیلیر .
هیندده تجلی ایدن یکانه اندیشه ، اجتماعی حیاتی آرتق تنظیم ایدمه من
برحاله ککش اولان اسکی اصول ، اسکی مؤسسه لر ، اسکی قاعدلر
آتیله رق ، دکیشدیریلهرک یکی وارلقی تنظیم ایدمه جهك یکی قاعده لری
بولق ، مؤسسه لری اوقاعده لره کوره تنظیم ایتک ، بوسورتله قایب
اولمش اولان « اجتماعی نظام Ordre social » ی بولمقدر .

انقلابک موفق اولسی اجتماعی وارلقی ، نفوذینی آرتق قایب ایتمش
اولان کندی قوتسز سلطه سی آلتنده طوتمق ، جمعیت حیاتی کندی
استبدادی آلتنده ازمک ایستهم اسکی سیاسی مؤسسه لردن قورتولسی ،
ملی وارلقی تشکیل ایدن اجتماعی مؤسسه لری باغلایان کهنه قیدلردن ،
باغلردن قورتاره رق جمعیتک بورومک ایستدیکلی استقامتی بولمایدر .

انقلاب ممزك لغتی ملی وارلقدر

تورك انقلابنك هدفی ملی وارلقی بولمقدور . انقلابلرك آتیامه لر ، صیچرامه لرله وقوعه كلدیكنی سوبله یین فیلسوفلر انقلابك یالکیزسیاسی صفحه سنی موضوع بحث ایتمش اولانلردر . حالبوکه انقلابك اجتماعی صفحه سی ، عضویتده اولدینی کبی ، تدریجی رتكامل ، برانکشاف ایله وقوعه کایر .

تورك انقلابی ، تورك ملتلك سینهنسندنه ییتشیدردیکی بویوک غازی کبی برداهینك رهبرلیکیله سیاسی صفحه ده کی انقلابی نام بره ، وفاقیتنه ییتیرمش ، ملی حیاتی کندینه اسیر ملی اولیان مؤسسهلری برطرف ایده رك اجتماعی وارلقی حریتنه قاووشدورمش ، شمدی اجتماعی صفحه سنی اكماله قویولمشدور .

ملی وارلقه یابانجی ، چورومش ، کهنه ذهنیتی تمثیل ایدن سیاسی مؤسسهلرك بویوندوروغندن قورتولمش اوله رق ، اجتماعی حیاتی تنظیم ایده جك اولان نوز قاعده لری ، جانلی عرفلری بولمق آرتق اجتماعی ساحه ده کی انقلابك اصل ، مفکوره سنی تشکیل ایدر .

شوحالده اجتماعی صفحه ده کی انقلابلرك اصل هدفی یابانجی عنصهلرك ، یاد قاعده لرك آراسنده قایب اولمش اولار . « ملی بئلك » ك کندینه کله یه ، کندینه شعور ایدنجه به باشلامسیدر . ذاتاً انقلابك جمعیت حیاتنده أك بارز وصفی ملی وارلنك برنوع « کندینه کلسی » ، کندینی بولمسی « Conscience de soi » در .

اجتماعی انقلاب عثمانلیلغی آتموه ، تورك کلمکی بولمقدور

دیمك که اجتماعی انقلاب دیدیکمز شی ذهنیتلرده انقلابی وجوده کتیرمکدر .

فردلرده اجتماعی وارلنك باشامسی اولنلرك ذهنیتلرده اجتماعی

مؤسسەلری تجلی ایدن اجتماعی واقعه لرك فردی وجدانلرده قیله یاشامسندن
فردی وجدانلرك بو حادئهلری حقیقە دویمسندن، ایمان حانی آنا سندن
باشقا برشی دکیلدز .

شوخالده اجتماعی حیاتی ترکیب ایدن لسان ، اخلاق ، حقوق ، الخ
مؤسسەلرنده ، عثمانلی ذهنیتی ، نك حاکم اولدینی ، یاد توره لك
Hétéronomie ، ی آتوب ، تورك ذهنیتی ، نك ، نوز توره لیلک
Autonomie ، نی اقامه ایتمک و بوضورتله مؤسسەلرده وجوده کله جک
یکی حیاتی فردلره حقیقه آشیلایه رق ، ملی دوینفورک بوتون فردلرده
عینی هیجانله ، عینی صراحتله یاشامسینی تأمین ایتمک اجتماعی انقلاب
دیدیکمز عملیه دن بکله من نتیجه لردز .

بوضورتله عثمانلی ذهنیتی کوستره ن بوتون اسکی قاعدهلر ، عنعنهلر
آیلمش ، تورك ذهنیتی کوستره ن یکی قاعدهلر ، جانی عرفلر اجتماعی
وارلنی وجوده کتیره ن بوتون حادئهلرده تأثیرینی کوسترمش اولمایدز .
ایشته مؤسسەلرده وقوعه کله جک اولان بوانقلابک نتیجه سی اوله رق
ذهنیتلرده وقوعه کله جک انقلاب یکدیگری ایتمام واکان ایدرک انقلابک
فیاض نتیجه لری ملی وارلقده کندینی کوسترمه یه باشلار .

لسانه مؤسسەسی

برجمیتک بنیه سنی تشکیل ایدن مؤسسەلرك باشنده لسان بولور .
لسان ؛ فردلر آراسنده کندنی انسانی احتیاجلرینی یاشارمه یی تأمین
ایدن کله مهم واسطهلردن بری اولدینی کبی ، برلانی قونوشان فردلرك
تشکیل ایتدیکی جمعیتده دیگر جمعیتلردن آریلیر . چونکه برجمیتک
کندینه مخصوص اولان مؤسسەلری یالکیز او جمعیته منسوب اولان
فردلر آراسنده تداول ایدر ، او مؤسسەلردن صادر اوله جق حادئهلر

دیگر جمعیه منسوب اولان فردلره، یابانجی شعورلره قارشى قبالیدر. فردلر آراسنده «قونوشما»، «آ کلاشما» دیدیکمز روحی حادثه لری نوعما مادیلاشدیرمن و قونوشمانک، آ کلاشمانک موضوعی لفظ حالنده فردلر آراسنده یکدیگرینه تعاطلی ایدیر. مرکب و روحی حالتلری شأینلاشدیرمن اجتماعی مؤسسه لساندر.

بوندن دولایی لسان مؤسسه سنک ابداع ایتدیکی کلملرک محتواسی اولان مدلوللرک شأینته تطابق ایدوب ایتدیکی درجه سنه کورمه درکه بر جمعیتک ابتدائیلک، یاخود مدنیلک سویه سی تقدیر اوانور. چونکه بر جمعیت فردلری تمیز ایدن ذهنیت مقابله سی نه قادر تکامل ایتش ایسه فردلره کی اجتماعی وارلق اولمقده اولان شأینتی اوقادار کورمه به باشلامش، مدنیلاک اوقادار یا قلاشمش، و ابتدائیلکدن فور تولمش اولور؛ و فردلرک قونوشدق لری لسانی تشکیل ایدن کلملرک مدلوللری ده اوقادار شأینتی افاده ایدر، یعنی کلملرک افاده ایتدیکی مدلوللر فردلرک مخیله سنه اونه دنبری سنه لرک ویرمکنده اولدینی موهومه لرن زیاده یا شامقده، لازم موجود لره، آرناقالمش خرافه لردن، خولبالردن زیاده تکیون تیکمه اولان شأینته اوقادار توافق ایدر.

ایشه بر جمعیتک مدنیتی سویه سی اول امرده قونوشدینی لسانک اشکل ایتدیکی کلملرک افاده ایتدیکی مدلوللره کورمه نظام ایدر. لسانک ترکیب ایتدیکی کلملرک محتواسی نه قادر شأینتدن زیاده خوللیایه، موجوده دن زیاده موهومه به تعلق ایدر. او جمعیتک مدنیت سویه سی ده اوکا کورمه آ کلاشیایر.

« لسانه عثمانی »

ایشته بونقطه نظر دن باقلمنجه - ابق «لسان عثمانی» نی ترکیب ایدن کلملرک افاده ایتدیکی مدلوللرک ان زیاده شأینت دکیل، موهومه اولدینی؛

و کلمه لرك افاده ايتديكى مدلول له ايشله مکنده اولان ذهنيت مقانيزمه سندن
صادر اوله جق حکم لرك شأيتدن نه قادر اوزاق اوله جنى ميدانه چيقار.
لسانده اصل اولان شئ کلمه لرك افاده ايتديكى مدلوللرده وضوح
بولونمى ، ايهامدن آزاده اولمىدير . حالبوکه تشكىل ايتديكى کلمه لرك
اک جوغى يابانجى اولان برسانده اولسانک ترکب ايتديكى يابانجى کلمه لرك
افاده ايتديكى مدلوللر مى شعوره آيقيرى ياد ايللر مائىد واقعه لرى ، تىکون
ايتمکه اولان شأيتنى دكىل عنعنه لرك و برمکنده اولدينى موهومه لرى ،
ياد ايللردن آلتش خرافه لرى افاده ايده چکننه کوره وضوحدن زياده
ابهام بولونور . و بويه وضوح سز ، قارائاق مدلوللرى افاده ايدن لسانله
قونوشا . فردلر آراسنده ايه لساندن مقصود اولان « آ کلاشما » ،
« طانيشما » ديزمان حادثه لر بالطبع حصول بوله ماز .

ايشته « عثمانلى جمعيتى » زماننده کى عثمانلى طبقه سنک قوللاندينى
« لسان عثمانى » ايله ، خاق طبقه سنک قوللاندينى « تورکجه » آراسنده کى
آرياق ، درين اوچوروم بوندن ايلرى کايوردى و بو آرياق عصر لرجه
مدت دوام ايشدر .

تورک دىلى

حالبوکه قوللانمقده اولديغى لسان « تورک دىلى » دره تورکجه ايله
قونوشمقده ، تورک کلمه لرله افاده ده دو بولان روحه ياقيناق ، معروف
تعبيريله « لسانک ساده لکنندن » يعنى تورکجه اولماسندن متولد معنلرده کى
وضوح و آيدىنلقدن ايلرى کايير . چونکه تورکجه اولان کلمه لر اک زياده
شأنى اولان ، حرئى ترکیب ايدن ، مى وارلقده جريان ايتش و ايتمکنده
اولان واقعه لرى افا ايدر . واقعا بو کون فردى وجدانلرده مى وارلقه دوغرو
برهيجان ، شعور سز برحساسيت باشلامى ، و بونک نتيجه سى اوله رق
تورکجه نك اصل کندينه ، نوز ديلزده دوغرو دويغولى بر جريان حصوله کليشدر .

بوکون تورکجه بی قونوشمقدمه اولان هر فرد عرشجه ویا عجمجه کلمه لری قوللانمقدن زیاده کنددی نوز کلمه لریله مقصدینی افاده ایتمه یی آراش دیر مقدمه ، ترجیح ایتمکده ، وشعورسز اوله رق هر مدلولک مقابله نده تورکجه برکله بولماکک دوغرو بریول اولدیغنی درونی بر جبر ایله ، عادتاً بر هیجانله سه زمکده ، ایسته مکده در .

بو ایسه بویوک انقلابک ویردیکی فیضلی نتیجه لر دن ری اوله رق صرف ملی وارلغک فردی وجدانلره کندینی الزم ایتمسی ، ماییت دو یغو سنک شعورسز فقط منتشر بر حالده بلیرمه یه باشلامسی نتیجه سی اوله رق اجتماعی وارلغک ، حرثکک باشلی مؤسسسه سی اولان لسانده بو قدسی دو یغو سنک تجلی ایتمه در .

لسانه انقباض

فقط لسان ساحه سنده تجلی ایتمکده اولان بوشعورسز دو یغو یه اک دوغرو استقامتی ویرمک ، لسانی تابع اولدیغنی نوز قاعده لره ربط ایدرک بو قدسی دو یغورنی فردی وجدانلره شعری بر حاله قویق لام کلیر .
بوده اول امرده دینلرک « تورکجه » اولوب نک بر لسان اولدیغنی آکلاش بلدقدن سوکرا اسکی « لسان عثمانی » به عائد تصفییه یی یاقیق ، ار لسانه عائد قاعده لری آتوب تورکجه نک کنددی وارلغنه عائد نوز قاعده لری بوله ق تدوین ایتمک ، « تورک دیلی » نی میدانه قویققله اولور . [۱]

بوصورتله لسانی قوللانان ، یعنی قونوشان ، یازان هر فردده « لسان وجدانی » [۲] حصول بولما یه باشلار . تورکجه نک هر کله سنک

[۱] بو خصوصده طوئولاجق اصول : . . . نجی صحیفه ده « مشاعده یه دوغرو » آدلی مقاله ده در .
[۲] اجتماعی مؤسسهرک هر بریسنه عائد « قیمت حکم لری » نی ویرمک اولان درونی دو یغو یه ، معلوم اولدیغنی اوزره ، « وجدان » دینیلیر . لسان مؤسسهنه عائد اولان بودو یغو ایسه « لسان وجدانی » در .

کندبسنه مخصوص بر شخصیتی ، موجودیتی ، تاریخی ، الخ اولوب
کله مک بوتون بو وصفلر ایله اتصاف ایدن ماهیتنه کوره لسانده قازاندینی
موقع اهمیتنی آلیر ؛ و بوتون بو وصفلرک الزام و تلقین ایندیکی دویغویه
کوره اوکله استعمال اولنور . [۳]

کله مک بذیه سنده کی ملی وار لغت کندی وجدانمزد دویدیغمز ملی
بنلکمزله اولان ارتباطنه ویریله جک قدسیت ، کلانک فردک اجتماعی
وار لغندن بر جزوا ولد یغنی دویمقدر متولد حس ایده جکی درونی بر هیجان
کله یه هیچ ده اهل ایدیله میه جک باشقا بر ماهیت ویرر . فردک لسان
وجداننده کله لرک آله جنی قیمت بو صوره تله نه قادر تعین ایدرسه لسانک
ملی وار لغتی ده اونبته بولونمش ، میدانه قونمش و حس ایدلمش اولور .
ایشته بزم لساننجیلریمزک ، لسانیا تجیلریمزک حرکت کله رک حریمزک
بو صفحه سنده بو صورتله ایشه باشلاملری زمانی چوقدن گلش و حتی
چمکده در .

۴

اخلاق مؤسسسی

جمعیت حیاتک اک جانلی تظاهرلرندن بری ده اخلاق حادثه لریدر .
جمعیتک وار لغنده کی قدرتی ، بذیه سنده کی صلاحتی کوسترون عامللردن
بریبسی ده اجتماعی حیاتک اخلاق مؤسسسه سیدر .

فردلر کندی درونلرنده جمعیتک تلقین ایندیکی بودویغولری نه قادر
شدتلی ، نه قادر صمیمی بر صورتده حس ایده لرلرسه کندی سیرتلرنده
دوغرولوق ، وجدانلرنده « خیر » ی « شر » دن تفریق ایده جک فضیلت

[۳] هر وقت شاهدی اولدیغمز کی مدنی لسانلرده کله لراستعمال ایدیلیرکن ،
بالخاصه صحنه حیاتنده فردلر طرفدن کله نک تجویدینه ، تلفظنه ، شیوه سینه ،
الخ ویریلن قیمت فردی وجدانلرده کی بوشعورلی دویغودن تولد ایدر .

حسی اونیستده آرتار و بویله فردلردن متشکل اولان جمعیتده اوقادار یوکسلاش ، اوقادار قوتلی اولش اولور .

اخلاق حادثه‌لری جمعیت حیاتینک مولودی اولمق اعتبارله فردی شعورک ادراک ایده‌میجهکی واقعه‌لردر . بونلر اجتماعی حادثه‌لر شکلنده تجلی ایدر ، و مؤیده‌سنی رسمی مقاملردن دکیل ، معشری وجدانک فردی وجدانله تلقین ایتریکی یوکسک « جمعیت دوینغوسی Sens social » ندن آلیر .

اخلاق حادثه‌لری « . . . یایمق ، دوشونمک ، حس ایتمک طرز لرندن عبارت فردک خارچنده و برنوع جبر قوتی حازدر که بوقوت دولایسیله کندیلرینی فرده تلقین ایدرلر . » [۱]

« . . . اخلاقی حادثه‌لر اک ثابت ، واک صمیمی بر طرزده بزم فردی و معشری دوینغولریمزه ، اعتقادلریمزه ، احتیاضلریمزه ، قورقولریمزه و امیدلریمزه تاثیر ایدن حادثه‌لردر . » [۲]

ذاتاً جمعیت حیاتنده « اجتماعی نظام » ی وجوده کتیره جک اولان اک باشسایجه حامل فردی وجدانلردهکی اخلاق دوینغولریدر . چونکه اجتماعی نظامی تأمین ایده جک اصل مؤسسه اخلاق حیاتی اولوب کورک فردلر آراسندهکی ، و کورک فردایله جمعیت آراسندهکی مناسبتلری اجتماعی حیاته اک اویغین بر صورتده تأسیس و ادامه ایده جک اولان مؤسسه اخلاق مؤسسه سیدر .

فی الحقیقه ، فردی حیاتده آهنکی ، موازنه‌ینی تأسیس ایده جک ، فردک روحنده اجتماعی وار لغنی بوتون هیجانیه باشاتارق فردده « فضیلت »

[۱] Durkheim, les règles de la méthode sociologique.

[۲] Levy-Bruhl, la morale et la science des mœurs.

خصلتی تمیہ ایدہ جک حامل « فردی وجدان » ده کی اخلاق دو یغوسی
اولدینی کبی ، اجتماعی حیاندہ کی « نظام » ی تأمین ایدہ جک ، جمعیت
حیاتی وجودہ کتیرہ جک دیگر اجتماعی مؤسسہ لردہ قارشی عادتاً حاکم و آئندہ
بولوبه جق اولان مؤسسہ ایسه جمعیتک معشری وجدانک معکسی اولان
اخلاق مؤسسہ سیدر .

شو حالده اخلاق حادثہ لری جمعیت حیاندن دو خان اجتماعی واقعہ لردن
عبارت اولدینہ کوره هر جمعیتک کنڈینہ مخصوص براخلاق حیاتی
واردر ، و اخلاقک حرثدن برقسینی تشکیل ایتہسی بوجهتندنر
تورک جمعیتک ده کنڈینہ مخصوص اخلاق حیاتی واردر .
عنی دیندیلیر که تاریخده بوبوک ملنرک لهر بیسی مدینتک برشعبه سنده
کندر بلیرینه مخصوص بوک سطلک کوسنر دکاری هالده تورک تاریخده باقیه اوجوه
ارلورسه ارنک اهنوز و فضیلت ساحه سنده دیگر ملنر درده دالهابرکسک
اولدینی کوردر لور .

عثمانلی اهنوزی

بوله اولدینی حالده اسکی عثمانلیق زمانده اخلاق مؤسسہ سی
چوق که وشک ووردی وجدانلرده اخلاق حادثہ لرینک قیمتی عادتاً
سونوک بر حالده ایدی .
چونکه اخلاق مؤسسہ سنک قوتلی ، شدتلی بر حالده دوامی ، آنجاق
قابلرده ملیت دو یغوسنک ، جمعیت حیانه اولان مربوطیتک هیجانلی
بر صورتده یا شاماسیله وجوده کلیر . حالبوکه « عثمانلی جمعیتی » نک ندیه سی
که وشک ، جمعیت کندی وارلغندن بی خبر ، ملی شعورری دو غم امش
بر حالده اولدینندن فردلرده جمعیت دو یغوسی وجود بولمامش ، ملی وارلق
هر تورولو انضباطدن ، تکاملدن محروم بر حالده قالمش ایدی .

طبیعیدرکه بویله بر جمعیتده اخلاق مؤسسہسی ده ایچنه قاریشدینی
یابانجی عنصرلرله ممزوج برحالده اولاجغندن، وبویله ایچنه یابانجی عنصرلر
قاریشمس یاد قاعدلرله تابع مؤسسہلر کندیلرینی فردلرله تلقین ایتک
قابلیتندن محروم قالمش بولوناجغندن عثمانلی اخلاقی ده ملی وارلامک فردی
وجدانلرله تلقین ایدمچکی مایت آتشنندن آلمسی لازم کن قوتدن
محروم ایدی .

ذاتاً جمعیتک کندی ئوز وارلقنه صاحب اولاماسی ، کیفی هوسلرک
ظهورینه تابع ضعف وعجز ایچنده بولونماسی فردی وجدانلرده، اخلاق
دویغ لرینک زواله یوز طوماسنی ، روحلرده قورقلاق ، کهوشه کلک ،
جمعیت قارشى علاقہسزلق تواید ایتمدن خالی قالمی ردی .

بویله کندى روحنه یابانجی حکومت شکلریله اداره اولنق فلاکتنه
معروض قالمش اولان بر جمعیتده شبهه یوق که اجتماعی مؤسسہلرده
بوغیرینقندن متأثر اولهرق فردلرله کندى وارلقلرینی حقیقه تلقین ایدمه مک
صورتیه جمعیت حیاتنده بر بوزوقلق کندی کویسترر، وبو بوزوقلق ال
زیاده اخلاق ساحهسندمه میدانه چیقار . چونکه اجتماعی نظامی تأمین
ایدمچک اولان اصل مؤسسہ اخلاق حیاتی اولوب عثمانلیلرک استبداد
ادارهسنگ کیفه ، هوسه ، برفردک آرزولرینه مطاوعت کبی حرکتلر
روحلرده کی اخلاق صلابتی بوزار ، اخلاق دویغوسنی کهوشه تیر ،
ضعیف اراده لی کیمسهلرده اخلاقسزلق تحوللری حصوله کتیرر . ذاتاً
استبداد ادارهسنگ جمعیتی تمامیلهاهمال ایدن ، حتی جمعیت حیاتنه قارشى
دوشمان بروضعیت آلان، بوکامقابل تک بر شخصک هوسلرینی مقدس
برر دستور تلقی ایدن اخلاقیدرکه اخلاق مؤسسہسنگ سونمهسینه ،
فردی وجدانلرده اخلاق صلابتک ضعفه اوغرامسینه ، واجتماعی وارلقک
انحطاطه دوشمهسینه سبب اولمشدر .

بوندن دولاییدرکه عثمانلیانگك شعاری ، « جمعیتك ضررینه ، وبوكا
مقابل تك برفردك - لمطمنه » معناسنه اوله رق « جمعیت برون ، فررار »
دستوری ایدی ، وبوتون اجتماعی حیاتك محوری بودستورك تشکیل
ایتمه سی عثمانلیانگك ك بوبوك عمده سیدی .

اودورك ظاهرا ك اهمیت ویردیکی ویاخود داها دوغروسی اهمیت
ویرر کوزو کدیکی برشی وارسه اوده جنسی اخلاق باشقا برشی دیکلیدی .
بوده بنه جمعیت حیاتنده بویوك بر آریلق تولید ایتمك ، جمعیتك نصفی
تشکیل ایدن قادینلری هر تورلو حیات وترقی حقندن محروم قیلمق ،
وبوصورتله اجتماعی وارلقی تکاملدن آلفویمق نتیجه سندن باشقا برشی
حصوله کتیر میوردی .

دیگر ساحه لرده مثلا وطنی اخلاق تماماً مفقود ، حتی ممنوع ،
مسلكی اخلاق هنوز د غمامش ، مدنی اخلاق ایسه بالطبع وجوده
کله منز بر حال آلمشدی .

تورك اهورق

حالبوکه تورك دو حنده کی اخلاق دو یغولری ، تورك جمعیتی نك معشری
وجداننده اخلاق مؤسسه سی بدایتدنبیری الكوتلی ، الكضلمتلی دو یغولر
مجموعه - نی تشکیل ایدر . تورك روحی اساساً « تساندجی » برخصاته
مالک اولمقله ممتازدر . الك اسکی زماندنبیری توركارك ملی وانسانی ولان
خصلتلره مالک اولدقلرینی تاریخ کوستردیکی بی ، مدنی رجعیتدن صادر
اوله جنق آساندجی و د کربین خصلتلره مالک توركاره تاریخك هر دوره سنده
تصادف اولور . تورك ، وطنه قارشى زوال بولماز برحسله مربوطدر .
توركارده وطنی اخلاق دو یغ سی دیگر جمعیتلره منسوب اولان فردلردن
هیچ بریله قیاس قبول ایتمه درجه ده درینسدر . بونك ایچین : رکه وطنه
قارشى اولان مادی ومعنوی فداكارلق زمانلرنده تورك حماستی ، تورك

حمیتی دستا نلر وجوده کتیرر . اسکی تورکارده کی بو وطن پرور لیک چوق قوتلی اولماسندن دولایه رکه هیج برتورک کندی « ایل ، ی ، یعنی ماتی ایچین حیاتی وان سو کیلی شیلرینی فدا ایتمکدن چکینمزدی . بونکله برابر اسکی تورکارده هر وطن پارچاسنک قیمتی اولقله برابر وطن طوپراقدن عبارت دکیلدی ، اصل وطن « توره » دن یعنی « ملی حرث » دن عبارت ایدی : « تولکه دن کچلمیر ، توره دن کچیلمز » ساوی حرثا و بریان قیمتی کوسترر .

تورکارک انسانی اولان - صلارندن بری ده دوشمانلره قارشى هیج زبونکش مامله لرده بولماملریدر . باشقا ملتلك تاریخنده محاربه لرده کی وحشی خونخوارلقلر ، دوشمانلره غلبه ایدنجه آرتق انسانی حیات ایله هیجده تالیفی قابل اولیه جق تورلو تورلو وحشتلردن تورک تاریخی معرادر : اورخون کتابه لرند . « تورکارک طالعه سز کونلرنده قانلری صو کی آق دینندن بحث ایدیلیور . فقط غلبه کونلرنده دیکر قوملرک دو کولن قانندن بحث اولونمیور ، تولدوروان دوشمانلرک مقداری تصریح ایدیلیور ، محاربه آننده کوستردکاری وحشیانه خونخوارلقلره فتحخار ایدیلیور . » [۱]

محمود کاشغری تورکاری شوبله تعریف ایدر : « تورکه . تصاف و تفاخر یوقدر . تورک بویوک قهرمانلقلر و فدا کارلقلر یابدینی زمان بر فوق العاده لک یابدیندن خبرسز کی کورونور . »

تورکارده عائله اخلاقی ده چوق متیندر . چونکه عائله تورکک نظرند . مقدس بر بوادر . عائله حریمنه یان باقو اوته دنبری تورکک اخلاقيله ، فضیلتيله طابان طابانه ضد بر فضیحه در . ضعیفه یاردم ، دوشسکونه مرحمت کی خصلتلر تورک تاریخنده منقبه لر تشکیل ایده جک قدار چوقدر .

[۱] بارتولد - اورتا آسیا تورک تاریخی .

تورك اخلاقى اساساً خلقچى وقادىنجىدر . اسكى تورك حياتنده
« ايل » ك حاكم اولمى ، تورك روحنىك اساساً خلقچى اولديغنى كوسترر .
خلقچى ارلان خصلتلردن برى ده حربىجى دكىل ، صلحچى اولمقدر .
اسكى تورك كرده دولتلك اك بسىط شكلى « ايل » آدىنى آليردى .
ديوان لغاتنه كوزه « ايل » « صلح » معناسنه در . ايسته تورك روحنىك
صلحه ، از انلر آراسنده وفق ومعاشرته قارشى نه قادر حساس ،
حرب وضربدن نه قادر مجتنب اولديغنى واضطرار وقوعه كلكجه حربيه ،
قاوغايه هيچ مباثرت ايتك ايتى مديكى بوندن آكلاشباير . « ايل »
كله سنك هم « صلح » هم ده « دولت » معناسنه كله سنك بوايكي كله نك
آراسنده تورك رجه سبقى بر مناسبت بولنديغنه ، ودولتمه اصل اولان صاح اولوب
حربك عارضى بر حال اولديغنه دلالت ايدر . « نندن ده لايى اك بوبوك
مظفرينلر آئنده پيله » آتيلار « به نه زمان صلح تكليف ايدلمشسه
در حال قبول ايتشدر .

ذاتاً توركك جمعيت حياتنده كوزه چاربان اك بارز وصف ، زمانه
كوره تشكيل ايتدكارى مختلف دولت شكلرينك ايجنده خلقچى بر روحك
كندىنى كوستر مسيدر . مثلا اسكى تورك حكومت شكلربدن ك شخصى
حكمدارلق اصولى ظن اولنان « خاقاناق » ده بيله خلقچى بر روح
كوزه چاربار . چونكه مهم ايشلر « شولهن » لرده مذاكره اولنوب
برقراره اقران ايتهدن خاقان طرفندن اجرا اولونامازدى . خاقان شولهن
اعضاسندن اولديغندن اوراده رايى سويله بوب ممتنع دليللرله شولهن
هيئننه قبول ايتديره بيليردى .

قادينك موقعتك ده تورك حياتنده ارلك موقعيله مساوى اولماسى
تورك اخلاقنك ناصيل قادينجى اولديغنى اثبات ايدر .
« قادين » ك تورك ر زدنده موقعى « مسارات » در . توركك

روحنده قادين ايله اركك آراسنده فرق يوقدر . ايلك جمعيتلرده قادين « تابو » در ، حالبوكه توركلرده « تكين » در ، يعنى تابو دكيلدر . « قادينسك تكيينسز اوليوب بالعكس تكين اولماسنك چوق مهم . نتيجهلري واردر :

۱ - بر امرنامه « خاقان امر ايدسيوركه .. » ديه باشلارسه مطاع اولمازدى . « خاقان و خاتون امر ايدسيوركه .. » ديه باشلارسه مطاع اولوردى .

۲ - خاقان يالگيز باشنه اجنبي دولتلر ك اياچيلرينو قبول ايدمه مزدى ، برلكده قبول ايدردى .

۳ - حائله داخنده كي ولايت خاصه ده يالگيز بابايه حائله دكلدى ، مشتركاً زوجينه حائلدى . مثلاً بابا آنه سنك رضاسى اولقسيزين قيزيني قوجه يه ويره مزدى .

۴ - اسكى توركلرده حرم يوقدى . قادين هر مجلسه اشترك ايدردى .
۵ - بچه و ياشماق يوقدى . سياسى ، دينى و اقتصادى مجلسلره يوزلري آچيق اوله رق اشترك ايدرلردى .

۶ - مسلكي تقسيم اعمال اولمديغندن ار ككلر ك يادقلرى بوتون خدمتلري ايضا ايدرلردى .

۷ - قورولتايه ار ككلر كي اشترك ايدرلردى .

۸ - شوله نلره و ياغما شوله نلرينه اشترك ايتديكي كي ، اوك

اقتصادى ايشلرينده اشترك ايدردى . « [۱]

ايشته توركك روحنده ساسا . و - ودا اولان « قادينچيلىق Féminisme » خلقه جياغك كندنن آيرلين وصفلرندن بردير .

ذاتاً توركك عمومى سجيھه سنى تشكيل ايدن اخلاقلرينه باقيلاجق

[۱] ضيا كوك آلپ - تورك مدنيتى تاريخى .

اولورسه بر طرفدن « انسانیتچی » ، دیگر طرفدن « ماییتچی » اولان تورک جمعیت حیاتنده الباشلیجه خصاتی ده « خلقچی Démocrate » اولمقدور .

بویله اولدینی حالدده صوکرادن عثمانلیق خلقه وقادینه قارشی عادتا دوشمان بر وضعیت آلمش ، وهر ایکینسی مدیت بولنده یورومک ایسته دیکی ترقی وتکاملدن آلیقوبمشدور .

اخر قده انقلاب

شوحالده انقلاب تورکیه سنک اخلاق مؤسسسه سی ده « تورک جمعیتی » نک معشری وجداننده مکنوز اولوب هنوز میدانه قونمامش ، فقط تورک روحنده دائما یاشامقده اولان اخلاق قاعده لرینی آریوب : لمق و بوکون تکون ایده جک اولان اخلاق حادته لرینی او قاعده لره ربط ایتمک صورتیه وجوده کلیر .

بوتون اجتماعی واقعه لر کبی اخلاق حادته لری ده دائمی بر اولوش حالنده در . بناء علیه اولمقده اولان اجتماعی شائیتی و بونک ایچند اخلاقی شائیتک مربوط اولدقلری توز قاعده لری آریوب بولتی ، و بو کون انضباطسز ، ایچنه قاریش دینی یا بانجی عنصر لره مزوج بر حالده بولان « تورک اخلاقی » نی میدانه قویمق بو کونکی نسله دوشن اک مقدس بر بورجدر .

تورک حرشک اک مهم بر مؤسسسه نی تشکیل ایدن اخلاق حادته لری بو صورته تدقیقه باشلانجه کوروله حکدرکه معاصر مدیتده جاری اولان اخلاق حیاتی اساساً تورک اخلاقنده موجوددر . تورک تاریخی بونک جانلی بر مثالیدر . بویله اولدینی حالدده عثمانلیق زماننده یاد ایلردن آلمش اولان یا بانجی عنصر لر ، عنعنه لره ویرمکده اولدینی موهومه لر اخلاقی حیاته تورک روحنه یا بانجی ، معاصر مدیتده آقیری بر جریان

و برمش و اخلاق مؤسسه سنی بو صورتله فردی وجدانلرده مؤبده سز،
کهوشک ، داغینیق بر حالده براقشدر .

فی الحقیقه تورکلکک استناد ایتدیکی و « خلقجیلغک » اک بویوک
عمده سی فردی وجدانلرده کی « ملیت دو یغوسی » در . روحلرده
بو قدسی دو یغو نه قادر هیجانلی اولور ، اجتماعی وارانی نه قادر درین
بر صورتده صارمش بواورسه جمعیت ده ، او قادر صاغلام اساسله
استناد ایتش اولور . بونک ایچین ده فردک کندی حیاتی جمعیت حیاتیله
تماماً برلشمش ، فرد کندی اجتماعی وارلغنی درین بر صورتده یاشامایه
باشلامش اولمق لازم کایر . فردک روحنده جمعیت حیاتنک نام بر صورتده
تجلی ایتسی ایسه اخلاق دو یغولرینک فردی وجدانده بوتون صلابتیله
انکشاف ایتمه سیله ، بونلرک انکشافی ایسه فردک روحنده « ملی مفکوره » نک
بوتون علویتیله باشاسی ، فردلردن صادر اوله جق عمللرک کندینه
دکیل ، جمعیت کوره « حصول بولماسیله ممکن اولور .

تورکلکک مسندی اولان « خلقجیاق » جمعیته قیمت و برر ،
فردی جمعیتک بر عضوی اولمق اوزره ممتاز بر موجودیت ص ایار .
بوندن دولاییدرکه خلقجیلغک شعاری « فردک » جمعیتک بر عضوی
اولمق اعتباریله قیمت اوله جنی ، و بو صورتله فردن صادر اوله جق
هر تورلو فعلک اجتماعی حیاته او یغونلغنه کوره ، اجتماعی حیاته نه درجه
تقابل ایدرسه او قادر قیمت بوله جنی « معناسنه اوله رق » فرد بونر ،
جمعیت رار « دستوریدر . بوتون اجتماعی حیاتک محوری بو دستورک
تشکیل ایتمه سی تورکلکک اک بویوک عمده سیار .

شوحالده خلقجیلغک اخلاق عمده سی روحلرده « ملیت دو یغوسی » نک
بوتون علویتیله یاشاماسیدر . بوده فردلردن صادر اوله جق عمللرک ، فعللرک
فردک کندی وارلغندن زیاده ملی وارلغنه طائد اولماسی ، « .. خلق

ایچین .. « اولماسی ، بو کونکی تورک جمعیتک وارلغنه او یغون اولماسیدر .
ذاتاً « فضیلت » دیدیکمز یوکسک اخلاق دو یغوسنی تحلیل
ایدهرسهک بوندن باشقا بر شی اولدیغنی کورورز . فضیلت دو یغوسی ،
هر هانکی اخلاقی بر فعل فرددن صادر اولورکن او فعلک فردک
کندیسه دکیل جمعیه ، بئلکنه دکیل خلقه ، فردی وارلغنه دکیل اجتماعی
وارلغنه نه قادار او یغون اولاجغنی دوشونهک فرددن عملک صدوریدر .
چونکه فردک کندی وارلغنی برلشدیردیکی اجتماعی وارلقدرکه فردده
اصل « انسانق » حیاتی تمیه ایدر . فردده انسانق حیاتی تمیه وتکمل
ایتدیرمک ایسه جمعیتک یوکسک وارلغنک تاقین ایتدیکی اخلاق
دو یغولرینک فردی وجدانده انکشافیه حصول بولور .

دیملک که انقلابک اولادی اولان بو کونکی نسله دوشن ملی وظیفه
عثمانلیغک و دیکی بوتون اخلاقی اولمیان خصیلترلی آتارق ، تورکاکک
کندیلرینه تاقین ایتدیکی یوکسک اخلاق دو یغولرینی ایدیملک و بوصورتله
« تورک جمعیتی » نک فضیلتلی برر عضوی اولق صفتنی حائز اولمایه
چالیشمه . نفسمزده بر ایتمش اولان و عثمانلیغک یادکار براقدینی خود بیتلک ،
فردیلک ، « یالکیز کندیم ایچین .. » ، الخ خصیلترینی آتارق تورکاکک
تاقین ایتدیکی دیگر بیتلک ، اجتماعیلک ، فراغت ، « .. ماتم ایچین .. »
الخ کبی عاوی خصیلترلی ایدیملک بو کور هر تورکک اخلاق ساحه سینده
ایفا ایدمچکی اک یوکسک وظیفه لردر . بو وظیفه لرک فردی وجدانلرده
کوکاشمیله درکه « فضیلت » دیدیکمز یوکسک دو یغور و حلدده تجلی ایدر .
ایشته بویلهجه ، معشری وجدانده مکنوز اولان توز قاعده لری ،
جانلی عرفلری بولق و اخلاق حادثه لرینی اوقاعده لره باغلامق صورتیه
اخلاانده انقلاب وجوده کلیر .

حقوق مؤسسہ سی

جمعیت حیاتی تنظیم ایدن، و فردلر آراسنده کی مناسبتلری «حق»
و «عدالت» عمدہ لرینہ کورہ اداره ایدن مؤسسہ حقوقدر .

حقوق حادثہ لری اجتماعی حادثہ لر نو عننددر . و بر جمعیتک وارلغندہ کی
نظامک ، فردلر آراسنده کی مناسبتلرہ انتظامک وقوعی ، یعنی فردلر
آراسنده حق و عدالت عمدہ لرینک تلقین ایدہ چکی اساسلر دائرہ سندہ
مناسبتلرک ، فعللرک ، عمللرک «حقوق وجدانی» نک ویرہ چکی حکملرہ
کورہ صدوری حقوق مؤسسہ سنک عصری رمقائز مہ ایلہ ایشلمہ سنہ وابستہ در .

بر جمعیتک صاغلام اساسلرلہ وارلغنی ادامہ ایتسی ، اجتماعی حیاتی
هیچ بر فردک حقنی ضیاعہ اوغرا تمایہرق خلق آراسنده عدالت ،
مساوت ، الخ عمدہ لرینی حقیلہ توزیع ایدہ بیلمسی حقوق مؤسسہ نک
جمعیتک بو کونکی احتیاجنہ تطابق ایدر بر صورتہ عصری قیمتلری
حائز اولماسنہ متوقفدر . چونکہ اجتماعی حادثہ لر زمان ایلہ ، مکان ایلہ
مقیددر . شو حالده اجتماعی واقعہ لر ایچندن جمعیتک اصل وارلغنہ ،
فردلر آراسنده کی مناسبتلرک تنظیمنہ تعلق ایدن حقوق حادثہ لرینک ایسہ
عصری قیمتلری حائز اولسی ، یا بانجی عنصرلردن ، آرتاقالان عنعنہ لر دن
قورتولمش اولسی لازم کلیر .

یوقسا عصری بر مؤسسہ اولق قیمتنی قایب ایتمش اولان حقوق ،
اجتماعی نظامی وجودہ کتیرہ من ، وبالنتیجہ فردلر آراسنده کی مناسبتلرہ
حق و عدالت اساسلرینہ کورہ سالم بر صورتہ جریان ایدہ من .

عثمانی مہرقی و «فقہ»

اسکی «عثمانی جمعیتی» زمانندہ حقوق مؤسسہ سی «فقہ» [۱]

[۱] مؤلفی تورک اولان و شیمدی اسمنی خاطر لایامدینہ بو فقہ کتابلرندن
بریسندہ ناصیلہ «تورک» دن بحت ایدمک لازم کنبجہ مؤلفک اک مجہول
بر قومدن بحت ایدر طرزده لسان قوللاندیغنی اسکی بر حقوقیمز بویوک بر
استغراب ایلہ بکا سوبلہ مشدی .

نامنی آلان ملی بڙیه یا مانجی ، یاد ایلاردن آلمش قاعده لردن ، آرتا
قلان عننه لردن متشکل بر مجموعه ایدی .

عصر لرجه اول کچمش اولان « فقها » نك کندی زمانلرینه کوره
لایتغیر تلتی اولنان قاعده لری « تقلید » ایدرک افتنا ایدیه بیلدکاری حکم لریک
مجموعی طوبیلا نیش ، و بونلردن مختلف « فتوا » مجموعه لری ، وجوده
کتیریش ایدی . او مجموعه لرده مشابه احوال آرامق صورتیه بو کون
وجوده کلمش اولان بر « فعل » ، « سنه لرجه » و « عصر لرجه » زمان اول
ویرلمش اولان بر « حکم » ی تطبیق ایتمک ایچین او مجموعه لردن معنا
چینار مایه اوغراشیر لردی .

بویله فعلک جربان ایتدیکی زمان ، وقوعه کاریکی مکان ایله هیچ
بر علاقوسی اولمیان « حکم لری » تقلید ایدرک بو کون وقوعه کلمش
اولان حقوق حادثه لرینی او حکم لره کوره حله قالدیشمانک ویرمچکی
نتیجه لریک نه قادر باطل اوله جنی ، اجتماعی حیات ایله نه قادر مناسبی
اولیه جنی میدانده در .

لادینی اولان حقوق حادثه لرینک بویله یالکز دینی اولان « فتوا » لر
ایله حلنه قالدیشمانسی اجتماعی حیاتده بر مرج و مرج حصوله کتیرمش ،
و بو قارغاشالغک نتیجه سی اوله رق فرد لر آراسنده کی مناسب تارده حق
و عدالت اساس لری بوتون بوتون قایب اولمشدی .

هله « فتوا » دینیلن و دینی بر ماهیتی حائر اولدیغندن دولایی
او دوره کوره ماورائی بر قدرتی احراز ایتمش سسایلان ، و بوتون
مؤسسهرک اوستنده « فوق الحقوق » تلتی اولونان « مقدس حکم لریک »
تماماً لادینی اولان دولت مؤسسهنده اوبنادینی رول لریک انتاج ایتدیکی
نجیمه لر تورک تاریخنی دولدورمشدر .

تورك حقوقى

حابوكه جمعيتك كنديسى تورك اولديغنه ، و جمعيتى تشكيل ايدن
اجتماعى مؤسسelerدن برى ده حقوق اولديغنه كوره بوجعيتك حقوقى ده
« تورك حقوقى » در .

تورك روحنك اساساً خلقچى اولديغنه كوره فردلر آراسنده كى
مناسبتلرى تنظيم ايدن حقوق قاعدهلرى بو عمده دن مالم اوله رق
وجوده كابر .

شو حالده فردلر آراسنده كى مناسبتلر ك تماماً « خلقچىلىق Democratie »
عمده سى دائره سنده تنظيم ايدلمسى ، و فردى اولسون اجتماعى اولسون
بوتون حقوق حادثه لر ينك صرف بو عمده يه كوره جريان ايتمى لازم كابر .
تورك روحنك « قاديحى Féministe » اولديغنه كوره ده تورك
عائله حياتك بو اساس داخدا . تمنى قورمى ، واركاك ايله قادين
آراسنده كى مناسبتلر ك ، طائله رابطه لر ينك ، الح هب بو عمده يه كوره
مساواتچى بر روحله تنظيم ايدلمسى ايجاب ايدر . زوجه تمددى كى
قديم عنعنه لر ك تورك تاريخنده ناصتل قيدر و شرطلر ايله انضباط آلتنه
آلتن اولدينى ، و اصل ايلك زوجه نك اصل زوجه لك موقع و امتياز لر ينه
مالك الوب ايكنجى زوجه نك « قومه » ديه باشقا بر اسمله تلقيب
ايدلمسى كى حكملر هب او عمده نك الهام ايتدىكى نتيجه لر دن باشقا بر شى دكيدر .
تورك حقوقى كوسترمكده اولان « دسترر الطائب » و امثالى
مدونانده تورك حقوقنك تاريخ صيراسيلا كچبردىكى بوتون صفحه لر تدقيق
ايديله رك « تورك حقوقى تاريخى » حقنده مهم نتيجه لر الده ايدياير .

مفوقده انقلاب

شو حالده انقلاب توركيه سنك « حقوق مؤسسيسى » ده تورك

روحنك عصرلك جريانى آراسنده كچيرديكى تكامل دورلهرينه كوره
دويديني حقوق قاعدهلرينك مجموعيدر .

تورك وارلغنك عصرلردنبرى اجتماعى حياتنى ندويرايمكده اولديني ،
فردلر آراسندهكى مناسبتلرينى تنظيم ايمكده بولندينى حقوق قاعدهلرى ،
عرفلرى ، عنعنهلرى « تورك حقوقى » نك اساسلرنى تشكيل ايدمكدر .
« تورك جمعيتى » نك معشرى وجداننده مكنوز اولان ، وعصرلك
جربانيه ايدينديكى تكامله كوره بو كونكى حياتنى تنظيم ايدمك اولان
حقوق قاعدهلرينى بولو - چيقارمق ، وبو كونكى حقوق حادثهلرينى
اوقاعدهلره باغلامق صورتيه اصل تورك حقوقى ميدانه قويماق انقلابك
اولادى اولان بو كونكى نسله دوشن مىلى وظيفهلردن بريدر .

تورك حرشك جمعيت حياتنى تنظيم ايدمك ، فردلر آراسندهكى
مناسبتلرده نظامى تامين ايدمك يكانه عامل اولماق اعتباريله اك مهم
بر مؤسسسى اولان حقوقى ، اينجه قاريشديني بابانجى عنصرلرى
آتمق ، ياد ايللردن آلتش اولان قاعدهلردن ، آرتا قالمش اولان
عرفلردن قورتارمق لازم كاپر .

علمى اصوللر دائره سنده اجتماعى انقلاب ساحه سنده بولمده صرف
ايديلهك مساعى ايله مىلى اولميان عنصرلردن ، بابانجى قاعدهلردن
صيريلش اوله رق بو كونكى تورك روحنك دويديني نوز قاعدهلره حقوق
حادثهلرينى ربطايمك لازم كاپر . بو صورتله « تورك حقوقى » نى ميدانه
قويارق بو اك مهم اولان اجتماعى مؤسسسى عصرى بر شكله صوتق ،
وبالتيجه تورك حقوق حياتنى معاصر دنييت سويه سنده چيقارمق وظيفه سنى
ئانك بو كونكى نسلك كنج حقونچيلرندن بكه بور .

اقتصاد مؤسسسى

جمعيت حياتنى وجوده كتيره ن اجتماعى مؤسسهلردن برى ، و انسان

حياتی اوزرىنىه اولان تاثيرى اعتباريله اك مهمى دینه بيلير كه همهن همهن
اقتصاددر .

حياتك بوتون مقانيزمهسى اقتصاد حر كترلينه تابع ، و اقتصاد
حر كترلرى حياتده تادنا ناظم وظيفهسى كورمه لرى دولاييسيله اقتصاد
مؤسسهنك جمعيت حياتنده اويتاديفى رول ديكر اجتماعى مؤسسهنك
هيسندن داها اوستوندر دینه بيلير .

مدنيته اك ابتدائى بر حالده بولسان ايلك جمعيتلردن اعتباراً
بوكون مدنيتك وارديفى يوكسك رقى ساحهسى اشغال ايدن مانلره
قادر هيسنده اقتصادى صفحه نك انسانلر اوزرىنىه اولان تاثيرى كوز
اوكنه اتيريله جك اولورسه ، حيات اوزرىنىه يالكوز اقتصادحر كترلرنك
مؤثر اولديفى ذه ابني ويره جك درجه ده عادتاه قارل مارقس ، حق و برمك لازم
كلير كچي كوزو كور .

فى الحقيقه كرك فردك كندى حياتنده رفاهك ، ثرونك ، هرتورلو
احتياجنى باشارا بيلير كفايتلى بر حالك ويره جكي نتيجه لرى دائماً كوز
اوكنده بولوندرورارق اقتصاداً پارلاق بر موقعه صاحب اولمانك كندى
نظرنده بر مفكوره حالتي آلمسى ، كرك جمعيتك اقتصادى حياتى
دوزگون ، مرفه ، زنكين و هرتورلو احتياجلىرىنى تماميله تظمين ايديه بيلير
بوللق ايچنده ياشار فردلردن تشكىل ايتى او جمعيته ديكر مؤسسهنلره
متوازن يوكسك ، مدنى بر موقعه و برمى اقتصاد مؤسسهنه معاصر
مدنيته بالخاصه باشقا بر امتى و برمشدر .

ذاتاً «حيات» ديديكمز آهنگلر مجموعنك تمل طاشى ، «واراغى»
اولا ماده تامين ايديه جك اولان «ياشايچى ماده لره» ك عضو تزمه داخل
ارلماسى ؛ و بوماده لرى آلدئايمك ايچين عضويتك صاحبي بولنان موجودك
ياشايچى اولان او خارجى ماده لرى قازانمايه چالشماسى دكيلميدر ؟ ...

ایشته کرک فردی، کرک اجتماعی حیاتک اول امرده موجودیتنی
نامین ایده جک اولان مقایزمنهک هیئت مجموعی اقتصادی مؤسسسه سیدر.

عثمانلی اقتصادی

اسکی «عثمانلی جمعیتی» زماننده تورکارده اقتصادی حیات همین همین
تماماً ستمش، و حیاتده اقتصاد حرکتلری عادنا معیوب و ممنوع کبی
بر حالده ایدی.

ایمپراطورلغک اقتصادی حیاتده بر موقع آیرمش، و اقتصادک
مختلف شعبه لرینه عائد مختلف مساکره بر قیمت و برمش اولدینگی
استیلا دوری کچوبده انحطاطک باشلادینگی صوک عصرلرده دولت
مقایزمنه سنده کی آهنگسزک، بوتون مؤسسسه لره و مساکره یاواش
یاواش سرایت ایدن تدنی، ان زیاده اقتصاد حیاتنده تأثیرینی کوسترمش،
و آرتق هیچ بر اثری قلمدینگی حالده روحلرده اشغال ایتدیکی موتمی
برتورلو بر اقامیان «مستولیلک غروری» فردلره «کندی حیاتی قزانمقی»
شرفنی بزوع «حیثیتسزک» تاقی ایتدیرمکده بولنشدی.

بر طرفدن معاصر مدنیتک اقتصاد ساحه سنده واردینگی تر قیلر
قارش کوزلرک قاپالی اولسی، دیگر طرفدن مسلمانان کسودسنه
بورونمش خرافلرک، بطلانلرک کویا دینی بر قیمتی حائز ایش کبی
طاقیندینگی یوکسک نفوذ ایله روحلره تلقین ایتدیکی عظالت، توکل،
مسکنت موعظه لری کبی عاملر عصری جریاندن تمامیه ظافل اولان
فردلره اقتصادی حیاتی عادنا منفور حرکت اوله رق کوستیردی.

بوتون بونلرک نتیجه سی اولارق ایجمزده یاشایان غیر مسالم
اقتصادک بوتون صفحه لرینه صاحب و حاکم اولشلر، تورکار ایسه یالکیز
دولت قاپسندن توزیع اولنه جق «قوت معیشت» ایله «کفاف نفس»

مقدار نجه «سدر مق» ايدرك بوراده كى سفالته مقابل اوت، كى عالمده احسان اولونا جق سعادتي بكار بر «فقير لر» زمردى تشكيل ايتش لردى .
بوصورتله سرمايه حرام ، تمتع كناه ، سعى منفور ، اكتساب لزومسز بر فعل تلقى اولونمق كى اقتصاد قانونلرينه طابان طابانه ضد اوله ر ق جريان ابدن بر حيات فردلرى بوقسول، جمعيتى ده پریشان بر حاله قويمشدى .
هله بوكه نكي مدنى بر جمعيتك استناد ايتديكي تملار مثابه سنده اولان بويوك زراعت، بويوك تجارت ، بويوك صنايع الخ كى معاصر مدنيتده ترقيتك صوك مرحله سنه وار مقدمه اولان اقتصادى جريانلر ك اسمى بيله دويولمازدى

كويلى ساده چيفتجى اولوب آدم بابامزدن قلما چيفت آلتريله ، ما كنه دورندن اولكى سعى اصوليله كندى مساعيسك ثمره سنى آلمايه اوغراشير ، فقط محصولك اخراجنه ، ساتيشنه ، رواجنه تعلق ايدن اقتصاد حر كترلرينه قارشى تاما آيا با نجهي قالد ينى ايچين بويوروجى مساعيسندن ده برشى قازانمازدى .

بويله كوره نكه انحصار ايدن دار دائره داخلىنده و بالطبع پك آز اولان استحصال مساعيسندن باشقا ، توركار اصل « استحصال » ي وجوده كتيره جك اقتصادى عامللره قارشى بوتون بوتون غافل بولند قلرندن اقتصاد ساحه سنده ساده جه « استهلاكى » موقعنده بولنور لردى .

تورك اقتصادى

حال بوكه جمعيت تورك جمعيتى ، و اجتماعى مؤسسelerدن برى ده اقتصاد اولديغنه كوره توركار كده بر اقتصادى حياتى اوله جنى طبيعى ايدى . عثمانليغك دالدينى كرىوعدن دولايى باشقا براستقامت ويره رك محو ايتش اولديى تورك اقتصادينك اسكى زماندن برى كندينه مخصوص بر موقعى واردر .

تورك تاريخنده اقتصادى حياته ده بر موقع آيرلشدره توركار هر زمانه كوره اقتصاده فيضلى ر يول طومشله ، و كرك فرده رفاهى ، ثروتى ، زئكيناكى و كرك جمعته بولغى تا مبن ايدنه جت عاملر آراسنده اقتصادى حياته بويوك بر قيمت و بر مشلدره .

اسكى كوجبه حياتهنده واقعا تورك اقتصادى چوانلقدن عبارت ايدى . ثروت ده سورولرى تشكيل ايدن داوارلر ، حيوانلر ، و يئيلملر ده بونلك محصوللرى ايدى .

بونلكه برابر اسكى توركار باللكز كوجبه اولمقله قلمايوب جينه جيلك ايدرلردى . كديلرينه مخصوص اولان راضيده اكرلر ، يچرلر ، و بوغداى ، آرپا محصولندن باشقا پرنج ، دارى ، مصر كى حبوبانى ده يتيشديرلردى .

اسكى توركار تجارتنى ده هيچ اهمال ايتمش دكللردى . وقتيله چين ايله آوروپا آراسنده بويوك امتعه نقلنى درعهده ايدن يكانه واسطه تورك كروانلرندن باشقا برشى دكلدى .

اسكى توركارك اقتصاده نه قارار اهميت و بردكارى هر ايل ، آدىنى زمانه كوره مهم بر اقتصاد مسلكى حالى آلمش ولان سور كوجيلك ، تا حياجلىق ، الح كى بر اقتصاد شعبه سيه تسميه ايتلرندن آكلاشيلير .

اسكى توركارده صنايع ده جوق مترقى ايدى . مثلا دمير جيلك ، اوجيلىق ، قويوجيلىق ، الح كى صنعتلر ، تورك تاريخنده كورولديكى وزره ، توركاره مخصوص برر صنعت كى اولوب توركارك بو صنعتلر ده صادتا اختصاصلرى واردى .

تورك تاريخى تدقيق ايدلجكه توركارك بويله اقتصادى حياته نه قادر مهم روللر اوينادقلىر داها زياده ميدانه جيفا جقدر .

اقتصادده انقبوب

اقتصاد شأینلری اجتماعی حادثه لر قییلندن اولدیغندن دیگر اجتماعی شأینلر کبی دائمی بر اولوش حالنده در .

شو حالده تورک اقتصاد مؤسسسه سنک ده عصر لریک جریان آراسنده بو کونکی حیاته کوره آلمش اولدیغی یکی جریان بولمق ، و تورک روحنده اساساً مندیج اولوب عثمانلیغک ویردیگی مضر اعتیادلر نتیجه سی اوله رق سونمه یه یوز طومش اولان بو اقتصاد قابلیتی یکیدن تمیه ایتک لازم کلیر . بو کونکی تربیه ده دینه بیایر که همین همون اک بو بوک موقعی ، اقتصاد تربیه سینه آیرمالی ، و تاریخده تورک پک شرفلی برمه قع تأمین ایتش اولان اقتصادی حیاتی بو کونکی نسله یکیدن آشیلامایدیر .

استحصالی ، لمقدن چوق زیاده استهلاکی اولان بو کونکی نسله ، اصل فرد ، ثروتی ، رفهی تأمین ایده جک ، و بالنتیجه جمعیتده معاصر مدنیتده لایق اولدیغی موقعی ویردیجک اولان قتصادی حیاتی اک مهم عاملی بولنان استحصالی ساحه سی ، ممکنستک بو کونکی قابلیت و احتیاجنی تدقیق ایدرک ، نه بولده چالیشمق لازم کلیر . سه او بولده کشاد ایتلیدیر . اقتصادی حیاتی اوچ مهم عمده سی اولان زراعت ، تجارت و سنایعه تورکارکده کندیلرینی کوسترملری ، و بو صورته ملی وارغیزی بو اوچ اساس داخنده یوکلتمه . باشلاملری لازم کلیر . اقتصادچیلریمزک آلا اقتصادجیسی فرودرینه ایست و امثالی ملی اقتصادچیلردن مهم اوله رق تورکیه نک بو کونکی وضعیته ، جمعیتک بو کونکی حالته کوره اقتصادی بنیه سی تدقیق ایدرک طوتولسی لازم کان اقتصاد یولنی کوسترملری ، و او ساحه داخنده اقتصاد حیاته آتیلاجق اولان فردلره هم کندینه ، هم جمعیته مفید اوله جق مشمر چالیشماک اصولرینی تأمین ایتلری ایلمک ملی وظیفه لر دندر .

مېلى وارلغىمىزك كرى قلمش بر مؤسسەسى اولان اتصادى حياىە
بوپولده برانكشاف ويرهرك جمعيتى معاصر مدنيت سويەسنە چيقارمق
وظيفەسىنى مملەكت انقلاب توركيەسىنىڭ اولادى اولان بوكونك كىنج
اقتصادچىلارنىڭ بىكە يور .

بىدىئىي مؤسسە

جمعيت حياىتى وجودە كىترەن مؤسسەلەردىن بىرى دە بىدىئىياتىدر .
ئفيس صنعتىرك اجئامى وارلغى تىكون ايتىككەكى بوكسك ، اىنجە قدرىنى
دىكر مؤسسەلەرلە اولچولەمىچك درجەدە بوپوك ومؤثردر . چونكى
فردك روحنەدە بىدىئىيە اولان ك انسانى مېلى ، بوك دورنى اولان
دويفونى تىلمېن ايدەجك اولان ك علوى ، ا روحانى غايەنى تىلمېن
ايدەجك ، فردە بوك دورنى اولان ذوقى اىچىندە اصل كىندى بىنلىكى
بوادرارق اولان عامل بىدىئىي مؤسسەدر .

بر جمعيتك وارلغى دىكر اى نظرندە بوئون بوككلىكلىك ، بوئون
اىنجەلكىكە كوزەجك اولان ، بر جمعيتك اصل كىندىسىنك اولان
دورنى دوپەلرېنك كوزەلكارىنى ، اىنجەلكارىنى ، باشقاقلرىنى ك
اىنجە فرقلەرلە مېدانە قوياجق اولان خصوصىتى ئفيس صنعتلىرىنى تىشكىل
ايدەجك اولان بىدىئىي مؤسسەسىدر .

ئفيس صنعتلر آراسىندە مىثلا ا بىات مىلى ذوقك لسانى ، وجمعيتك
دو بىدىئىي « كوزەلكك » حىسانك كى بىلىغ ترچانيدىر . دىنە بىلر كە فردك
لسانى ، كىندى دورنى اولان دويفولرېنك ناصىل ترچانى اولور ،
وفردك ، كىندى افادەسىلە ناصىل شىخسىتلك درجەسى تىلمېن ايدرسە ،
بر جمعيتك لسانى دە ارجمىتك ادبىياتىدر ، واجئامى حياىتك بىدىئىي ذوقى

ادبیاتده کی تخیل و تصویر درجه سیه اولچولور . عادتاً فردی حیاتک ناطقه سی اسان ، اجتماعی حیاتک ناطقه سی ادبیاتدر ، دینیله بیلیر . دیگر نفیس صنعتلردن موسیقی ، رسم ، هیکتراشاق ، الخ کی هر بری ملی ذوقک بو- جهلرده کی اصیل ، با کر تجایلرینی کوسترمه جک اولان قسملرده اجتماعی حیاتک فردی وجدانلرده یاراندیغی بدیعی هیجانلرک ، روحانی حادثه ک مجموعندن عبارتدر . بوندن دولایی جمعیتک مدنیت سوبه سی اک زیاد . نفیس صنعتلرندک تکامل درجه سنه کوره اولچولور .

فردی حیاتک اک قولای ، اک الوریثلی ، اک کوزهل بر طرزده دوامنی تأمین ایدم جک اولان زه ناعت مساکلرینک ترقیسنی تأمین ایدن اک بویوک سائوده ینه نفیس صنعتلرک اجتماعی حیاتده کی تکاملیدر . چونکه ر جمعیتک نفیس صنعتلری نه قادر تکامل ایدر ، اجتماعی وارلغک بدیعی اولان احتیاجلرینی نه قادر تطمین ایدرسه ؛ فردی حیاتک داها آهنکلی ، داها الوریثلی بر صورتده دوامنی تأمین ایدم جک اولان زه ناعت مساکلری ده بوتکاملدن اودرجه متأثر اوله رق رقی ایدرلر . وفی الحقیقه فردی اولان هر تورلو احتیاجلری باشا راجق اولان زه ناعت مساکلرینک بواحتیاجلری اک کوزهل بر طرزده تطمین ایتمی فردک روحنده باشقا بر ذوق ، باشقا بر انشراح اویانیدرر . وبوذوقک تلقین ایدم جکی علاقه فرده . جمعیته قارشى آرتق زوال بولماز بر ماعت آلیر .

عثمانلی بریعیانی

اسکی « عثمانلی جمعیتی » زماننده دیکر اجتماعی مؤسسهلرده اولدیغی کی بدیعی مؤسسده ملی ذوقی کوسترمه دن اوزاق ، اجتماعی حیاتک

بدیعی هیجانترینی تطمین ایده‌مز، و فردایله جمعیت آراسنده بوجهتدن
رابطه قلامش بر ماهیتده ایدی .

ذاتاً عثمانلی طبقه ی ایله ، خلق طبقه‌سی آراسنده ملی ذوقی
کوسترمسی لازم کان بدیعی حادثه‌لر اعتبار ایله عصرلرجه مدت دوام
ایدن درین اوچوروم بوندن ایلری کایوردی .

مثلاً « عثمانلی ادبیاتی » صرف عثمانلی طبقه‌سنه خاص اولان ذهنیتک
تولید ایتدیکی موهوم‌لرله ، عنعنه‌لرک و بردیکی خرافه‌لرله دولو ؛
قصیده ، نعت ، مدحیه الخ کبی مشخص وقعه‌لری تصویر ایدن بعضی قسملر
مستثنا دیکرلری اجتماعی حیات ایله هیچ بر علاقه‌سی اولمیان خیالی ،
مسکین ، اخلاقی اولمیان اغراق‌لری ، صحنه‌لری ، ماجرا‌لری ترنم ایدن
« دیوان ادبیاتی » ندن عبارتدر دینه بیایر .

صرف ادبی اوراق اعتبار ایله بوکسک بازچالری احتوا ایدن فضولی ،
نقی ، ندیم ، الخ کبی بو بوک شاعرلرک بو وصف‌لری حائز اوله‌رق
آیریه‌جق اولان شعرلرندن باشقا سنده عینی زینکین تشبیه‌لرک متبادیاً
تکررندن باشقا بر شی بولونماز .

بوتون بونلرده صرف ادبی اوراق اوزره ابداع ایدلمش اولان ادبی
موضوعلردن باشقا ملی ذوقی اوقشایاجق ، اجتماعی وارلغک نامتناهی
تجلیله تکون ایتکده ، ویتمز توکنمز تظاهرلریله هر دفعه سنده
روح‌لری کنندند . کچیرر بر طرزده امثالسز کوزه‌لرک یاراقمده اولان
لوحه‌لرندن الهام آله ق جمعیتده کی بومستثنا بدیه‌لری فردلره تلقین
ایده‌جک ، بو صورتله انک مونس ، انک روحه یاقین کوزه‌لرک منبئی
اولان جمعیت حیاتنک اوکندینه مخصوص اولان مستثنا تجلیلری ایچنده
روح‌لری غشی ایده‌جک اولان الهی ترنملره تصادف ایدلر .

نفیس صنعتلرک دیکر قسملرندده ملی ذوقه کوره ابداع ایدلمش

اولمقدن زیاده مانز بر وارلغك ، ابداعدن زیاده تقاییدك بدیی حادثه لرینی
كوستور طرفه وجوده كتیرلمش آبدلر كوزه چاربار .

تورك بدیعیاتی

حالبوکه جمعیت « تورك جمعیتی » اولدیغنه كوره تورك بدیعیاتنك
تورك ملی ذوقنی كوستورمسی لازم كایدی .

ایشته بوندن دولانی « عثمانلی ادبیاتی » یاننده تورك روحنك ادبی
ذوقنی وسترمن « خلق ادبیاتی » عصرلرجه مدت كندی ساحه سنده
اك كوزهل ، اك ملی بر طرزده خلقك دویدیغنی بدیی هیجانلری ترم
ایتمش ، معشری مخیله نك یاراتدیغنی بدیی انموذجلرك الهام ایتدیگی اك
كوزهل خیاللری تصور ایتمشدر . ساساز شاعرلری ، عاشق ادیبانی ،
خلق کبی قسملره آیریلان خلق ادبیاتی بو صورتله عثمانلی طبقه سنك ملی
ذوقه آقیرری اولان بابانجی ادبیاته مقابل ، صرف خلق دوینغولرینی ،
خلق الهاملرینی ، الخینه كندی نوزاساننده ترم ایدرك تورك روحنك بدیی
هیجانلرینی تطمین ابدن ملی وارلغك بدیی مؤسسسه سی اولارق دوام
ایتمشدر .

تورك بدیعیاتنك روحانی ، الكدرونی ذوقنی كوستورن موسیقیسی ده
تورك روحنك دویدیغنی كندیته خاص اولان اك انجه ، اك یوكسك
بدیی هیجانلی ترم ایتمشدر . دیگر نفیس صنعتلرده ده تورك ، ارلنی
اك كوزهل آبدلر یاراتمشدر .

تورك ملی وارلغك قدیمی بیكارجه سنه لره واردیغنه كوره تورك
روحنك كندیته خاص اولان كوزهلكت دوینغوسنك میدانه قویمش
ولسی لازم كان آبدلر بولونماسنی قابل دكیلدی . ایشه «وك زمانلرده
میدانه چیقارلمش اولان طرفانه مضمونانی توركارك ناصیل كندیته
مخصوص یوكسك بر بدیعیاتی اولدیغنی كوستردی .

كذلك ساجوق توركلرينك ، خوارزم توركلرينك ، اياخانلارك ،
يموريلرك ، الخ آنادولوده ، توركستانده ، حتى هندستانده الخ وجوده
كتيردكاري آيدملر توركلرك ناصيل بديي رذوقه صاحب اولدقلىرى
اثبات ايدر .

بوكون الآن مستثا خصوصيتى محافظه ايتمكده اولان ، وكندييه
مخصوص كوزه للكيله هر طرفده قيمتى بولنان تورك خاليجيلنى ايسه مى
ذوقك عصرلرك جرياييله زوال بولمان كنديه مخصوص اصليتى ،
بكارتنى كوستر

بريعبانده انقلاپ

شوخالده بوكونكى بديعبانمرك مى ذوقى بولاسى ، وصنعت مخيله سنك
ياراناچنى ازلرده بو ذوقك حاكم اولماسى ، بو ذوقه كوره جمعيتدن
آلاچنى كوزه للكلى فردلره تلقين ايتى لازم كابر . چونكه بديي
ساحده وجوده كله جك اولان انقلاب هرشيدن اول مى ذوقى بولق ،
مى وارلقده نجلى ايدن كوزه للكارى تصوير و ترسم صورتيله بديي
هيجانلرى تطمين ايتيه باشلامتدر .

اديبانمرك آرتق مى وارلقك كوزه للكارسته ، اجتماعى حياتده نجلى
ايدن و تمكده اولان اوپنمز توكنمز بديي لوحه لره نظرينى چوررمى ،
مى وارلقده كى امثالسى كوزه للكارى ، بو سكللكارى حس ايتى
و بودويفودن متولد هيجانلرى تصوير ايتى لازم كابر .

بوده اديبانمرك كرك لسان ، كرك موضوع اعتبارله تورك و خنك
كنديه مخصوص اولان دويفولردن ، تورك وارلقك روحلرى باشقابر
جاذبه ايله تسخير ايدمك اولان مستثا نجاييلردن مايم اولق ، و بوالهامك
ورديكى موضوعلرى مخيله نك ، ياراناچنى ك بديع خياللره سوسله يرك

ملى وارلىك روھىزى ھەر آن تىخىرايتمىكەدە اولان كىنەيس صفىھەلىرىنى ،
كى كوزەل لوھەلىرىنى تىزىم ايتىمىكە اولور .

كىدلىك موسىقىمىز كىدە موضوع اعتبارىلە مىلى حىياتىك او نامىتئاهى
تەجىللىرىندەكى روھانىلىكى ، يوكسىكىكى ، بوتون انجىلىكى ، بوتون
كوزەللىكىلە روھىلەرە وېرىمى ، و شىمىدى بە قانداق خاق
دويفولرىنى تىزىم ايتىمىكە اولان « خىلر » كى يوكونىكى اصول ايلە
« آھنىكاشدىرىلەر كى ، عصرى بر ماھىت آلماسىلە و بو صورتلە تور كى
روھنىك عصرلر كى جىزىنى آراسىندە كىچىردىكى مىلى ذوقى يوكونە كورە
تەطمىن ايتىمىلە اولور .

رساملىق ، معمارلىق ، ھىكلتاشلىق ، الخ كى دىكر نەيس
صنعتلىرىمىز كىدە الھاملرىنى ھې بويە مىلى وارلىقنى آلەرق ، مىلى ذوقى
وجودە كىتەرە جىكلرى آبدەلردە كىندىنە مخصوص اولان اصلىتىلە ، بىكارىتەلە
كوسىترەلرىلە اولور .

حرىمىز كى « كىندىمىز كى » ، و مىلى ذوقى كوسىترە جىكىندىن دولانى
كى درونى دوينولر كى تىزىمى اولىق اعتبارىلە كى يوكسىكى ، كى انجى
بر مؤسسەسى اولان بدىعيا مىز كى اجتماعى وارلىقى تصوير و تىزىم ايدر مىلى
ماھىتىنى آلمانى ، و بو صورتلە بدىعى ھىجانلىرىمىز كى تەطمىن ايدىن بومىستىنا
مؤسسەنىك باخاھە معاصر مەدىنىتدە كىندى موقعى بولماسىنى ، مەلىكىت ،
انقلابىك اولادى اولان . كونك كىنج صنعتكارلىرىندىن بىكلە يور .

دېرە مؤسسەسى

جمعىت حىياتىنى تىشكىل ايدىن مؤسسەلردىن بىرىدە دىندىر . فردىك ،
اجتماعى حىياتىنى تام بر صورتدە يانامش اولماسى ، دىنى حىياتدە كىقدسى
رابطەلەرلە ، كى علوى علاقەلەرلە باغلاشمش اولماسىلە مەمكن اولور .

دینی حیاتدن محرومیت فردک روحنده یری دولدورولماز بر بوشلق حاصل اید. چکی ، فردک دویاجنی قدسی احتیاجی تطمین ایتدیرمک ضرورتی کندینی متادیا شدتله حس ایتدیره چکی کی، جمعیتک بذیه-نی تشکیل ایدن دین مؤسسسه سنک یری ده دیکر هر هانگی بر مؤسسسه دولدوارماز .

ایلك جمعیتلردن بو كونك اك متكامل جمعیتلرینه واریجهیه قادر کرک قومیاک و تاریخک بزه کوستردیکی ، کرک بو کون کوزومزک اوکنده یوکسک مدنیتله ، یوکسک وارانغیله دورمقدمه اولان متمدن جمعیتلرک هپسندده دینی حیات طبقی دیکر اجتماعی مؤسسسه لر کی بوتون قوتیله دوام ایتکده ، و فردلره تلقین ایتدیکی قدسی الهاملرله، روحانی هیجانلرله فردک اک یوکسک ، اک علوی احتیاجنی تطمین ایتدیکی کی، جمعیتک ده، اک قدسی ، اک عزیز صفحه سنی تشکیل ایتکده در .

شوحالده عصری فردک اجتماعی حیاتی ایچنده دینی حیات ده بوتون هیجانیه مندبجدر . و اک قدسی دویغولری فرد بو دینی حیاتدن آلهرق فانی وارلقلرک فوقنده فوق الناسوت، لاهوتی بر علویته دوغرو زمان زمان صعود ایدرک کندی فانی وارلغنک ایچنده ابدی بر وارلق یاشار . و بو الهی حیاتک، دینی ایمانک ویره چکی یوکسک قدرته حیاتک هر تورلو دنیوی اولان مشقت وزحمتلرینه قارشنی کوكس کره رک او الهی مذکوریه دوغرو متادیا یوسلایکینی حس ایدر ، و باشقا بر وارلغک فایناغندن روحنی تسکین ایتدیکنی دویار .

بزم دینز اولان مسلمانلق ایسه فردک اک قدسی ، اک یوکسک دویغولرینی دیندیره چکی ، فردی فانی وارلغندن ابدی ، لاهوتی وارلقلره ایریشدیره چکی ، فردک « اینانمق احتیاجی » نی حقیقه تطمین

ایده‌چکی کبی، جمعیت حیانه‌دهه اک یوکسک قیمتی ویره‌رک اجتماعی حیاتی
اک صاغلام ا-اسلره باغلایان بر دیندر .

عثمانلی‌نصره مسلمانلار

اسکی « عثمانلی جمعیتی » زماننده دیکر مؤسسهرده اولدینی کبی
مسلمانلارده عصری اصوللر ایله تدقیق ایله یلهرک ، صوکرادن دینی
حیانه صوقولان خرافهلردن صیریلهرق ایلك صفوتنه اطاهه ایدلمه‌مش ،
دینی حادثهلر علمی برصورتده تتبع ایدیلهرک بو یوکسک دینک عصری
قیمتلی میدانله قونمادینی ایچین فردلره تلقین اتمسی لازم کان قدسی
دویغولر افراده آشیلانمیش ، و بویله‌جه، دینی حیاتده سسوک بر
حالده قالمشدی .

واقعا « عثمانلی ایمپراطورلنی » نده بر « شیخ الاسلاماق » مقامی
واردی ، و بو مقام ، اسمنه باقیانجه دینی حیاتک ناظمی و مراقی
اولان بر مقام ظن اولنوردی . فقط مشیخت تشکیلاتی « دین تربیه‌سی »
ایله هیچ مشغول اولماز ، بالکنز « دنیا » ایله اوغراشیردی . بر طرفدن
« علوم اسلامییه » نك نشر و اعمیسی ، دیکر طرفدن « احقاق حق »
کویا بو مقالمک وظیفه‌سی میاننده ایدی . حالبوکه مدرسه‌لرده اوقونان
« دروس مرتبه » بالکنز « علوم آلیه » دینیلن عریجه‌نک قواعد
و بلاغتنه املق ایدن اک دکرسز کتابلرک لزومسز شرحلرندن ،
حاشیه‌لرندن ایلری به کجه‌مز ، واصل مقصود بالذات اولسی لازم کان
تفسیر ، حدیث کبی « علوم طایبه » به سیرا کلزدی .

بوکا مقابل مقاملر ، رتبهلر ، منصبلر ، زاده‌کاناق کبی صرف
رسمی و دنیوی اولان خصوصات مشیخت تشکیلاتنک باشلیجه
مشغله‌لرندندی . عثمانلی طبقه‌سی ایچنده بر نوع (اصالت) صنفی وجوده

کتیرمک ، و بو صنفک امتازینی خارجه قارشى کوستره حک مراسمى
تنظیم اتمک مشیختک یکانه دوشونجهسى ایدی .

بوندن دولایى خلق ایچنده یتیشن دین عالملى مشیخته منسوب

اولان عالملى « علمای رسوم » دیرلرد .

بويله صرف دنیوی اولان خصوصات ایله مشغول اولورکن ،

اسدار ایتدیكى معهود « فتوالر » ایله دولتک لادینی اولان حقوق

مؤسسسه سنه تخریبکار بر صورتده تجاوز ایدر و بونی دین کسوسسنه

بورونهرك اجرا ایتدیكى ایچین مطاع اولمسی تامین ایدردى . اصل

وظیفهسى اولمسی لازم کن خالقک دینی حیاته قارشى علاقه ، خلقه

« دین تربیهسى » وظیفهسى ویرمک مثلا « شهوز ثلثه » کبی بعضی

زمانلرده نه دنیادن ، نه آخرتدن نصیبی اولمیان بر طاقیم « جرار » لری

خالقک باشنه مسلط ایدرک انسانلغک ، مسلمانلغک ، عتقک خارچنده

بر طاقیم غلیظ حکایه لر و « اسرائیلیات » ایله خالقک دینی عقیده لرینی

آلت اوست اتمک ، و بالنتیجه یا واغیار نظرنده مسلمانلغک قدرینی

تزیل ایتمکدی .

بونون بونلرک نتیجهسى اوله رق خالق طبقه سنده ، وجدانلرده اصل

صفوت و علویتیه باشامقده اولان مسلمانلق حائز اولدینی عصرى

قیمتلى کوستر طرزده انکشاف ایتمه مشدر .

تورکک مسلمانلغى

حالبوکه « تورک جمعیتی » نک دینی مسلمانلقدرد . مسلمانلغک اساسنده کی

مستثنا یوکسکک ، « اینانلق احتیاجی » نى تطبینده اولان مستثنا

علویت ، هیچ بر دینده بولونماز بر طرزده لاهوتی بر وارلغک روحلى

تسخیر ایدر روحانیتلى ، تجلیلى تورکک روحنده مندیج اولان

خالصیت و صمیمیت کبی الک اساسلى خصلتله توافق ایتدیكى ایچین

تورکار مسلمة نلفی قبول ایتدکرنندن اعتباراً - حقیقی ، خالص ، صمیمی
مسلمان اولمشلر ، واونندن سوکرا هیچ بروقت مسلمانلقدن آیرلامشلردر .
دیگر مسلمان ملتلك هیچ بریسنده تورکک مسلمانلغه اولان مربوطیتی ،
و بو مربوطیتده کی صمیمیت کوروله من .

حتی مسلمانلق ایلك عصرلردن سوکرا اک فیاض دوره لرخی
تورکاکده بولدینی کبی ، تورککده اک قدسی ، اک علوی حیاتی
مسلمانلقدن یاشامشدر .

« تورکار آراسنده اسلامیتک اساسلی صورتده انتشارنده عامل
اولان دیگر برقوت داها واردرکه اسلامیت اوقوته دیگر جهانشمول
دینلرک هپسنه نسیبه داها زیاده مالک کبی کورونیور . اسلام دینی
منتسبلرینک عددی بودی و خرسیتیان منتسبلرینه نسیبه آزا اولماسنه
رغمأ بو کوزده اسلام دینی حقیقی معناسیله جهانشمول ر دین صفتی ،
یعنی انتشاری یالکز بر عرقه ویا بر مدینته منسوب قوملره منحصر
قالمایان دن صفتی حائز بولمقدن در . بعضاً دیگر دینلر اسلامیته نسیبه
بو خصوصده داها بویوک موفقیتلر کوسترمش ایسه لرده بو موفقیتلر
موقت اولمش و اسلامیت کبی دواملی نتیجه لره نائل ایلامشدر . مثلاً
مانی مذهبی ده وقتیلر عالمشمول بر دین اولوب جنوبی فرانسه دن چینه
قادر اوزانان واسع برلرده منتسبلری واردی ؛ لاکن بو خصوصیت
بودینک سوکرادن تماماً اورتادن قایب اولماسنه مانع اولامادی . بدینک
عالمشمول فعالیتنی غربده کی واسع تشویقاتیلرک ایلیراتمشدی . لاکن
سکرادن یالکزر شرقی آسیانک مدنی قوملرینه مخصوص بر دین اوله رق قالدی .
اسلام انتشارینک بدایتنه قادر خرسیتیان دیننکده تورکار آراسنده
پک چوق منتسبلری واردی . سوکرا غربی و شرقی و جنوبی
مونغواستانده بر صیرا قوملر بو دینی قبول ایتمش و اوراده اسلام

تبلیغاتی هیچ برشی قازانه مامشدی ؛ لاکن خرسیتیانلغک بوموفقتی ده
یا لکنز موقت بر موفقتیت اولوب نهایت اکثریتله آوروپانک مدنی
قوملرینه مخصوص بر دین اوله رق قالدی . آوروپانک مدنیتنه تابع
اولمایان خرسیتیانلر آوروپالی خرسیتیانلره نسبتاً عدد جهتندن اهمیت
ویرلمه جک درجه ده آرزومدنیت جهتلرندن پک آشاغیدرلر . اسلامیت
فی الحقیقه غربی آسیا مدنی عالمک دینی ایسه ده شرقی آسیا و بالخاصه
هندستانده و (زوند) آدارنده بونلرک عددی غربی آسیا اسلاملرینک
عددندن فضله در . چینده مسلمانلر مستقل بر قوت اولوب کنندیلرینک
چینجه دینی ادبیاتلری وارد ، و خارجدن برکونا یارده احتیاجلری
یوقدر . حالبوکه خرسیتیانلرک چین ایجریسنده « ملی چین خرسیتیانلی »
وجوده کتیرمک تشبثلری عقیم قالمشدر . آفریقاده خرسیتیانلق آفریقا
اسلامیتنه ممائل برشی یابامامشدر ؛ آفریقاده « ملی خرسیتیان دینی »
نه مالک یکانه قوم اولان حبشیلر ایچنده اسلام تبلیغاتی داها اون
دوقوزنجی عصرده بیله موفقتیت قازانیوردی . عمومیتله تاریخده
اولجه بودی ویا خرسیتیان اولوب سوکرادن اودینی راقه رق اسلامیتی
قبول ایدن قوملرک امثالی جو قدر . لاکن بونک عکسی یعنی اولجه
اسلام اولوب سوکرادن خرسیتیان ویا بودی اولمش هیچ بر قوم
کورولمه شدر . [۱]

ایشته تورکک دین مؤسسسه سی اولان مسلمانلق عصرلردنبری
تورک روحنده کی اینسانلق احتیاجنی بو صورتله تطمین ایتمکده بولنقاب
برابر ، بو قدسی دو یغونک عصرلرک جریانی آراسنده کچیردیکی تکامل
دورملرینی تعقیباً عصرک ایجابلرینه کوره آله جنی انکشافنه رهبرک
ایدلمش دکیلر .

[۱] بارتولد - اورتا آسیا تورک تاریخی .

دینیه القلوب

مسلمانانلقدہ دینک رسمی بر مؤسسہ سی یوقدر ، و اولہماز .
مسلمانانلق لاهوتی اولان مقدس وارلقی ، کندی قدسی و صایاسی
وجدانلره تلقین ایدر ، ومؤیدہ سنی رسمی مقاملردن دکیل ، وجدانلردہ کی
ایمانلردن آلیر .

مسلمانانلق تلقین ایتدیکی لاهوتی الہاملریلہ کندی روحانیتنی ،
علویتنی داها یوکسک بر صورتده حس ایتدیرر ، فردلره تلقین ایدہجکی
اک قدسی ، اک علوی دو یغولرله روحلردہ برحلاوت ، دنیوی اولان
علاقه لک فوقندہ روحانی بر وارلق یاشاتیر ؛ هرکونکی دنیوی اولان
قانی وارلقلرک فوقندہ لاهوتی بر وارلقہ دوغرو روحلردہ برانجذاب ،
بر یوکسلمه تولید ایدر . باشقا هیچ بر مؤسسہ نک فردلره تلقین
ایدہمیهجکی بو روحانی ، بو قدسی دو یغو صرف دینی حیاتک فردی
وجدانلره تلقین ایدہجکی دینی الہاملر نتیجه سیدر .

ایشته مسلمانانلق بو علوی تبلیغلرینی ، بو قدسی تلقینلرینی ایلمک
صفوتسندہ اولهرق فردلره ویرمک ، صوکرادن ایچنه کیرمش اولان
خرافهلردن ، اسر ایلیانندن قورتارمق ، بو کونکی علمی اصولره کوره
مسلمانانلق بنیه سنی و اساسلرینی تدقیق ایدرک جمعیت حیاتنه ویرہجکی
جانلیغنی اویاندیرمق ، وبالنتیجه بو قدسی مؤسسہ نک فیضلری واسطه سیلہ
فردلری جمعیتہ داها صیقی بر صورتده باغلامق لازم کلیر .

شو حالده یاپیلاجق شی قرآنک وحضرت پیغمبرک تبلیغ ایتدیکی
اصل مسلمانانلق نہ اولدیغنی بو کونکی علمی اصوللره تدقیق اتمک ،
بو کون جمعیتہ ویرہجکی دینی موضوعلرک نہ اولہجغنی وبوموضوعلرک
عصری قیمتلری نہ اولدیغنی میدانہ قویمقدر .

بو کبی علمی تدقیقلر نتیجه سنده اصل مسلمانانلق نہ یوکسک ،

نه الهی بر دین اولدینی میدانہ چیقہ جقدر . مثلا فردک اڭ شعورلی بر دو یغوسی اولان « حریت » ایله دین وجداننک تلقین ایلده جکی «مکلفیت» ک مسلمانلقده نه علوی بر طرزده ائتلاف ایتکدینی، فردده باشقا هیچ بر مؤسسہ نک دیندیره بیهجکی « ایتاق احتیاجی » نی نه علوی ، نه روحانی بر صورتده تطمین ایتدیکنی ، مسلمانلق «اجتماعی حیات» باشقا هیچ بر دینده کوروله مز بر طرزده «قیمت» و بره رک جمعیت حیاتی یوکسانته جک ناصیل یوکسک تاقینلرده بولوندیغنی، وجدانلری تنزیه و روحلری تصفیہ ایدرک فردلره ناصیل «فضیلت» تربیه سی و یردیکنی، و صایاسنی دوغرودن دوغریه وجدانلره تلقین ایدرک فردی اولاد دویمایه، سوکر ادوشونمه» به ناصیل سوق ایتدیکنی ، الح میدانہ قویمالیدر .

بوکی تدقیقلر نتیجه سننده مسلمانلق ایلك صفوتنه اعاده ایدیلارک، سوکرادن ایچنه قاریشدینی خرافهلردن تنزیه ایدلملی، و بویله جه بوتون یوکسکلکیله ، بوتون قدسیتله ناصیل « فطاری بر دین » اولدیغندن دولایی باشقا هیچ بر دین ایله قیاس ایدیله مز صورتده «عصری بر دین» اولدینی کوسترلیدر .

ایشته حرثمزک قدسی بر مؤسسہ سی اولان مسلمانلق علوی ماهیتنی بویله میدانہ قویارق جمعیت حیاتنده یوقسزلنی حس ایدلمکده اولان بو احتیاجک تطمین ایدلمسنی مالکک انقلابک اولادی اولان بو کونک کنج مسلمان عالملردن بکله بور .

تورک انقلاپنک ماهیتنی

هیچ شبهه یوقک « تورک انقلابی » انسانیتک پک آز کوردیکی لومعشری جمله لردندرکه ساحه سی ملی وارلق اولدینی حالده ماهیتنده کی علویت بوتون دنیایی حیرتده بر اقدردر .

بر کره انقلابك انفلاق ایتدیکی محیط عصر لردنبری قرون وسطائی حیاتك ایچنه کومولش ، معاصر مدنیته هر تورلو رابعه لرینی کسمش ، آرتق کندندن هیچ بر حیات حمله سی مامول ایدبله مز بر منظره ارانه ایتمکده بولتمش ایدی . صوکر ا سینه سسندنه انقلابك وقوعه کادیکی جمعیت کندی نوز وارلغنه قارشى یابانجی اولان برطاقم ساعله لرك تسلطی آتندنه ملی شعورینی قایب ایتمش ، کندی اجتماعی وارلغنی اونوتمش ، و صرف یاده نعلرک ، آرتاقلمش قاعده لرك ویردیکی مو هو مه لره باغلاشم قاباق بر موجودت یاشامقده ایدی .

ایشته « عثمانلیق » دیدیکمز بو موجودیت معاصر مدنیته قارشى بوقادار آقیری بروضعیتده بولتمقده اولوب ، بر طرفدن بویله جمعینه تامیه قرون وسطائی بر حیات یاشامایی اجبار ایدر ، دیگر طرفدن « دینی حکمدارلق Théocratie » شکلی تمادی ایتدیرمک ایستردی . نوکا مقابل تورک وحی عثمانلی حیاتیه هیچ بر وقت ائتلاف ایدمه زدی ، وایتمه مشدر . تورک روحی - تاریخ بونی زه کوستریبور - نه قدار « خلقچی Démocrate » ایسه ، حکومتی تشکیل ایدن « عثمانلیق » اوقادار بوروحه یابانجی ایدی . تورک ، تاریخده نه قدار حر ، نه قدار تساندجی ، نه قدار اخلاقلی یاشامش ایسه عثمانلی حیاتى بوتون بونلره منافی ایدی : عثمانلیقده ، فکر حریتی یوق ، دینی استبداد حاکم ، تساندیرینه « خلق طبقه سی » ایله « عثمانلی طبقه سی » آراسنده درین بر آریلق دوام ایتمکده ایدی .

بوصورتله عثمانلیق کرک حکومت مؤسسسه سی و کرک اجتماعی حیات اعتباریله تورک روحیه طبان طبانه ضد اوله رقی ملتک اوزرینه چوکش بر کابوس کبی عصر لرجه مدت ملی وارلغنی ازمکده ، وتمدن وترقی یولندن آلیقویمقده دوام ایتمشدر .

ایشته تورک انقلابی بوکهنه ، چورومش موجودیت ایچنده یبیکى

بروارلق اوله رق فیشقیرمش ، بو عصری اولمیان حیاتی آمارق سیاسی
ساحده عصری بر دولت قورمش ، اجتماعی ساحده عصری بر ملت
پاراتاجق عامللره تامیله حر بر فعالیت زمینی آجارق بو یولد کی فیاض
فعالیتلره قارشو هیچ بر مانع ، هیچ بر حائل بر اقامشدن .

سیاسی انقلاب : لادینی جمهوریت

تورک انقلابی سیاسی صفحه سنده دولت مؤسسسه سنه تماماً عصری
بر ماعت ویرمشدر .

عثمانلیلق زماننده دولت ، دینی حکمدارلق شکنده ایدی . حالبوکه
دولت لادینی بر مؤسسسه در ، دولتک دین ایله بر علاقیمی یوقدر ،
واوله ماز . دین ، فردی وجدانلرده یاشار ، و مؤیده سنی یه وجدانلرده کی
دینی ایماندن آیر . دولت ایسه جمعیتک دنیوی اولان احتیاجلرینی
دوشونجک ، تعلیمین ایدمچک ، و فردلر آراسنده حق و عدالت اساسینی تأمین
ایدمچک اولان سیاسی بر قوه در . شو حالده دنیوی و سیاسی اولان بر
مؤسسسه نک دین ایله علاقیمی یوقدر .

بو یله اولدینی حالده قرون وسطاده صرف دینک وجدانلر اوزرینده کی
خوژندن استفاده ایتمک ایچین دولت آدملری ، حکمدارلر ، زاهدان
راهبانلرله بر لشهرک دولت مؤسسسه سنک الهی بر موهبه اولدیغنه خلقی
اقناع ایدرک کندی شخصی منفعتلرینی تأمین ایچین دین نامنه استبداد
یاپمشلر ، و بو صورتله دینی حکمدارلق احداث ایتمشدر .

عثمانلیقده ، مسلمانلق [۱] اساساً دولت ایشنی صرف دنیا

[۱] مسلمانلقده حکومتی تماماً دنیوی بر ماهیتده تاقی ایشدر . حضرت
پیغمبر حکومت ایشنده دینی هیچ بر امر و اشارتده بولونمیه رق کندیلرندن سوکراکی
حکومت ایشنی تامیله جمعیه ، خلقک مشورتنه بر ایشلر ، و بو صورتله حکومت
ایشنک خلقک رأیته محول بر دنیا ایشی اولدینی تصریح ایتمشدر .

امورندن عد ايدرك كرك حكومت شكلى ، كرك دولت اداره سنى
خلقك مشورتنه ، ملتك رأينه براقدینى حالده سوكرادن دینی نفوذدن
استفاده ايدرك خلق اوزرنده حاكيتلرینی ادامه ایچین پادشاهلر
كندیلرینك « ظل الله » اولدقلىرینی اعلان ایتمشدر ، و بو خصوصده
« مسلمانلق » انتسابدن زیاده « فقه » انتساب ایدن برطاقیم دالقا ووقلرك
تلقیناتیله عثمانلی پادشاهلری ده دینی حکمدارلق سلطنتی سورمشلردر .
بونه ملی ، نده عصری اولیان سلطنت مؤسسهنك استبدادی
یتیمورمش کی برده « خلافت » [۲] دینیان برموهومه عثمانلی حكومتك
دیكر برصفتنی تشکیل ايدرك آرتق استبداد الك قوتلی برطاقمی بولمش
اولیوردی .

حالبوکه بو کون آرتق مدنیت عالنده حكومتك الك صوكل شكلی
« لادینی جمهوریت » اوله رقی قبول ایدلمش ، والک مترقی ملتیر بو حكومت
شکلنه کوره کندی حكومتلرینی تشکیل ایتمکده بولنشلردر .

تورک انقلابنك بویوکلکی ، یو کسکلکی بویله قرون وسطائی اولان

[۲] خلافت مؤسسهی بر موهومه دن باشقا بر شی دکیلدی . چونکه
افتده « خلیفه » وکیل دیمکدر . حضرت پیغمبر زماننده حكومت رئیس بالذات
کندیلری اولدینی ایچین سوكرادن حكومت ریاستنه یکن ذانلره حضرت پیغمبره
حرمة خلیفه یعنی وکیل دیمشدر . حالبوکه اونلر اصیل بر حكومت ریاستدن
باشقا بر شی دکیلاردی . شو حالده خلیفه حكومت رئیس ، خلافت ده حكومت در ،
بو صفت تمامیه دنیوی و سیاسی اولوب دین ایله علاقه سی بوقدر . اصلی بویله
اولدینی و مسلمانلرك ایلك دورنده صرف خلقك انتخابه براقدینی حكومت
رئیسکی بو کونکی معنا ایله جمهور رئیسکندن باشقا بر شی اولدینی حالده
سوكرادن خلق اوزرنده کی نفوذلرینی دینی برشکلده ترصین ایتمک ایسته بن مستبدلر
طرفدن خلافت دینی و ماورائی بر معنا و موقع ویریلارک مسلمانلقده هیچ بر اصل
و اساسی اولیان استبداد حكومتی احداث ایدلمشدر .

تورک انقلابی بو معناسز موهومه بی اورتادن قالدیرمهله تورکلكه اولدینی
قادر مسلمانلقده خدمت ایتمشدر .

بر مؤسسه‌ی بیقارق یرینه تماماً عصری بر دولت قورماسیدر .
بوکون تورک حکومتی ده ججه ریت در . خلقک سیچمه سیله ، ملتک رأیله
انتخاب ایدلش بر مات مجلسدن و دولت ریئ-مدن تشکیل ایدر .
صوکر ا دولت مؤ-سسه سی « لادینی Laique » در . یعنی دولت
کندی سیاسی قوه سی استعمال ایتک ، و ملت اوزرنده حکمی اجرا
ایتک ایچین ینه یالکیز ملتدن آلدینی ق. تی استعمال ایدر ، باشقا هیچ
بر تأثیر ، هیچ بر نفوذ آلتنده بولونماز . بناء علیه حاکمیت بلاقید
و شرط ملتکدر . [۱]

[۱] « ... حیات اجتماعیه اک بوکسک هرینک ، اک عالی
مساراتک ، و عرالتک تأمین استقراری و محفظینی آنجاو و آنجاو نام
رقطعی معناسیدر ما کیت ملینک مؤسس بولنماید قائمدر . بناء علیه
هرینک در ، مساراتک در نقطه استنادی ما کیت ملیدر ..
.. هب برابر افکار امرامیزی مطاف و جبرائمز اولونه محیطه ملت
نصب ایدر لم . اراده فضیلتک ، وفا و صداقتک ، آرزی بجزدک ،
عشو ما کیت و استقرالک انظفانایزیر بر آتشی یاغمه در . بومقرس
آتش کندی ایچنده کی هرهل ظلمتی یاغاجوه و استقرالک ارکنه دیکیلر هک
بولونه مانعلری یقاجمدر .
.. ملت ارکنده ، ارنک استقران استقرالی ارکنده ، ارنک لیاقت
رتقی و بجزدی ارکنده هر قوت آنجاو ملتک اراده وامله اریمور
صوریدر بائایابیلیر . ملتک اراده وامله اریما انلرک طالعی خیراندر ،
اضمه اولدر ...
.. بومعظم اراده نك حضورنده کمال صرمت و انقیاد ایدر اکیلم ..
بویوک غازی - نظون .

ایشته بوکونکی تورک دولتی، صرف استناد ایتدیکی ملتدن آلدیغی وکالی، قوتی استعمال ایتک، ویا لکیز بو قوتی استعمال ایتک صورتیه مات اوزرنده حاکمیتی ایفا ایدر، باشقا هیچ بر نفوذه، هیچ بر تائیره تابع اولماز .

دولت مؤسسسه سنده دینی هیچ بر سلطه، هیچ بر ولایت بو قدر؛ دولت تماماً لادینی در .

فردی وجدانلرده بوتون قوتیه یاشایاجق اولان «دینی ایمان» ایسه ولایتی مؤیده سنی یالکیز کندی لاهوتی وارلغندن آیر، و بو صورتیه دین معاصر مدنیتده اولدیغی کی جمعیت حیاتنک اجتماعی بر مؤسسسه سنی تشکیل ایدر، یوقسا دولت مقانیزمه سنه داخل دکیلدر .

دیمک که بوکونکی تورک حکومتی تماماً عصری بر حکومت شکلی اولان «لادینی جمهوریت» اوله رق تاسس ایتش، و بو صورتیه سیاسی و حقوقی صفحه ده ملی قوتلره استناد ایدر، و بوندن باشقا هیچ بر نفوذ طانیماز عصری بر دولت ماهیتی آلمشدر .

تورک انقلابی بویله جه سیاسی ساحه ده بوتون یوکسکلکیله تجلی ایتش، و رولی موفقیتله ایفا ایلمشدر .

اجتماعی انقلاب در غر

شوحالده بوکون انقلاب دورینی ادراک ایتش اولان نسله دوشهن اک بویوک بورج، انقلابی اجتماعی ساحه ده یوروتمکدر .

اجتماعی انقلاب ایسه - یوقاریده کوردیکمز کی - اجتماعی مؤسسسه لرده انقلابی تمام ایتمکدر . بوده جمعیت حیاتی تشکیل ایدن بوتون مؤسسسه لری، اک باشده لسان اولتی اوزره شیمدی به قادر ایچلرینه قاریشمش ملی اولیمان عنصرلری آتارق تابع اولمقده بولندلری یاد قاعده لردن قورتارارق بو مؤسسسه لری، معنری وجدانده مکنوز اولوب

هنوز ميدانه قونماش اولان ئوز قاعده لرى بولوب، اونلار ر بيط ايتمكدر.
اجتماعى انقلابك هدفى « مىلى و اراق » اولوب و مىلى و اراق ده اساساً
باشانمده اولان اجتماعى بر شائيت اولمقله برابر بوشائيتك شعورلو
بر طرزده بوتون فردى وجدانلرده باشامسنى تا ميين ايتمكدر . چونكه
بر شائيتى باشامق باشقانى ، او شائيتى بيلمك باشقا شيدر .

مىلى و ارلقى ، كندى مىلى اولمقان قاعده لرى عنعنه لرى ايچنده بوغمقده
اولان « عثمانلىق » مى آتقى ، « توركلك » مى بولمق اجتماعى انقلابك
غايه سيدر . واقعا بوكون سياسى ساحه ده عثمانلىق كيتمش ، توركلك
كيتمدر ؛ چونكه دولت مؤسسسه سنده عثمانلىق دن هيچ بر عنصر قالماش ،
قرون وسطائى اولان ماهيت تامماً آيلمش ، عصرى بردولت دوغمشدر .
فقط اجتماعى ساحه ده بو عمليه نك وجوده كلسى ، يهنى اجتماعى حياتى
وجوده كاتيرن بوتون مؤسسسه لرده عثمانلىقنى تامميله آتقى ، و توركله كى
بولمق ايسه اصولى بر صورتده چاليشمايه باشلامقله اولور . ايشته
يوقاريدن برى كوسترديكمز بو « اصول » دائره سنده چاليشمايه باشلامقله دركه
اجتماعى ساحه ده ، انقلاب يورومه يه باشلار .

جمعيتك سياسى قوتى اداره ايدن دولت ما كينه سنده قرون وسطائى
اولان تشكيلات بيقيله رق بوتون كوزملا كيله ، بوتون يكيليكيله ميدانه
چيخان « عصرى دولت » جمعيت حياتك اجتماعى ساحه ده كى انقلابلر
نتيجه سى اوله رق ايدينه چكى يكي ، عصرى وارلقه استناد ايتلى كه
جمعيت حياتى ده اصل آلمسى لازم كن يوكسك ، مدنى صفحه نى ا كتساب
ايتمش اولسون . ذاتاً « مدنيت » ديديكمز مادى ساحه ده كى ترقى
و انكشافك تجلي كاهى ده بو مىلى و ارلقدر . ا كر مىلى و ارلقى باشاديني
عصره كوره موجوديتنى كوسترتمه مش اولورسه « مدنيت » تىكون

ساحه سی بوله ماز ، و « تمدن و ترقی » دیدیکمز ایلر یله مرحله سی
تملسز بر اسکلت حالنده قالمش اولور .

ایشته انقلاب اصل کندینی بو ملی وارلقده کوستر ملی ، اجتماعی
ساحده انکشاف ایتلی که جمعیت حیاتنده « اجتماعی نظام » وجوده
کلمش ، انقلاب فیضلی ثمر لری بوتون یوکسکلکیله تماماً تجلی ایتش اولسون .
انقلاب اجتماعی ساحده کی انکشافیله درکه « انقلاب دوری » نک
اولادی اولان بو کونکی نسل ، یاشادینی عصرک ایجاب لرینی ادراک ایتش ،
کندی عصرینک حقیقه انسان لری اولق لیاقتنی قازانمش بر نسل
اولدینی میدان قویمش اولور . یوقسا بزدن سوکرا کله جکار ،
طبقی بزم کندیمزدن اولکی نسله اسناد ایتدیکمز کی بزی « عصرینک
آدامی » اولما مقله ، وزمانک یورودیکی بولی کورمه مکدن متولد بر
کورلکه اتمام ایدرک وطنه قارشی وظیفه لرینی ایفا ایتهمش انسانلر
صیرا سنده صایار لر .

بر طرفدن بو پک حقلی اتمامدن کندیمزی قورتارمق ، دیگر
طرفدن معاصر مدنیتده « تورکک » ک لایق اولدینی موقعنی آلمسی
ایچین بر آن اول بو یولده چالیشمایه باشلامقله درکه « انقلاب » کی
اک مستثنا بر دوری ادراک ایتش اولان بو کونک تورکلری ، مظهر
اولدقلری بو یوکسک تجلی به قارشی شکران بورجنی آنجاق و آنجاق
بو صورتله ئوده بیلیر لر ، و وطنه قارشی اولان ملی وظیفه لرینی آنجاق
و آنجاق بو صورتله ایفا ایده بیلیر لر .

تورک انقلا بونک شمولى

تورک انقلا بونک ماهیت و شمولى ، بو کونکی منور زمرة ایچین

هروقت تدقیق و تتبع ایدیلیمیه دکر و بو تتبع نتیجهسی اوله رق میدانه
یکی یکی حقیقتلر چیقارمایه یارار باشلی باشنه واسع بر موضوعدر .
انقلابك بالذات ایچنده بولوندیغمز و ایچنده باشادیغمز ایچین احتمال
برجوقلرینه کوره آرتق طبیعی بر یاشایش حالنی آلمش اولان بویکی
حیات ، هنوز ایچنه کیردیگمز ، هنوز یاشامایه باشلادیغمز ، وطوناجنی
اك دوغرو استقامتی هنوز عصری اصوللره آراشدیرمق دوره سنده
بولوندیغمز یکی بر دوغوشدر .

واقعا انقلاب ملی بر ساحه ده وقوعه کلیر ، وملی واراقده یکی بر
اولوش ، یکی بر کیدیش اوله رق تجلی ایدر . فی الحقیقه انقلاب بر حالدن
دیگر بر حاله کچمک ، اولمق سده اولان وارلنی بر اقوب یکی ؛ وارلنی
ایدینمکدن عبارت اولونجه بونک تجلی ساحه سی ملی حیات ، تکون
ساحه سی ده ملی حدودلر داخلی اولمق لازم کلیر کبی کوزو کور . تورک
انقلابی ایسه بو وصفلردن داها اوتیه کچه مز ؛ کندینه مخصوص بر طاقیم
با کر عنصرلری احتوا ایدمز ذهابنی ویرر . چونکه غرب عالمندن
برجوق جهتلردن آیریلش ، کندی حدودلری داخلمده کندینه مخصوص
حیات طرز یله معاصر مدنیتمدن کری قالمش ، و کندی که مؤسسسه لر یله عنعنوی
وارلنی ادامه اتمکده بولونمش اولان بر ملتک سینه سنده وقوعه کلکده
اولان انقلابك ماهیتی نه قادر عظمتلی اولورسه اولسون ینه کندی
دار حدودلری داخلمده قالمجنی ، باشقا طلملرده ، باشقا محیطلرده او قادر
عکس بر اقیه جفی ظنی تولید ایده بیلیر .

حالبوکه ماضیده و دیگر ملترده وقوعه کان انقلابلر ناصیل ملی
حدودلری آشمش ، دیگر محیطلرده عکسنی کوسترمش ، انسانیت تاریخمنده
مهم تحوللر وجوده کتیرمش ایسه تورک انقلابی ده عینی فیضلی رولی
ایفا ایده جکدر .

تورکک تاریخی رولى

تورکک حياتىنىڭ بويلا غەرب تالاندىن آيرى كىندىنە كورە برىورويىشى اولماسنى ، كىندى تالاندىە ياشايبور كوزوكىنى وجودە كىتىرەن تاملار نە اولورسە اولسون تورکک تاريخىدە اوينادىنى رول ھىروقت كىندى ئوز حدودلارنى آشارق دىكر محىطلارە عىسلر براقش ، وجودە كىتىردىكى مدنيت حر كىتلرى مىنى قالمایارق دىكر دولتلىرە ، ملتلىرە ئورنك اولمش ، اولرک حياتلىرىدە مەم مەم تاثيرلر ايقات ايتمشدر .

تارىخى حىيات ، جىغرافى وضعىت ، ھىروقت دىكر ملتلىرى آرقاسىدىن سوروكلە بەجك ، و دىكر ملتلىرە رەھبرلك ايدەجك تارىخى حر كىتلرى تورکە مقدر قىلمشدر .

تارىخىدە بو يولدىكى روللارنى شرفلە ايفسا ايدىن تورکک ، عصرک تارىخىدەدە اك پارلاق ر فصلى كىندىنە آيرىمشدر . آوروپا ملتلىرىدىن پك بويوكلرىنى ، اولدقلىرىدىن پك باشقا تورلو وضعىتە سوقان عمومى حرب بادرمىدىن سوكرام ، كىندى وارلىغى يىنە تارىخىدەكى يوككك موقعىلە ، يىنە كىندى تارىخى وارلىغىلە متناسب بر صورتدە ميدانە قويىش اولان يكانە ملت توركدر .

ايشتە روخىدە بويلا اصىل بر جوھرک زوال بولماز حىلەلرىنى طاشيان ، و تارىخ دىدىكىمىز عصرلرە طاند نقللرى دور ايدىن بويوك كىتابك اك شرفلى منقبەلرىنى كىندى مستىنا وارلىغى تىككىل ايدىن تورکک ملتى ، عصرىمىزك تارىخىدەدە يىنە كوزلرى قاماشدىران پارلاق انقلابىلە روخىدەكى او اصىل جوھرک ئولمز ، ھىبچ سونىيەجك اولان آتشىن حىلەسىنى بردفە داھا كوسترمىشدر .

ھىلەسى تارىخىدە باشقا بردور ياراتان تورکک ، عصرىمىز تارىخىدەدە

هیچ بر ملتک یا پامدینی انقلابی وجوده کتیر. کله بینه اواسکی رهبر لیکنی
میدانه قوتش اولیور .

بو کونده هنوز کنندینه کله مش ، هنوز کنندی وارانک حیاتی
ایچین نه قیمتدار بر ضمان ، و باشقا هیچ برشی اونک برینه قلمه
ایدیله مز بر ضمان اولدیغنی دوشونه مین شرق قوملری ایچین تورک انقلابی
قادر قیمتدار بر رهبر اوله ماز .

تورک انقلابک مظلوم شرق قوملرینه ویره جکی انتباهی ، نشر
ایده جکی وارلق دویغوسنی ، حیات جمله سنی ، معاصر مدنیتک هیچ
بر کتابی بو قادر جانلی ، بو قادر جاذبه لی بر صورتده ویره مز . بو
قوملر ایچین تورک انقلابی ، هنوز مثلی یازینامش بر اثر ، روحلری
صارصاجق بر کتاب ، وجدانلری تیره ته جک بر حرکت و حیات
مجموعه سید .

مرسته انتموبه درغر

شو قادر که انقلابی تام اولدیغنی کبی ویرمک ، انقلابی ملی وارانک
بوتون صفحه لرنده ناصیل اولسی لازم کلدیکنی کوسترملک ایچین اجتماعی
مؤسسسه لرده وجوده کتیره جکی تحوللری ، دکیشمه لری آتام ایتمه
دوغرو حرکته باشلامق لازم کلیر .

انقلابی بوتون اجتماعی حیاتده آتام ایتمه به دوغرو باشلانیه جق حرکتلر
ناصیل ملی وظیفه لریمز ایسه ، تورک انقلابک اجتماعی ساحه ده کی یورویش
طرزینی دیکر قوملرده کوسترملک صورتیه بوملی اولان وظیفه لرک
پاننده برده انسانی وظیفه لر کنندینی کوسترر .

انقلابه قارشی اولان بورجری ثوده مش اولمق ایچین ، انقلابی
حیاتمک بوتون صفحه لرنده یوروتورک ملی وارلغمز معاصر مدنیتده
آلمسی لازم کلن موقعه چیقارمش اولورز . بویه جه بوتون اجتماعی

مؤسسسه لرده انقلابك فيضلى اثرلى كندىنى كوسترمش، وبو صورته
معاصر مدنيتده كندى موقعى آلمايه باشلامش اولان « تورك حرثى،
شرق قوملى ايچين بر « علم » و « مدنيت » منبى اولور .
ايشته انقلابك اولادى اولان بو كونكى نسله دوشن بو وظيفه لر
بر طرفدن مى ايسه ، ديكر طرفدن انسانيدر .
توركك ماضيده اوينادىنى روللردن چوق داها شرفلى اولان بو
مدنيت حركتى ايسه هيچ شبهه يوق كه بو كونكى نسل ايچين كوزلى
قاماشديران بر مفكوره تشكيل ايدر . عصرىمىزك تارىخى بو كونكى
تورك نسلندن بو شرفلى وظيفه لك ايفاشنى بلكه يور .

مشاهده دوغرو [۰]

- ۱ -

دیل هیئتی

معارف وکالتنجه بر «دیل هیئتی» نك تشکیل ایدیلکده اولدیغنی غزتلر یازیور . «دیل هیئتی» بالطبع تورکجه نك شیمدی یه قادیار اهل ایدلمش ، داها دوغروسی هیچ دوشونوله مش ، ال سوروله مش اولان لغتی ، تاریخی ، فیلولوژیسی ، تصوتی ، تصفیہ سی کبی هر درلو تدقیق و تتبی ایله مشغول اوله جقدر .

غزتلرک ایکی سطرله بیلایردکلری بوخبر اوقادار ، هم برتنبشدرکه جمهوریت دوربنک کندینه شعار ایدیندیکی «ملی وحدتی تأمین ایتمه» یه دوغرو حرث ساحه سنده آتیلش اولان اک خبرلی بر آدیدر .

جمعیت میانک اک باشی مؤسسسی دیلدر

جمعیت حیاتی تشکیل ایدن مؤسسهرک باشنده لسان بولور . لسان جمعیت حیاتی وجوده کتیرن هر نوع اجتماعی حادثهلری ، فردک جمعیتدن ایدیندیکی تصورلرله طبیعتدن ایدیندیکی مفهومملری ، فردک شعورنده تجلی ایدن با کر دو یغولری فردلر آراسنده نقل و تبلیغ ایتمک ؛ معشری شعورک حس ایتدیکی اجتماعی دو یغولری فردلره تاقین ایتمک صورتیله عاداتا اجتماعی وارلغک تأسس وانکشافنه خدمت ایدر .

[۰] ملی مجموعه نك ۷۸ و ۷۹ نومرولو نسخه لرنده چقمشدر .

على رصدي وجوده كثيره جيك عامللرك ان باشنده ديل بولونور

فردلر آراسنده مشترك دويفولري بو صورتله نشر وتبليغ ايتيه واسطه اولان ديل عيني حرثه صاحب اولان فردلر آراسنده بالخاصه «برلك»ك تأميننه خدمت ايدر. برملنده وحدت اوملته منسوب اولان فردلر آراسنده عيني حرث دويفولرينك عيني هيچانله ، عيني صراحتله انتشار ايتيميله حصوله كالير .

فرد كندي شعورنده لسانك افاده ايتديكي مدلوللري حقييله دويمش ، دوشونميش ، او مدلوللري جانلي ، هيچانلي برصورتده ياشامش اولملي كه روحنده قوتلي برحياتيت ، جانلي برشعور ، مدني براجتماعي وارلق حصول بولميش وعيني مدلوللرك انتشار ايتديكي ديكر فردلر ايله كندي آراسنده يعني جمعيت فردلري آراسنده بر «معارفه» Sympathie ، تأسس ايتيش وبوصورتله جمعيت حياتك قوتلي بر «تسانده» ي وجوده كلك اولسون. ايشته لسان بالواسطه فردك جمعيتده ني موقعي جمعيتله قارشى ترصين ايتديكي كبي جمعيتك موقعي ده فرده قارشى قدسيلاشديرر . وبويله جه تجلي ايدن تسانده ملي وحدتي تأمين ايدن عامللرك باشايجه لرندن بري وجوده كتيرر .

بركونكي «نور كچه» مز قبل المشاهده دورنده در

لسان حادثلرينك مضبوط اولماماسي ، يعني لسانك داغينيق ، انضباطسز برحاله منتشر ايلمسي ، كياشي كوزمل قاعده لره تابع بولمسي ، بويله قاريشيق برحاله تداول ايديله كلمي اولساني قونوشان فردلر ، مدني بر جمعيت افرادي اولدقلرينه كوره ، اونلر آراسنده لزومي اولازرا بطعيني حقييله وجوده كتيره مز . واقه افردلر آراسنده «قونوشما ، آكلاشما» حاصل اولماز دكيل ، فقط اوقادارله قالير ، اصل روحلرده آشلر ،

فورانلر ، هیجانلر تولید ایدمک و معشری وجدانک دویدینی الک
یوکسک دویغولری ، ملی تسساندی وجوده کتیره جک الک شدتلی
علاقه لری ، رابطهلری فردی وجدانلره آشیلایاجق جانلی ، قوتلی
برواسطه حالنه کله مز .

بونکده سببی لسان مؤسسهنک هنوز قبل المشاهده دورنده قلوب
مدون بر لسان حالنه چیه مامش اولماسیدر .

جمعیتلرک حیاسنده لسان مؤسسهنک کچیردیکی تکامل دورهلرینک
بوتقله نظر دن ایکی یه آیریلدینی کوره بیلیرز . برنجی دوره دینک
داغینیق ، یابانجی عنصرلره مزوج ، انضباطسز بر حالده منتشر اولوب
قاعدسز ، یعنی تابع اولدینی نوز قاعدهلر بولنوب تدوین ایدلمه مش
اولدینی ، کلیشی کوزمل تداول ایدی کلدیکی دوردر .

ایکنجیسی ایسه دیل نندی بنیه سنه صاحب اولمش ، یابانجی
عنصرلردن صییریش ، بولمش اولان نوز قاعدهلرینه تابع اولارق
حادثهلر انضباط آلتنه آلتش ، استقلال قاراش و بالنتیجه لسانده
وحدت حصوله کش اولان دوردر .

عینی مقایسه نی دیلزده تطبیق ایدر ، و دیلزی ده بویله ایکی دوریه
آیراییلیرز . برنجی دوره بوندن اولکی « لسان عثمانی ، دوری ،
ایکنجی ده تکامل دورینه کیرمکده اولان شمدیکی « تورکجه ، مزدر .
ایشته بوکونکی « تورکجه ، مزک وضعیتی بودر . شمدی یه قادر
تابع ایدمک ایسته نیلن یابانجی عنصرلردن ، قاعدهلردن صییریش اولقله
برابر هنوز کندینک تابع اولدینی نوز قاعدهلر بولنوب لسان حادثهلری
انضباط آلتنه آلتش اولدیغندن قبل المشاهده دورینه عائد انضباطسزلوق ،
قاراشالوق ایچنده در . [۱]

[۱] هرکون غزته لردنه لسانمز حقنده کوردیکمز اندیشه لره ، لسانمزک
قاب اولقله بولدیقله دائر اولان شکایتلره سبب هب بو قبل المشاهده دورینه
عائد قاراشالوق فردی وجدانلره کوستردیکی انضباطسز لقدر .

قارغاشالغك از الھسی آبخانہ مشاہدہ بہ باشہ و نماسنہ متوقفدر

بو قارغاشالغك از الھسی ایچون «تورك دیلنی» اصولی بر صورتده تدقیق و تنبعه باشلامق لازم کلیر .
تورکجه بی بویله تدقیق و تنبعه باشلامق، ملی حرثی تشکیل ایدن مؤسسہ لر دن بر یسنك مشاہدہ سنہ باشلامق و بویله جه لسانك برنجی دورہ سنہ نہایت ویرہرك ، ایکنجی دورہ سنہ داخل اولمقدر . بویسه ایچنده بولدیغمز انتباه دوریمزك جدی حرکتلرله کنیدی کوسترمسی، و ملی مؤسسہ لر ده حکمران اولان قبل المشاہدہ دورینه عائد قارغاشالغہ هیچ اولمازسه لسان ساحہ سنده بر نہایت ویرلمه یه دوغرو حرکت ایدلمسی دیکدر .

عثمانلی زھنیتنك یار قاعده صیلسی

فی الحقیقه سابق «عثمانلی ایمپراطورلنی» ندن «تورکیه جهوریتی» نه انتقال ایدن شی ، كرك مادی وارلق ، یعنی طوپراق ، مملکت ، ٹولكہ اعتباریله ، كرك معنوی وارلق ، یعنی ملی وارلقی تشکیل ایدن اجتماعی مؤسسہ لر اعتباریله هیچ ال سورولمہ مش ، انكشاف و تکاملی هیچ دوشونولمہ مش بر مہیتده در . مثلاً بو کون ناصیل مملکتك هر هانکی بر نقطہ سنده قیمتلی بر طبقہ مکنوز اولدینی معلوم دکیلسہ ، معنوی ساحہ ، حرث ساحہ سی ده اویله با کر بر حالده قالمشدر .

بالکیز - مع التأسف - آراده شو فرق وار که مادی ساحہ نظر لر دن تماماً مستور ، علم و فن واسطہ لر ی اولمدیجه دروننه نفوذ ایدیله مز، غیر مکشوف بر ساحہ اولدیغندن اویله جه قالدیلدیکی حالده ؛ معنوی ساحہ بالذات یاشانمسی حسیدله محسوس ، مشهود کبی بر حالده اولدیغندن (هر نه قادر بو فرق ورؤیت ابتدائی اولمقله برابر) و بنام علیہ قولایلقبه الله ایدیله بیلیر بر ساحہ حسنی وردیکندن دولایی اوزرنده تأثیرلر

اجرا سندن کری قاننامش ، تخریبکار رولار - موفق اولمامقله برابر -
اصلیتی ، بکارتنی ازاله یه اوغراشمشدر . [۱]
فقط بو حرکتلر علمی اولمدیفی ایچون مثلا لسان مؤسسہ سی
شہ رلی بر تدقیق ایله ، علمی بر اصول ایله ضبط وربط آلتنه آله حق ،
انضباطنی تأمین ایده جک ، مدون مدنی بر لسانی حالنه کتیرہ جک یرده
او زمانیکی جمعیت حیانتک ایچنده یوزدیکی ملی اولمیان هوا بو مؤسسہ یرده
امثالی کی یابانچی عنصرلرک تهاجنه معروض براقش ، بنیہ سی تزلزلہ
اوغراشمش ، یاد قاعدہ . تابع قیلارق استقلالندن محروم بر حالہ
قویمشدر . [۲]

ملی بنیہ یابانچی ، یاد ایلمردن آلتش اجتماعی وارلق ایله هیچ
بر مناسبتی اولمیان یاد قاعدہ لر ملی مؤسسہ لری بالطبع بوتون بوتون
انضباطسز بر حالہ قویمش ، و جمعیت حیاتی معاصر مدنی تندن اوزاق ،
معشری شعورک کوستردیکی استقامت لردن آبقیری ، تماماً داغینیق
بر ماییتده براقشدر .

لسانہ مؤسسہ سی لهنو - مجہول مالندہ در

شمدی بو مؤسسہ لرک ایچندن بری واک مہمی اولان دیلرک تدقیقنه
باشلانسی جہوریت دورینک حرث ساحہ سندن آتاجنی الکخبرلی ، اک
مقبول آدیلمردن بری اولہ جقدر

[۱] عینی روحی حالتک تاثیریلہ درکہ بو کون بیله هر هانتکی فن و علم
ساحہ نندہ سوز سویلہ مکی صلاحیتی خارجندہ عد ایدنلر ، ایچندہ یاشادقلری
جمعیت حیاتی کندیلرینہ بر مأنوسیت ویردیکی و اجتماعی مقایزہ نیک نہ قادر
مترکب اولدیفندن غافل بوندقلری ایچون اجتماعی مؤسسہ لر حقندہ کلپتی کوزہ لر
حکملر ویرمکدہ و مثلا بر لسان عالمکی ، بر اخلاق خوجالنی طاسلامقده هیچ
بر محذور تصور ایترلر .

[۲] معہود « قواعد عثمانیہ » او قیلنددر .

بو تدقیق و تتبع ایشانده اصولی بر صورتده حرکت ایتک ایچون طوتولسی لازم کان یولده هر شیدن اول مؤسسینی تشکیل ایدن حادثه‌لری ، لسان واقعه‌لرینی ، کله‌لری مشاهده‌یه باشلامقدر . دیگر تعبیرله مجهولی اولامعلوم حالنه کتیرمک و صوکر اونک اوزرنده ایشله‌مقدر . یوقسا هنوز قبل‌المشاهده دورنده بولنان حادثه‌لر اوزرنده ایشله‌مه‌یه باشلامق مجهول اوزرنده حرکت ایتک دیمقدر .

طبیعی و آرتق لسانزده بزم - علومز دکیمی ؟ ، «قونوشدیغمز دبیله بیلمیورمی بز ؟» کی سؤالارک وارد اوله‌مه‌یه جغنی ظن ایتکله برابر شاید بویله دوشونلر اولورسه اونلره قارش شونی - ویله‌مکله اکتفا ایدهرم : طبیعت طالنده تک ن ایتمکده اولان طبیعی حادثه‌لر « فیزیق » تدین ایدلندن اول ، یعنی طبیعی حادثه‌لر بر کل حالنده طوبالانمان اول « عالم کون و فساد » ده ج یان ایدیور ، و بزده بو حادثه‌لرک ایچنده یاشایوب دوریوردق . فقط هیچ بر وقت طبیعی حادثه‌لر بزجه معلوم تلقی اولونامازدی ، ونته کیم معلومده دکیلدی . بونک کی معنوی ساحده مثلا لسان حادثه‌لری جریا ایدم کله - کله برابر هنوز قاعده‌لر ، الله ایدیله‌مدیکی ایچون اومک اوزرنده هیچ بر صورتله حرکت ایدمه‌یر . مثلا تصفیه عملیه‌سنی تطبیق ایدمه‌یر . مؤسسه هنوز مجهول بر حالده اولدیغندن بزدن صادر اوله‌جق بر حرکت علمی اولماز . او مجهولی معلوم حالنه کتیرر و او صورتله علمی حرکتده بولونایلیرز .

ایشته بو مجهولی معلوم حالنه کتیرمک ایچون اولامؤسسینی مشاهده‌یه باشلامق لازم کار .

لسان حادثه‌لرینی مشاهده آلتنه آلمق ایچون طوتولسی لازم کان اصولندنده کله جک مقاله‌ده بحث ایدم جکم .

مختلف لهجہ لری مشاہرہ

ہوندن اولکی مقالہ ده تورکجه نك پك کچ قالمش اولان تدقیق و تدقیق
ایچین اول امرده بو مؤسسہ نی تشکیل ایدن حادثه لرك ، کله لرك
مشاهده به باشلانمسی لازم کله جگنی سویله مشدم .
تورکجه نك مملکتک مختلف عملرنده مختلف لهجه لره تداول
ایدیلدینی معلومدر . مشاهدیه بو مختلف لهجه لره تداول ایدن کله لری
طوپلامن صورتیه باشلانیلیر . واقعا اصل استانبول لهجه سی تورکجه نك
اک کوزمل ، اک متکامل لهجه سی اولوب لسان نك اصل بذیه سی تشکیل
ایده جکی بدیهی اولقله راک اکی لسان عثمانی ، نك اک زیاده تداول
ایدیلدیکی محیط استانبول محیطی اولدینندن قازاندی کوزم لرك ، ایجه لکی
نسبتنده اصل « آنا دیل » دن بر چوق عنصر لری قایب ایتمش اولاق
کی بر نقصانی ده واردر .

شو حالده بر طرفدن استانبول لهجه سی تدقیق ایتمکه برابر عینی
زماننده دیگر لهجه لری ده تدقیقه باشلا یارق لسانک بوتون کله لری طوپلانیر .
بوتون کله لرد ایدل کدن سو کرا لسان حادثه لرخی اداره ایدن
قاعدہ لری آرایوب بولوق ، بو صورتله تورکجه نك هنوز کشف اندلمه مش
اولوب لسان ندور و اداره ایتمکه اولان توز قاعده لرخی تدوین ایتک لازم کلیر .

مشاهده نك لزومی

ہوندن اول تورکجه نك لغتی یازمق ایستہین بعضی لغتچیلرده
جدسی اوله رق مشاهده نك لزومی حس ایتمشلردر . مثلا « قاموس
ترکی » نك مقدمه سده شمس الدین سامی بک [۱] : « ... حالبوکه
[۱] تورکجه لغتی دوشونولدیکی وقت شمس الدین سامی بک مرحومی
حرمتله ، رحمتله یاد ایتمک ایدن کلیر . لسان نك اصولی بر صورتده تدوینی جدسی
اوله رق دوشونولرک و او صورتله چالشمق ایستہینلرک باشنده مرحوم بولونور .

لسانمك كهلرینی جمع وضبط ایتك خصوصنده شیمدی به قادر پا؛ آز
همت اولتمش و هر قوم و امتده لغویونك اسامی و تراجمی مجلدات
تشکیل ایتدیکی حالده بزده بو علمله توغل ایتکی کیمسه دوشونمیوب
لسانمك کلاتی همان غیر مضبوط بر حالده قالمش اولدینندن بویله بر اترك
مکملیتی ممکن اوله بیلمك ایچون ترکجه ده محرر کافه آثارك تبعیه
ا کتفا اولغیرب بو لسانك سویلندیکی ممالکک جمله سنه طول مدت
سیاحت و لسانلرینی اینی بیلن صنوف مختلفه اعالی ایله صحبت ایدرك
اك نادر لرینه وارنجیه قادر کافه لغات ضبط و قید اولتمق اقتضا ایدر... دییور.
ایشته بو سوزلر مشاهده نك لزومنی حدسی اوله رق سه زمه در .

« لسانه عثمانی » ده « تورک دبیلی » نه

دیلمزه قارشى بو قیدسز لئک سببی « عثمانلی ذهنیتی » نك تورک
روحنه قارشى یابانجی قالماسندن باشقارشى دگلد .
ذاتاً « عثمانلی جمعیتی » نی تشکیل ایدن مؤسسهلر تورک روحنه
یابانجی عنصرلرک وجوده کتیردیکی ذهنیت مقه نیزمه سیله ایشله تیللمش
بو ذهنیتک ویردیکی آقیری نتیجه لر ملی حرث تکاملندن محروم براقشدر .
« عثمانلی » بقیه سی ، آنجاق عثمانلی ، امقاسنی طاشیان عنصرلرله
« عثمانلی جمعیتی » وام ایدر تلقی ایدردی . بو تلقی نتیجه سی اوله رق
دیگر مؤسسهلر ده اوله یینی کی دیلمده تورک کهلر نندن زیاده « عثمانیجه »
کهلر استعمال ایدیله یه چالیشا بوردی .

فقط بوکامقابل « خق » طبیه سی او صنعی لسانه قارشى متنفر ،
بوز وار لغنه یابانجی اولان او دیلی قونوشمقندن چکینیر ، و کندی
ئرز دیلمله کندی ده شو بجه لرینی افاده ایتیه اوغرا شیردی . بو ایکلک
نتیجه سی اولارق ترسنه تکامل ایتکده اولان « لسان عثمانی » یاننده
اصل ملی وار لنی افاده ایدن ، اونک بکارتنی یاشاتان بر « تورکجه »

تداول ایده گلشدر . هر لسانده قونوشما دیلیله یازی دیلی آراسینده
فرق اولقله برابر تورکجهده بوفرکک بویله پک ب یوک بر آیریلق وجوده
کتیرمسیده بوندن دولاییدر .

ایشته لسانک مشاهده و تدقیقندن چیقاجق نتیجهلردن بری ده
بو ایکیلکی اورتادن قالدیر مایه دوشرو یورومش اولق ، واصل
تورک دیلی، فی تثبیت اندرک دینزک یورویه چکی تکامل یواننده اوکنه
چیقاجق مانعلری اورتادن قالدیرمقدر .

مشاهده ایله کلهلر طویلانمایه باشلانجه اساساً حصوله کلیکده
اولان اجتماعی عملیهلرده بربرر کنیدی کویستره چکدر . و مثلاً دینزک
آصوتی، تصفییه سی... الخ . ییدانه چیقاجقدنر . چونکه آصوت، تصفییه...
الخ فردی دکیل اجتماعی برر افغوله در .

ب- مشاهدیه

کندیغیزی بر آن ایچین استانبول لهجه سی مشاهده یه باشلامش
فرض ایده لم و شو کلهلری طویلانش اولام :

کون	=	تورک	-	تورکجه
شمس	=	عرب	-	عربیجه
نازک	=	عجم	-	تورکجه
درخشان	=	عجم	-	عجمجه
تلفون	=	فرانز	-	تورکجه
تراموای	=	انگلز	-	تورکجه
خانه	=	عجم	-	تورکجه
پت	=	عرب	-	عربیجه
آجارتا	=	ایتالیان	-	تورکجه
تیرازه	=	عجم	-	عجمجه
قانون	=	عرب	-	تورکجه
وقف	=	عرب	-	تورکجه
اصناف	=	عرب	-	تورکجه

پروستو =	ایتالیا -	تورجه
آفتاب =	عجم -	عجمجه
تشریف =	عرب -	تورجه
التاس =	عرب -	تورجه
عقل =	عرب -	تورجه
شان =	عرب -	تورجه
شرف =	عرب -	تورجه
جمع =	عرب -	تورجه
پروگرام =	فرانسز -	تورجه
نسلی =	عرب -	تورجه
آدوقات =	فرانسز -	تورجه
هجوم =	عرب -	تورجه
هافتا =	عجم -	تورجه
اسبوع =	عرب -	عربجه
یشین =	عجم -	تورجه
محامی =	عرب -	عربجه [۱]
دكان =	عرب -	تورجه
سوقاق =	عرب -	تورجه
بازار =	عجم -	تورجه
سوق =	عرب -	عربجه
عیب =	عرب -	تورجه
رذالك =	عرب -	تورجه
مشكل =	عرب -	تورجه

لسانه قائمه لرینی نحری و تثبیت

ایشته بو صورتله کله لری مشاهده آلتنه آلوب طوپلامایه باشلاججه

[۱] بو کلمه ده هیچ لزومی اولدینی حالدده تورجه به مال ابدینک ایسته نیش، فقط لسانه کچمه مش، عربجه قالمشدر. او قادارکه قولانتق ایسته بئرک کیمیبی « محامی » و کیمیبی « محامی » تلفظ ایدر. حتی کچنلرده اولدنججه معروف بر امضا اوزرنده « شیخ الحامات » جمله سنی کورمشدم. طیبی محرر « شیخ الحامین » دینک ایسته وردی، فقط کندی تورک وجدانه بابانجی کلدیکی ایچین جمله نیک دوغرو سنی بولاماشدی.

مشاهده نك ویردیکی تصنیف نتیجہ سی اولہرق یالکز «تورکجه» اولان کلمہ طوبلانیر ، دیگر یابانجی عنصر لر آتیلش اولور .
صوکر ا یابانجی عنصر لر دن آیریلش صرف تورکجه اولہرق الہم ایدلش اولان کلمہ لر دن متشکل دیلزی اداره ایدن قاعدہ لر تحری ایدیلیر . قاعدہ لر بوانوب تدوین ایدیلہرک «تورک دیلی» مدون مدنی بر لسان حالی آلیر .

مشاهده ایله حصوله کان نتیجہ لر دن بری ده اہجہ لر آراسندہ کی «آلیش ویریز» اولہجقدر . بو آیش ویریشک نتیجہ سی ده ہم قونوشما دیلی ایله یازی دیلی آراسندہ کی بویوک فرقی ازالہ یه دوغرو بر یول آچش ، ہم ده اصل لسانده برانکی تأمین ایتیمه دوغرو مهم بر عملیہ نی وجوده کتیرش اولہجقدر . [۱]

نهایت مشاهده نتیجہ سندنہ تورکجه نك حقیقی تصوتی و بناء علیہ کلمہ لرک آلمسی لازم کان قطعی شکل تثبیت ایدیلہجک و بو کون آرتق پک کوزہ باتار بر حال آلان «املا» قاریش یقلغنه ده بر نهایت ویرلش اولاجقدر .

تورکجه مزک لغتی ، ثابت قاعدہ لر یفی ، ثابت املا سی ، الخ .. تعیین ایدہجک و مدنی بر لسان حالنه کتیرہجک اولان بو بویوک ایش طبیعی «ماصا باشنده» لغت یازمق صورتیله الہم ایدیلہمز . شیمدی یه قادر تورکجه یازلش اولان اک معتبر کتابلری کوزدن کچیرمکله برابر اصل مشاهده ، لسانک تداول ایتدیکی محیطلری دولاشوب مشاهده نی تمام ایتمکله

[۱] مثلا چکلرده آنقرده بواندیم زمان بر برلنک سوز آراسندہ «... کیری ... کیدری ...» کلمہ لر نی قولاندیغنی کوردیم . همانلیجه نك « ایرادھ ... مصرقی .. » برینه تورکجه نك کیری ، کیدری نه قادر کوزم ، و بزجه قولانیامدیغنی حالده هیچده غیر مأوس دکیل .

اولور . [۱] ابشته « ديل هيئي » نك بواصولي طو تارق تدوين ايدم جيڪي
« تورك ديلى »، يوقلغنى هر وقت شدتله حس ايتديره ن بويوك بر احتياجي
تطمين ايدم جيڪدر .

[۱] عرب لغتچيلرن دن زمخشرينك لغتنى تدوين ايدركن بر قاچ كله ايجين
برچوق عرب قبيله لرغى دولاشدينى مشهوردر .

انقلاب تربیه‌سی [۱]

— انقلاب دورینک تربیه‌سی ناصیل اولمالیدر؟

— هر دورک کندینه کوره بر تربیه‌سی اولدینی کی انقلاب دورینک ده کندینه کوره بر تربیه‌سی اولق ، یعنی انقلاب حیاتی فردله حقیله آشیلاق ایچین یکی بر تربیه یولی طوتمق لازم کلیر .

« تربیه » فردک اجتماعی قابلیت‌لرینی انکشاف ایتدیرمک ، دیگر تعبیرله فردی « جمعیتک آدمی » اوله‌رق یتیشدیرمکدر . یعنی فردک اجتماعی حیاتی جمعیتک بوکونکی معطالینه کوره یتیشدیرمک ، فردده اجتماعی حیاتی ملی وارلفک بوکونکی موجودیتنه کوره تماماً منکشف بر حاله اکتیرمکدر .

جمعی تشکیل ایدن اجتماعی مؤسسهرک فردده ویره‌جکی معطالرک فردده نام بر صورتده انکشافنه خدمت ایتک تربیه‌نک اساسی تشکیل ایدر . شو حالده تربیه‌ده مفکوره ، فردی « جمعیتک نام آدمی » اوله‌رق یتیشدیرمکدر .

انقلاب ایله‌اسکی « عثمانلی جمعی » نی عثمانلی وارلفنی تشکیل ایدن بوتون اجتماعی مؤسسهر آلت اوست اولمش ، برینه « تورک جمعی » نی ، تورک وارلفنی میدانه قویاجق اولان مؤسسهر دوغمقده بولونمشدر . شو حالده « انقلاب تربیه‌سی » نک ایکی صفحه‌سی واردر : بری منفی ، دیگر بری مثبت .

[۱] ۱۱ ایلول ۹۲۷ تاریخلی وقت غزته‌سنده چیقمشدر .

برگرماسکی عثمانی حیاتیات کهنه ، چورومش عنعنلری ، معاصر
مدنیته آقیری اولان قرون وسطائی کیدیشتی ، اجتماعی بده سنی تشکیل
ایدن یابانچی عنصرلری بوتون بونلرک « بوکونکی حیات ، ایله ناصیل
تالیفی قابل اولدیغنی ، عصرلر دئبری ملی وارلنی ناصیل ترقی وانکشافدن
محروم براقدیغنی کوسترمکدر .

دیگری ده مثبت ساحه سی اولوب بیقیلان عثمانلیغه مقابل بوتون
یکیلکیله ، بوتون بوکسلکیله میدانه چیقمه قده اولان تورکلرک ناصیل
ملی وارلنک اصل کندیسی اولدیغنی ، فردک بو نوز وارلغه ایریشمکله
روحنده یکی برحیاتک بوتون کوزه لاکیله ، بوتون جانلیغیله ناصیل اویاناجغنی
تلقین ایتمکدر .

بوکون جمعیتی وجوده کتیره ن وارلنک تورک وارلنی اولدیغنه
و جمعیت کندی وارلنی اجتماعی مؤسسولردن آلاجغنه کوره ملی
حیاتک ده «تورک حیاتی» اولماسی لازم کلیر . چونکه جمعیت حیاتی دیمک
عینی ذهنیه صاحب اولان ، عیق حرثی یاشایان فردلرک تشکیل ایندیکی
زمره دیمکدر . زمره به منسوب اولان فردلرک کندی وارلقلریله
جمعیتک وارلنی نه قدار متوازن ، نه قدار آهنگلی ، و فردی وجدانلر ده
یالکز « جمعیت مفکوره سی ، دو یغوسی نه قدار هیجانلی بر صورتده
یاشارسا او جمعیت ده کندی - یاتنی او قدار جانلی ، او قدار قوتلی
بر صورتده ایدینمش اولور .

ایشته انقلاب تربیه سی فردلر ده صرف ملی وارلنک بوتون هیجانیه
یاشاماسنی ، « عثمانلی ذهنیتی » نک تامیله زوال بولار ق یالکز « تورک ذهنیتی » نک
اجتماعی حیاتک بوتون تظاهر لر نده حاکم اولماسنی تأمین ایتمکدر .

واقعا بوکون « تورک جمعیتی » دو غمش و بو جمعیت کندی حیاتنی
ملی وارلقدن آلمقده بولتمشدر . بوکون اجتماعی حیاتک هانکی صفحه سه .

باشاق اسکی وارلنك قايب اولديغنی ، یکی بر وارلنك دوغمق اوزره بولنديغنی کورویورز . اسکی « عثمانلی ذهنیتی ، نك آرتق ساعله سنی قايب ایتش اولديغنی ، ویرینه یکی بر اولوشك ، دوغمق اوزره بولنان « قبل التکون » بحالک کندینی بوتون روحلره احساس ایتمکده اولديغنی کورویورز .

فقط ایشته بو یکی وارلق هنوز بوتون وضوحيله تماماً کندینی کوسترمش ، تورکلکدن باشقا بر شی اولمایان بو یکی حیات روحلری جذب ایدن ولایتی هر طرفه سالمش دکیلدر .

جمعیت حیاتی تشکیل ایدن بوتون مؤسسeler هنوز تماميله تورکلکنی ایدینش ، اجتماعی حادثه نك تابع اولاجنی قاعده لری ، عرفلری ، عنعنلری یالکیز تورکلکدن آلمقده بولنش دکیلدر .

فردلک کندی اجتماعی حیاتلرنده یالکیز ملیت دو یغو سیله یاشامالرینی و حیاتک بوتون صفحه لرنده یالکیز بودو یغونك سوقيله حرکت ایتلرینی هنوز تأمین ایتش دکیلدر .

ایشته تربیه ، ملی وارلقده بو حیاتی بوتون کوزه للیکیله میدانه جیقاراجق ، فردلرده یالکیز ملیت دو یغو سیله حرکت ایده جک بر « وجدان » یاراتاجقدر . ذاتاً « تربیه » دیدیکمز ، « فردی یتیشدیر مک » دیدیکمز شی فردده اجتماعی وارلنی بوتون هیجانيله ، بوتون ایمانيله یاشاتاجق اولان بر وجدان یاراتمقدر .

— دیمک که انقلاب تربیه سی اخلاقی بر آدم یتیشدیر مکدر ؟ .

— خایر ! یالکیز اخلاقی دکیل ، بلکه « وجدانلی » بر آدم یتیشدیر مکدر .

واقعا وجدان کله سی اک زیاد . اخلاق ساحه سنده قوللانیلديغنی ، برچوق فیلسوفلرجه اخلاق حادثه لرینی ثولچن ، اخلاق مؤسسسه سنک قیمت حکملرینی ویرن بر قوم تالق ایدلديکی ایچین وجدانلی کله سیله اخلاقی کله سی مترادف ظن اولونور .

حالبوکه بويله دکیلدیر . اجتماعی مؤسسهلردن هر برینت کندی
ساخهسنده تجلی ایدن اجتماعی واقعهلرک بررقیمتلی واردر . بوقیمتله
حکمنی ویره جک اولان وجداندر . یعنی « وجدان » اجتماعی مؤسسهلرک
فردله ویردیکی معطالرک فردلرده سالم بر طرزده جریانی ، و فرددن
سالم بر طرزده عمل اوله رق صدورینی تأمین ایدن بر شمارع ، برناظمدیر .
دیمک که وجدان یالکیز اخلاق ساحهسنده وقوعبوله جق حادثهلری
تولچن ، اولره قیمتی ویرمن بر قوه دلیل ، بلکه حرثک بوتون
مؤسسهلرنده وقوعه کله جک حادثهلر حقنده حکمنی ویره جک اولان ،
بونلرک قیمتی تقدیر ایده جک اولان بر قوه در . چونکه « قیمت
حکملری » اجتماعی شأیتلر حقنده صادر اولور ، و اجتماعی
شأیتلر ایسه حرثک بوتون مؤسسهلرنده تظاهر ایدر . مثلا لسان
حادثهلری حقنده « دوغرو » یاخود « یا کلیش » حکمنی ویره جک
اولان وجدان ، اخلاق حادثهلری حقنده « اپی » ویا « فنا » حکمنی
ویرر .

شو حالده جمعیت حیاتی وجوده کتیره نه قادر مؤسسه وارسه
بو مؤسسهلرک فردله ویره جکی معطالرک معشری وحدانده مکنوز
اولوب اصولی بر صورتده تدقیق ایدیلرک میدانه چیقارلمش ، فعللری ، عمللری
کندی ولایتی آلتنه آلمش اولان قاعدهلرک فردی وجدانلرده حکمنی
اجرا ایده رک اجتماعی حادثهلری انضباط آلتنه آلمسنی تأمین ایده جک
اولان عملیهلرک مجموعی تربیه بی تشکیل ایدر .

ایشته تربیه ، فرددن صادر اوله جق هر عملک جمعیتک بر معطالی
اوله رق فردک وجداننده ایمانلی بر حالده یاشایان قاعدهلره موافق اوله رق
صدورینی تأمین ایدر ، یعنی تربیه نیک نتیجه سی اوله رق فرددن صادر

اوله جق هر عمل معشری وجدانده تجلی ایدوب فردی وجدانه انتقال
ایتمش و فردی وجدانده فرد ایله جمعیت آراسنده کی علاقه نك شدتیه
کوره هیجانلی ، ایمانلی بر حال آلمش اولان قاعده لره موافق بر صورتده
صدور ایدر .

تربیه نك غایه سی فردی وجدانده بو « ایمان » ی یاراتمق ، فردی
« جمعیتك تام آدامی » اوله رق یتیشدیرمکدر .

اجتماعی مؤسسهلردن مثلاً لسانی آله آلام . لسان حادثه لرینك
تابع اولوب معشری وجدانده مکنوز اولان ، فقط هنوز میدانه قونامش
اولان نوز قاعده لر بولنوب میدانه چیقاریلیر ، لسان حادثه لری انضباط
آلتنه آلمش اولور . بو صورتله بولونمش اولان قاعده لره توفیقاً فردی
ویریله جك « لسان تربیه سی » فردی « لسان وجدانی » یاراتیر ، و بو
وجدانه کوره فرددن لسان حادثه لری ثابت اولان قاعده لرینه موافق
اوله رق صدور ایدر . فرددن بویله انضباط آلتنه آلمش اوله رق لسان
حادثه لرینك صدوری کندنده لسانه قارشلی درین بر مر بوطیت ، کندلی
نوز وارلغنك بر جزئی اولمقدن متولد درین بر هیجان ، فردك بوتون
روحی صارار ، و جمعیت وارلغی ایله کندلی وارلغی آراسنده کی بوصیتی
علاقه فردی جمعیه آرتق زوال بولماز رابطه لرله باغلار . [*]

بونك کبی اخلاقی ، اقتصادی ، دینی الح دیگر مؤسسهلرده
عینی یول طوتوله رق بوتون مؤسسهلردن صادر اوله جق اجتماعی
حادثه لری کندلی نوز قاعده لرینه ربط ایتمك صورتیه « ملی وارلق »
تامیه تجلی ایدر . جمعیتك بویله انضباط آلتنه آلمش اولان ملی وارلغنك

[*] حرمتی تشکیل ایدن مؤسسهلرک هنوز بویله اصولی بر صورتده تدقیق
ایدیله رك میدانه قوناجق اولان نوز قاعده لر بولونامش و بو قاعده لر فردی
وجدانلره تلقین ایدیله رك ملی وارلق فردلره ایمانلی بر صورتده آشیلانامش
اولدیغندرکه بحرانیلر ، انحارلر وقوعه کلکده در .

فردە بوتون ھېجائیلە ، بوتون ایمانیلە آشیلا نمانسندن باشقا برشی اولمیان
« تربیه » دە الك فیضلی رولنی ایفا ایتمەیه، فردلری جمعیتک آدمی اوله رق
یتیشدیرمه به باشلار.

بو بولده تربیه ایله یتیشه جک اولان فردلرده آرق انقلاپی بوتون
اساسلریله ادراک ایتمش اولارق ، انقلاب کندی نسلنی قازانمش اولور.

« جمعیت » و « ایمان » ۱۰۱

فردی وارلق

بیایورزکه انسانده ایکی نوع وارلق واردر : بزی فردی وارلق ، دیکری اجتماعی وارلق . فردک کندی عضوی و روحی حیاتی ادامه ایدمک اولان فردی وارلق انسانک مادی موجودیتنه عائد حظلرک ، الملرک مجموعندن عبارت اولوب انسانک فردی اولان تمایللرینی تطمین ایدمک و فردیتنه عائد غایه لری وجوده کتیره جمک اولان برتکوندور .

عضویتنه عائد اولان حظلرک ، الملرک مرکزی بو فردی وارلق اولوب مادی اولان بواحتیاجلریمز تطمین ایدلرسه وجودیتنه بر اکیکلکک ، بر بوزوقلغک بزی خبردار ایتمکده اولدیغنی دویارز . بواحتیاجلرک تطمین ایله حصول بولاجق اولان حظلرده عضویتنه باشلابان بر قوتلنمینی ، بر جانلانی بیلدیرلر .

انسان بو فردی وارلقی شعوری نلک کوستردیکی بولده بورومک صورتیه یاشار ، شعورینک کوستردیکی غایه لره کیتمک صورتیه فردی وارلق کالی بولش و آرتق باشقا برغایه کوزمتمز برحاله بو وارلق تطمین ایدلش اولور .

شوقادارکه « فرد » ایله « طبیعت » آراسنده کی مناسبیتلردن حصوله کله جمک ، وانسانک جمعیتدن زیاده طبیعت ایله اولان مناسبیتلرینک

[۰] ۲۴ تشرین ثانی ۱۹۲۷ تاریخی وقت غزته سنده چیقمشدر .

انكشـافـدن وجود بولهـجـق اولان بوحيات ، فردى كيت كيدـه
« مادتيچيلك Matérialisme » سوروكلهر. بونك نتيجهسى اولارق
فردك « جمعيت » ايله اولان مناسبتى ده همهن همهن كسيلير . اجتماعى
دويغودن محروم اولان بو روحى حالت كندىنى كوسترمه ده كچيكمز .
مادتيچيلكك فردك روحنده ياراتاجنى دونوق ، قانى حيات ايسه
اصل انسانلق حياتنه ، اجتماعى حياتنه قارشى قيدسزلىنى ، علاقه سزلىنى
توليد ايدركه بويله فردلردن تشكىل ايدمك اولان بر جمعيتده روحلرى
يوكه لته جك اولان اجتماعى وارلغك علوى مفكوره لرينه دونغرو
برانجذاب دونغويه جنى كچي ، جمعيتى يكپاره بركتله حالنده كوسترمك
اولان « تساند » ده وجود بولاماز . چونكه بويله مادتيچى اولان فردلر
جمعيتك قدسى وارلىنى ايچنده بوتون روحلرى اريته ن اجتماعى قايناشمايه
قارشى يابانچى قالمش اولان عادتاً مادى جزؤ فردلر حياتى ياشارلر ،
واخلاق ساحه سنده « منفعتچيلك Utilitarisme » ك خودبينلك
چوقورينه دوشهرلر .

اجتماعى وارلىق

حالبوكه انسانك بو فردى وارلغندن باشقا برده اجتماعى وارلىنى
واردر . بو وارلق ايله دركه فرد اصل « انسان » حياتى ياشار. انسانك
لا اجتماعى بر موجوديتى حائز اولماسى اساساً پك ده ممكن اولمدينى كچي -
چونكه بويله منفرد ومنزوى بر حيات كچيرنلر انسانيت تاريخنده استشنا
تشكىل ايدرلر - فردك روحنده عصرلك ويرديكى اعتيادلر نتيجهسى
اوله رق جمعيت خارچنده بر حيات كچيرمك املى ده انسانده وجود بوله ماز .
ايشته عادتاً فطرى اولان بوميل فردده جانلى بر اندیشه حالى
آير ، بوانديشه ايسه اجتماعى حياتنه انطباق ميليدر . اكر فرد اجتماعى
حياته انطباق ايدم مزسه روحنده باشقا هيچ بر شيله دولدورولماز بر بوشلق

حاصل اولور . چونکه فرده کندی فانی وارلغنیك فوقنده عادتاً ابدی بر واراق ویره جک ، انسانلق حیاتندن نصیبی آلماسنی تأمین ایده جک اولان عامل ، جمعیت کندی وارلغندن فردک روحنه نفخ ایتدیکی اجتماعی وارلقدر .

اجتماعی وارلغمزى کندی مزده حس ایده بیلمه مز ، منسوب اولدیغمز جمعیت کندی وارلغندن بىلكمزه برشى ویرمش اولماسی ، جمعیت حیاتنه کندی حیاتمىك انطباق ایتمش بولونماسی ، کندیمىك جمعیتدن بر فرد اولدیغمزى روحمزه درین بر صورتده دویمقلغمزله حصول بولور . جمعیت ایله اولان علاقه نىك کسيلمى روحمزه ناصیل درین بر بوشلق حصوله کتیرسه ، جمعیت ایله اولان علاقه نىك قوتی ده اونسیبتده بىلكمزی جمعیتک یوکسک وارلغیله دولدورر .

جمعیت رايانه

فرده بواجتماعی وارلغی ویره جک اولان عامل « جمعیت » اولوب ، جمعیت ایسه ، بیلدیكمز کبی ، برطاقیم اجتماعی مؤسسهلرک مجموعندن عبارت خارجی بر وارلقدر . اجتماعی شائیتی وجوده کتیره ن بواجتماعی مؤسسهلر نه قدار کندی توز وارلقلرینی ایدتمش ، یا بانجی عنصرلردن قورتولمش ، فردده کی اجتماعی حیاتی آرتق باشقا بر منبعدن نصیبی آلمایه حاجت بر اقیه جق بر حالده تماماً تطمین ایتمش بولونورسه فردده کی اجتماعی وارلقده اوقادار شعورلی بر صورتده تىكون ایتیه باشلار . جمعیت حیاتنىك بو صورتله فرده ویره جکی اجتماعی وارلق ، فردده اجتماعی حیاتی ملی غایه لره سوق ایده جک ، اجتماعی شائیتلردن متولد « قیمت حکملری » نی حقیله ویره جک ، اینی کوتودن ، دوغرونی اکریدن ، الخ آیراجق اولان « وجدان » ی یاراتیر . آرتق فرددن صدور ایده جک اولان هر تورلو « عمللر » وجداننىك

ویره جکی حکمه کوره اجتماعی قیمتنی آلیر و بو قیمتلر فردک روحنده .
صارصیلماز برعزم، اجتماعی حیاتک هر تورلو تجلیلرینه قارشى دو یولماز
بریا قینلق ، ایرکیلمز بر مونسلك تولید ایدر .

فردک کندى روحنده تجلی ایتدیکی حالدده ، انکشاف ساحه سی
عادتا بوتون جمعیت اولان و بوتون اجتماعی حیاتی کندى نفسنده
باشایورمش کبی روحنده لایموت جمعیت حیاتک او بیتمز توکنمز
تکون ساحه سنه دوغرو انتشار ایدمک اولان عادتا «فوق الناسوت»
بروارلق فردک بوتون بئلكنی قاپلار .

بویله جه « فردیجیلک Individualisme » ک دار حدودندن
صیبریلهرق اجتماعی شأیتک روحنه نفخ ایتدیکی «معنویت» ساحه سنه
ایریش و بو صورتله فردى بونالیجی تضادلر ایچنده بوجالامایه محکوم
ایدن برنوع « شبه جیلک Scepticisme » دن باشقا برشی اولمایان
مادیجیلکک صیقیجی چنبرندن قورتوله رق «معنویجیلک Spritualisme» ک
فیاض ساحه سنه چیقمش اولان فردک روحنده «ایمان» تجلی ایدر .
اجتماعی حیاتک قدسی قاینانغندن نصیبی آلمش اولان بویله ایمانلی
فردلر ، ایماندن محروم اولان کیمسه لرك دو یامیه جفی ، حس ایدمه یه جکی
باشقا بروارلق ، اجتماعی حیاتک ویره جکی لافردي بروارلق ایچنده
باشارلر ، و بو وارلق اونلری مفکوره یه دوغره جذب ایدرک روحلری
وجد ایله ، هیجان ایله ولو اوله رق مفکوره یه دوغرو متمادیاً یوکسلیر .
فردى وجدانلرده بوتون قوتیله ، بوتون شدتیله تجلی ایدمک
اولان بوايمان [*] ایله درکه فردک روحنده جمعیته قارشى زوال یولماز بر
[*] بوکون کیت اعتباریله نفوسمز عددینک چوظاماسنی نه قادر آرزو
ایدیور ایسه ک ، کیفیت اعتباریله ده جمعیتک بویله «ایمانلی» فردلردن ترکیب
ایتمی نزم ایچین بر مفکوره اولمالیدر .

« مربوطیت » ، بویله عینی جمعیته منسوب اولان فردلر آراسنده هیچ
برشی ایله صارصیلمایاجق اولان صیقی بر « تساند » کندینی کوسترر.
شوحالده بوکونکی جمعیت حیاتمزده فردی وجدانلره بواجتماعی ایمانی
آشیلا یاجق اولان اجتماعی مؤسسهریمیزی علمی اصوللر اوزرنده
یورویهرک ملیشدبرمهیه ، ملی حرثمیزی معاصر مدنیتده حائز اولدینی
موقعه چیقارمق صورتیله فرد ایله جمعیت آراسنده صارصیلماز بر
« برلك » وجوده کتیرمهیه دوغرو چالیشمایه باشلامق بوکونک منور
زمره سته دوشهن اک مبرم وظیفهلردندر .

ملى وحدت [۱]

تورک جمعیتی

مملکتک بعضی یرلرنده ملی وارلغک حقیله یاشانما مقده اولماسندن، اورالرده ملیت دو یغوسنک هنوز دو غمامش بونونماسندن متولد اندیشه پی، آرا صیرا اولدینی کبی ینه « ملیت » ک اولکی کونکی باش مقاله سنده محترم باش محرر اظهار ایدیوردی .

سیاسی وحدتی اک صاغلام بر صورتده قازانمش ، دولت وارلغی شیمدی یه قدار هیچ بر زمان کوره مدیکی اک یوکسک، اک متین بر طرزده ادراک ایش اولان انقلاب تورکیه سنک سینهنده یاشایان فردلره ویرمکده اولدینی بویوکسک وارلق دو یغوسنک هنوز بعضی یرلرده دو غماماسی حقیقه اجتماعی حیاتمزه بونوک برا کسکلکی کوستر .

اسکی « عثمانلی جمعیتی » زماننده مملکتک هر طرفی آیری بر مستملکه ایش کبی هر مملک کندینه مخصوص بر یاشاما طرزی اولماسی، دیگر مملکه منوب فردلرک یاشادینی حیاتدن باشقا، لور بر حیات یاشاماسی اودورک ایچنده بوزدیکی ملی اولیان حیاتک ویردیکی نتیجه لردن باشقا برشی دیکلیدی .

فی الحقیقه « عثمانلیلق » زماننده فردی وجدانلری تطمین ایدمک، روحلری عینی مفکوره آرقاسندن سور و کلیه جک ، اجتماعی وارلغی بروحدت حالنده ادامه ایدم بیله جک عاملر همان همان یوق کبی ایدی . حالبوکه بو کون هر تورکه یکی بر حیات ویرن، روحنه ملی مفکوره نک آتشی صاران ، یاپدینی یوکسک انقلاب ایله کندی یوکسک وارلغنه بوتون جهانی حیران قیلمش اولان بو کونکی « تورک جمعیتی » در .

[۱] ۱ حزیران ۱۹۲۷ تاریخلی ملیت غزنه سنده چیقمشدر .

تورك جمعيتى نك استناد ايتديكى يكانه مسندايسه فردى وجدانلرده كى
« مليت دويغوسى » در . روحلرده بوقدىسى دويغو نه قادر هيچانلى
اولور ، اجتماعى وارلغى نه قادر درين برصورتده صارمش بولنورسه
جمعيت اوقادار ساغلام اساساره استناد ايتش اولور .
بوك اچينده فردك كندى حياتى جمعيت حياتى ايله تامما برلشمش ،
فرد كندى اجتماعى وارلغنده جمعيت وارلغى درين برصورتده ياشامايه
باشلامش اولق لازم كايير .

اجتماعى وارلغى

ذاتاً فردده اك جانلى انديشه اجتماعى حياته انطباق ميايدير . كندى
حياتى جمعيت - حياتيله برلشديرمك ، روحنده جمعيتك بوتون اولوشلر ينى ،
دكيشمه لر ينى نيمسه مك فردده عادتاً غريزى برتمايدير .
چونكه فرده كندى قانى وارلغنك فوقنده عادتاً ابدى بروارلق
ويره چك ، انسانق حياتندن نصيبنى آلماسنى تامين ايدم چك ، ويوقلغى
روحنده باشقا هيچ برشى ايله دولدور . لماز بر بوشلق حصوله كتيره چك
اولان عامل جمعيتك كندى وارلغندن فردك روحنه تفيح ايتديكى
« اجتماعى وارلق » در .

اجتماعى وارلغمزى كنديمزده حس ايدم بيلممىز ، منسوب
اولديغى جمعيتك كندى وارلغندن بىلكمىزه برشى ويرمش اولماسى ،
جمعيت حياتنه كندى حياتى نك انطباق ايتش بولونماسى ، كنديمزك جمعيتدن
برفرد اولديغى روحمزه درين برصورتده دويغى قلمزله حصول
بولور . جمعيت ايله اولان علاقه مك كسيلمىسى روحمزه ناصل درين
بر بوشلق حصوله كتيره سه ، جمعيت ايله اولان علاقه نك قوتى ده
اونسبتده بىلكمىزى جمعيتك يوكسك وارلغيله دولدور .
ايسته بو جمعيت دويغوسيدر كه فردك جمعيت ايله اولان علاقه سنى

میدانه قویاجنی کی، فردی حیاتمک فوقنده بزه اصل انسانلق حیاتمزی باشاتماجق اولان اجتماعی وارلغمزی وجوده کتیرر؛ و فرد جمعیتدن نه قادار نصیبی آلیرسه روحنده ملیت دوینغوسی اوقادار درینلشه چکی کی اجتماعی وارلغنی ده اوقادار وجدلی، اوقادار ایمانلی برحاله باشار.

اجتماعی مؤسسار

فردده اجتماعی وارلغنی تأسیس ایده چک، فردک جمعیتله اولان علاقهنی بوصولیه کوکشدیره چک اولان رابعه لری فردی وجدانلره آشیلایاجق عامللر « اجتماعی مؤسسار » در .

جمعیتک اصل وارلغنی اجتماعی مؤسسارک شعورلی برصورتده فردی وجدانلرده باشامسیله حصول بولور. و افعا بومؤسسار فردلرده شعورسز، دانغینیق برحاله باشامقدمدرلر، وبوصورتله جمعیتک ایلك حیاتی وجوده کلیر. فقط اجتماعی حیاتی بوتون آهنگیله، بوتون شدتیله یا شائق ایچون اجتماعی مؤسسارلی علمی اصوللرله تدقیق وتدیق ایده رک اجتماعی حادثه لری انضباط آلتنه آلق، معاصر مدیتک کوستردیکی یوللردن کیده ک اجتماعی نظامی تأمین ایتمک لازم کلیر .

بوده لسان، اخلاق، بدیعیات، الخ کی اجتماعی مؤسسارلی معشری وجدانده مکنوز اولان نوزقاعده لرینه ربط ایده رک عنعنه لرک ویرمکده اولدینی موهومه لردن، یادایللردن آلتش یابانجی عنصرلردن اجتماعی مؤسسارلی قورتارمقله ممکن اولور .

فی الحقیقه « عثمانلی جمعیتی » زماننده اجتماعی حیات، سلطنت دورینک اسناد ایتدیکی ملی اولمیان مؤسسارلرین صادر اولان ملی شعوره آقیرری، یادایللردن آلتش اولان یابانجی قاعده لرله ربط ایلمش وبوصورتله جمعیت ایله فردلر آراسنده درین بر آریلق وجوده کتیرلمش ایدی .
مثلا جمعیت حیاتنک ائک باشلی مؤسسارلی اولان لسانده ایکی لک

بوندن دوغمشدر . تورك روحنه يابانچى ، لساندن مقصود اولان
آكلاشمايى تايمين ايمه دن اوزاق اولان « لسان عثمانى » يى عثمانلى
طبقه سى قوللاير ، بوكا مقابل خلق طبقه سى كندى ئوز دىلى
اولان « توركجه » ايله قونوشور ، مرامنى آكلاتير ، واك درونى
دويغولر يى ده يىنه بولسان ايله ترنم ايدردى .

بونك كېي ديكرا اجتماعى مؤسسەلر ده موجود اولان ايكيلىك
جمعيت حياتنده درين بر آريلق حصوله كتيرمش ، و بو آريلق
عصر لرجه مدت دوام ايدەرك مى وارلى انكشاف و تكاملدن محروم
براقشدر .

عمرته برلك

اجتماعى مؤسسەلر كى مجموعى حرثى تشكيل ايدر . هر جمعيتك
كندىنه خاص اولان و كندى بناككى كوسترەن برطاقم خصوصى دويغولرى
واردركه اصليتى ، خصوصيتى محافظه ايدن بو دويغولر اجتماعى حادثه لر
شكندە نچلى ايدر و بونلر كى مجموعى او جمعيتك « حرثى » نى وجوده كتيرر .
بو دويغولر ، فردلر ده جانلى عقيدەلر اولارق تظاهر ايدر ، و فرد
ايله جمعيت آراسنده نى علاقه نك شدتە ، فردى وجدانلر ده كى ايمانك
قوتنه كوره هي جانلى ، وجدلى بر حال آلير .

ايسته فرد كندى شعورنده اجتماعى وارلىقى تشكيل ايدن بو اصيلى ،
يا كر دويغولرى نه قاندار شعورلى ، نه قاندار ايمانلى بر صورتده ياشامايە
باشلامش اولورسه جمعيت ايله اولان علاقه سى ده اونسپتده آرتار .

« مى وحدت » بو صورتله حرثه برلكدن باشقا برشى دكيدر .
يعنى ملته منسوب اولان فردلر آراسنده عيى حرث دويغولرينك عيى
هي جانله ، عيى صراحتله انتشار ايمسى و فردى وجدانلر ده حرثك
قوتلى ، ايمانلى بر حالده ياشاماسى ديكدر .

شو حالده بو كون « تورك جمعيتى » نده وحدتى حصوله كتيه جك اولان عامل جمعيته منسوب اولان هر فردك هيچ بر منطقه ، هيچ بر محل فرقى اولقسز ين « تورك حرثى » نى عينى هيچانله ، عينى وضوحله دويماسى و كندى روحنده صرف تورك حرثى ياشاماسيدر .

بوده فردى وجدانلرده شعورسز ، داغينيق بر حالده ياشاماقده اولان تورك حرثى ، بو حرثى تشكيل ايدن اجتماعى مؤسسەلرى شيمدى يه قادار ايچنه قارشمش اولان يابانچى عنصرلردن قورتارارق مىلى ماهيتلرينى تاماييله آلماسيله وبوتون فردلره عينى هيچانى ، عينى ايمانى و يرمىيله ممكن اولور .

ايشته حرث ساحه سنده عصرى اصوللر طوتولارق تورك حرثى تشكيل ايدن اجتماعى مؤسسەلرى شيمدى يه قادار تابع اولديغى يابانچى قاعده لردن قورتارملى ، ومعشرى وجدانده مكنوز اولوب هنوز ميدانه قونمامش اولان نوز قاعده لرى بولارق اجتماعى واقعه لرى بو قاعده لره ربط ايتليدر .

بو صورتله ميدانه كله جك اولان حرثده برك ، اساساً موجود اولان سياسى بركه انضمام ايدرك « مىلى وحدتى » تأمين ايدر .

بر آنکته جواب [۵]

طرفدار دكلم . چونكه شيمدى به قادر لاتين حرفلرينك قبولى
حالنده ميدانه كلهجك فائده لره دائر درمیان اولنان سوزلر آراسنده
هيچ بر جدى ، علمى فكره تصادف ايتدم .
ذاتاً بوكون توركجه نك تداول ايتديكى حرفلر - منشأى نه اولورسه
اولسون - اجتماعى بر مؤسسهدر؛ اجتماعى مؤسسهر ايسه قالمماز ،
يالكي جمعيتك كچيره چكى تحولاره كوره اصلاح و تعديل اولنور .
اول امرده شونى قيد ايديم كه لاتين حرفلرينك قبولنه ذهنلرى
اماله ايدن هر كسك كوردىكى ، معروض قالدېنى بر حادثه واردر كه
اوده املا مزدر . فقط در حال شونى علاوه ايديم كه املا مسئلهسى
حرف مسئلهسى دكلدر ، دوضرودن دوضرويه لسان مسئلهسىدر . يا خود
ديكر تعبيرله ، حرف مسئلهسى املا مسئلهسىدر ، املا مسئلهسى ده
لسان مسئلهسىدر .

بوكون املا مزك قارىشيق ، قاعده مز ، كليشى كوزهل اولماسى
لسان مزك ، يعنى املا مزك عرض ايتديكى كلهلر كه هنوز قاعده دن خارج ،
انضباطسز بر حالده اولماسى نتيجه سيدر .
بوده طبيعىدر . علم نقطه نظرندن كرك طبيعى ، كرك اجتماعى
اولسون بوتون كوئى حادثه لر اوچ دوره ده بولنورلر : قبل المشاهده
دورى ، مشاهده دورى ، قانون دورى .

[۵] ۱۰ نيسان ۹۲۶ تاريخلى آقشام غزنه سنده [لاتين حرفلرينى قبول
ايتلى ، ايتهملى ؟] ديه آچيلان آنكته جواباً چيقمشدر .

بویله علم کوزیله باقیلاجق اولورسه اجتماعی حادثه ز نوعدن اولان
لسانز بو کون هنوز قبل المشاهده دورنده در . بناء علیه هنوز قانونی ،
قاعدہ سی بولنامش حادثه لر زمره لری کی قارغاشالق حالنده ، فترت حالنده در ،
شو قادار که نو قارغاشالق حالی شعورلی بر انضباط سز لقدر ، و بوندن اول یا عریجه دن ،
یا خود فرانسز جا دن اکره تی اوله رق آلتش اولان وبالطبع بزه تمام آیا بانجی بولنان
قاعدہ لره کوره . کویا . انضباط آلتنه آلتش اولان لسانز ک او دورده کی شعور سز
انضباطنه مقابل شیمدی شعورلو بر انضباط سز لقدر .

بو دوره ، یعنی بو شعورلو انضباط سز لقدر که نفسلری مشاهده یه
دوغرو کوتورن اجتماعی بر جبری تضمن ایدر . ایشته بز هیمز
شیمدی بو اجتماعی جبر آلتنده مشاهده یه دوغرو بر هیجان حس
ایدیورز . حرفلری تبدیله فالقیشمق کی تشبیلر ، جابالامالر هپ بو
هیجانک اثر لیدر .

بو هیجان ، لسان متوغللری ، متخصصلری حرکتیه کتیره جک
و بو صورتله شعورلو بر مشاهده باشلا یا جقدر . مشاهده دوری ایسه
قانون دورینه دوغرو اولان متمادی بر حمله دن باشقا برشی دکیلدر .
بویله لسانک مشاهده آلتنه آلتیماسی ، صرف ایدیله جک جهدلر
نهایت تور کجه نک توز قاعدہ لرینی آرایاجق بولاجق ؛ و هر کله نک
اصلی ، کوکی ، کچر دیکی اشتقاقلر ، استحاله لر ، اوغرا دینی تکامللر
نتیجه سی اوله رق کله نک بو کون وجود بولدینی بنیه سنک ، شخصیتنک
آلدینی شکل تثبیت اولندقدن سوکرا ، ثابت قاعدہ لره تابع ، انضباط
آلتنه آلتش بر حادثه لر زمره سی حالنده اوله رق تور کجه من علمی بر
صورتده تشکل ایتش اوله جقدر . [بالطبع عینی زمانده « لغت ، ده
تدوین ایدلمش اوله جقدر .]

بو صورتله تعین ایتش افضلرک بنیه سی ، شخصیتی ایسه طبیعی بر

نتیجه اوله رق املاسی میدانہ قویاجق ، و طبقی متکمل لسانلرده اولدینی کی تورجک کله لکده مضبوط ، لایتغیر شکاری تمین ایدم جکدر . بو شکاره ایجاب ایدن اصلاح و تعدیل اینی ده او وقت متخصصلرجه وجوده کتیریله جکدر .

بو یوللردن کیمه دن ، بو اصوللر طوتولمادن یاپیلاجق هر نوع حرکتلر ، هر تورلو تشبثلر عقامته محکومدر . چونکه شامی دکیلدز . کورولبورکه املا حقیقده طوتوله جق علمی یول ، منطقی اصول بو اولنجه سرفلری دکیشدیرمک کی تشبثلره قالمق علامک کوستردیکی یولک عکسنه بر یول طوتومقدر .

خصوصیله بویله بر حرث مسئله سنده علمی اولمیان بر یول طوتوله جق اولورسه شیمدی شکایت ایتمکده اولدیفمز قارغاشالق او وقت تام بر آنارشی حالتی آلاجق و آرتق « هیچ املایه کلیه جک اولان » لسانازی پازماده ، او قوماده هر کس بوتون بوتون شاشیروب قاله جقدر .

ایچنده کیلر

صیغه

۵	بویوک غازی
۸	انقلابک فلسفہ سی
۶۳	مشالہرہ بہ دوغرو
۷۵	انقلاب نہیہ سی
۸۱	جمعیہت و ایمانہ
۸۶	علی رحمت
۹۱	بر آنکندہ جواب

DATE DUE

To renew
call 292-3900

BOXED

APR 19 2001

The Ohio State University
Form 10620

MAIN STACKS

mai
DR589
O974
1928

نہائی • غروس